

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BO BRAMSEN
Huset Glücksborg

I 150 ÅR
FØRSTE BIND

FORUM

1. oplag udkom 16. april 1975 på
H. M. Dronning Margrethe 2.s
35 års fødselsdag
2. oplag september 1975

B O B R A M S E N

H U S E T

GLÜCKSBORG

i 150 år

1825 6. JULI 1975

F Ø R S T E B I N D

Andet, let korrigerede oplag

F O R U M · K Ø B E N H A V N

1975

Af samme forfatter er tidligere udkommet

FERDINAND OG CAROLINE

Første udgave G·E·C Gads Forlag 1968

Anden udgave Politikens Forlag 1969

Ialt 17.000 ekspl.

ISBN 87 553 0405 2 (kpl. hæftet)

ISBN 87 553 0406 0 (kpl. indb.)

ISBN 87 553 0366 8 (bd. 1 hæftet)

ISBN 87 553 0403 6 (bd. 1 indb.)

Indholdsfortegnelse

F Ø R S T E B I N D

Stamtavleoversigt *side 7*

Forord *9*

1. En charmerende fallent. *16*
Portræt af Christian 9.s farfader, Hertug Friedrich
2. Den ukendte prins med de ti børn. *38*
Portræt af Christian 9.s fader, Hertug Wilhelm
3. En stor og farveløs børneflokk. *65*
Portrætter af Christian 9.s ni søskende
4. Den udvalgte prins. *83*
Christian 9.s liv og virke
5. Europas skønneste dronning. *151*
Dronning Alexandra af England og hendes slægt
6. Den egocentriske kejserinde. *255*
Kejserinde Dagmar af Rusland og hendes slægts skæbne

A N D E T B I N D

7. Europas mest usikre trone. *5*
Kong Georg 1. af Grækenland og hans efterkommere
8. En glücksborgsk skæbne i Jugoslavien. *133*
Dronning Alexandra af Jugoslavien

9. I Madame Lupescus skygge. 146
Prinsesse Helene og Kong Michael
10. Den melankolske Hertuginde. 162
Hertuginde Thyra af Cumberland og hendes børn
11. Kongernes onkel. 210
Prins Valdemar og hans efterslægt
12. Den evige kronprins. 248
Frederik 8. af Danmark og hans efterslægt
13. Et glücksborgerpar på Norges trone. 310
Kong Haakon 7. og hans efterkommere

Litteraturfortegnelse 321

Stikordsregister 327

Stamtavleoversigt

F Ø R S T E B I N D

Kong Christian 9.s og Dronning Louises afstamning og slægt

- Tavle 1: Danmarks Konger og de sønderjyske hertuginier. Side 20*
2: Kong Christian 9.s søskende. 68
3: Dronning Louise af Hessens slægt. 94

Kong Christian 9. og Dronning Louise af Danmark

Tavle 4: Kong Christian 9.s børn. 95

Dronning Alexandra af England

- Tavle 5: Dronning Victorias og Hertugen af Cumberlandts slægt. 153*
6: Dronning Victorias børn og børnebørn. 160
7: Dronning Alexandras efterkommere. 179

Kejserinde Dagmar af Rusland

- Tavle 8: Czar Nicolai 1.s børn og børnebørn. 274*
9: Kejserinde Dagmars efterkommere. 276

A N D E T B I N D

Kong Georg af Grækenland

- Tavle 10 a: Kong Georg 1.s børn og børnebørn. 34*
10 b: Kong Konstantin 1.s børn og børnebørn. 35

Hertuginde Thyra af Cumberland

Tavle 11: Hertuginde Thyras efterkommere. (Se også Tavle 5). 185

Prins Valdemar af Danmark

Tavle 12: Prins Valdemars efterkommere. 225

Kong Frederik 8. af Danmark

Tavle 13: Kong Frederik 8.s efterkommere. 265

14: Det preussiske kongehus' forbindelse med
Christian 9.s slægt. 291

Forord

ROYALE dynastier er ofte opstået og atter forsvundet, fordi slægterne enten uddøde, eller fordi de sidste skud på stammen viste sig uegnede til at tilpasse sig nye tiders ændrede krav. Nogle dynastier er forblevet rent nationale, andre har bredt sig frodigt. Nogle har holdt i århundreder, andre er visnet bort efter et par generationers forløb.

Den yngre glücksborgske linje har i 1975 eksisteret i 150 år og har siden 1863 forgrenet sig frodigere ud over Europa, end de fleste andre europæiske kongehuse. Den danske del af slægten har, udover at beklæde den hjemlige trone i foreløbig fem generationer, tillige leveret efterkommere til *England, Rusland, Grækenland, Norge, Belgien, Rumænien, Jugoslavien og Luxembourg*. Selv i vore dage er der stadig mulighed for *Spanien*. Samtidig har repræsentanter for slægten sagt nej tak til troner i *Bulgarien, Portugal og Albanien*. Dertil kommer, at den nuværende svenske konge, *Carl 16. Gustav*, gennem sin mor stammer ned fra den tyske gren af familien.

Det glücksborgske dynastis opståen er i sig selv en overraskende historie. Slægten, der i århundreder havde levet i Tyskland som glemte efterkommere af den oldenborgske Kong Frederik 2.s broder *Hertug Hans den Yngre* og havde antaget navnet *Beck* efter deres beskedne gods i Westphalen, dukkede først op i Danmarkshistorien påny, da den fallerede, tyske Hertug *Friedrich af Beck* i 1804 bragte sin eneste søn, Prins *Wilhelm af Beck* til Danmark, for at overtale sønnens gudfader, *Frederik 6.*, til at tage sig af prinsens uddannelse. Frederik 6. syntes godt om den unge Wilhelm, og familiebåndene knyttedes yderligere, da Wilhelm allerede i 1810 giftede sig med en søster til Frederik 6.s gemalinde, Dronning *Marie*, og derved blev den danske konges svoger.

Det både imponerede og bekymrede den sønneløse Frederik 6., at den fattige, unge Prins Wilhelm i løbet af 18 år lagde sig ikke mindre end 10 børn til. At han i 1816 arvede titlen *Hertug af Beck* efter sin fader, betød intet for familiens beskedne udkomme, for faderen efterlod sig kun gæld. Kongen – og navnlig Dronning Marie – syntes derfor, at de måtte gøre noget særligt for den børnerige, fattige svoger. Lejligheden meldte sig den 6. juli 1825 – i 1975 for 150 år siden – da

enken efter den lidet kendte og helt ubetydelige, barnløse Hertug *Frederik af Glücksborg* omsider var død i 1824 på Glücksborg Slot. Den praktisk indstillede, danske konge overdrog nemlig den nævnte dato det nu ledige slot og den ledige titel til sin svoger Wilhelm af Beck. Så enkel var *Den yngre, glücksborgske Linjes* opståen! Overdragelsen vakte ingen opsigt i samtiden, for Hertug Wilhelm var livet igennem aldeles ukendt af den danske befolkning.

Da Hertug Wilhelm af Glücksborg i 1831 døde – kun 46 år gammel – fra sine 10 børn, tog Frederik 6. sig særlig af én af den i øvrigt lidet interessante børneflokk. Kongen valgte uden tøven den, han og dronningen syntes bedst om, og lod ham bringe til København. Det var den vordende *Christian 9.*, Europas senere svigerfar.

Men Christian 9.s internationale karriere blev ikke mindre forbausende end selve dynastiets opståen. Allerede inden han og hans gemalinde, den dansk-tyske kloge *Louise af Hessen*, i 1863 omsider var blevet den barnløse Frederik 7.s efterfølger på den danske trone, havde parret leveret deres ældste datter *Alexandra* til England og sønnen *Georg* til Grækenland. Siden fulgte *Dagmars* ægteskab med den russiske tronfølger, valget af sønnesønnen *Haakon 7.* og datterdatteren *Maud* til kongepar af Norge og den dansk-svenske Prinsesse *Astrids* placering som dronning af Belgien og hendes søster som norsk Kronprinsesse i næste norske generation. I nyere tid endvidere Kong Georg af Grækenlands efterkommere, *Michael* og *Alexandra*, som henholdsvis Konge af Rumænien og Dronning af Jugoslavien, og Prinsesse Thyras barnebarn *Frederika* som Dronning af Grækenland. Den nyeste udvikling synes at tyde på, at Frederikas datter, Prinsesse *Sophie*, kan forvente at blive dronning af Spanien. Den engelske Prinsgemal, Hertug *Philip af Edinburgh*, er et oldebarn af Christian 9.

Samtidig er slægten – også uden for tronerne – blevet så stærkt forgrenet i Europa, at kun Dronning Victorias 9 børns efterkommere i dag kan konkurrere med *Det glücksborgske Hus* på det internationale fyrstelige ægteskabsplan. Selv om to verdenskrige siden stærkt har reduceret antallet af kongetroner, møder vi stadig Christian 9.s store efterslægt rundt omkring i Europa, om end nu under højst varierende levevilkår.

På et tidspunkt, hvor kongedømmet som regeringsform er stærkt vigende, men samtidig stadig opretholdes netop i de lande, der er stærkest præget af *Huset Glücksborg*, er det formentlig fremdeles af interesse at høre om denne slægts opståen og kulmination i forrige

Kong Christian 9. og Louise begynder at få internationalt ry. Her er et litografi fra sølvbrylluppet 1867, der viser, at de to ældste døtre nu er afsat i England og Rusland, men at man stadig søger velegnede gemalinder til Kong Georg af Grækenland (øverst til venstre) og til Frederik (8.) (øverst til højre). De blev gift umiddelbart efter. Forneiden ses »de to små«, Thyra og Valdemar, som først blev gift i 1878 og 1885. Litografi, udført af E. Sala og Co., Berlin.

århundrede, og at følge dens senere skæbne op til vore dage. Det er vel også af interesse at se, hvad det var der gjorde, at denne slægt har klaret sig så længe adskillige steder. Det er en lang og ofte dramatisk beretning, som tillige vil bekræfte, at kongegerning eller høj byrd ikke altid kan betragtes som noget særlig attråværdigt. Men det er samtidig en beretning om den utrolige menneskelige tilpasningsevne på godt og ondt.

Bogen starter med slægtens opståen og fortæller om Hertug Wilhelm og hans 10 børn, først og fremmest om »Den udvalgte Prins

Christian« og om hans næsten sagtmødige tålmodighed i de år, man overvejede at gøre ham til konge af Danmark.

Derefter følger vi hver af hans 6 børn og deres efterkommere ude i verden, i den rækkefølge, Christian 9's børn kom til at gøre deres indsats. Dog er Kejserinde Dagmars liv i Rusland beskrevet før Kong Georgs kongegerning i Grækenland, fordi russiske familieforbindelser kommer til at spille en meget afgørende rolle i den græske kongeslægts første generationer og fordi den græske efterslægt optræder helt op til vor tid.

I behandlingen af det meget store stof, er der altid lagt vægt på at fortælle mest om de skikkelser i slægten, der virkelig er noget at berette om. Hovedvægten er samtidig lagt på beretningen om Christian 9.s og Dronning Louises 6 børn og deres ægtefæller, men alle vigtige, senere grene af slægten er dog ført op til vore dage. Den bedst kendte og samtidig mindst dramatiske, danske og norske del af familien er dog mindst udførligt omtalt. Til gengæld optræder slægtens onde ånd, Kejser *Wilhelm 2.* af Tyskland i næsten alle kapitler, selv om han ikke rigtig hørte med til familien.

Beretningen skulle gerne kunne give et helhedsbillede, som det ikke er let at erhverve gennem talrige større og mindre enkeltstående biografier, der foreligger om familiens navnkundigste medlemmer (se litteraturfortegnelsen). Til gengæld må de politiske begivenheder i det lange tidsrum nødvendigvis oftest træde i baggrunden og kun omtales, når voldsomme ydre tildragelser simpelthen er en direkte forudsætning for at følge hovedpersonernes liv og forstå deres skæbner. Det gælder særlig i de russiske, græske og rumænske afsnit.

At mange af familiens medlemmer ofte er omtalt med brug af deres kælenavne er ikke udtryk for nogen utidig familiaritet. Det er simpelthen for at hjælpe læseren med at undgå forvekslinger, fordi så mange medlemmer af slægten bærer samme navne.

Med sit store billedmateriale skulle skildringen tillige have en chance for at få alle hovedpersoner og mange interessante bipersoner til at træde frem som mennesker af kød og blod, og afspejle en del af de glæder og sorger, som også er kongelige personers lod.

Men når dette er sagt, er det formentlig også rigtigt at minde om, hvad politikeren og juristen *A. F. Krieger* engang har bemærket om netop Christian 9.: »*Man må aldrig bedømme kongelige personer efter en borgerlig målestok, for det fører altid kun til urimeligheder.*«. Kongelige personer, der duer til deres mærkelige livsopgave, tænker,

føler og handler nemlig oftest helt anderledes end almindelige borgere. Det kan ikke være anderledes og skal vel heller ikke være anderledes, uanset vore dages mere demokratiske tankegang. Det er simpelt hen grundlaget for det værdifulde, *irrationelle* indslag i monarkiformen. Man må derfor altid bedømme en slægt som Glücksborgerne ud fra deres egen tankegang og tillige ud fra vilkårene i deres egen tid. Det har bogens forfatter da også søgt at gøre og henstiller til læseren at anlægge en lignende grundbetragtning.

Ofte vil man i den følgende skildring studse over handlinger, som de fleste mennesker i dag vil kalde naive eller irrationelle, men som alligevel førte til det ønskede resultat, og lige så ofte vil man beundre beslutsomhed og mod, som ikke desto mindre – trods al fornuft – førte til skuffelser og nederlag. Deri ligger det fascinerende i at stifte nærmere bekendtskab med en så usædvanlig familie.

Det er jo ikke bare en anden slags mennesker fra en anden tid, vi møder i denne skildring, det er også kongelige personer i helt andre lande med påfaldende stærke afvigelser fra de hjemlige vilkår, både i det ydre og indre. Med Christian 9.s efterslægt kommer vi nemlig meget vidt omkring.

Nogle af denne bogs personer starter på de usleste vilkår, men får dog en tilværelse ud af det. Andre er født med langt bedre chancer, men oplever alligevel i fuldt mål grænseløse bekymringer og sorger. Som Christian 9.s sønnesøn, den græske Prins *Nicolaos*, siger i sine erindringer: »*Vort blå blod er lige så rødt som andre menneskers, og vore tårer lige så salte*«.

Men fælles for hele den store slægt er en påfaldende pligtfølelse, parret med en ubestikkelig hæderlighed, og ofte med store, fysiske fortrin, både hvad udseende og helbred angår. De fleste medlemmer af slægten i den ældre generation udmærker sig tillige ved en sjælelig balance, som synes at have været et langt vigtigere aktiv end deres egentlige åndelige udrustning, som kun et fåtal har brilleret med.

Man kan uden overdrivelse sige, at man altid er i godt selskab med Christian 9. og hans slægt, og at denne familie derfor nok kan være værd at tilbringe nogle gode timer sammen med, for derigennem at anskue hovedpersonerne på lidt nærmere hold; oven i købet på en måde, som deres egen samtid ikke havde lejlighed til. Sagen er jo, at memoire-litteraturen om de enkelte, ældre grene nu er så stor, at man i dag kan danne sig et langt klarere billede af Christian 9.s børn og børnebørn end det var muligt, dengang de endnu levede.

Christian 9.s yngste, græske sønnesøn, Prins *Christopher*, der havde oplevet sin broder *Konstantin 1.s* og sine nevøers *Georg 2.* og *Alexanders* skuffelser og nederlag, og som selv afslog at overtage henholdsvis Portugals og Albanians trone, skriver i sine memoirer: »*Intet under solen kunne få mig til at acceptere et kongedømme. En krone er for tung en ting til at anbringe med et smil. Den kan kun bæres af dem, der er født til denne skæbne. At noget menneske skulle være villig til at påtage sig dette ansvar i vor besværlige tid uden at være tvunget af pligtfølelse, går langt over min forstand!*«. Sådan følte Christian 9. det ikke i 1852, da han accepterede at blive den, der engang i fremtiden skulle afløse den sidste Oldenborger i kongelinien. Men man må jo give Prins *Christopher* ret i, at vilkårene for monarkierne er blevet ugunstigere i vore dage. I forrige århundrede var det den almindeligste statsform i Europa.

Det er forfatterens håb, at den samlede skildring må efterlade et billede af en slægt, der netop ved sit eksemplariske sammenhold, sin redelige indstilling og påfaldende pligtfølelse, støttet af en indbyrdes loyalitet er kommet til at sætte sit præg på mere end 100 års europæiske kongehuse på en ganske overraskende måde, og hos hvem den gamle Christian 9.s eksempel tillige har været så stærkt, at hans enkle og fordringsløse livsform den dag i dag præger størstedelen af den store efterslægt.

I dynastier, hvor tronen er arvelig og ægteskabsmulighederne begrænsede, indgår *slægtstavler* som et uundværligt led. Sådanne tavler vil læseren formentlig også være taknemmelig for at få stillet til rådighed i rigt omfang. Selv med disse ved hånden kan familieforbindelserne endda forekomme komplicerede nok. Tavlerne er anbragt i de afsnit, de naturligt tilhører, men på side 7 er der en samlet oversigt over samtlige bogens 14 tavler.

Endelig vil det nævnte store billedmateriale, der i sig selv er interessant, formentlig også være egnet til at hjælpe læseren med at holde styr på bogens meget store persongalleri.

De kilder, der er benyttet til tekstens udarbejdelse, har været talrige. De vigtigste er anført sidst i bogen, før stikordsregistret. Der er dog grund til særlig at fremhæve en enkelt, ikke offentlig tilgængelig bog, som forfatteren har været særlig taknemmelig for at have haft adgang til at benytte. Det drejer sig om Slægten Glücksborgs maskinskrevne anebog, som findes på Glücksborg Slot, og som har muliggjort at bringe mange oplysninger i bogens første kapitler, der hidtil har

været ukendte i Danmark. Forfatteren skylder i den forbindelse Prins *Friedrich Ferdinand af Glücksborg* stor tak for udvist hjælp og tillid. Dertil kommer en tak til Ordenshistorisk Selskabs præsident *Erik Nygaard*, som kritisk har gennemlæst bogen, før den gik i trykken og derved har skånet læserne for en række mindre unøjagtigheder. Tillige også arkivar i Rigsarkivet *Nils G. Bartholdy*, hvis grundige gennemlæsning af manuskriptet har hindret, at andre unøjagtigheder kom med i bogen. Men for indholdet hæfter forfatteren dog alene.

Bogens 400 illustrationer er for størstedelens vedkommende hentet fra *Det kgl. Biblioteks* imponerende samling af fotografier fra perioden. En del af de ældre billeder er dog stillet til rådighed fra *Glücksborg Slot* og de nyeste stammer fra *Dagbladet Politikens* arkiv. Også for denne hjælp vil forfatteren gerne udtrykke sin taknemmelighed.

I det nu foreliggende 2. oplag af bogen er der foretaget en del mindre væsentlige smårettelser i tekst og stamtavler, som interesserede læsere og anmeldere venligst har gjort mig opmærksom på. I den forbindelse skylder jeg en særlig tak til redaktør *Bent Aagaard* fra »*Fyens Stiftstidende*«.

København i juni 1975

Bo Bramsen

En charmerende fallent

Portræt af Christian 9.s farfader, Hertug Friedrich af Beck

DET var et meget nervøst, opslidt og deprimeret hertugpar, som tidligt i marts 1810 skrumpede af sted i deres karrosse over Østpreussens og Pommerns land ad de opkørte, dårlige veje, som Napoleons hære med deres tunge tros havde gjort yderligere ufremkommelige. Hertugparret skulle i løbet af 10-12 dage tilbagelægge den næsten 700 km lange strækning fra Königsberg i det yderste Østpreussen for – via Danzig og Stettin – at nå frem til *Gottorp Slot* i det danske Hertugdømme Slesvig.

Hertugen var den 53-årige *Friedrich af Schleswig-Holstein-Sonderburg-Beck* og hans gemalinde den jævnaldrende *Friederike*, f. *Grevinde von Schlieben*. Parret var på vej til *Gottorp* for at besøge deres nygifte, 24-årige søn, *Prins Wilhelm*. Han var 6 uger forinden blevet gift med *Landgreve Carl af Hessen-Kassels* yngste og kvikkeste datter, den 20-årige *Prinsesse Louise Caroline*.

Dette bryllup havde været hertugparrets eneste glæde i de seneste år, skønt de af både økonomiske og praktiske årsager ikke havde været i stand til at deltage i festlighederne. Det var unægtelig også et aldeles strålende parti, deres søn havde gjort; ikke alene var *Prinsesse Louise Caroline* datter af de danske Hertugdømmers velanskrevne statholder; hun var tillige yngre søster til *Dronning Marie*, gift med den danske *Kong Frederik 6*. Hertugparret kunne således glæde sig over, at deres søn, der endnu var en aldeles ukendt tysktalende officer, pludselig var blevet svoger til Kongen af Danmark.

Men det var sandelig også alt, hvad parret i øjeblikket havde at fryde sig over. Ingen vidste bedre end hertugen selv, at den beskedne bagage, som var stablet bag på karrossen, indeholdt alt, hvad han nu ejede af jordisk gods, og at hans kontante beholdning ikke kunne strække meget længere end til den planlagte rejse. Han havde forladt *Königsberg* efter en dundrende konkurs, der havde berøvet den tidligere ganske velhavende mand bogstavelig talt alt, hvad han ejede. Ja, måske i virkeligheden mere til, for der havde ikke en gang været tilvejebragt fuld dækning, selv om hele hans østpreussiske gods *Linde-*

Tidligt billede af Christian 9.s farfader, Hertug Friedrich af Schleswig-Holstein-Sonderburg-Beck fra omkring 1795, da han endnu var Preusserkongens øverstbefalende i Königsberg, og endnu havde nogenlunde styr på sin økonomi. – Tysk kobberstik.

nau var gået med i konkursboet. Hertugparret var simpelthen nu i den situation, at de ikke længere vidste, hvad de fremtidig skulle leve af. 53-års alderen er et dårligt tidspunkt at vælge til en konkurs. Hertugen følte, at han ikke var gammel nok til at give op, men heller ikke ung nok til at begynde forfra. Når han havde valgt at rejse til

Gottorp Slot, var det fordi han i den danske konges person anede den eneste mulighed for hjælp.

Hertugen havde god tid på køreturen til at spekulere over sin fremtid og gøre status over sit eget, hidtidige liv. Han og hertuginde havde nemlig ikke længere så meget at snakke om. Hun havde i sine yngre dage været særdeles indtaget i sin smukke og galante mand, men i deres 30-årige ægteskab havde han skuffet og svigtet hende så mange gange, at hun nu var ved helt at miste sin tillid til ham.

Hertugen mindedes sit første møde med sin meget fjerne, danske slægtning, *Frederik (6.)*, som han havde besøgt 6 år forinden i København. Den daværende kronprins havde taget venligt imod ham selv og hans søn, den unge Prins Wilhelm, og Frederik (6.) havde også vedstået sit løfte om at antage Prins Wilhelm ved Hestgarden i København. Mon der ikke nu også kunne være en chance for, at den venlige, danske konge, der i mellemtiden var blevet svoger til Prins Wilhelm, også kunne gøre noget for Wilhelms forældre? Det var i al fald den eneste udvej, hertugen i øjeblikket kunne forestille sig.

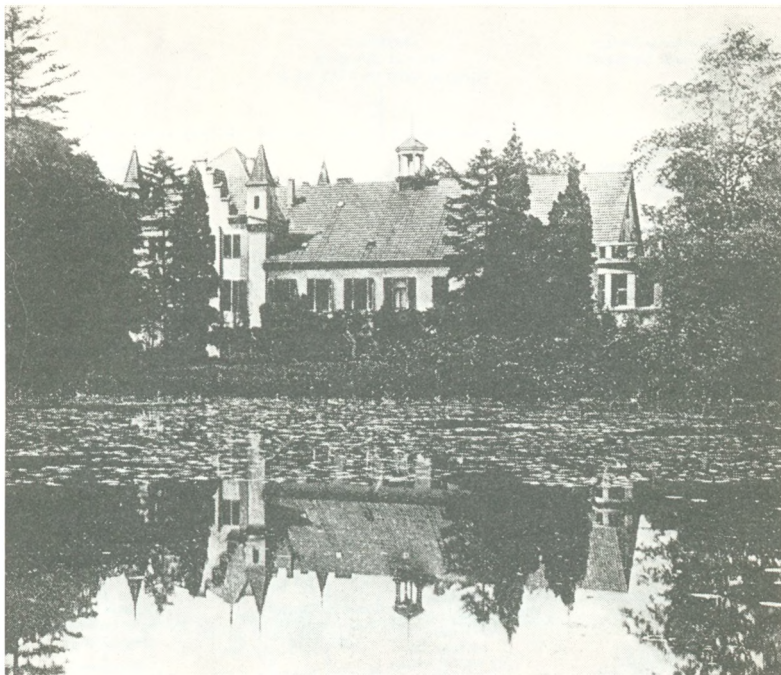
Det var bittert for ham, og vel ikke mindre for hans forsømte og negligerede hustru, at familien siden da både økonomisk og politisk havde spillet totalt fallit i Østpreussen. Det økonomiske sammenbrud kunne måske endda undskyldes ved al den elendighed, der var fulgt i Napoleon-krigenes kølvand. Mere utilgivelig følte hertugen sin karrieremæssige fallit. Han var den syvende hertug af Holstein-Beck, og han var den første af slægten, der ikke havde kunnet leve op til den høje standard, familien i over 150 år havde præsteret i Tyskland. Han kendte udmærket selv årsagerne og vidste, at han – på trods af sin udmærkede begavelse – havde ført et alt for uregelmæssigt, omflakkende, økonomisk og erotisk letsindigt liv, som slægten ikke tidligere havde vist eksempler på.

Hertug Friedrich kunne med stolthed tænke tilbage på sin slægt, som han kunne føre direkte tilbage til *Det oldenborgske Kongehus* i Danmark. (Det kan læseren også gøre ved at betragte stamtavlen på side 20-21).

Hans tipoldefar, Hertug *August Philip*, der var oldebarn af Kong *Christian 3.*, var som 21-årig i 1633 emigreret til Tyskland, fordi hans faders lille, usle hertugdømme, *Sønderborg på Als*, ikke havde levnet hverken plads eller midler til mere end to af husets ældste sønner.

I Tyskland havde den emigrerede August Philip klaret sig som officer og havde i 1646 haft det held at arve det lille, uanselige slot *Beck*

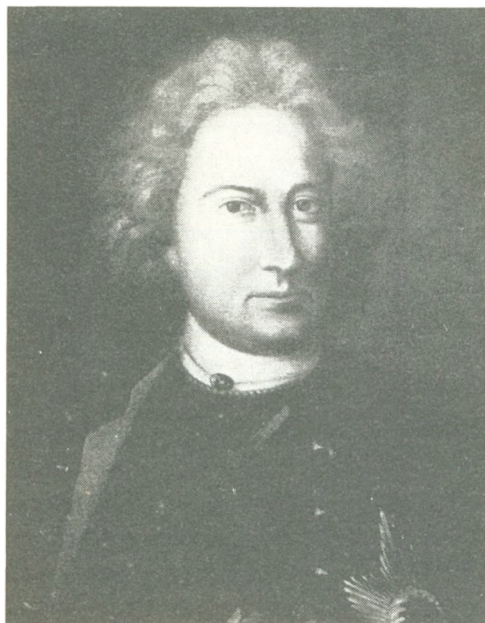
Schloss Beck ved Minden i Westphalen ikke langt fra Kassel. Her ses det lille uanselige slot, som den fra Sønderborg emigrerede Hertug August Philip arvede efter sin søster i 1646, og hvis navn nu ikke blot indgik i hertugtittlen, men som tillige blev slægtens hovedsæde indtil 1719 og atter fra 1732-49. Familien kaldte sig nu Hertug af Schleswig-Holstein-Sonderburg-Beck. Fra 1719-1787 boede slægtens Hertuger normalt på Schloss Holstein ved Königsberg (se side 29). Herefter kaldte familiens medlemmer sig ofte blot Holstein-Beck. – Nutidigt fotografi efter senere modernisering.

ved Minden i Westphalen efter en barnløs søster, der havde været gift i Tyskland. Derefter havde han tillagt sig titlen *Hertug af Schleswig-Holstein-Sonderburg-Beck*, som slægten siden havde ført i halvandet hundrede år.

Den næstældste søn på Beck, Hertug *Friedrich Ludwig*, havde valgt den eneste passende karriere for en hertugsøn og var gået i krigstjeneste hos *Den store Kurfyrste af Brandenburg* og havde senere som højtprist generalfeltmarskal fra 1719 været med til at konsolidere det dominerende, preussiske kongerige.

3. generation på Beck, nevøen Hertug *Friedrich Wilhelm*, var ble-

Friedrich Ludwig. 2. Hertug af Holstein-Beck (1653-75-1728). Født på slottet Beck. Søn af Hertug August Philip af Holstein-Beck (1612-75), som var den første Hertug af Holsten-Beck, som i 1633 havde forladt Sønderborg Slot og var draget til Tyskland, hvor han i 1646 havde erhvervet godset Beck ved Minden i Westphalen, og derefter føjet godsets navn til sin Hertugtitel. Den her afbildede søn gik 16 år gammel i tjeneste hos Kurfyrst Friedrich Wilhelm af Brandenburg, hvis søn - 1701 - blev Kong Friedrich 1. af Preussen. Hos Kurfyrsten blev han oberst i 1676 efter krigen mod Ludvig 14. Alvorligt såret

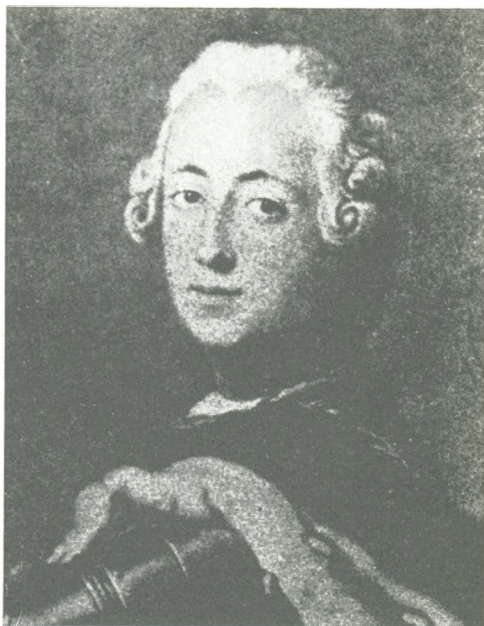
i 1677 under belejringen af Stettin. Generalmajor 1686, generalløjtnant 1690. Kong Christian 5. skænkede ham i 1694 Elefantordenen og tilbød ham at træde i dansk tjeneste som Vicekonge i Norge, hvad han afslog. I 1693 blev han guvernør for provinsen Preussen og tog nu fast ophold i Königsberg. Blev i 1697 preussisk general og deltog med preussiske lejetropper i Den spanske Arvefølgekrig. I 1713 udnævntes han til generalfeltmarskal. Døde i Königsberg 1728, 74 år gammel og begravet i Königsberg Domkirke. Maleri fra Lichterfelde.

vet en lige så berømt general hos *Frederik den Stores* militærgale fader, Kong *Frederik Wilhelm 1.*, og var endt som generalfeltmarskal hos Frederik den Store selv.

Anden og tredje generation fra slottet Beck var således indskrevet med store bogstaver i den preussiske krigshistorie. Den fjerde generation var rykket ind med Hertug *Friedrich Wilhelm*, der også havde været en lovende officer, som man ventede sig meget af. Men han var faldet under Syvårskrigen i slaget ved Prag i 1757. Han blev kun 34 år gammel og efterlod sig ingen børn. Derefter var slottet Beck gledet ud af hertugrækkens eje, idet det arvedes af en søster til den faldne officer, hvorefter to af den afdødes farbrødre i russisk tjeneste succesivt havde ført titlen videre. Den yngste af disse farbrødre havde væ-

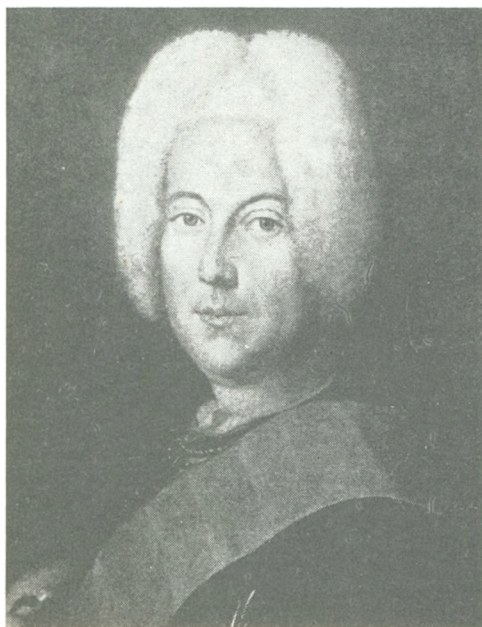
Friedrich Wilhelm 1. 3. Hertug af Holstein-Beck (1687-1728-49). Søn af foranstående. Indtrådte i den preussiske hær 1709 og tjente fra 1713-40 Kong Friedrich Wilhelm 1. Han blev 1713 oberst ved sin fars preussiske regiment i en alder af 26 år. Deltog i 1715 i Stralsunds belejring sammen med den dansk-norske hær. I 1719 skænkede Preusserkongen ham slottet og godset Friedrichshof ved Pregelflodens munding ved Königsberg, opført 1697. Hertugen omdøbte slottet til »Schloss Holstein« (se billede 29). 1721 generalmajor, 1733 generaløjntant. I 1732, da han var blevet guvernør af Spandau, erhvervede han godset Beck, som hans bedstefar havde ejet, men som hans fader aldrig havde arvet. Da han i 1728 havde arvet Hertugtitlen Holsten-Beck, ønskede han nu at knytte titel og gods sammen påny. De sidste 9 år af sit liv tjente han Frederik den Store af Preussen, som satte stor pris på ham. I 1741 generalfeltmarskal, ligesom faderen. Han døde i 1749 som guvernør i Berlin. Han blev 62 år gammel. Også han blev begravet i Königsberg Domkirke. – Maleri fra Lichtenfelde.

ret Hertug *Peter August*, som havde slået sig ned i Østpreussen på det smukke, gamle barokslot *Holstein*, der lå ved Pregel-flodens munding, ikke langt fra Königsberg. Slottet var blevet skænket slægten af den preussiske konge allerede 1719.

Hertug *Peter August* havde overlevet sin søn *Carl Anton August*, idet denne lovende unge Prins – ligesom sin førnævnte fætter – var faldet som major i kamp, kun 32 år gammel, dødelig såret i slaget ved Kunersdorf 1759, hvor han ligeledes havde kæmpet under de preussiske faner.

Slaget ved Kunersdorf havde været et af Frederik den Stores få tabte slag i Syvårskrigen mod Østrig, Rusland og Frankrig. Den unge major havde sandelig ikke været ene om sin skæbne. Frederik den

Friedrich Wilhelm 2., 4. Hertug af Holstein-Beck (1723-49-57), fætter til Christian 9.s oldefader. Friedrich Wilhelm arvede Hertugtitlen i 1749 efter sin berømte feltherrefader, men faldt selv i slaget ved Prag 1757, kun 34 år gammel, og uden at efterlade sig arvinger. Successionen var brudt, men han afløstes nu af to farbrødre, som successivt overtog hertugtitlen. Den første – af hvem intet portræt forefindes – var Hertug Carl Ludvig (1690-1757-74), 5. Hertug af Holstein-Beck, som var gået i russisk krigstjeneste hos Czarina Elizabeth. Han var barnløs og ved sin død i 1774 afløstes han af sin

nedenførte broder. Hertug Carl Ludvig var således den første af Christian 9.s slægt, der tog tjeneste i Rusland, og det var hans karriere dér, der senere fristede Christian 9.s bedstefader til at prøve lykken i St. Petersburg.

Stores 50.000 mand stærke hær havde stået ansigt til ansigt med østrigernes og russernes 90.000 mand. På 6 timer havde Frederik den Store mistet 25.000 officerer og menige i det blodige slag. Kongen havde selv oplevet at få sin hest skudt bort under sig to gange.

Denne tidligt afdøde Prins af Holstein-Beck havde vor deprimerede Hertug Friedrich aldrig kendt, skønt det faktisk var hans egen fader. Hertug Friedrich havde kun været 2 år gammel ved faderens død, og det havde ikke kunnet undgå at præge hans opvækst, for moderen havde giftet sig igen og ikke taget sig meget af ham. Men alligevel havde han fået en god, militær uddannelse og også arvet hertugtitlen og Slottet Holstein, da hans bedstefader var død i 1775.

Hertug Friedrich havde dog ikke synderlig glæde af at tænke på sin egen karriere i de sidste 35 år, når han sammenlignede sig med sine berømte forfædre; han måtte indrømme, at han hverken havde gjort det så godt som de store feltmarskaller, og at han ej heller som sin fader og onkel var faldet på ærens mark for Preussens sag.

Peter August Friedrich. 6. Hertug af Holstein-Beck (1696-1774-75). Yngre brøder af Hertug Carl Ludvig. Han blev tipoldefader til Christian 9. Også han var trådt i russisk tjeneste og blev feltmarskal hos Catharina den Store og endte som guvernør i Reval og Estland. Han havde aldrig regnet med at blive hertug, men da begge hans to ældre brødre var døde uden efterslægt, arvede han i 1774 – i en alder af 78 år titlen. Da hans egen søn Prins Carl Anton August – se næste side – var faldet i preussisk tjeneste i Syvårskrigen, gik titlen videre til hans sønnesøn, Christian 9's bedstefader, den 18-årige Prins Friedrich, som hele dette kapitel handler om. – Sortkunstblad fra ca. 1775.

Naturligvis var han selv begyndt sin løbebane i preussisk tjeneste. Ved faderens død havde Frederik den Store skrevet et personligt brev til hans moder og heri berømmet den afdøde faders store militære indsats og lovet at tage sønnen i sin tjeneste, når han blev voksen. Men det havde senere vist sig, at den store preusserkonge ikke havde haft den samme tillid til Hertug Friedrich, som slægtens tidligere generationer havde nydt hos de preussiske konger.

Hertug Friedrich var ingenlunde avanceret efter ønske. Han havde i 33 års-alderen kun tjent sig op til oberstløjtnant og havde ved adskillige lejligheder følt, at Frederik den Store ikke syntes, at han slog til. I 1781 havde han derfor – dybt skuffet – søgt sin afsked og opnået den uden nogen form for protest. I de følgende seks år havde han boet på sine ejendomme i Østpreussen, hvor han oven i købet efter en tante havde haft det held at arve godset *Lindenau* allerede i 1773.

Året før sin afsked fra hæren havde han giftet sig med sin stiltfærdige rejseselskabskone, Grevinde Friederike von Schlieben.

Carl Anton August, Prins af Holstein-Beck (1727-59). Søn af foranstående. Ganske som den øvrige slægt gået i preussisk tjeneste, nu i Frederik den Stores hær. Dødeligt såret som major under 7-årskrigen i slaget ved Kunersdorf 1759, 32 år gammel og død kort efter. Frederik den Store skrev personlig til hans eneste, dengang kun 2 år gamle søn og fremhævede den afdøde faders militære indsats. Hans enke overværede Czar Peter 3.s tronbestigelse i St. Petersborg 1762 og giftede sig i øvrigt senere påny. Selv nåede Carl Anton August aldrig at blive Hertug, da hans farbroder og hans fader overlevede ham.

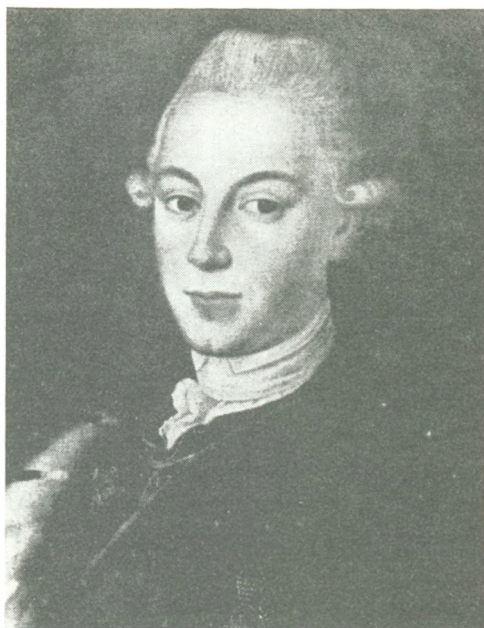
Titlen gik derefter i arv til hans eneste søn, den 18-årige Prins Friedrich, som ses på næste side, og som senere blev Christian 9.s bedstefader og den, der bragte Christian 9.s far til Danmark.

I de følgende år havde hertuginde født ham 3 børn på godset Lindenau. I 1780 kom *Friederike*, i 1783 *Henriette* og endelig i 1785 den allerede nævnte søn *Wilhelm*. Ved Wilhelms fødsel havde faderens forbindelser endnu været så gode, at han blandt den lille prins' faddere kunne notere den russiske tronfølger, senere Czar *Paul*, og den danske Kronprins *Frederik* (6.).

I de seks år, han havde boet på Lindenau efter afsluttet militærtjeneste, havde han levet støt over evne og havde derfor i 1786, da Frederik den Store var død, simpelthen af økonomiske grunde måttet søge ind i den preussiske hær for at klare dagen og vejen. Men den økonomiske situation havde allerede dengang været så alvorlig, at han i 1787 havde måttet afhænde familiens stolthed, det smukke Schloss Holstein.

Den nye, lidet duelige, preusserkonge, den barnløse Frederik den Stores tykke brorsøn *Frederik Wilhelm* 2. havde været ham ret nådig og gjort ham til oberst og senere generalmajor i Königsberg. Her hav-

Friedrich. 7. Hertug af Holstein-Beck (1757-75-1816), 5te generation af Beck-linjen i udenlandsk tjeneste, malet 23 år gammel i 1780. Her har vi et ungdoms-portræt af Christian 9.s i teksten beskrevne farfader, der var den eneste af Beck-linjen i Tyskland, der aldrig nåede store, militære resultater, selv om han i 1795 var blevet generalløjtnant. I sin økonomiske elendighed fik han den lyse idé at sende sin eneste søn, Wilhelm, til Danmark for at skabe ham en fremtid i familiens gamle hjemland. Det var en af de få ting, der livet igennem lykkedes helt for ham, for den retlinede og besindige Wilhelm

grundlagde ved et forudseende ægteskab det nye dynasti Glücksborg og muliggjorde også, at faderen kunne ende sine dage under Frederik 6.s beskyttende vinger. – Maleri på Glücksborg.

de han indrettet sig en ny tilværelse på sine egne ret egocentriske betingelser. Han havde nemlig efterladt hele sin familie på det bortforpagtede Lindenau, mens han selv alene førte stort og gæstfrit hus i Königsberg. Det lader sig heller ikke skjule, at hans sans for amourøse eventyr her var kommet til rig udfoldelse. Han var opdraget som verdensmand, var elegant og sikker (se billedet ovenfor), og der var bestemt ikke noget i vejen med hans begavelse. Han havde bare helt manglet den ryggrad og den udholdenhed, som slægtens tidligere generationer altid havde udvist.

Livet i den gamle, preussiske hovedstad, Königsberg havde han nydt. Ikke bare fordi Königsberg var det preussiske kongeriges bastion mod øst og byen, hvor den første, preussiske konge i 1701 havde kronet sig selv. Det var også en by, hvor navnet *Holstein-Beck* stadig havde god klang. Her havde hans oldefader været guvernør, før han blev generalfeltmarskal, og i byens smukke Domkirke kunne man stadig se både oldefaderens og hans ældste søns storslåede gravsteder.

Vel lå Königsberg langt fra Berlin, men i det forenede Preussen og Brandenburg var Königsberg stadig at betragte som det knap 100-årige preussiske kongeriges næstvigtigste by.

Som øverstbefalende i Königsberg havde han fået sit livs eneste store militære chance under det nye preussiske felttog i 1794, der året efter havde ført til Polens berygtede, tredje deling. Her havde han udmærket sig ved at tilfangetage 3 polske generaler, 84 officerer og godt 1.600 menige og tillige gjort et stort krigsbytte. Denne indsats havde gjort så stort et indtryk på preusserkongen, at han omgående havde gjort ham til generalløjtnant og Ridder af den røde Ørn. Da han i 1797 var vendt tilbage til Königsberg, havde han været så beruset af sin militære succes, at han helt havde tabt balancen.

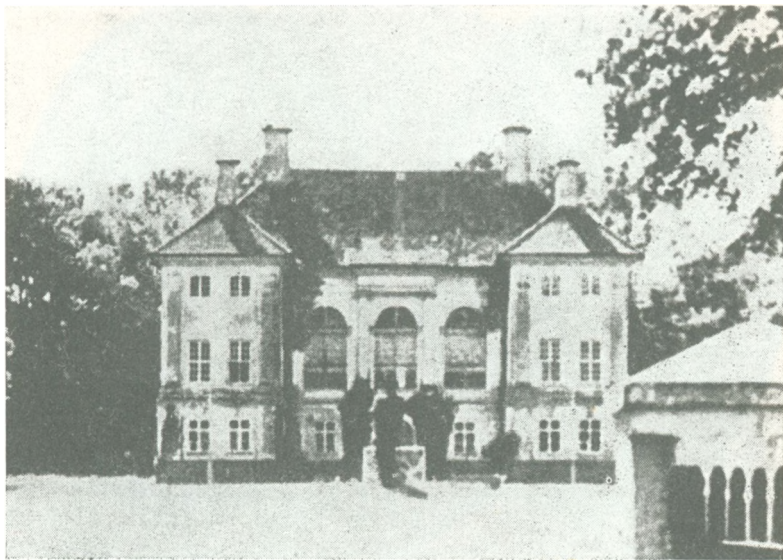
Så havde han nemlig gjort sit livs første, regulære dumhed!

Czar *Paul* af Rusland, der omtrent samtidig havde bestøget czartronen efter sin moder, *Catharina den Store*, havde pludselig opfordret ham til at komme til St. Petersborg for at træde i russisk krigstjeneste. Czaren havde fristet ham med meget gunstige vilkår. Hertugen havde naturligvis ikke vidst, hvor uberegnelig den sindssyge czar var, og havde heller ikke kunnet forudse, at czaren af samme grund ville blive myrdet få år efter. Men mordet på czaren var nu ikke kommet til at spille nogen rolle, for hertugens egen personlige katastrofe havde nemlig udviklet sig i løbet af ganske få måneder.

Han havde uden betænkning accepteret czarens tilbud, men dog udtrykkelig betinget sig »at man aldrig ville forlange af ham, at han skulle kæmpe mod Preussen«. Det var der i øvrigt heller ingen udsigt til. Siden Frederik den Stores afsluttede 7-årskrig havde Preussen og Rusland levet i fred.

Alligevel blev hans overgang til russisk tjeneste taget ret unådigt op af den nye, preussiske konge, *Friedrich Wilhelm 3.* Kongen fandt, at dette ikke var nogen helt passende manér at bære sig ad på, når man betænkte, at hertugslægten i generationer havde tjent under de preussiske faner. Alligevel var hertugen rejst til Rusland, idet han havde efterladt hele sin familie på Lindenau. Han havde atter foretrukket at leve alene på sine egne egocentriske betingelser.

I St. Petersborg havde han fået en overvældende venlig modtagelse af Czar Paul, og her havde han tilbragt nogle meget behagelige og afvekslende måneder i 1797. Czaren havde nemlig stillet et lille palæ til hans rådighed og daglig indbudt ham til sit eget taffel, hvor Friedrich med al sin charme havde gjort et godt indtryk på czarens døtre

I 1719 skænkede den preussiske Kong Friedrich Wilhelm 1. sin højt værdsatte feltmarskal Friedrich Wilhelm af Schleswig-Holstein-Sonderburg-Beck det smukke gamle barokslot »Friedrichshof«, som lå helt ovre i Østpreussen ved grænsen til Rusland, hvor hertugen dengang var generalmajor. Det lå meget smukt ved Pregelflodens munding, ikke langt fra Königsberg, og det blev slægtens hovedsæde indtil 1787, da Christian 9.s bedstefader så sig økonomisk tvunget til at afhænde det, og derefter nøjes med det mindre gods Lindenau, som også lå i nærheden af Königsberg. Preusserkongen havde tilladt sin feltmarskal at omdøbe slottet til »Schloss Holstein«, og den tilhørende landsby Kasebalg kom derefter til at hedde »Klein Holstein«. I dag er Königsberg-området russisk og Königsberg omdøbt til Kaliningrad. – Nyere fotografi.

og hoffets øvrige damer. Alt havde således i de første måneder været idyl. Czaren havde oven i købet stillet ham i udsigt, at nogle russiske godser, som hertugens mor i sin tid havde ejet, men som var faldet tilbage til czaren, eventuelt kunne erstattes ham med et betydeligt pengebeløb.

Men så havde han ufortrødent begået sit livs næste, store dumhed. Trods den megen selskabelighed havde han hurtigt følt sig ensom i St. Petersburg; men i stedet for at bringe sin familie til Rusland, havde han sendt bud efter sin elskerinde i Königsberg! Det skulle han ikke have gjort! Czar Paul, der var vokset op mellem alle sin moders forhadte elskere, afskyede enhver form for erotiske udskjelser. Han var

Christian 9.s bedsteforældre, Hertug og Hertuginde Friederich og Friederike af Holstein-Beck, begge i 43-års alderen, altså 10 år før familiens økonomiske sammenbrud.

Christian 9.s to faste, hertugparret Becks ældste børn, den 20-årige Prinsesse Friederike (1780-1862), gift 1800 med Friherre Carl von Richthofen (1769-1808), og den 17-årige Prinsesse Henriette (1783-1803), gift – og død – 1803 med Hertug Ferdinand af Anhalt-Köthen (1769-1830).

Christian 9.s fader, hertugparret Becks yngste barn og eneste søn, Prins Wilhelm, 15 år gammel, altså 4 år før han sendtes til Danmark. Alle portrætterne på dette opslag er malt af den tyske maler, Friedrich Tischbein under familiens ophold i Leipzig i år 1800. – Glücksborg Slot.

blevet så forarget, da han hørte om hertugens disposition, at det havde ført til et heftigt opgør mellem de to, jævnaldrende mænd. Der var blevet sagt så stærke ord fra czarens side, at Hertug Friedrich havde følt jorden brænde under sig. Ganske kort efter havde han bedt om orlov for at rejse hjem og tilse sit gods. Men der havde i realiteten ikke været tale om orlov; han var faktisk flygtet fra Rusland! Fra Riga havde han skriftligt anmodet Czar Paul om øjeblikkelig afsked, og den havde han fået i marts 1798.

Efter dette korte, russiske eventyr havde han stået hjælpeløs og ubemidlet i Königsberg. Han havde nu til gavns brændt alle broer af, både i Preussen og i Rusland og havde faktisk stået uden fremtidsudsigter af nogen art. De økonomiske vanskeligheder var for alvor begyndt at tårne sig op omkring ham.

For den beskedne forpagterafgift, han erholdt fra Lindenau, havde han derefter – lidt overraskende – taget ophold med sin familie i Leipzig i tre år med det formål at studere *kemi og fysik!*

Fik han ikke andet ud af disse tre år, fik han i al fald sin ældste datter, Friederike afsat til *friherre Carl von Richthofen*, og straks efter hjemkomsten til Königsberg i 1803 havde han også fået bortgiftet sin yndige datter, Henriette, til den senere Hertug *Ferdinand von Anhalt-Köthen*. Men Henriette var i øvrigt død efter kun 3 måneders ægteskab.

Sin 13-årige søn Wilhelm havde han allerede i 1798 sendt på Ridderakademiet i Brandenburg og 5 år senere til universitetet i Leipzig. Hertugen var efterhånden stærkt plaget af tanken om, hvad der skulle blive ikke bare af ham selv, men også hvad han dog på længere sigt skulle stille op med sin pæne og pligtopfyldende søn.

Den unge Prins Wilhelm (der næppe har været en blind beundrer af sin fader), havde selv helst villet følge slægtens preussiske militærtraditioner, men faderen havde ømmet sig ved påny at besvære preusserskongen med en sådan ansøgning. Kongen havde jo ikke tilgivet ham hans russiske ansættelse. Faderen havde derfor ladet sin søn forstå, at han nok hellere måtte søge sin fremtid i Danmark hos sin gulfar, Kronprins Frederik (6.). Nøgende havde Wilhelm accepteret, og efter en brevvæksling i 1803 havde Frederik (6.) lovet straks at optage Wilhelm som ritmester *à la suite* ved Kavaleriet, for derefter – fra 1804 – reelt at tage ham ind ved Hestgarden i København. Frederik (6.), der næppe havde fattet Hertug Friedrichs højst kontante bevæggrunde, havde faktisk været lidt smigret over, at hans fjerne, tyske

hertugslægtning foretrak at se sin søn indtræde i den danske hær fremfor den preussiske.

I 1804 havde fader og søn derfor for første gang i deres liv sammen gjort turen til slægtens gamle fædreland, hvor ingen af familien havde sat deres ben siden 1633. Hertugen havde tilrettelagt rejsen omhyggeligt og havde ikke forsømt at gøre visitter på den to måneder lange rundrejse på alle de steder, hvor det kunne tænkes, at han med fordel kunne præsentere sønnen. Han havde således lagt vejen over *Ludwigslust* i Mecklenburg-Schwerin og her besøgt Hertug *Friedrich Franz 1.* Det var fra dette hjem, at Christian (8.) to år senere hentede sin første, uheldige gemalinde, der i 1808 blev moder til *Frederik (7.)*. De havde også aflagt besøg på Gottorp Slot hos Landgreve *Carl af Hessen*, hvor Prins Wilhelm første gang havde set sin senere gemalinde, Prinsesse *Louise Caroline*, der dengang bare var 15 år gammel.

Også på Glücksborg Slot havde de aflagt visit og her besøgt den barnløse enke efter den sidste hertug af den gamle, glücksborgske linje uden at kunne ane, at Glücksborg med tilhørende hertugtitel 21 år senere skulle blive tildelt Prins Wilhelm af Frederik 6.

Endelig havde de besøgt Gråsten Slot for her at træffe Frederik 6.s søster, Struensees datter, Hertuginde *Louise Augusta* og hendes lidt trekantede gemal, Hertug *Frederik Christian af Augustenborg*. Til slut havde de besøgt *Als*; dette besøg havde særligt gjort indtryk på dem begge. Det var jo fra Sønderborgs lille længst hjemfaldne hertugdømme, at deres forfader var udvandret i 1633.

Omsider var de nået frem til København, hvor de var blevet vel modtaget, og hvor Kronprins Frederik (6.) også havde ladet dem forestille for sin gamle, forskræmte fader, den sindssyge *Christian 7.*, som nu i sin åndsformørkelse stærkt nærmede sig døden.

Efter sit vellykkede besøg var hertugen rejst alene tilbage til Königsberg for nu at tage sig lidt mere af sit forsømte gods og sin endnu mere forsømte gemalinde.

Når hertugen nu på sin rejse til Gottorp tænkte på sine sidste 6 år i Königsberg – fra hjemkomsten til København 1804 og til han nu i 1810 var på vej til sin nygifte søn Wilhelm – måtte han gyse. Det havde sandelig været en drøj tid.

I 1806 havde Napoleon nedkæmpet preusserne ved *Jena*, og derved knust myten fra Frederik den Stores tid om preussernes uovervindelighed. Slaget ved *Jena* – som Hertug *Friedrich* altså var blevet skånet for at deltage i – var udkæmpet langt fra Østpreussen, men i 1807,

da Preussen endnu havde forsøgt sig i Østpreussen som Ruslands allierede mod Napoleon, var slagene ved *Eylau* og *Friedland* bogstavelig talt blevet udkæmpet lige uden for hertugens gods, *Lindenau*, og Napoleons sejrende armé havde været grumme gæster at subvenere. Den fred, som hertugens forhenværende arbejdsgiver, Kong Friedrich Wilhelm 3. i juli 1807 kom til at slutte i *Tilsit*, betød en halvering af det preussiske område, og de daglige forhold i Østpreussen blev nu drøje at leve under.

Så sent som i 1808-09 havde den nu helt modløse og af Napoleon dybt ydmygede preusserkonge, *Friedrich Wilhelm 3.*, opholdt sig med sin dronning *Louise* i Königsberg, fordi han faktisk dårlig turde vende hjem til Berlin. Kongen havde levet under usle forhold på en gård på egnen omkring Königsberg og havde måttet lade sit guldservice nedsmelte og sælge sin gemalindes smykker til livets opretholdelse. Nej, der havde sandelig ikke længere været noget mere for hertugen at opnå i det Preussen, som hans forfædre havde tjent. Ufatteligt, at det kun var 25 år siden, at hertugens første personlige velgører, *Frederik den Store*, havde lukket sine øjne. Han ville have roteret i sin grav, om han havde kendt Preussens fuldstændige, militære forsmædelse. (At Preussen skulle få stor og ufortjent oprejsning ved Wienerkongressen i 1815 og en ny, eksplosiv vækst under Bismarck, kunne hertugen jo ikke ane noget om!)

Hertugen havde faktisk fra 1806-10 ligget i uafbrudt kamp med sine mange kreditorer, og for at gøre ondt værre, havde de franske tropper kort før freden i *Tilsit* plyndret selve *Lindenau*, hvorved bl.a. hele hans husarkiv var brændt. Siden havde han været plaget af tvangsudskrivninger, dårlig høst og megen anden elendighed. Han havde i sandhed måttet erkende, at landbrug, krigstjeneste og kemiske studier i Napoleons tidsalder ikke havde været nogen lykkelig kombination.

I efteråret 1809 var det blevet klart, at en konkurs var uundgåelig, og nu i marts 1810 var han altså flygtet, pengeløs og uden fremtid,

---

Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, som gennem århundreder blev et tilbagevendende dansk, nationalt problem. Desuden det lille Lauenburg, som Frederik 6. havde reddet sig efter Wienerkongressen i bytte med Rygen. Alle tre landsdele gik tabt i 1864. Den punkterede linje tværs over Slesvig viser grænsen for dansk dominans i 1864. Men den endelige grænse i 1920 kom til at gå nord for Flensborg.

for at undgå de sidste formædelser og for helt at satse på Frederik 6.s rundhåndethed.

Men naturligvis var hertugen klog nok til ikke at melde sig hos den danske konge som egentlig supplikant. Han havde et virkelig godt trumfkort i baghånden. Den Holsten-Beckske hertugslægt havde aldrig fået afgjort et gammelt, arvemæssigt erstatningskrav over for den danske krone, som var opstået i midten af 1700-tallet, da Danmark havde inddraget »de plönske lande« i Holsten. Der havde været forhandlinger i gang med den tidligere nævnte Hertug Friedrich Wilhelm, men da han var faldet i slaget ved Prag 1757, havde erstatnings-sagen aldrig fået nogen afslutning. Dette erstatningskrav måtte Hertug Friedrich nu på en eller anden måde taktfuldt kunne gøre gældende over for Frederik 6. Han måtte vel kunne opnå en eller anden form for erstatning, som han og hans gemalinde kunne klare sig med resten af deres liv.

*

Da hertugen omsider nåede Gottorp Slot og her mødte Frederik 6., blev hans forventninger heller ikke skuffet. Den danske konge tog ham helt til sig. Faderen til hans nye svoger skulle sandelig ikke lades i stikken. Når en så storartet mand som hertugen foretrak Danmark frem for Preussen og Rusland, måtte man nærmest føle sig smigret, og havde Preussen kunnet anvende ham som generalløjtnant, kunne den danske konge sandelig også gøre det! Hertug Friedrich af Holsten-Beck blev omgående udnævnt til dansk generalløjtnant *à la suite*, hvorved han straks opnåede en pæn løn uden nogen form for forpligtelser.

Den gamle arvesag ordnede Frederik 6. også kulant, idet han for livstid overlod hertugparret det kongelige gods, *Wellingbüttel* i nærheden af Hamburg.

Omsider kunne det betrængte hertugpar således ånde lettet op. På *Wellingbüttel* tilbragte parret de følgende 6 år og blev et velkendt og afholdt par i landsdelen. Hertugen fortsatte sine kemiske og fysiske studier og skrev afhandlinger om landbrug. Han blev tillige præsident for »*Det slesvig-holstenske, patriotiske Selskab*«. Han optrådte sidste gang i København i anledning af Frederik 6.s store salvingsfest i 1815, ved hvilken lejlighed han blev gjort til både general og elefantridder!

Allerede året efter døde han på *Wellingbüttel*, ramt af en blodprop, kun 58 år gammel. Han efterlod sig unægtelig en stor, ny gæld, som voldte hans ubemidlede søn, Wilhelm adskillige bekymringer.

Hans velbegavede, men af livet noget hårdt behandlede enke ønskede ikke at blive boende alene på godset. Hun slog sig ned i et – senere nedbrændt – palæ i nærheden af Gottorp Slot for derved at kunne opretholde nær kontakt med sin altid hengivne og hensynfulde søn, der helt op til 1825 holdt til inden for sine svigerforældres landgrevelige enemærker. Her døde hun i 1827, 70 år gammel. To år forinden – den 6. juli 1825 – havde hun haft den glæde at opleve, at Frederik 6. havde tildelt hendes søn det ledige *Glücksborg Slot* med tilhørende ledige hertugtitel. Inden sin død havde hun også haft lejlighed til at se de første 9 af Wilhelms og Louise Carolines 10 børn.

Således endte Christian 9.s bedsteforældre deres liv. Det var ikke store ting, Hertug Friedrich havde nået at udrette i sit delvis forspildte liv, men hans økonomiske letsindighed og hans uigennemtænkte holdning over for både preusserkongen og czaren havde dog i sidste ende ført til oprettelsen af *Det nye Glücksborgske Hus*.

Men ved sin tidlige død i 1816 kom hertugen aldrig selv til at opleve familiens nye opblomstring. *Christian (9.)* blev først født to år efter sin farfaders død!

Den ukendte prins med de ti børn

Portræt af Christian 9.s fader Prins Wilhelm

DET billede, vi foreløbig har fået af unge Prins Wilhelm, som i 1804 var blevet afleveret i København til sin gudfar Kronprinsen, kan forekomme lidt blegt. Det er imidlertid ingen tilfældighed. Prins Wilhelm var bestemt ikke nogen farverig person! Han manglede helt sin letsindige faders ubestridelige charme, men havde til gengæld en langt stærkere og mere retlinet karakter. Den hæderlighed og retskaffenhed, vi senere møder som dominerende træk hos hans søn, *Christian 9.*, var en direkte arv fra Wilhelm. Men den udprægede mangel på fantasi og åndelig bevægelighed, som tillige blev typisk hos *Christian 9.*, var en lige så udpræget fædrene arv. For at sige det på en pæn måde: Prins Wilhelm var en trofast og loyal officer som hundreder af andre i sin samtid, men han udrettede i sit korte, 46-årige liv ikke én eneste selvstændig ting, som ville have bevaret hans navn til i dag, hvis han ikke som sit sjette barn ud af sin senere børneflokk på 10 havde sat *Christian 9.* i verden. Vi skal også senere se, at de 9 øvrige børn næsten alle kom til at henleve et lige så anonymt liv som deres fader.

Prins Wilhelm faldt ganske godt til i hovedstaden. Han blev vel modtaget af hele den kongelige familie. Han var næsten jævnaldrende med Prins *Christian (8.)* og dennes to senere svogre, Landgreve *Wilhelm af Hessen* og Prins *Wilhelm af Hessen-Philipsthal-Barchfeld*, som han sluttede sig nær til, og i hvis hjem han var en velkommen gæst fra den første dag. Men han forblev kun i København i ét år. Allerede i 1805 blev han nemlig efter eget ønske forflyttet til Holsten, hvor den danske hær opretholdt den nu nødvendige bevogtningstjeneste langs Holstens sydgrænse. Her fungerede han som sekond-ritmester ved Dragonregimentet.

Da Preussen i 1806 havde erklæret Napoleon krig, overvejede han påny alvorligt at træde i preussisk tjeneste, men endte alligevel med at respektere sin faders ønske og dydede sig. Det var – som vi allerede har set – nok heldigt for ham. Han var sandsynligvis ikke sluppet le-

Kong Frederik 6. og Dronning Marie, som allerede i 1804 påtog sig at ud-danne den 19-årige Prins Wilhelm af Beck, da han kom til Danmark, og som i 1825 gjorde ham til Hertug af Glücksborg, for så endelig efter hans død i 1831, blandt hans 10 efterladte børn at udvælge den 14-årige Prins Christian (9.) som den, de fremtidig ville betragte som en søn i deres eget, sønneløse ægteskab. – Malerier af F. C. Gröger fra 1809.

vende fra de store slag ved *Jena* og *Friedland*, hvor den preussiske hær blev udsat for nederlag, som Frederik den Stores militærstat aldrig havde tænkt sig muligheden af.

I 1807 blev han sendt til Sjælland som kommandant for en mindre afdeling, der skulle angribe de nylig udskibede engelske tropper, men hans afdeling nåede ikke frem, før hele den danske flåde allerede var bortført. Derefter tog han kontakt med general *Jean Baptiste Bernadotte*, der nu på Napoleons foranledning – med Frederik (6.)s sanktion – førte franske og spanske tropper gennem Danmark for at angribe Sverige. Men heller ikke her kom han i aktivitet, skønt han havde nået at anskaffe sig både en pelsforet uniformsfrakke og talrige kort over Sydsverige. Forberedelserne til hærens overgang over Øresunds is trak nemlig alt for længe ud, og efter at de spanske tropper i 1808 havde gjort oprør, måtte det svenske krigstog aflyses.

Frederik 6.s egocentriske tankegang kunne ofte bringe den 17 år yngre, mere besindige og reflekterende Prins Wilhelm til irritation.

Det var således typisk, at da Frederik 6. i 1808 rasede over spaniolerens oprør, bemærkede Wilhelm, at han da meget vel forstod deres udviste troskab over for egen konge og eget fædreland. Og det var ikke mindre typisk, at Frederik 6. straks hvæsedede: »Her gælder det først og sidst kun om at være dansk!« Det forekom den mere logiske Wilhelm, at dette var lovlig meget at forlange af *spanske* soldater!

Men med den militære karriere blev det, som vi har set det, ret småt. Sit livs eneste træfning oplevede han som 24-årig 1809, da de af ham så højt påskønnede preussere kom i knibe ved Stralsund. Her kæmpede han på *fransk-dansk* side og fik tildelt en række ridderkors fra både Danmark, Holland og Frankrig for sin medvirken til at slå en afdeling af den hær, som han tre år forinden alvorligt havde overvejet at tilslutte sig.

Det kan virke overraskende at møde preussere i Stralsund så sent som i maj 1809, når vi har set, at Napoleon totalt havde nedkæmpet Preussen ved *Jena* og *Friedland* allerede i 1806 og 1807. Men bataljen i Stralsund havde sin egen tragiske baggrund. En tapper, 33-årig preussisk husarofficer, *Ferdinand von Schill* havde ikke villet give op over for Napoleon og havde med sit 600 mands regiment for egen regning og risiko i 1809 forladt Berlin for at vække den stærkt svækkede preusserkonge, *Friedrich Wilhelm 3.* til nyt mod. Schills lille regiment var til slut blevet omringet i Stralsund ved Rygen af danske, hollandske og franske tropper, som let gjorde det af med den lille, preussiske styrke. Ferdinand von Schill faldt i gadekampene i byen og hans afhuggede, balsamerede hoved blev i en glaskasse tilsendt Napoleons broder, Kong *Jerome* i Westphalen. Kongen erlagde 10.000 francs i erkendtlighed for den taktfulde gave. Elleve af von Schills officerer blev skudt kort efter ved standret, og hele den resterende 500 mand store, preussiske styrke taget til fange og sendt til de franske galejer. Prins Wilhelms mange ridderkors skyldtes utvivlsomt, at det var én af de få fægtninger, danske og hollandske stridskræfter overhovedet blev engageret i, men nogen større, heroisk indsats kan der næppe have været tale om.

Så blev Prins Wilhelm omsider i sommeren 1809 gjort til major ved Hertugdømmernes generalstab, og det var ved denne lejlighed, at han lærte sin senere svigerfar, Landgreve *Carl af Hessen* nærmere at kende. Landgreven var nemlig hærens stabschef. I efteråret 1809 – fem år efter sin ankomst til Danmark – blev Prins Wilhelm indkvarteret fast på *Gottorp Slot* hos den gamle landgreve.

Christian 9.s mormor og morfar, den gamle Landgreve og statholder, Carl af Hessen (1744-1836) gift med Frederik 5.s yngste datter Louise af Danmark (1750-1831). Det var i deres hjem på Gottorp Slot, at Prins Wilhelm af Holstein-Beck, som 19-årig første gang traf deres datter, Prinsesse Louise Caroline, og det var bl.a. takket være svigermoders oldenborgske afstamning, at Christian (9.) kunne betragtes som legitim »oldenborgsk« Tronfølger i 1852, da Tronfølgen blev lagt endelig fast.

Landgreven, som var gift med den nylig afdøde Kong *Christian 7.s* yngste søster, *Louise*, havde i en menneskealder været statholder og øverstkommanderende i Hertugdømmerne. Han førte stort hus på det kæmpestore slot om vinteren, mens han om sommeren nød livet på sit lille landsted ved Sliens sydkyst. Det var *Christian 7.*, der havde skænket ham og hans gemalinde stedet, og landgreven havde døbt det *Louisenlund* for at glæde sin kone.

Men ikke blot var landgreven den stærke, milde og vennesele hersker i Hertugdømmerne og gift med en kongedatter. Han havde yderligere ét meget betydeligt aktiv: I 1790 var han blevet *Frederik (6.)s* svigerfar, idet den unge danske kronprins havde ægtet hans ældste datter, *Marie*. Udover yderligere sønnerne *Christian* og *Frederik* og en yngre, ugift datter *Julie*, der var abbedisse i Itzehoe Kloster, havde landgreveparret endnu deres 20-årige, ugifte datter Prinsesse *Louise Caroline*.

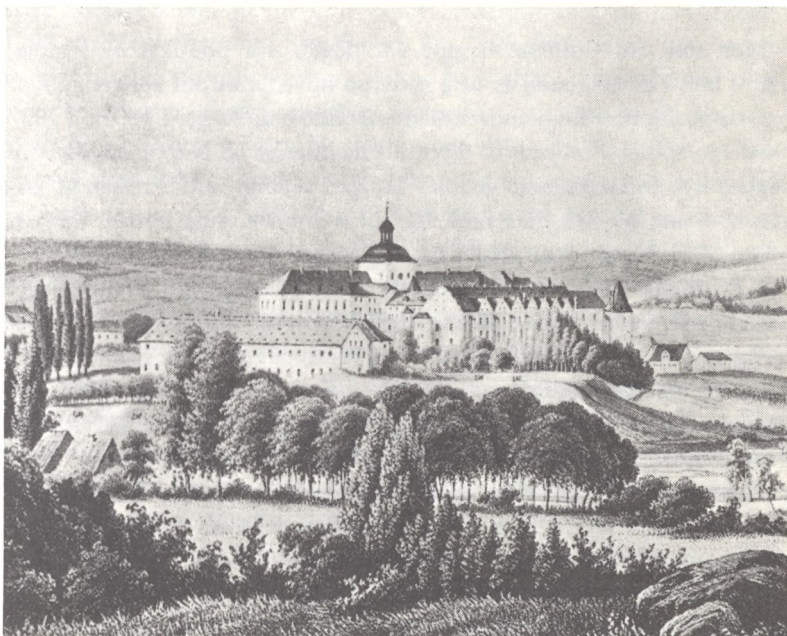
Hertug Wilhelm af Glücksborg og hans gemalinde, Hertuginde Louise Caroline, da de havde været gift i 18 år og allerede havde sat de fleste af deres 10 børn i verden. – Portrætter fra omkring 1828.

Det var denne meget sympatiske og velbegavede, unge prinsesse, der blev skyld i Wilhelms senere gunstige placering i det danske kongehus. Hun tabte nemlig straks sit hjerte til den 24-årige major, og følelserne viste sig gensidige. I november 1809 blev de forlovet, og i januar 1810 fejrede de et stiltfærdigt »krigsbryllup« på slottet uden nærværelse af hverken kongeparret eller – som vi allerede har hørt – Wilhelms egne forældre. Frederik 6. havde fortsat været optaget i København af sine udsigtsløse krigsforberedelser mod Sverige, og Wilhelms forældre var – som vi også har hørt – så belastet af familiens økonomiske elendighed i Königsberg, at de havde været ude af stand til at møde op.

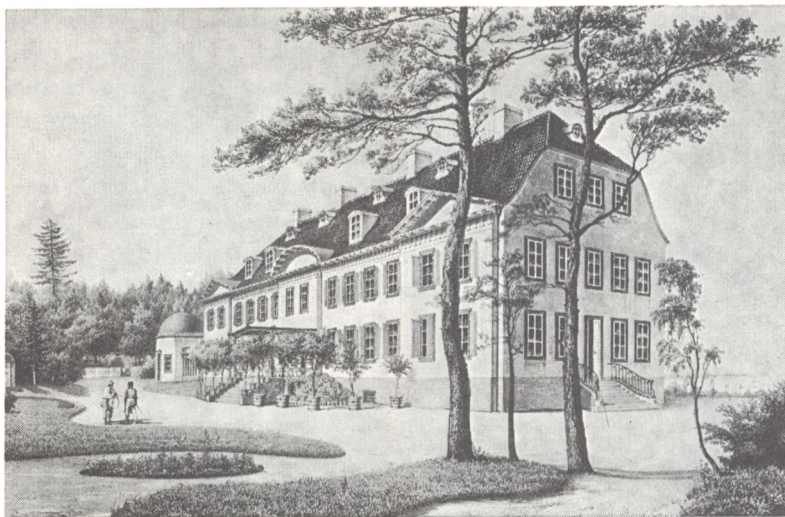
Prins Wilhelm, der lige som sin fader, ikke ejede salt til et æg, og som ved ægteskabets indgåelse kun havde udsigt til at arve en gæld fra sin uforbederlige fader, havde som nygift blot sin beskedne major-gåge at holde sig til. Han accepterede derfor med glæde sin rundhåndede svigerfaders tilbud om at lade de nygifte bo på Gottorp Slot. Parret fik en etage i en af sidefløjene i den store 4-fløjede borg, og fik samtidig rådighed over nogle dejlige værelser på Louisenlund om sommeren.

Dette ægteskab med den danske dronnings søster blev formentlig Wilhelms vigtigste indsats i disse år. Ægteskabet i forbindelse med hans danske afstamning gav familien den position, som var nødvendig for senere at kunne skabe et nyt dynasti. Som svigersøn af landgreven og tillige svoger til Frederik 6. var han rigtig placeret allerede i 25-års alderen, og Frederik 6., der hidtil kun havde været hans faderlige velgører, lagde ingenlunde skjul på, at han nu også værdsatte Wilhelm som sin 17 år yngre svoger. Den stadig voksende sympati som kongen nærrede for Wilhelm, kom også til at betyde meget for hans børn efter Wilhelms alt for tidlige død.

Gottorp Slot var oprindelig opført som det imponerende hovedsæde for den gottorpske del af hertugdømmerne, men efter mageskifter m. v. var de gottorpske besiddelse inddraget af Danmark, og slottet - det største i hele landsdelen - blevet af mindre betydning. Fra 1769-1831 tjente den gamle borg som residens for statholderen i Hertugdømmerne, Landgreve Carl af Hessen, gift med Christian 7.s søster og svigerfader både til Frederik 6. og til Prins Wilhelm af Holsten-Beck, der hver havde fået én af Landgrevens døtre til ægte. Da Wilhelm var både fattig, børnerig og levede en del på feltfod, boede han og hans familie hos svigerforældrene i ægteskabets første 15 år, indtil Frederik 6. skænkede ham Glücksborg Slot med tilhørende hertugtitel. – Litografi fra ca. 1840.

»Louisenlund« ved Sliens sydkyst øst for Slesvig By. Denne rummelige landejendom tilhørte Landgreve Carl af Hessen. Carl havde fået stedet skænket af sin fætter og svoger, Christian 7., med hvem han var opvokset på Christiansborg, indtil han selv i 1766 havde ægtet Kongens yngste søster Prinsesse Louise.

Men selv om Wilhelm næppe var nogen stor politiker og strateg, måtte han i de følgende år ofte ryste på hovedet ad sin kongelige svogers dispositioner. Englændernes krænkende handlinger i 1801 og 1807 havde jo spillet Frederik 6. direkte i hænderne på Napoleon, og som dennes nye forbundsfælle vedblev kongen stædigt under resten af krigen at holde på den gale hest, lige til den bitre ende i 1814, da han måtte afstå Norge som prisen for sin mislykkede udenrigspolitik.

I de første 15 år af Wilhelms og Louise Carolines i øvrigt meget lykkelige ægteskab boede parret fast på Gottorp Slot. Det var en livsform, som naturligvis gjorde dem meget afhængige af de gamle svigerforældre, og det medførte unægtelig også, at Wilhelm ofte måtte føle sig som noget af en byrde for landgreveparret. Det gjorde ikke forholdene mindre komplicerede, at parret omgående startede med at sætte en næsten enestående lang række børn i verden. Parret fik, som allerede antydnet, i alt 10 børn. Den første datter fødtes i 1810, og inden udgangen af 1824 var der allerede følgende 8 børn: i 1810: *Marie*, 1811: *Friederike*, 1813: *Carl*, 1814: *Friedrich*, 1816: *Wilhelm*, 1818: *Christian* (den senere Christian 9.), 1820: *Louise* og 1824: *Julius*.

Endelig fulgte i 1825: Prins *Hans* og i 1828: *Nicolaus*. Vi skal i næste kapitel møde dem alle som voksne.

I årene 1810-25 disponerede Wilhelm dog tillige over et lille hus i Rendsborg, hvor han et par dage om ugen som regimentschef varetog sine mere og mere overskuelige militære opgaver som stabsofficer for landgreven. Opgaverne var ikke mere krævende, end at han kunne nå at *spadsere* til Rendsborg, når han skulle ned og tilse sine tjenestesager. Resten af tiden tilbragte han på Gottorp Slot eller Louisenlund. I 1816 arvede han ved sin faders død titlen »Hertug af Holsten-Beck«, men det medførte ingen ydre ændring i hans daglige forhold. I 1818 blev han udnævnt til generalmajor.

Men ind imellem løste han dog også mere eller mindre delikate opgaver for sin kongelige svoger. Lad os nævne nogle typiske eksempler:

I 1811 sendte Frederik 6. ham til Tønning på Hertugdømmernes vestkyst for at klare en særdeles penibel sag. Han skulle forhandle med den detroniserede og fra Sverige forjagede eks-kong *Gustav 4. Adolf* (1778-1837). Denne 33-årige, besynderlige mand, der nu kaldte sig »*Greven af Gottorp*«, var landgrevindens søstersøn og Frederik 6.s fætter, idet eks-kongens fader, *Gustav 3.*, havde været gift med landgrevindens og Christian 7.s ældste søster, *Sofie Magdalene*. Den afsatte svenske konge havde kun været 14 år gammel, da hans fader i 1792 var blevet myrdet i Stockholm. Fra 1796-1809 havde han regeret Sverige under stigende misfornøjelse. Året efter at han havde overtaget regeringen, havde han giftet sig med en prinsesse fra Baden, med hvem han havde fire børn. Hans udtalte uvilje mod Napoleon og hans forkærlighed for England i forbindelse med en udpræget, psykopatisk excentricitet havde i 1809 ført til hans afsættelse efter et militærkup.

Samme år var han blevet sendt til Tyskland med kone og børn, som han dog snart havde forladt. I 1810-11 havde han taget ophold i England, hvor han var blevet mødt med megen virak. Men englænderne havde alligevel ikke ønsket at beholde ham. Nu stod han altså i 1811 i Tønning – lige ankommet fra England via Helgoland – for at bede sin danske fætter, Frederik 6., om asyl i Hertugdømmerne. Hans farfar, Kong *Adolf Frederik*, havde været holstenskgottorpsk prins, før han i 1751 var blevet valgt til svensk konge. Derfor ville sønnesønnen nu søge tilbage til sin slægts hjemland.

Frederik 6. havde naturligvis straks indset, at han af hensyn til sit forhold til Napoleon ikke under nogen omstændigheder kunne yde en sådan fransk-fjendtlig eks-konge opholdsret inden for monarkiets

Den afsatte svenske Konge, Gustaf 4. Adolf, som i 1811 forgæves søgte Frederik 6. om opholdstilladelse i Slesvig, hvorfra hans bedstefader som gottorpsk Prins stammede.

grænser. Wilhelm havde derfor fået som opgave nænsomt at anmode den ubudne gæst om straks at rejse videre.

Det lykkedes Wilhelm på en menneskelig måde at få forklaret sagerens stilling og at lægge så megen takt for dagen, at afslaget ikke blev direkte pinligt. Frederik 6. var så fornøjet med sin svogers udviste diplomatiske evner, at han kort efter gjorde ham til elefantridder.

For ikke at lade læseren i stikken med eks-kongens senere skæbne, skal det blot oplyses, at den ulykkelige mand i de følgende 26 år – ensom og hjemløs – turede rundt i Europa under dæksnavnet *Oberst Gustafsson*. Sine sidste år henlevede han under fattige forhold i et værts-hus i St. Gallen i Schweiz, hvor han var kendt af alle børn under navnet »*Der Schneekönig*«. Her døde han, og her blev han begravet. Først i 1884, da hans oldebarn, Prinsesse *Victoria af Baden*, var blevet gift med den senere svenske Kong *Gustaf 5.*, førtes hans jordiske rester til Stockholm.

Den bortjagede konges barnløse farbror, *Carl 13.*, regerede Sverige fra 1809 til sin død 1818 og afløstes derefter af den førnævnte, franske marskal, Jean Baptiste Bernadotte, der under navnet *Carl 14. Johan* blev grundlægger af det nuværende svenske kongehus.

Den næste personlige opgave, Prins Wilhelm fik stillet, var at ledsage Frederik 6. til Wienerkongressen i 1815. Også denne mission var i enhver henseende delikat.

Frederik 6. stod på dette tidspunkt – efter statsbankerotten 1813 og freden i Kiel 1814, som kostede ham Norge – som en af de store tabere i Napoleonskrigene. Ingen af stormagterne havde drømt om at invitere denne Napoleons stædigste forbundsfælle med til kongressen, hvor alle Frankrigs fjender gennem 20 år nu skulle gøre boet op. Man må derfor beundre Frederik 6. for, at han med sædvanlig, ukuelig optimisme meldte sig selv som deltager, for personlig at tale Danmarks sag. Den østrigske kejser havde dog kollegialt indbudt ham til at bo hos sig på Hofburg i Wien på linje med Europas øvrige fyrster.

Tanken med Wienerkongressen havde det dobbelte formål, at den dels skulle foreskrive en hensigtsmæssig fordeling af Europas lande, og dels omorganisere Tyskland i territorial og statsretslig henseende. Napoleons sejrriige modstandere skulle med andre ord tørre op efter alle de forstyrrelser, den franske kejsers krigsførelse havde medført. Det siger sig selv, at i denne kreds af Napoleons gamle fjender kunne Frederik 6. ikke vente at føre noget stort ord, endsige drømme om at opnå noget.

Prins Wilhelm blev i begyndelsen af september 1814 beordret af kongen til at rejse alene til Wien, og på vejen opsøge Czar *Alexander 1.* for om muligt – ved overrækkelse af et personligt brev fra den danske konge – at stemme den russiske enehersker mildere over for Danmark, inden kongressen i Wien tog sin begyndelse den 1. oktober. I dette brev lovede Frederik 6. i øvrigt at afstå fra at volde besvær ved Sveriges overtagelse af Norge.

Det lykkedes Wilhelm at få foretræde for Czar *Alexander 1.* i *Brünn* og at aflevere brevet, og – ifølge sin egen beretning – »at få udtalt sig for ham, sådan at han mente, at han havde opnået, at kejseren var blevet gunstig stemt«. Derpå fortsatte czar og prins hver for sig til Wien.

Prins Wilhelm lagde i sine breve fra Wien til sin svigerfar ikke skjul på, at han havde stor sympati for kongressens vært, den østrigske Kejser *Franz 1.*, men at han nærede intuitiv uvilje og mistro over for Czar *Alexander*.

I løbet af oktober 1814 nåede Frederik 6. selv frem til Wien, og i nye breve til Gottorp roste Wilhelm nu også Frederik 6. for hans energi og utrættelige ante-chambroring. Kongressen dansede både i oktober og november, men endnu op imod jul var det stadig meget småt med egentlig konkret enighed om noget som helst.

Enkelte af Wilhelms besindige betragtninger i breve fra Wienerkongressen fortjener at citeres ordret:

»Næsten alle nationer befinder sig i en lidende tilstand. Hos de fleste er de bånd, der skulle knytte dem til deres herskere, sønderrevet. De har lært at kende deres kræfter. Ønsket om demokratiske regeringsformer er levende overalt og næres af hemmelige foreninger. Hvis regeringerne ikke gør alt for at berolige de ophidsede sind ved kloge og retfærdige foranstaltninger, er der ingen tvivl om, at Europa om kort tid vil blive skueplads for revolutioner.«

Hans indtryk af stormagternes øverste repræsentanter var ikke uvitigt: »Czaren af Rusland elsker for alle, Kongen af Preussen tier for alle, Kongen af Bayern taler for alle, og Kongen af Württemberg spiser for alle«.

Hans opfattelse af sin kongelige svoger er i brevene næsten altid loyal: »Enhver, som ellers dadler Kong Frederik 6., ville bedømme ham skånsommere, hvis de så de øvrige suveræner og deres omgivelser. Ære og troskab betragtes her som urimelige ideer, som står overordentlig lavt i kurs.«

I et senere brev hedder det dog mere skarpt: »Når det tidspunkt indtræder, da Kong Frederik 6. fatter tillid til kloge og dygtige mænd uden at tro, at de vil beherske ham, vil han sikkert komme til at gøre sit land lykkeligt.«

Prins Wilhelm skrev i november 1814 til sin gemalinde, at han håbede at kunne nå hjem til januar. Men også januar og februar 1815 forløb uden resultater på kongressen. I slutningen af februar gav Frederik 6. sin svoger lov til at tage sig en velfortjent ferie til Italien, men 3 uger senere måtte han ile tilbage til Wien, da det over hele Europa rygtedes, at Napoleon havde forladt Elba. Først sidst i maj 1815 nåede han og kongen tilbage til Gottorp, hvor Louise i mellemtiden havde født familiens tredje barn.

Skønt Frederik 6. i Wien kun – ved at opgive *Rygen*, som Kielerfreden havde givet ham – havde opnået at erhverve det ganske lille landområde *Lauenborg* i erstatning for tabet af Norge, blev han alligevel modtaget som en folkehelt i Danmark. Danmark har sjældent bedømt sine konger efter deres kløgt, men har fortrinsvis anerkendt deres gode vilje og noble sindelag. Denne holdning kom i fuldt mål landsfaderen til gode i 1815!

Napoleons sidste genopdukken i 1815 havde fået fyrsterne til at tage sig sammen i Wien. Den 13. maj 1815 havde Frederik 6. måttet love at stille 15.000 mand *mod* Napoleon, men inden den danske hær, hvortil Wilhelm var knyttet, nåede frem, havde *Hertugen af Welling-*

Sådan lod Frederik 6. sin kære svoger Hertug Wilhelm male i 1825, da han var blevet Hertug af Glücksborg. Maleriet hang over Frederik 6.s seng lige til hans død i 1839. I dag kan det ses på Rosenborg Slot.

ton slået Napoleon i det berømte slag ved *Waterloo*. Den 20. november 1815 kunne Wilhelm derfor atter nyde familielivet efter næsten 14 måneders fravær.

Den altid dybt moralske Wilhelm lagde efter sin hjemkomst ikke skjul på, at han var meget forarget over det dekadente og frivole liv, han havde oplevet på nært hold i Wien. Men var dog så diskret, at han aldrig omtalte Frederik 6.s faste veninde under kongressen, den 17-årige skuespillerinde *Caroline Seuffert*, som kom til at koste den danske stat en livsvarig pension. Betalingen til hende ophørte først i 1891 – 52 år efter kongens død, fordi den lille, nydelige dame blev 93 år gammel!

I 1818 sendte Frederik 6. Wilhelm til Paris for at inspicere de danske hjælpetropper, som Frederik 6. havde måttet stille efter Wienerkongressen. Ved denne lejlighed var han gæst i Versailles hos den gamle, tykke og podagraplagede monark, som efter sin broder *Ludvig 16.s* henrettelse i 1793 havde tilbragt over 20 år i eksil i England, for nu – efter beskeden evne – i de sidste 10 år af sit liv at søge at genskabe respekten for det ældgamle, franske kongehus.

Ved det besøg var Wilhelm uafvidende ved at komme til at spænde ben for sin egen efterslægts navnkundighed som »Glücksborgere«. Det gik således til:

Ludvig 18.s favorit, den absolut borgerligt fødte, franske indenrigsminister, *Decazes*, stod netop for at skulle giftes fornemt og ville gerne imponere sine svigerforældre med en hertugtitel. Men Ludvig 18. rådede desværre ikke over noget egnet hertugdømme. Da *Decazes'* tilkommende var niece af den barnløse enke efter den sidste *Hertug af Glücksborg* i Slesvig, havde den emsige franskmænd fået den tvangstanke, at han måske kunne blive Hertug af Glücksborg, og bad Wilhelm undersøge mulighederne.

Wilhelm videregav den unægtelig noget tillidsfulde forespørgsel til Frederik 6., da han kom hjem fra Paris. Hvor urimelig henvendelsen end var, ville Frederik 6. nødig skuffe hverken Ludvig 18. eller hans ambitiøse indenrigsminister, men da det efter længere forhandling viste sig, at *Decazes* ikke ønskede dansk indfødsret, endsigse at erhverve hverken Glücksborg Slot eller noget andet dansk gods, men bare var ude efter selve *titlen*, var Frederik 6. dog så besindig, at han nøjedes med at gøre franskmænden til »*Hertug af Glücksbiere med forrang for lensgrever*«.

Det besynderlige arrangement har faktisk en vis interesse endnu,

fordi hertugslægten »af Glücksbierg« fortsat eksisterer i Frankrig, og enkelte gange har voldt protokolmæssig forvirring ved senere glücksborgske kongebegravelser, når der pludselig har meldt sig en »Hertug af Glücksbierg«.

Hertug Wilhelm skulle 7 år senere – i 1825 – få al mulig grund til at være taknemmelig for, at den franske hertug-udnævnelse var løst på den anførte, lidt overraskende måde. I 1824 døde nemlig omsider den nævnte, barnløse Enkehertuginde *Caroline* på Glücksborg Slot, og dermed var denne gamle, danske hertuginje ude af billedet. (Se stam-tavle 1 side 20). *Augustenborgerne* eksisterede stadig. Denne slægt blomstrede fremdeles på Augustenborg Slot på Als.

Den 5. og sidste hertug af den gamle linje på Glücksborg Slot, *Friedrich Wilhelm*, var faktisk død allerede i 1779, men hans unge enke havde fået lov at beholde slottet for livstid og havde i øvrigt giftet sig påny med Hertug *Carl af Braunschweig-Bewern*. Men ved hendes død i 1824 blev altså både slot og titel omsider til fri disposition for den danske krone. De glücksborgske hertuger havde i de sidste 5 generationer været meget stilfærdige og ubetydelige mænd, som man aldrig havde hørt meget til. De havde faktisk levet i fred, passet sig selv og aldrig gjort sig stærkt gældende.

Hvad skulle Frederik 6. nu stille op med den over 250 år gamle, meget forfaldne og meget utidssvarende borg, der lå på Flensborg Fjords sydkyst, ikke ret langt fra Flensborg?

Løsningen kom fra hans altid hensynsfulde Dronning Marie, som fremsatte følgende forslag til sin gemal:

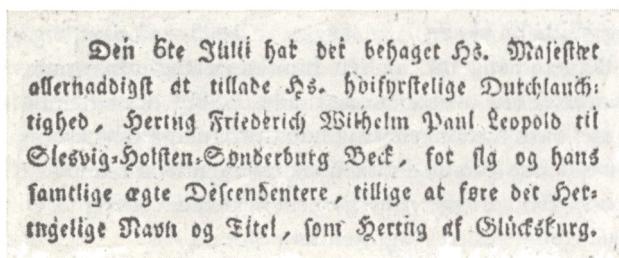
»Overlad dog både slot og titel til Wilhelm. Han og min søster har allerede 8 børn, uden endnu at have haft mulighed for at skabe sig eget hjem. Wilhelm kalder sig Hertug af Beck, skønt godset Beck er gået ud af hans families eje for over 70 år siden. Gør ham dog til ny Hertug af Glücksborg, så kan du da med god samvittighed sige, at du har gjort noget ordentlig for både min søster og ham!«

Frederik 6. fulgte faktisk sin betænksomme gemalindes forslag. Ved et kongeligt patent af 6. juli 1825 – i år for 150 år siden – overdrog han Glücksborg til Wilhelm med tilhørende hertugtittel for ham og hans efterslægt.

Man kan ikke ligefrem påstå, at denne kongelige gestus vakte opsigt i Danmark, for Wilhelm var fremdeles ganske ukendt af menigmand, og heller ikke det fjerne Glücksborg Slot var registreret i menigmands bevidsthed.

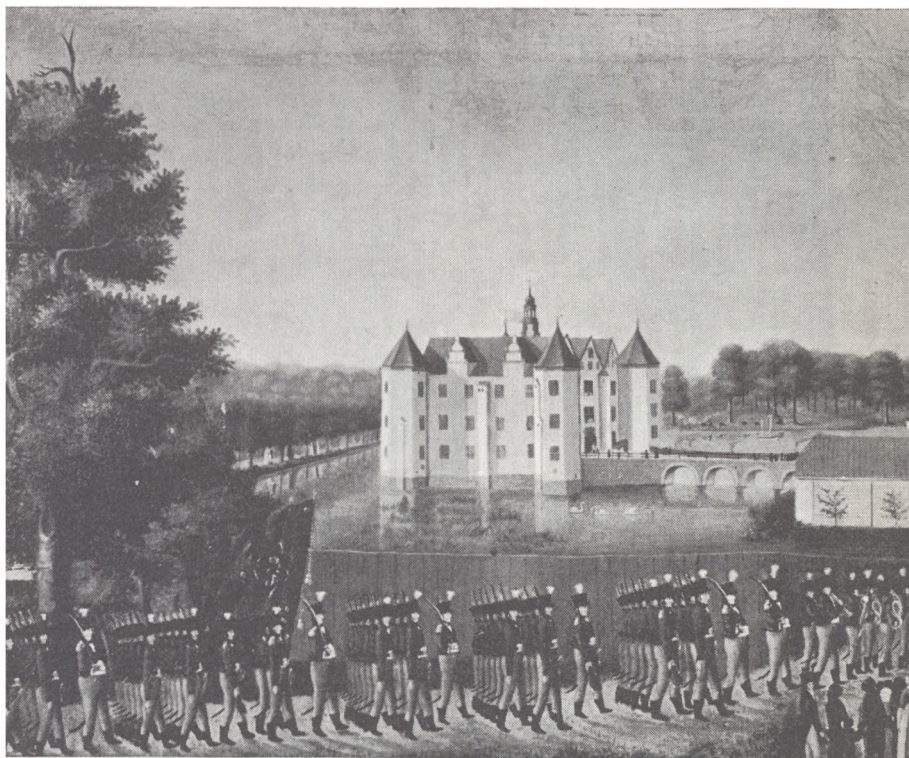
Men således lod Landsfaderen sin veldædige beslutning kundgøre i »Collegialtidende« i sommeren 1825:

Så enkelt opstod faktisk »Den yngre glücksborgske hertuginje«, som 40 år senere skulle blive et fast begreb over hele Europa.

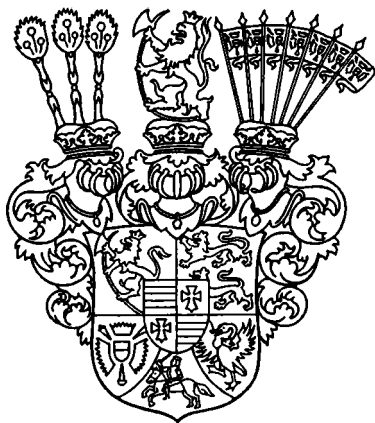
Var det snyderi? Ikke spor! Det var faktisk blot et meget praktisk arrangement efter princippet: »Ny vin på gammel flaske«. Wilhelms tip-tip-tip-oldefar, *Alexander*, havde jo været ældre broder til den sidste glücksborgers tip-tip-tip-oldefar, *Philip*, og begge var sønner af Hertug *Hans d. Yngre*, der var lillebror til den danske Kong *Frederik 2.* Den ældre og den yngre Glücksborgske hertuginje var rundet af nøjagtig samme oldenborgske rod, og var derfor – genealogisk set – begge nøjagtig lige så danske som også det nu formentlig snarligt uddøende, danske kongehus. Det er vigtigt at erindre dette, når vi i næste kapitel møder den unge Christian (9.) i København, hvor mange i starten var tilbøjelige til at opfatte ham som en »tysk« prins.

Wilhelms glæde over sin nye værdighed var naturligvis stor, og samme år flyttede den stadig voksende familie under festlige former ind i det malerisk beliggende, men unægtelig meget upraktiske, gamle slot. Landgreven bistod familien med en nødtørftig indretning ved hjælp af overskudsmøbler fra Gottorp. Rigtig hyggeligt og hjemligt kunne der nu aldrig blive på Glücksborg Slot. Det vil enhver forstå, der har gæstet den firkantede, massive borg, opført på en lille holm midt i en sø. Slottet har en række ejendommelige, mørke langstuer i hver etages midte, kun udstyret med vinduer i begge ender; dertil de talrige, runde tårnværelser, der nok er lyse, men umulige at møblere. Slottet virkede allerede i 1825 mere som fæstning end som bolig, og »Louisenlund« vedblev da også i fremtiden at være det elskede feriested for hele familien.

Fra gammel tid har Glücksborg Slot haft sin egen borgervæbning, den såkaldte »Friederichsgarde«. Her er et gammelt maleri fra 1805, der viser gardens opmarch. Billedet er let at datere, for i 1810 blev slottets taggavle sløjfet, og begge sider af slotsbroen blev opfyldt, for at der kunne anlægges en have. På dette tidspunkt beboede enken efter den sidste hertug af den gamle glücksborgske linje endnu slottet. Maleri på Glücksborg Slot.

I 1826 stillede Frederik 6. den nybagte, glücksborgske Hertug Wilhelm endnu en opgave, der viser, hvor stor tillid kongen fortsat nærrede til sin svogers menneskelige kvalitet. Frederik 6. havde samme år truffet den lidet lykkebringende beslutning at lade sin yngste, 18-årige datter, *Wilhelmine*, ægte Prins Christian (8.)s problematiske søn, den 17-årige *Frederik* (7.). Det var Frederik 6.s ønske ved dette ægteskab at forbinde de to grene af det danske kongehus (se stamtavle 1 side 20) og på den måde yde et personligt bidrag til et forsøg på at fortsætte den gamle oldenborgske hovedlinje. Men den vordende svigerfar ville dog sikre sig, at der blev sat lidt pli på svigersønnen før bryl-

Titlen »Hertug af Glücksborg« medførte ikke ændringer i hertugfamiliens våben, der havde nøjagtig samme indhold som stamfaderen Hans den Yngre. Særlig frapperende virker den norske løve, der står for hertugliniernes prætentionstitel »Arving til Norge«. Da Christian 9. var kommet på tronen i Danmark, førte han det kongevåben, som Frederik 6. i 1819 havde måttet reducere med Norges løve. Som norsk konge fik Christian 9.s sønnesøn Haakon 7. i 1905 den øksebærende løve som våben.

luppet. Det skulle ske ved at sende Wilhelm med ham til Schweiz i et års tid, for at Frederik (7.) kunne lære sprog og studere statskundskab.

Hertug Wilhelm tog uden ringeste lyst fat på sin nye opgave. Frederik (7.) var kun få år ældre end hans egne, ældste børn, men var unægtelig en langt mere kompliceret natur. Wilhelm kunne faktisk ikke lide ham, og han ynkede på forhånd sin kones stakkels niece, som skulle tage ham til ægte. Wilhelm havde jo kendt den søde og naive Prinsesse Wilhelmine lige fra hun under Napoleons-krigene var blevet født på Kiel Slot i Holsten under et af forældrenes hyppige ophold dér.

I maj 1826 drog Wilhelm til København for at overvære Frederik (7.)s meget sene konfirmation. Kort tid efter afrejste han med prinsen på en lang tur rundt i Italien. Rejseselskabet bestod af yderligere Grev *Conrad Rantzau-Breitenburg* og major *Carl Ewald*. Efter 5 måneders forløb vendte de alle tilbage til Genève, og her forblev Wilhelm selv en måneds tid for at tilrettelægge Frederik (7.)s indkvartering og undervisning. Han efterlod derefter Rantzau og Ewald med prinsen og kunne i oktober atter ånde lettet op ved hjemkomsten til Glücksborg. Rejsen havde ikke styrket hans tillid til Frederik (7.), som han ærlig talt ikke mente »*var et skud krudt værd*«.

Året efter tog han atter til Genève, hvor han denne gang foretrak at tage ind på et hotel for sig selv. I et brev hjem oplyste han »*at Frederik (7.) havde vundet noget i ydre og syntes mindre barnlig i sin optræden end året før*«. Han var tillige fuld af beundring for Rantzaus tålmodige arbejde med prinsens uddannelse. Selv fandt han dog Frederik (7.) mere optaget af sit opnåede æresborgerskab i Genève

I 1826 etablerede Frederik 6. forlovelsen mellem sin yngste, 18-årige datter Wilhelmine og den noget problematiske 17-årige Prins Frederik (7.), som ses her. Prinsens fader, den fraskilte Christian (8.), der var Landsfaderens fætter, havde aldrig været i stand til at opdrage sin søn ordentligt, og han skulle derfor sendes på »et to-årigt litterært og militært kursus« i udlandet. Man valgte Genève til hans opholdssted, og Hertug Wilhelm, grev Rantzau-Breitenburg samt major Carl Ewald blev hans rejseledsagere. Hertug Wilhelm fik dog lov at nøjes med at følge Prinsen til Schweiz og skriftligt følge hans udvikling. Resultatet var pauvert, og Hertug Wilhelms foragt for den senere Frederik 7. var påfaldende: »Der Kerl ist nicht ein Schuss Pulver wert«, var hans dom om den lidet håbefulde Frederik, der startede det første af sine mislykkede ægteskaber kort efter hjemkomsten. – Schweizisk litografi på Jægerspris.

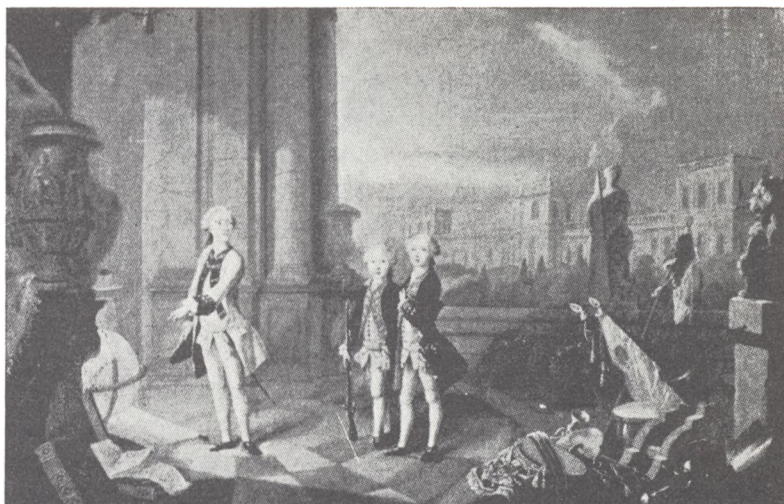
end af egentlige, intense studier. At ægteskabet med Prinsesse Wilhelmine i 1828 kun kom til at vare 8 år skal kun tilføjes for at vise, at Hertug Wilhelms vurdering af den sidste oldenborgske konge af den lige linje ikke var ganske forkert.

Året før Wilhelms hjemkomst fra Schweiz døde hans gamle moder, den efterhånden 71-årige Hertuginde af Holsten-Beck. Hun blev begravet juleaftensdag i Sønderborg Slotskirke ved siden af sin gemal, som allerede havde hvilet her i 11 år.

I januar 1831 døde dernæst Wilhelms svigermoder, Landgrevinde Louise på Gottorp Slot. Den gamle dame – Christian 7.s yngste søster – blev 81 år og havde været lykkelig gift med den nu 86-årige landgreve i næsten 65 år. Hendes bisættelse i Slesvig Domkirke fandt sted en bidende kold januardag, og Wilhelm havde måttet ordne alle detaljer, fordi den gamle landgreve, der nu altid sad i rullestol, end ikke kunne klare at være til stede i kirken. Den 46-årige Wilhelm pådrog sig ved denne lejlighed en forkølelse, som han først ignorerede, men som i løbet af få dage udviklede sig til en alvorlig lungebetændelse. Sidst i januar 1831 fik sønnerne Carl og Nicolaus tillige skarlagensfeber og samtidig forværredes Wilhelms egen tilstand. Da han mente, at han også selv havde fået skarlagensfeber, flyttedes han til sit eget værelse.

I begyndelsen af februar stod det ham klart, at han næppe ville overleve sygdommen. Hans næst yngste søn, Prins Hans, har senere fortalt, hvordan hans døende fader trøstede hans moder på sin venlige, lidt kejtede måde, idet han hviskede: »*Du stakkel, som nu får så stort et kors at bære*«. Få dage efter mistede han bevidsheden, og efter nogle heftige krampeanfald døde han 10 døgn senere den 17. februar 1831. Seks af de ti børn var nået frem til hans dødsleje.

Når det i langt senere historieskrivning hedder, at budskabet om Hertug Wilhelms død blev modtaget med dyb sorg og deltagelse »*vidt omkring*«, må formuleringen nok betragtes som en reverens over for hans søn, Christian 9. Sandheden var, at Hertug Wilhelm lige til sin død kun var kendt inden for en meget snæver kreds af officerer, og at han kun ganske få gange i sit liv overhovedet havde opholdt sig i København. Uden sin kongelige svogers bevågenhed, både over for sig selv og sin søn Christian (9.), ville han være død lige så ukendt som enhver anden dygtig og pålidelig officer, der aldrig havde nået toppen. Karrieremæssigt havde han lige så lidt som sin fader kunnet leve op til sin slægts tidligere, stolte militærtraditioner. Han var heller ikke faldet på valen, men var faktisk død af en forkølelse!

Dette maleri af J. H. Tischbein d. Ældre fra 1754 er et fortrinligt supplement til den hessiske stamtavle på siden 94. Her står nemlig Landgreve Frederik 2.s tre elegante, meget unge sønner foran Oranjen-slottet i Kassel. Den ældste er den 12-årige Wilhelm, den senere Kurfyrste af Hessen, der blev gift med Frederik 5.s datter Wilhelmine. Dernæst følger hans to yngre brødre, den 8-årige Frederik og den 10-årige Carl, af hvilke Frederik blev farfar til Christian 9.s Dronning Louise, medens Carl – der ligeledes blev gift med en af Frederik 5.s døtre, Prinsesse Louise – blev svigerfar til både Frederik 6. og Prins Wilhelm af Holsten-Beck.

Den 41-årige Hertuginde Louise havde i sandhed med kort varsel fået et tungt kors at bære. Nu sad hun alene på Glücksborg Slot med 10 ugifte og delvis uforsørgede børn i alderen 20 til 2 år og var samtidig den eneste, der kunne tage sig af sin nu også ensomme 86-årige fader, Landgreve Carl af Hessen.

Efter at Hertug Wilhelm i marts 1831 var bisat i det kapel i Slesvig Domkirke, hvor han selv 5 uger tidligere havde ladet sin svigermoder bisætte, flyttede Louise Caroline tilbage til Gottorp Slot for at tage sig af faderen, og her blev hun boende med de endnu hjemmeværende børn, indtil faderens død 5 år senere.

Så overtog hendes broder *Friedrich* både Gottorp Slot og statholderembedet, mens Louise Caroline arvede »Louisenlund«. Glücksborg Slot uden Wilhelm blev for hende nu som et frygtelig ensomt sted, og hun længtes i de følgende år altid efter foråret, så hun hurtigst mulig kunne komme ud igen til det dejlige Louisenlund.

Fra 1836-48 boede hun som enke på Glücksborg om vinteren og på Louisenlund om sommeren, og her voksede de yngste børn op. Blandt sine egne søskende så hun nu mest til broderen Friedrich, den førnævnte, nye statholder, som hun ofte besøgte på Gottorp Slot. Men allerede i 1842 trak han sig tilbage fra sine befattninger og slog sig ned på sit smukt beliggende gods, *Panker*, i det nordøstlige Holsten. Her var hun dog også ofte broderens gæst, indtil hans død 1845.

Enkehertugindens daglige husførelse på Glücksborg blev yderst nøjsom og beskeden. Den udgjorde formentlig det mindste hof i hele Europa. Hun havde kun tre mennesker omkring sig; først og fremmest oberst *Krohn*, der bar titel af hofchef, og som ikke blot var en elskværdig og loyal embedsmand, men som tillige administrerede hendes beskedne midler med både orden og nøjagtighed. Maden var ikke et særlig vigtigt punkt, men påklædningen måtte altid være ulastelig. Udover obersten bestod det overordnede personale yderligere kun af hofdamen, *Marie von Jessen*, og en meget hengiven kammerjomfru.

Hvordan gik så hverdagen på Glücksborg Slot i de 12 år, der forløb fra den gamle landgreves død i 1836, indtil krigen i 1848 gjorde slut på idyllen i det gamle hertugdømme og forvandlede slottet til et krigslazaret?

I de sidste år var efterhånden kun den ugifte datter *Louise* og den yngste søn *Nicolaus* tilbage på slottet; de øvrige børn var lidt efter lidt – som vi skal se – fløjet af reden. Ifølge den daglige rutine gik enkehertuginde hver formiddag en tur i slotshaven, ledsaget af frøken von Jessen. Prins Hans skriver i sine erindringer *at hans moder nu og da dvælede ved nogle smukke udsigtspunkter over søen, der omgav slottet*. Ved frokosten samledes moder, datter og søn til et hyggeligt måltid. Efter frokost havde hun fast konference med hofchefen i det omfang, »forretningerne« krævede det. Eftermiddagen gik med håndarbejde. Enkehertuginde var ferm til både syning, hækling og broderi, og navnlig på det sidste område foreligger der den dag i dag på Glücksborg Slot vidnesbyrd om hendes dygtighed. Før aftensmåltidet gik hun normalt en runde med datteren i slottets nærhed eller de foretog en køretur hen under aften med hofdamen. Enkehertuginde kendte omegnen ud og ind, både skovene, fjordvejen og turene ind på halvøen Angel. Om vinteren var en kanefart ad samme veje heller ikke at foragte. Dagen sluttede med souper, hvorefter Prinsesse Louise spillede for sin moder eller akkompagnerede sin lillebror, der var flink til at synge Weyses romancer.

Den gamle Landgreve Carls ældste søn: Feltmarskal og statholder i Hertugdømmerne, Landgreve Friedrich af Hessen (1771-1845). Friedrich var broder til Frederik 6.s dronning og til Hertug Wilhelms gemalinde. Han var den, der tog sig mest af enkehertuginde i de første år efter Hertug Wilhelms død. – Maleri af P. Coopmann 1822.

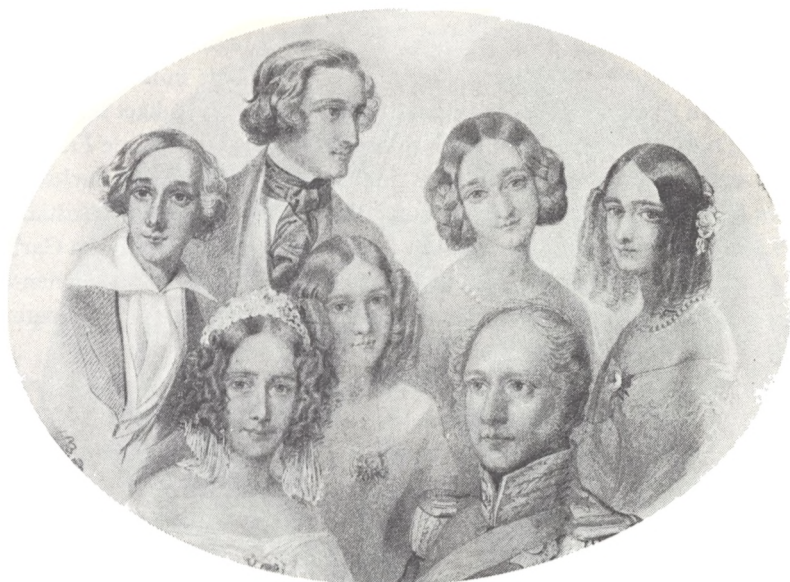
Om søndagen var enkehertuginde fast gæst i det smukke, gamle slotskapel, der tillige tjente som byen Glücksborgs sognekirke. Hun var meget religiøs og tyede mindst én gang daglig til sine andagtsbøger. Navnlig biskop *J. P. Mynsters*: »*Betragtninger og kristelige Troslærdomme*« hørte til hendes yndlingslæsning.

Men selvfølgelig var det daglige liv både ensomt og monotont, bedømt efter vore dages forestillinger om et hertugeligt hof. Sådan følte familien det dog næppe. Man hvilede i sig selv og nød den store ro. Men i øvrigt blev dagligdagen også undertiden afbrudt af gæster udefra.

Blandt de mere notable venner af huset var i første række hertugfamilien på *Augustenborg Slot* på Als. Der var jo i Slesvig-Holsten kun to hertugfamilier tilbage, nemlig *Glücksborgerne* og *Augustenborgerne*. Augustenborgerne havde i 1825 med den største glæde oplevet, at Prins Wilhelm havde fået tildelt sin nye hertugtitel og Glücksborg Slot. På Augustenborg sad nu Hertug *Christian August* med sin gemalinde, *Louise*, født *Danneskiold-Samsøe*, og familiens 5 børn. Christian August var søn af Struensees kongelige datter, *Louise Augusta* og broder til Christian 8.s dronning, *Caroline Amalie*. Hans yngre broder, Prins *Frederik*, boede ved Slien på sit eget gods, *Nør*, og kaldtes derfor *Prinsen af Nør*.

Enkehertuginde satte stor pris på den augustenburgske familie, som helt op til 1846 levede i fred med det danske kongehus, og som om sommeren ofte kom sejlene ned til Glücksborg på deres lystyacht og lagde til ved Holdnæs, hvorfra de blev hentet i ekipage. Og når den augustenburgske hertugfamilie opholdt sig på *Gråsten Slot*, som familien også ejede, hentede de på samme måde enkehertuginde på besøg. Venskabet mellem de to familier stammede helt tilbage fra de unge år. Hertuginde *Louise af Augustenborg* var nemlig datter af Lensgreve *Conrad Danneskiold-Samsøe* fra Gisselfeld, og han havde været en god beskytter af den afdøde Hertug Wilhelm under hans første år i København. De gensidige besøg hørte derfor – op til 1846 – til begge familiers festdage.

Men hele denne idyl ophørte, da Christian 8. i 1846 i sit »*Abne brev om Arvefølgen*« søgte at udelukke Augustenborgerne fra at komme i betragtning som eventuelle arvtagere til den danske trone. Oprøret i Hertugdømmerne brød dog først ud i lys lue i 1848, og da krigen begyndte, stod den augustenburgske hertug og hans broder, Frederik af Nør, i spidsen for oprørerne, sekunderet af de ældste Glücksborg-brød-

Den augustenborgske Hertugfamilie var også en slags danske tronprætendenter, men da hertugen i 1848 havde stået på insurgenternes side i Treårskrigen, var hans rolle udspillet. Alligevel møder vi den senere. Familien, som ses her – tegnet til sølvbrylluppet i 1845 – havde efter flugten fra Als erhvervet slottet i Primkenau i Slesien. Hertug Christian August og Hertuginde Louise-Sophie (f. Danneskiold-Samsøe) kom dog aldrig til på ny at spille nogen rolle, men den ældste søn, Hertug Frederik (1829-80), forsøgte under Danmarks nye tabte krig i 1864 at slå sig op som »Herzog Friedrich 8. von Schleswig-Holstein«, men blev fejlet til side af Bismarck. Da hans datter Auguste Viktoria i 1881 blev gift med Kejser Wilhelm 2., fik han dog lov til at kalde sig Hertug på ny. Hans eneste søn, Ernst Günther (1863-1921), døde barnløs på Primkenau og da hans fætter, Albert ligeledes døde barnløs 1931, udslyktes hertugens mandslinje, hvad der ikke vakte nogen sorg i Danmark. Af de øvrige fire børn på billedet blev Christian som senere omtalt i 1867 svigersøn hos Dronning Victoria, og hans mandslinje uddøde 1931. (Se stamtavlen side 160). Af de tre kønne døtre på billedet forblev Amalie og Louise Augusta ugifte, hvorimod Henriette i 1872 blev professorfrue i Kiel, hvor hun døde 1908.

re, mens Christian (9.), som den eneste fra de to hertugfamilier, var at finde på den aktive, *danske* front.

Denne splid i familien var for meget for enkehertuginde. Nu holdt hun ikke længere ud at blive boende på Glücksborg for herfra at skulle overvære brødrefejden på nærmeste hold.

Da hun i 1848 forlod Glücksborg Slot var det uden forestilling om,

at hun aldrig skulle vende tilbage. Og dog fik hun endnu 20 år at leve i. Det første år under Treårskrigen 1848-50 tilbragte hun hos sin søster *Julie*, abbedissen i Itzehoe, og derefter opholdt hun sig hos sin ældste søn *Carl*, der efter den tabte krig diskret havde trukket sig tilbage til Dresden. I 1850-51 boede hun hos sin datter, Hertuginde *Friederike af Anhalt-Bernburg*, i hendes lille slot ved Ballenstedt i Sachsen. Her befandt hun sig så godt, at hun i 1852 – samme år som Christian (9.) blev dansk tronfølger – afstod Louisenlund til sin ældste søn *Carl* og købte sig en lille villa med en hyggelig have i nærheden af Ballenstedt Slot. Efter krigen kom hun kun på Louisenlund, når hun besøgte familien. På Glücksborg Slot satte hun aldrig sine ben påny.

Så sent som i 1860 besøgte hun sin søn Christian (9.) på Bernstorff Slot, og i 1863 besøgte Christian (9.) hende i Ballenstedt for at rådføre sig med hende om hendes barnebarn, Prins *Wilhelms*, chancer og betingelser for at blive græsk konge (se bind 2). I 1864 modtog hun sit nygifte barnebarn, Prinsesse *Alexandra* og hendes gemal, Prins *Edward*, i sin villa i Ballenstedt.

Allerede i 1852 havde hun mistet sin 20 år ældre søster, Dronning *Marie*, som siden Frederik 6.s død i 1839 havde levet stille og ubemærket på Amalienborg. Søsterens død var et stort tab for hende. Ved Dronning Mariens død gik »Landsfaderens« tidsalder i graven, selv om kongeparrets to døtre, *Caroline*, gift med Christian 8.s broder, Prins *Ferdinand*, og hendes egen svigerdatter *Wilhelmine*, gift med Hertug *Carl* efter skilsmissen fra Frederik (7.), endnu i 30-40 år søgte at holde lidt liv i ånden fra »Papas tid«.

I sit næstsidste leveår 1866 oplevede hun med stor bekymring, at hendes egen søn, Prins *Wilhelm*, kæmpede som østrigsk officer mod Preussen, men hun havde samtidig glæden at se sin unge sønnesøn, *Frederik* (8.), på besøg i Ballenstedt. Han medbragte hende Catharinaordenen fra *Alexander 2.* som et tegn på czarens taknemmelighed over at have fået hendes barnebarn, Prinsesse *Dagmar*, til svigerdatter samme år. Frederik (8.) havde været med til brylluppet og var rejst hjem over Ballenstedt.

Livet igennem havde hun været et samlingspunkt for sine 10 børn, der alle elskede hende højt. Alle de glæder og skuffelser, som børnene og de ydre forhold havde bragt hende, havde hun altid taget med udpræget fatalisme, styrket af sin enkle og stærke tro. Den største sorg hun havde haft, var at miste sin yngste søn, *Nicolaus*, som var død ved et helt urimeligt ulykkestilfælde, som senere vil blive omtalt.

Christian 9.s og hans ni søskendes moder, Enkehertuginde Louise Caroline af Glücksborg, malet i Ballenstedt i 1863 i anledning af Christian 9.s tronbestigelse i Danmark. Hun var nu 74 år gammel og havde kun 4 år tilbage af sin enketid, der kom til at strække sig over 36 år.

I 1867 havde hun pådraget sig en mindre forkølelse i sit hjem i Ballenstedt, men hun havde dog – nu 77 år gammel – efter middag kunnet sidde og snakke med sine to børn, Julius og Louise, der begge boede hos hende, og med Friederike, som var på besøg fra det nærliggende Ballenstedt Slot.

Julius havde siddet og læst op af en slægtsbog, udarbejdet af hendes søster, Dronning Marie. Pludselig var hun blevet dårlig og havde rejst sig for at gå ind i stuen ved siden af og lægge sig på en sofa. Man havde straks sendt bud efter en læge, og da Louise havde spurgt til hendes befindende, havde hun stille svaret: *»Så dårlig har jeg aldrig været før; nu dør jeg helt sikkert, men jeg er helt rolig. Gud velsigne jer alle!«*.

Louise og Julius bar hende ind i soveværelset og anbragte hende varsomt på sengen. Da lægen ankom, betragtede hun ham venligt og sagde: *»Således kommer altså Døden«*. Så lukkede hun sine øjne, sukede og var død. Få dage efter nåede alle børnene, med undtagelse af Prinsesse Marie, frem til hendes bære. De seks sønner bar få dage efter deres moders kiste ud i hendes lille havehus, der i hast var blevet indrettet til ligkapel.

I sommerens løb 1867 overførtes hendes kiste til Slesvig Domkirke, hvor hun blev bisat i det hessenske kapel, side om side med Hertug Wilhelm. Det foregik med alle de æresbevisninger, Christian 9. – nu Konge af Danmark på fjerde år – kunne vise sin gamle moder.

En stor og farveløs børneflokk

Portrætter af Christian 9.s ni søskende

I den hidtidige beretning om Hertug Wilhelm og Hertuginde Louise Caroline har vi kun nu og da hørt om de 10 børn og deres senere skæbne. Sandt at sige er der heller ikke så forfærdelig meget at fortælle, for Christian 9. blev – som tidligere nævnt – den eneste af hele flokken, der gjorde virkelig karriere. I betragtning af hertugparrets store frugtbarhed – 10 sunde og raske børn – er det tillige påfaldende, at kun to af dem overhovedet præsterede en efterslægt, nemlig Christian 9. og Prins Friedrich. Ved sin død havde Hertuginde kun 11 børnebørn, fordelt med Christians 6 børn og Friedrichs 5 (se stam-tavle 2 side 68).

Der var noget mærkværdigt goldt over hele denne store børneflokk, som hertuginde havde brugt hele sit liv til at opdrage og sætte i vej ved at benytte alle farbare, familiemæssige forbindelser. De var alle fra de unge år både ordentlige og fornuftige, men tillige uden egentlig drivkraft eller ambitioner, præget af at være henvist til at klare sig selv, og samtidig uden særlige evner. Lad os kort prøve at følge deres skæbne, med et øjekast til billederne på side 67 og 73 og stam-tavlen på side 68 og lad os betragte de tre døtre først:

Den næstældste datter, Prinsesse *Friederike*, var født 1811 og opkaldt efter sin farmor, grevinde von Schlieben. Hun var utvivlsomt den mest viljestærke og bedst begavede af flokken. Hun havde kort før sin faders død i 1831 haft en chance for at blive gift med den portugisisk-fødte kejser, *Dom Pedro 1. af Brasilien*. Kejseren havde i alle fald gennem sin gesandt ladet Hertug Wilhelm forstå, at han godt kunne tænke sig enten *Friederike* eller hendes ét år ældre søster *Marie* til gemalinde. Ingen af søstrene havde imidlertid brudt sig om et sådant *en gros-tilbud* fra en, dem helt ubekendt, fremmed fyrste, og forældrene havde haft samme opfattelse af tilbudet.

Kejser *Dom Pedro 1.* (1798-1834) var søn af den portugisiske konge *Johan 6.*, og var som 19-årig blevet gift med en østrigsk prinsesse. Fra 1821 var han af sin fader blevet indsat som regent i den store, portugisiske koloni Brasilien, hvor han i 1822 – mod sin faders vilje – havde

ladet sig udråbe til kejser. Allerede i 1826 var han blevet enkemand og havde derfor i 1830 søgt sig en ny gemalinde. Man regnede ham i Europa for en eventyrer, og det var nok lykkeligt, at ingen af søstrene fik ham. Han måtte i øvrigt allerede i 1832 nedlægge sin krone, og i 1834 døde han efter i stedet at have ægtet en 17-årig prinsesse.

Det var således ikke nogen lysende karriere de to glücksborgske søstre i første omgang havde givet afkald på, men det var dog første gang, familien var blevet noteret på det internationale, fyrstelige ægteskabsplan.

Så langt var altså alt godt, men da den 23-årige Friederike tre år efter faderens død lod sin moder vide, at hun i stedet agtede at gifte sig med sin 6 år ældre halvbrøder, Hertug *Alexander af Anhalt-Bernburg*, og blive hertuginde på *Ballenstedt Slot* nær Halberstadt i Sachsen, blev hendes moder og den øvrige familie ude af sig selv af fortvivelse. Sagen var ganske enkelt, at den 29-årige hertug var underudviklet både af sind og udseende i en sådan grad, at hans blotte tilstedeværelse mellem almindelige mennesker virkede pinagtigt. Han vandrede rundt med lukkede øjne og en åben, tandløs mund og var ude af stand til at gøre sig selv forståelig. Men Friederike havde fået den fikse idé, at *Gud* havde udset hende til at hjælpe dette stakkels menneske, og med imponerende viljekraft fik hun virkelig trumfet ægteskabet igennem i 1834.

I 29 år stod hun ved den evnesvage hertugs side som hertuginde af Anhalt-Bernburg og styrede dette diminutive fyrstedømme med fast hånd. Så døde hertugen – 58 år gammel – i 1863, en måned før Christian 9. blev konge i Danmark. I de sidste 12 år af sit kontaktløse liv havde han været anbragt i privat pleje. Der var naturligvis ikke børn i dette ægteskab, og Hertugdømmet faldt derfor automatisk tilbage til Hertugen af *Anhalt-Dessau*. Men til sin død som 90-årig – så sent som 1902 – blev Friederike boende på Ballenstedt Slot, hvor hun ofte samlede sin slægt, og som tidligere nævnt var det i slottets umiddelbare nærhed, at hendes moder tilbragte sine sidste år. Friederike blev begravet i Hertugdømmets kapel i Bernburg.

*

Den ældste datter Prinsesse *Marie* – opkaldt efter sin moster, Dronning Marie af Danmark – havde endnu mindre succes i sin familie med det ægteskab, som hun gennemtrufede i 1837, ikke bare på

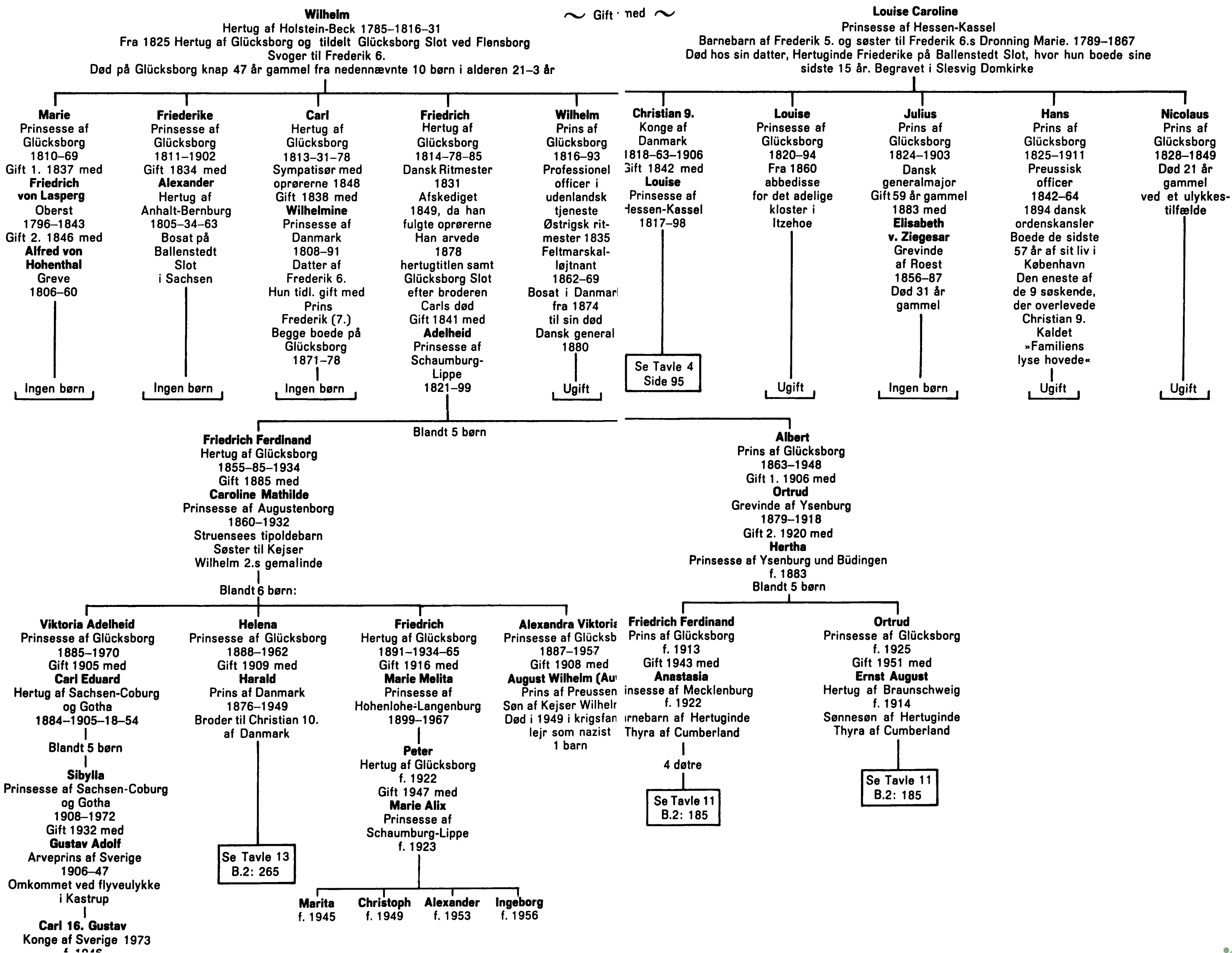
Maleri af Christian 9.s fire ældste søskende, malet omkring 1815, da familien endnu boede på Gottorp. Fra venstre den 4-årige Friederike, der senere blev Hertuginde af Anhalt-Bernburg, den 5-årige Marie, der blev gift med Oberst Friedrich von Lasperg, den 1-årige Friedrich, som med sin efterslægt har ejet Glücksborg i de sidste 100 år, men kun i perioder har beboet det. Endelig Carl, der i 1838 blev gift med sin kusine på mødrene side, Frederik 6.s datter Wilhelmine. – Glücksborg Slot.

trods af sin moders vilje, men denne gang også mod sin onkel, Frederik 6.s ønske.

Hun var i 1834 rejst med sin nygifte søster til Ballenstedt, og her forelskede hun sig omgående i hertugens 38-årige, sympatiske hofchef og formynder, kammerherre og oberst *Friedrich von Lasperg* (1796-1843), som ikke alene var 16 år ældre end hun selv, men tillige var enkemand med to døtre. Frederik 6. var så opbragt over denne upassende forbindelse, at han på forhånd meddelte, at brylluppet ikke måtte indgås i Danmark, og at hans niece og hendes mand aldrig nogen sinde skulle gøre sig den ulejlighed at vise sig i København. Brylluppet blev derfor fejret stilfærdigt på et hotel i Harburg, og Maries

Tavle 2: Christian 9.s Søskende:

Tavle 2:

moder og søsteren Friederike samt broderen Friedrich var de eneste gæster. Derefter rejste de nygifte tilbage til Ballenstedt, hvor de levede et lykkeligt, barnløst ægteskab til den i øvrigt meget sympatiske hofchefs død 6 år senere.

Marie blev efter tre års enkestand gift påny – 36 år gammel – med den 40-årige Grev *Alfred von Hohenthal-Königsbruch*, med hvem hun levede et nyt, barnløst ægteskab i de følgende 14 år på grevens lille gods, *Döbernitz* ved Dresden. Her døde greven i 1860. Selv døde Marie i Dresden 1869, uden nogen sinde senere at have besøgt Danmark.

*

Prinsesse *Louise*, der var en halv snes år yngre end de to ældste søstre – født 1820 og opkaldt efter sin moder – levede i størstedelen af sit liv sammen med moderen, som hun følte sig meget nært knyttet til. Hun blev aldrig gift. Da hendes moster Julie – den tidligere omtalte abbedisse på klosteret i Itzehoe – døde 1860, overtog hun hendes stilling, men tilbragte dog fortsat sine ferier hos moderen i Ballenstedt, ligesom hertuginde ofte besøgte hende i klosteret. Louise døde som 74-årig abbedisse i 1894.

Louis Bobé fortæller i sine erindringer om Prinsesse Louise, at hun – som alle børnene fra Glücksborg – havde en medfødt trang til at glæde andre, selv om ikke alle forstod at værdsætte hendes gammeldags form for artighed. Som eksempel nævner Bobé, at hun engang ulejligede sig til byen Beyenfleth i nærheden af Itzehoe, udelukkende for at gratulere et krondiamantbrudepar, som hun antraf på bænken uden for deres hus i den flagsmykkede landsby. Her udtalte hun højtideligt til parret: »*Oh, I kære mennesker, hvilken Guds nåde at kunne se hinanden i øjnene i kærlighed og godhed i et halvt hundrede år eller mere!*« Hvortil brudgommen tørt svarede: »*Nej, Deres Højhed, man bli'r så led og ked af hinanden!*«

*

Som man vil se, satte ingen af de tre søstre sig større spor, og med de syv brødre bliver billedet ganske det samme for de fems vedkommende. Alle havde de naturligvis kun én naturlig bane at vælge; nemlig den, som slægten havde betrådt gennem århundreder: *militærvejen*. Men der var jo alligevel grænser for, *hvor* mange tysktalende prinser,

En fredelig dag i skovene ved Glücksborg Slot 1830. Den nye hertug på Glücksborg, Hertug Wilhelm på jagt med sine unge sønner, året før sin død. Det er Wilhelm i de lyse bukser, fulgt af sønnerne Julius, Friedrich, Carl og Wilhelm, og endelig – lige foran hesten – den senere Christian 9. Rytteren er slottets gamle förster. – Maleri på Glücksborg.

Frederik 6. og senere Christian 8. kunne få placeret i den danske eller slesvig-holstenske hær.

*

Den ældste søn, Prins, senere Hertug *Carl*, opkaldt efter sin morfar, landgreven, var født 1813 og blev – 18 år gammel – i 1831 placeret som kaptajn i *Det oldenborgske Infanteriregiment* i Rendsborg, idet han samme år arvede hertug-titlen og Glücksborg Slot ved sin faders død. I 1836 arvede han tillige efter sin gamle morfar, landgreven, nogle mindre godser i Slesvig, nemlig *Carlsburg*, *Roest* og *Buckhagen*, som dog på grund af gæld forblev under administration til 1854.

25 år gammel ægtede han i 1838 Frederik 6.s yngste datter, den nu 30-årige *Wilhelmine*, der få år forinden var blevet skilt efter sit mislykkede, barnløse ægteskab med Kronprins *Frederik* (7). Parret fik foreløbig tildelt *Kiel Slot* som domicil; her var *Wilhelmine* som nævnt født i 1808 under Napoleonskrigene. Her levede de begge et stilfær-

digt og utvivlsomt meget kedsommeligt liv, som dog blev dramatisk afbrudt i 1848, da Carl stillede sig på de slesvig-holstenske oprøreres side som kommandant af en slesvig-holstensk infanteribrigade.

Det medførte, at man fra dansk side fratog ham hans danske ordner og lagde ham på is i flere år efter Treårskrigen afslutning i 1850.

I de følgende tre år foretrak parret at bo i Dresden, men derefter blev Hertug Carl taget til nåde igen af kongefamilien; væsentlig på grund af sin gemalindes værdighed som dansk kongedatter.

I 1853 boede parret atter på Louisenlund om sommeren, og nu købte Carl godset Grünholz på Svansen, der stadig i dag tilhører den tyske del af Glücksborg-slægtens nuværende overhoved, Hertug *Peter*, og samtidig udbyggede Carl Louisenlund med stald, kavaler- og køkkenfløj, hvorved det fine, gamle landhus blev mere praktisk, men bestemt ikke kønnere. Samme år aflagde han Kong *Frederik 7.* en visit under kongens første ophold siden krigen i Hertugdømmerne og måtte tænderskærende gå ind på at give den danske krone Glücksborg Slot tilbage for at skabe en passende sønderjysk residens for Kong *Frederik*. Parterne blev dog enige om, at slottet skulle gives tilbage til Glücksborg-slægten, såfremt den danske konge ikke længere ønskede at benytte det.

Frederik 7. boede som bekendt i de følgende år ofte på Glücksborg og her døde han i 1863. Efter Hertugdømmernes afståelse til Preussen som følge af den ulykkelige krig i 1864, blev det faktisk den preussiske konge, *Wilhelm 1.*, der skænkede Glücksborg-familien slottet tilbage. Helt uden kontakt var Carl dog ikke med sin broder *Christian 9.* selv efter 1864. Han deltog således i sin brodersøn, Kong *Georg 1.s* bryllup med Storfyrstinde *Olga* i St. Petersborg 1867 og besøgte også *Georg* flere gange senere i Grækenland.

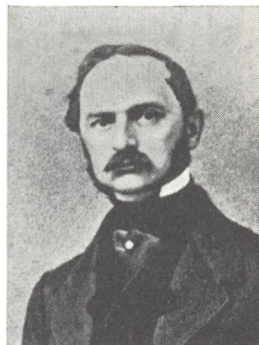
I København forblev Carl altid den mest uglesete af *Christian 9.s* brødre. Da hans og *Christian 9.s* ældste søster *Marie* døde i Tyskland i 1869, skrev en københavnsk avis, at dødsfaldet dog indebar det gode, at det ville befri Danmark for Hertug Carls nærværelse. Han var netop da på besøg i hovedstaden. Ved den lejlighed blev Carl så rasede, at han svor, at han aldrig ville sætte sine ben i Danmark mere. Men selv om forholdet til *Christian 9.* efterhånden blev helt godt, kunne Hertug Carl alligevel aldrig få ind i sit hoved, at man havde kunnet foretrække hans yngre broder som konge af Danmark, når han dog selv var slægtens overhoved og oven i købet gift med *Frederik 6.s* datter.

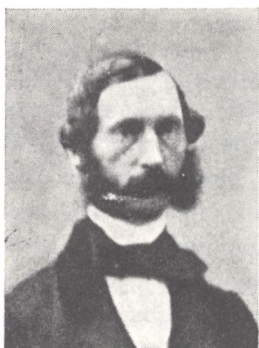
Prinsesse Marie
1810-69

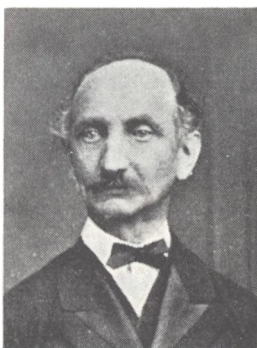
Prinsesse Friederike
1811-1902

Prins Carl
1813-78

Prins Friedrich
1814-85

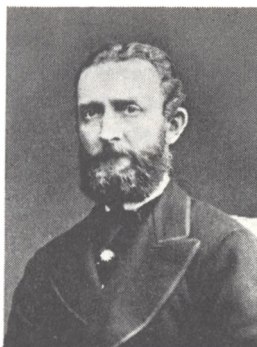
Prins Wilhelm
1816-93

Prinsesse Louise
1820-94

Prins Julius
1824-1903

Prins Hans
1825-1911

Prins Nicolaus
1828-49

I 1872 – 6 år før sin død – viste Hertug Carl pludselig en hidtil ukendt side af sin karakter. Han var nu 59 år gammel og stadig barnløs. I stedet for at adoptere en søn, adopterede han en 22-årig frøken *von Beust*, som han og Wilhelmine havde lært at kende på en baderejse. Det blev ikke nogen succes, for den 64-årige, nu næsten stokdøve Hertuginde Wilhelmine opdagede inden længe, at hendes gemal omfattede adoptivdatteren med noget varmere følelser end de rent faderlige. Wilhelmine satte igennem, at adoptionen blev ophævet, at en erstatning blev udredt og at den unge pige blev gift med en jævnaldrende.

Hertugen døde i 1878 af sukkersyge, men Prinsesse Wilhelmine nåede at blive 83 år gammel, før hun døde i 1891. Adoptivdatterens forsøg på at rejse nye økonomiske krav ved Wilhelmines død blev afvist. Hertugparret blev begge bisat i Glücksborg Kapel.

*

Den næstældste søn, Prins *Friedrich*, der var født 1814 og opkaldt efter sin farfar, blev efter sin konfirmation i 1831 – 17 år gammel – gjort til ritmester i *Det holstenske Dragonregiment* i Itzehoe og var dermed i løbet af få år, ligesom broderen Carl, gjort til regulær, holstensk officer, hvis sympatier i konflikten med Danmark i 1848 ligeledes kom til at ligge helt på oprørernes side. Han havde i 1841 giftet sig med Prinsesse *Adelheid af Schaumburg-Lippe* og var i 1843 endnu så populær i det danske kongehus på grund af sit standsmæssige ægteskab, at Christian 8. havde gjort ham til elefantridder.

Men hans ægteskab var ikke blevet lykkeligt, og efter 5 års forløb skiltes parret. Prinsesse Adelheid rejste bort med deres lille datter, *Auguste*.

Friedrich selv rejste til Paris og blev i øvrigt her vel modtaget af Kong *Louis Philippe*, kort før hans fald som »Franskmændenes Konge«.

I 1848 ophævedes Friedrichs og Adelheids ægteskab lovformeligt, og samme år deltog også han i oprøret mod Danmark, mistede sine danske ordner efter krigen og forsvandt i en årrække med sin broder Carl til Dresden for at undgå at vække unødvendig opmærksomhed i Hertugdømmerne.

I de følgende år flakkede han hjælpeløst rundt i Europa og boede snart hos sin søster i Ballenstedt, snart hos sin broder i Kiel, indtil han i 1854 i Nice mødte sin fraskilte kone og den nu 9-årige datter. Dette møde gjorde så stort et indtryk på begge ægtefæller, at de giftede sig påny og fra nu af opretholdt et godt og fredeligt ægteskab.

3. generation på Glücksborg Slot: Hertug Friedrich Ferdinand (1855–1934) ældste søn af Hertug Friedrich. Gift 1885 med Prinsesse Caroline Mathilde fra Augustenborg, datter af »Friedrich der Achte« og søster til Kejser Wilhelm 2's gemalinde Victoria Auguste. Hertugen blev automatisk tysk statsborger efter krigen i 1864 og forblev tysk efter Genforeningen i 1920, fordi Glücksborg ligger lige syd for den nuværende danske grænse. Han blev svigerfader til den danske Prins Harald. Endelig blev hans ældste datter Victoria Adelheid mormor til den nuværende svenske konge.

Hans barnløse broder Carl stillede i samme anledning det ovennævnte slesvigske gods *Carlsburg* til hans rådighed og her fødtes i 1855 parrets første søn – *den første mandlige arving i slægten uden for Christian 9.s børneflok!* Frederik 7. og Prins Ferdinand optrådte ved dåben som gudfædre, og sønnen fik derfor meget naturligt navnet *Friedrich Ferdinand*. Fra 1856 lod Hertug Carl tillige sin broder Friedrich bestyre godset *Grünholz*, og i 1857 fik i øvrigt også Friedrich sine konfiskerede ordner tilbageleveret. Endnu 4 børn fødtes senere, heriblandt sønnen Prins *Albert*, som sluttede rækken af børn 1863.

Men trods disse dynastiske glæder var Friedrichs bedste tid alligevel forbi. I begyndelsen af 1870'erne led han af svære smerter i benene, og efter et slagtilfælde i 1876 blev han delvis lam og sad nu altid i rullestol. Med en lille islandsk hest foran rullestolen kunne han dog fortsat inspicere sin broders godser.

Han var således et fysisk vrage, da han i 1878 arvede hertugtitlen og Glücksborg Slot efter sin afdøde, barnløse broder Hertug Carl. Men han havde altså sikret – som stamtavlen viser – muligheden for, at denne gren af Glücksborg-slægten har kunnet fortsætte helt op til vore dage på det gamle slot. Hans egen tid som hertug blev dog som vente-

lig kort. Han døde 1885 og afløstes af den nævnte søn, Hertug *Friedrich Ferdinand*.

I betragtning af, at Glücksborg Slot efter Bismarcks krig mod Danmark i 1864 blev tysk, og at slottet ved Nordslesvigs genforening med Danmark i 1920 lå for sydligt til at blive indlemmet, er der intet overraskende i, at alle Hertug Friedrichs efterkommere på Glücksborg Slot helt op til vore dage har følt og tænkt som tyske statsborgere og i begge verdenskrige har kæmpet på tysk side. Men det forklarer vel også, at der i de sidste 110 år ikke har bestået nogen særlig intim forbindelse mellem det danske kongehus og den tyske gren af slægten på det gamle Glücksborg Slot.

*

Prins Wilhelm, der var født 1816 og opkaldt efter sin fader, var en af de mest sympatiske og mest selvstændige af brødrene. Han blev også nok den, der i det lange løb kom til at stå sin to år yngre broder, Christian 9., nærmest. Efter at han var konfirmeret, hentede Frederik 6. ham til København og gjorde ham til kaptajn i artilleriet. Han viste sig – ene af alle brødrene – som en militær begavelse og aflagde en fortrinlig eksamen.

Da hans militære fremtidsmuligheder i Danmark efter Napoleonskrigenes afslutning ikke var store, trådte han i 1835 med Frederik 6.s tilladelse i østrigsk krigstjeneste og forblev i Østrig i næsten 40 år. Derved undgik han at dele skæbne med de to ældre brødre, idet han stod helt uden for oprøret i 1848. Han kæmpede som østrigsk major i Ungarn i 1848-49, hvor han i øvrigt pådrog sig et sabelhug i hovedet, hvis ar ikke lod sig skjule i resten af hans liv. I 1851 gjorde Frederik 7. ham til elefantridder. I 1859 deltog han i det østrigske felttog mod Italien, og også i krigen 1866 kæmpede han for Østrig mod Preussen og udmærkede sig i slaget ved *Königgrätz* ved at dække det østrigske tilbagetog på fremragende måde. Kejser *Frantz Josef* værdsatte ham højt og dekorerede ham med St. Stephans-ordenen, da han som 56-årig i 1872 trak sig tilbage fra krigstjenesten.

Prins Wilhelm tilbragte sine sidste 19 år i Danmark, hvor han boede sammen med sin yngre, nedennævnte broder, Prins *Hans* i »*Det gule Palæ*« i Amaliegade. Han ses derfor på adskillige af bogens billeder fra de store Fredensborgsammenkomster.

Prins Wilhelm giftede sig aldrig. Ved sin død i 1893 var han 77 år gammel. Han var den første af Christian 9.s brødre, der blev begravet i Roskilde Domkirke.

*

3. og 4. generation m. fl. på Glücksborg: Hertug Friedrich Ferdinands søster og fire af hans ialt fem døtre, fotograferet med gæster foran slottet i 1912. Fra venstre Prinsesserne Adelheid (f. 1889) og Caroline Mathilde (1894-1973), gift henholdsvis 1914 og 1920 med brødrene Friedrich og Hans af Solms-Baruth; dernæst Hertug Friedrichs ugifte søster Prinsesse Marie, der havde fulgt slægtens gamle tradition og var blevet abbedisse i Itzehoe Kloster. Så følger Prins Harald af Danmark, gift to år før med Prinsesse Helena, der står næst-yderst. Imellem parret ses Prinsesse Alexandra Victoria (1887-1957), der i 1908 havde ægtet sin fætter, Kejser Wilhelms søn, Prins August Wilhelm. Yderst står den tyske Kejsers søn, Prins Joachim. – Fotografi på Glücksborg.

4. og 5. generation på Glücksborg, fotograferet 1936. Yderst til højre den 45-årige Hertug Friedrich (1891-1965), eneste søn af Hertug Friedrich Ferdinand, gift 1916 med Prinsesse Marie Melita af Hohenlohe-Langenburg og fader til de to sønner foran ham, den 14-årige Peter og den 19-årige Hans. Prins Hans faldt som tysk officer i 1944 og Glücksborg arvedes derfor ved faderens død i 1965 af den dengang 43-årige nuværende Hertug Peter.

I rækken af brødrene fulgte derefter Prins *Christian (9.)*, født 1818, og meget forudseende for hans senere kongegerning døbt Christian. Han var opkaldt efter sin gulfader, *Christian 8.*

Der er ingen grund til at dvæle nærmere ved ham her, da han i rigt mål vil blive omtalt i resten af bogen. Det er bare vigtigt til forståelse af hans nationale holdning i 1848 straks at fastslå, at han var den eneste af brødrene, der havde fået en ren *dansk* militæropdragelse, fordi den sønneløse Frederik 6. allerede fra Christians drengeår havde sat ham højest af hele børneflokket og derfor ønsket at få netop *ham* til København.

*

Prins *Julius*, der var født i 1824 og opkaldt efter sin moster Julie – abbedissen i Itzehoe – synes at være den blegeste af hele flokken. Han blev konfirmeret i 1842 sammen med sin broder *Hans* – samme år som Christian (9.) giftede sig i København. Kong *Christian 8.*, der allerede nu var meget lidt interesseret i at få flere »tyske« prinser til København som danske officerer, accepterede derfor, at han blev sendt til Berlin for at blive *preussisk* officer.

I 18-års alderen blev han løjtnant ved *Husarregimentet i Aschersleben* med det uundgæelige resultat, at han som preussisk officer følte sig tvunget til at støtte oprøret *mod* Danmark i 1848, fordi han tilfældigvis tilhørte det troppekontingent, som Preussen sendte oprørerne til undsætning. Dette var dog mere, end han kunne bære, og allerede i 1849 bad han sig fritaget for denne belastende tjeneste. I 1852 blev han premierløjtnant, i 1854 ritmester og 1860 major.

Sidstnævnte år besøgte han Paris og blev vel modtaget ved *Napoleon 3.s* hof, men hans nationale konflikt var stadig ikke overstået. I 1864, da Preussen angreb Danmark, søgte han sin afsked og flyttede – 40 år gammel – hjem til sin gamle moder i hendes villa i Ballenstedt!

Efter hendes død i 1867 slog han sig ned i Itzehoe, hvor han erhvervede et hus ved siden af sin søster i klosteret og blev fra nu af også en hyppig gæst hos sin anden søster, Friederike på Ballenstedt Slot.

Louis Bobé, som kendte Prins Julius, fortæller i sine erindringer: Prinsen kom ofte på besøg hos sin søster, abbedissen Prinsesse Louise, på det adelige frøkenkloster i Itzehoe. Han var kendt og afholdt af alle i byen på grund af sin store fordringsløshed og elskværdighed. Han var en dybt religiøs natur og førte som yngre det nye testamente med sig overalt og yndede på sine lange fodture at læse i det som en munk i sit breviar, uden at tænke på, hvor han egentlig gik. På en

vandring havde han således tabt vejen og standsede foran et fængsel, bag hvis tremmer der sad en fange. Så spurgte han: »*Ak kære, gode tyv, sig mig hvorledes man kommer til Glücksborg?*«

I 1883, da han var 59 år gammel, overraskede han sine omgivelser ved at gifte sig med en smuk og livsglad 27-årig hofdame på Ballenstedt Slot. Hendes navn var *Elisabeth von Ziegesar*. Sammen med hende tog han bopæl i et hus i nærheden af Glücksborg Slot og her levede han et lykkeligt 4-årigt, barnløst ægteskab, indtil Elisabeth døde af lungebetændelse under et ophold i Montreux, kun 31 år gammel. Christian 9. havde i øvrigt kort efter giftermålet gjort hende til *Grevinde af Roest* (navnet på et af godserne under Glücksborg) for at pynte på hendes lidt mangelfulde, sociale status.

Den dybt nedbøjede enkemand blev meget rastløs i sine sidste år og boede skiftevis i Ballenstedt, i Itzehoe og på Glücksborg. Han savnede sin søde kone, som han overlevede i 16 år. Han døde først 1903 og var da 79 år gammel. Han begravedes i Itzehoe ved siden af sin savnede Elisabeth og de to abbedisser, Julie og Louise.

*

Prins *Hans* var født i 1825 – samme år som hans fader blev Hertug af Glücksborg – og blev opkaldt efter Glücksborgs bygherre, Hertug *Hans den Yngre* (1545-1622). Også ham foretrak Christian 8. at sende i preussisk krigstjeneste og lod ham derfor i 1842 – 17 år gammel – indtræde i *Det preussiske Infanteriregiment Nr. 27*, som var stationeret i Magdeburg. Herfra blev han senere forflyttet til Berlin, hvor han under urolighederne i 1848 blev udkommanderet til at nedkæmpe en gadedemonstration. Han styrtede med sin hest under aktionen, men klarede på mirakuløs måde tilbage toget til fods!

Senere samme år blev han, ligesom broderen Julius, indrulleret i de stridskræfter, hvormed Preussen støttede oprørerne i Hertugdømmerne, men også han bad sig fri for denne tjeneste efter det første års oplevelser. Han vidste naturligvis, at hans meget forgudede broder Christian (9.) kommanderede *Det danske Hestgarderegiment* på den modsatte front.

I 1855 kom han til skade ved en rideulykke og måtte søge en længere sygeorlov. I 1859 søgte han sin afsked og opholdt sig nu resten af sit liv mest hos sine familiemedlemmer.

I 1860 fulgtes han med broderen Julius til Paris og blev sammen med ham modtaget af Napoleon 3., men fra 1863 – da Christian 9.

omsider var blevet konge af Danmark – opgav han sin selvstændige eksistens i Tyskland og levede resten af sit lange liv – lige til 1911 – i København. Derfor blev han den af brødrene, man kendte bedst i Danmark. Det var almindelig kendt, at Christian 9. holdt meget af ham.

Prins Hans' største oplevelse livet igennem indtraf i 1867, da han som 42-årig blev udset til at være Grækenlands regent i de 7 måneder, hans 21-årige brodersøn, Kong *Georg 1.* af Grækenland, drog på frierfærd til Rusland for at finde sin senere gemalinde, Storfyrstinde *Olga* (se bind 2). Der skete ikke noget nævneværdigt i Grækenland under kongens fravær, men Prins Hans måtte dog underskrive en morders dødsdom, og det kostede den milde og venlige mand frygtelige sjælekvaler. Han gouterede ikke, når Christian 9.s sønner senere spøgefuldt kaldte ham »Grækenlands bøddel«.

Hans officielle befattning i København var *Ordenskansler*, men han fungerede tillige som det nye kongehus' uofficielle slægtshistoriograf.

Louis Bobé, som stod Prins Hans nær på hans ældre dage, skriver smukt om ham i sine erindringer og fortæller om hans stilfærdige liv i sin lille lejlighed i »Det gule Palæ«, som Christian 9. anviste ham, da prinsen havde trukket sig tilbage fra sin preussiske tjeneste. Christian 9. gjorde ham til oberstløjtnant à la suite og gav ham elefantordenen. Fra den dag fulgte han trofast sin kongelige broder overalt og i folkemunde hed han nu »Den uundgåelige Prins Hans«, et prædikat, som han selv havde humoristisk sans nok til at anvende, når han præsenterede sig.

Han levede omgivet af sine bøger og satte sig ved skrivebordet fra klokken 7 om morgenen og arbejdede med slægtsforskning, slægtsbreve og brevskrivning, avislæsning eller familieminiaturer. I 1861 udgav han sin morfader, Landgreve Carl af Hessens erindringer. Han var uhyre elskværdig og hjælpsom over for alle og ligesom de øvrige brødre påfaldende fordringsløs og beskeden. Stærk i det politiske var han ikke, men han var dog langt mere liberal end sin kongelige broder. Han kunne f.eks. ikke døje *Estrup*, fordi »hans mund kan blive helt firkantet af fanatisme«.

Han vidste godt, at man drev gæk med hans distraktion og kunne selv more sig over sine ofte citerede fortællelser og slutte med at bemærke med den for alle brødrene typiske, tyske accent: »Og jeg skal virkelig ha' sagt det? – nu er det såmænd kommet i et blad«.

Prins Hans var en meget venlig, meget talende og næsten rørende

naiv mand. Hans hovedinteresse var slægtshistorie, og mange detaljer i dette kapitel stammer fra hans mange optegnelser, der altid røber hans retlinethed og naivitet i smuk forening. Hans skrivelser gjorde, at man inden for familien betragtede ham som et lyst hoved, men det må have været en relativ vurdering.

I Danmarkshistorien huskes han kun som den elskelige prins, der kunne ødelægge en hvilken som helst anekdote ved at give den en forkert pointe. »Prins Hans-historier« er den dag i dag synonyme med historier med gale pointer. Man behøver blot at citere hans berømteste: »Hvilken forskel er der på en fanejunker og en fanebærer?« Svaret skulle være: »Der er fa'en til forskel.« Men Prins Hans sagde altid, »at der var satan til forskel«. Her er et par mindre kendte eksempler på Prins Hans-historier: Da han engang så en gæst på Amalienborg, som underholdt sig lidt for underdanigt med kongen, hviskede han til sin nabo: »Sådan en hugorm«. Hans nabo, lidt forbavset: »Hvad mener Deres Højhed?« Prins Hans: »Hvad sagde jeg?« Naboen: »Hugorm!«. Prins Hans: »Hvad mente jeg?« Naboen: »Formentlig hofsnog!« Prins Hans, lettet og glad: »Fuldkommen rigtigt!«

Om meningitis sagde han engang: »Det er en frygtelig sygdom. Enten dør man af den, eller også går man fra forstanden. Jeg ved, hvad jeg taler om, for jeg har selv haft sygdommen.«

Når han hilste på gode venner, indledte han altid konversationen således: »Hvordan har De det?« Og uden at afvente svar fortsatte han lettet: »Ah, gudskelov!«

I øvrigt var han altid selv meget ydmyg vedrørende sine begrænsede evner. Det hævdes, at han engang på sit gebrokkne danske har udtalt: »De kan stille mig et hvilken som helst spørgsmål – og jeg bliver Dem svar skyldig!«

Hans 48 år i Danmark gik med de nævnte slægtsskrivelser, miniatyresamlerier samt frimureri og arbejdet som ordenskansler. Heller ikke han giftede sig nogen sinde, men boede fast som ungarl under beskedne forhold i *Det gule Palæ*. I de fem år, han overlevede Christian 9., beholdt han sine værelser her, selv efter at hans brorsøn Prins Valdemar havde overtaget Palæet. Han døde, 86 år gammel, i 1911 og blev ligesom Wilhelm begravet i Roskilde Domkirke.

*

Tilbage er kun Prins *Nicolaus*, der var født i 1828 og opkaldt efter sin gulfader, den russiske Czar *Nicolai 1*.

Nicolaus er den mindst kendte af Christian 9.s mange brødre, men det skyldes, at han var født så sent og døde så ung. Ved sin faders død i 1831 havde han kun været 3 år gammel og var derfor hurtigt blevet sin moders særlige øjsten. Czaren havde ved hans dåb lovet at tage ham til Rusland og uddanne ham som *russisk officer*, hvad hans moder dog i virkeligheden ikke gerne så, fordi hun nødigt ville undvære ham på ubestemt tid.

I 1845 kom han derfor i stedet – 17 år gammel – til København og fik et værelse i Det gule Palæ hos sin nylig gifte broder Christian (9.) og blev nu uddannet ved Husarerne i Jægersborg. Derefter var det meningen, at han – ligesom Wilhelm – skulle sendes i *østrigsk krigstjeneste*. Men i 1849 – midt under 3-års-krigen – gik han alligevel i *preussisk krigstjeneste*. Hans nationale dilemma i den anledning blev imidlertid ikke langvarigt. Under en lettere forkølelse under et ophold i Wien ville han drikke en slurk hostesaft, men tog fejl af flasken og drak i stedet en vitriolopløsning, beregnet til rensning af hestehove. Han døde efter 14 dages smertefuldt sygeleje, kun 22 år gammel. Hans død blev hans moders største sorg, siden hun i 1831 havde mistet sin *gemal*.

*

På den her gennemgåede familiebaggrund er det naturligvis så meget mere overraskende, at *Christian 9.* ikke bare klarede sig så meget bedre end alle de andre, men faktisk endte med at blive den nye, danske kongelinjes *grand old man*.

Lad os derefter vende tilbage til København og se, hvad der skete efter 1832, da Frederik 6. havde hentet sin gemalindes 16-årige yndlingsnevø Prins Christian (9.) til hovedstaden.

Den udvalgte prins

Christian 9.s liv og virke

PRINS Christian kom til København i 1832, året efter sin faders død. Han var kun 14 år gammel. Arrangementet var blevet aftalt mellem enkehertuginde og Frederik 6. under kongens besøg på Gottorp i 1831, kort efter Hertug Wilhelms begravelse.

Hvorfor havde Frederik 6. og Dronning Marie netop udset Christian (9.) til at være deres yndlingsnevø blandt de 7 brødre? Svaret er vel, at Dronning Marie, der havde kendt samtlige sine søstersønner fra de helt unge år, under sine hyppige besøg hos sin fader og sin søster på Gottorp Slot altid havde syntes bedst om Christian. Han var naturligvis også ubetinget den kønneste og mest elegante af brødrene og vel også den, der i hele sin væremåde virkede mindst »tysk«. Dronning Marias forkærlighed for ham havde forplantet sig til Landsfaderen og udviklede sig med årene til en faderlig følelse. Den sønneløse Frederik 6. så på sine gamle dage i den unge prins netop den søn, han altid så inderlig havde ønsket sig. Og samtidig beklagede han dybt, at Prins Christian var 10 år yngre end hans egen, yngste datter *Wilhelmine*, så at han ikke kunne tænke på at gøre ham til sin svigersøn. *Wilhelmine* ægtede som allerede nævnt – efter sin skilsmisse fra Frederik (7.) – Christian 9.s ældste broder Hertug *Carl*. Han var da i alle fald kun 5 år yngre end bruden!

Den 14-årige prins blev i hovedstaden anbragt på *Landkadet-akademiet*, der dengang havde til huse i den nuværende Østre Landsretsbygning i Bredgade; her blev han sat under opsigt af oberst *Linde*, som samtidig blev hans formynder. Obersten havde været en god ven af hans fader og tog sig venligt og faderligt af ham. Christian 9. omtalte altid senere *Linde* med stor veneration, selv om han ikke lagde skjul på, at han havde følt sig frygtelig ensom i den fremmede hovedstad i de første år.

I starten var det først og fremmest Frederik 6. og Dronning Marie, der tog sig af ham i hans fritid, men allerede før Frederik 6.s død i 1839 begyndte den senere Kong Christian 8. og hans søskende også at interessere sig for den unge prins. Hos Christian (8.)s

søster, Prinsesse *Charlotte*, gift med Landgreve *Wilhelm af Hessen-Kassel* – en brorsøn af den gamle Landgreve på Gottorp – fik han snart et godt tilholdssted. Landgreven havde i 25 år været i dansk krigstjeneste og var nu Københavns kommandant. Landgreveparret førte et gæstfrit hjem på Sankt Annæ Plads, hvor Christian hurtigt kom på god fod med husets jævnaldrende børn, *Louise*, *Friedrich* og *Augusta*. Landgreve *Wilhelm* var en ældre hædersmand, pligttopfyldende, flitig og legendarisk pertentlig, og hans gemalinde, Prinsesse *Charlotte*, en toneangivende dame i København, højt elsket af Frederik 6. og Dronning *Marie*, og lige så værdsat af sin egen broder, Christian (8).

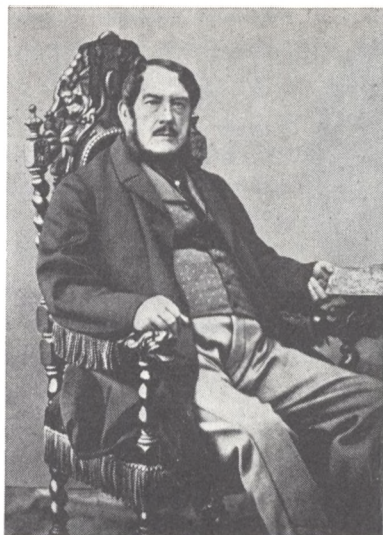
Men Christians kæreste anledning til at komme hos landgreven var udsigten til at træffe Prinsesse *Louise*, der kun var et halvt år ældre end han selv. Hun var den næstældste og i øvrigt også den smukkeste af Hessenfamiliens tre meget kønne døtre.

Men lad os nu først følge ham på hans egen løbebane. I 1835 blev han konfirmeret, og året efter udnævnt til ritmester ved Hestgarden. I de næste 7 år havde han sin meget beskedne tjenestebolig i Hestgardens kaserne i Frederiksholms Kanal, hvor han i øvrigt som korrekt, fordringsløs og pligttopfyldende officer var meget afholdt af sine officerskammerater, der i mange tilfælde kom fra større og mere velhavende hjem end han selv.

Ganske som Frederik 6. havde anvendt Christians fader til særlige missioner, benyttede den aldrende Landsfader nu også snart Christian (9.) til særlige opgaver. I 1838 blev han – 20 år gammel – sendt på sin første mission til udlandet. Han skulle repræsentere den danske konge ved den nye, engelske Dronning *Victorias* kroning i London.

Prins Christian gjorde sig hurtigt sine egne tanker om denne mission. Han vidste udmærket godt, hvor meget hans egen faders fornemme ægteskab i sin tid havde betydet for den videre karriere, og det stod derfor Christian klart, at det var sandsynligt, at den 18-årige, ugifte, engelske dronning inden længe måtte se sig om efter en gemal, og at det derfor ikke ville være ham ukært, hvis netop *han* kunne blive den udvalgte. Han brugte koldblodigt et ikke ubetydeligt beløb til at ekvipere sig for til rejsen, så at han havde mulighed for at gøre et fordelagtigt indtryk på den purunge *Victoria*.

Hans plan lykkedes som bekendt ikke, selv om *Victoria* skal have fundet ham ganske tiltalende. Hun foretrak imidlertid at følge sin families råd og accepterede sin egen fætter, Prins *Albert af Sachsen-Coburg og Gotha*, som hun ægtede to år senere. Men Christians del-

Den senere Dronning Louises forældre, Landgreve Wilhelm af Hessen (1787-1867) og hans gemalinde, Christian 8.s søster Prinsesse Charlotte (1789-1864) fotograferet i København i deres sidste leveår. De mange hessenske familierelationer til Danmark fremgår tydeligst af stamtavlen side 94. Landgreven var dansk officer, rettænkende, reaktionær og hæderlig og tillige utrolig perentlig. Prinsesse Charlotte velbegavet og smuk. Ægteparrets største dilemma var, om de skulle støtte deres søn Friedrich eller deres svigersøn Christian (9.) som kandidat til Tronen, når Frederik 7. engang døde. Det er ubegribeligt, hvorfor Dronning Victoria altid antydede, at Landgrevinden var en højst umoralsk person, og derfor på forhånd var indtaget imod datteren, Dronning Louise. Landgrevinden førte nemlig livet igennem et eksemplarisk liv.

tagelse i kroningen kom dog til at betyde, at han fra sine helt unge år kendte den senere så navnkundige, engelske dronning, som 24 år efter kroningen skulle blive svigermor til hans egen ældste datter, Prinsesse *Alexandra*.

I 1839 døde *Frederik 6.* og afløstes af *Christian 8.* Christian (9.) talte resten af sit liv hengivent om sin kongelige velgører: »*Han var som en fader for mig*«.

I årene 1839-41 rejste Christian (9.) på studierejse med Landgreve Wilhelms førnævnte søn, Prins *Friedrich af Hessen*. De læste statsret og historie på universitetet i Bonn, og på en ferierejse i Tyskland nåede de også en afstikker til Venedig. På hjemrejsen besøgte de den nye joviale preusserkonge, Kong *Friedrich Wilhelm 4.*, som havde

Prinsesse Louise af Hessen som 16-årig. Miniature i hjerteform fra omkring 1833. Prins Christian mødte ingen vanskeligheder hos svigerforældrene. Han var overordentlig vel anskrevet overalt, undtagen hos Frederik 7., som fandt ham kedelig og ubeslutsom, og som senere åbenlyst modarbejdede hans Tronkandidatur, fordi han og Louise ikke ville være i stue med grevinde Danner.

Landgreve Wilhelm af Hessens datter Prinsesse Louise som 20-årig. Det var ikke fra fremmede den senere Dronnings døtre arvede deres skønhed. I 1842, da Christian (9.) blev gift med hende, var hun en af de smukkeste damer i København. Skønt hendes fader, Landgreven, var tyskfødt, var hun opvokset på St. Annæ Plads og på Amalienborg hos forældrene i det palæ, som i dag beboes af Dronning Ingrid. – Lito-grafi fra 1837.

kendt Christian (9.)s fader. Her fik Christian et smigrende tilbud om ansættelse i det preussiske garderkorps, hvad han dog høfligt afslog.

I 1842 giftede han sig. Valget af gemalinde faldt ham efterhånden let. Ved Christian 8.s kroning i 1840 havde den smukkeste dame ved det storartede skuespil været den søde *Louise af Hessen*, som han havde haft en svaghed for fra sine første år i København. Han vidste på forhånd, at familien med glæde ville acceptere ham. Valget var i enhver henseende rigtigt, hvad resten af dette kapitel vil bekræfte. Der veksledes vel næppe nogen sinde i de 56 år, ægteskabet varede, ét uvenligt ord imellem de to ægtefæller. Det blev i alle måder en forbilledlig, livslang forbindelse.

Der er god grund til at standse et øjeblik allerede her ved Prinsesse Louises personlighed. Uden en så begavet og menneskeklog kvinde ved sin side gennem et langt liv, havde Christian 9. aldrig opnået sin senere, internationale placering og havde næppe heller set sig omgivet af en så opvakt børneflokk som den, vi senere skal møde. Selv om Louise udadtil sjældent gjorde sig stærkt gældende, var hun altid den, der i det daglige fik det hele til at køre i kraft af sin medfødte takt og dybe, menneskelige forståelse. Vi skal helt op til vore dages Dronning *Ingrid*, for at møde en kongelig gemalinde i Danmark med tilsvarende stilfærdige og kloge indflydelse på kongehusets placering og *image*, som Christian 9.s lille, spinkle og taktfulde dronning ydede i størstedelen af Christian 9.s liv. Hun var ham overlegen i intelligens, beslutsomhed og forudseenhed, uden at lade samtiden ane, hvor afhængig han var af hende. De fleste af børnenes mange, positive egenskaber blev i langt højere grad en lykkelig arv efter *hende*, end efter Christian 9.s egen, lidt farveløse, nærmeste slægt, og børnenes ægteskaber var fra først til sidst – undtagen Frederik 8.s – *hendes* værk.

Brylluppet stod hos svigerforældrene, som 1839 var flyttet fra Sankt Annæ Plads til Amalienborg. Landgreven havde nemlig fået lov at bebo Det brockdorffske Palæ, som siden Frederik (7.)s skilsmisse fra Prinsesse Wilhelmine havde stået tomt.

Det blev ikke et bryllup, der stod megen gny om, for Prins Christian var stadig kun en lovende officer ved Hestgarden. Han tituleredes efter tidens skik »Durchlauchtighed«, men det var mere en formel tiltaleform. Den respekt, der stod om ham, skyldtes udelukkende hans medfødte, stilfærdige myndighed og den voksende sikkerhed, hvormed han omgikkes såvel sine overordnede som de menige. Kun hans økonomi var fremdeles hans ømme punkt. Han var naturligvis lige så

Christian 9. og Prinsesse Louise af Hessen blev gift i 1842. Bryllupsfesten blev fejret hos svigerforældrene, Landgreve Wilhelm af Hessen gift med Christian 8.s søster Charlotte, som 1839-67 beboede det brockdorffske palæ på Amalienborg. Tegneren Knud Gamborg har forevigt scenen, da det lille, sluttede familieselskab gik til bords. Forrest går brudeparret, derefter følger Christian 8.

fattig, som hans fader og bedstefader havde været. Og der var ikke ringeste udsigt til, at han nogen sinde kunne komme til at arve noget. En 24-årig officers ritmestergage var ikke meget af gifte sig på, men både svigerforældrene og Enkedronning Marie lovede at hjælpe til, så at en rimelig levestof kunne opretholdes.

Brylluppet blev omfattet med stor sympati af hele kongefamilien. Christian 8., som naturligtvis var æresgæst, havde sørget for en festlig bryllupssang, skrevet af den unge og lovende danske digter *H. C. Andersen*. Bryllupsrejsen gik til Kiel, hvor parret besøgte Christians storebror, Hertug Carl og hans gemalinde, Frederik 6.s datter Wilhelmine. Derefter flyttede parret ind i *Det gule Palæ* i Amaliegade, som i de følgende 22 år blev rammen om deres voksende familie.

I 1843 fødte Prinsesse Louise sit første barn af familiens senere så velkendte børneflokk. Det blev en prins, der i dåben fik navnet *Frederik*; i familien dog altid kaldt *Fredy*, men i Danmarkshistorien 63 år senere alligevel bedst kendt som *Frederik 8.*

Christian 8. gjorde den glade barnefader til elefantridder ved barne-dåben og begyndte faktisk fra denne dag at interessere sig endnu mere for Prins Christian, end han hidtil havde gjort. Han vidste jo godt, at Frederik 6. havde gjort sig tanker om Christian (9.) som mulig tronfølger på længere sigt.

Christian 8.s egen problematiske søn, *Frederik (7.)*, der var 10 år ældre end Christian, var ganske vist to år forinden blevet gift for anden gang, men det så ikke ud til, at dette ægteskab skulle blive varigere end det forrige, endsige velsignet med arvinger. Christian 8. havde under hensyn hertil allerede gjort sin lillebror, Prins *Ferdinand*, der var gift med Frederik 6.s ældste, hjertensgode, men lidet smukke datter, *Caroline*, til *Arveprins*, men heller ikke her turde man forvente arvinger. Ferdinand og Caroline var barnløse på fjortende år.

Men allerede nu at udpege Christian (9.) til engang at skulle afløse Frederik (7.), kunne Christian 8. dog ikke bekvemme sig til. Det ville hans søster og svoger, Landgrevinde Charlotte og Landgreve Wilhelm af Hessen bestemt ikke synes om.

Sagen var jo, at hvis Christian 8.s linje uddøde med hans egen søn,

---

og Dronning Caroline Amalie. Landgreven ses i døråbningen. I 1842 var Christian 9. ritmester i Hestgarden uden bedre fremtidsudsigter end enhver anden officer. Når brylluppet blev så festligt, var det udelukkende, fordi det altid gik fornemt til hos Landgreven.

Dronning Louises eneste broder, den elegante, men næppe meget karakterstærke Prins Friedrich af Hessen (1820-1884) var i adskillige år en - nu længst glemt - central figur i diskussionen om Tronfølger-emner efter den barnløse

Frederik (7.) eller med hans egen broder, Ferdinand, kunne tronfølgen *formentlig* overføres til hans søster, Prinsesse Charlotte af Hessens descendens. Vel elskede landgreveparret deres nye svigersøn, Christian, højt, men endnu hellere ville de se deres egen, førnævnte søn, *Friedrich af Hessen*, på den danske trone, navnlig, da de havde de bedste forhåbninger om, at denne meget elegante, unge officer inden alt for længe skulle indgå et ægteskab, der yderligere kunne befordre *hans* kandidatur. Friedrich af Hessen var i øvrigt kun to år yngre end Christian (9.).

Christian 8. havde dog to alvorlige problemer at løse, hvad enten den ene eller den anden af de to unge prinser engang skulle afløse hans egen besynderlige søn, Frederik (7.). Det ene problem var, om han kunne få den russiske czar til at godkende, at den danske arvefølge fortsatte gennem et *kvindeligt* led. Sagen var, at den russiske czarfamilie var af *gottorpsk* afstamning (se stamtavle 1 side 20) og i sin tid havde afstået sine betydelige, holstenske besiddelser til Danmark under den forudsætning, at landområderne skulle falde tilbage til czarfamilien, såfremt det danske kongehus' *mandlige* descendens uddøde.

Det andet problem var formentlig endnu større. Hvordan ville hans egen svoger, Hertug *Christian August af Augustenborg* reagere, hvis han blev forbigået som tronfølgeremne? Han var dog lige så meget en oldenborger som både Christian (9.) og Friedrich af Hessen (se atter stamtavle 1 side 20). Men Christian 8. vidste, at allerede Frederik 6.

Frederik 7. Da han i 1844 - med svogeren Christian (9.) som rejseledsager - drog til Rusland for at ægte Czar Nicolai 1.s datter Alexandra, mente ikke mindst hans landgrevelige fader, at nu fik Danmark i ham og den russiske Storfyrstinde et storartet, legitimt Tronfølgerpar, idet Friedrichs oldefader på mødrene side - via Arveprins Frederik - havde været Frederik 5. Men skæbnen ville det anderledes. Storfyrstinde Alexandra døde i barselseng i St. Petersborg 6 måneder efter brylluppet, og Prinsen vendte nedbøjet og ensom hjem. I 1847 satte han - der nu altid kaldtes »Russerprinsen« - sin goodwill overstyr hos københavnernes ved et eventyr med en ung og hidtil overmåde populær danserinde, der blev udpebet under en forestilling på Det kongelige Teater af folk, der i hende troede at se en ny grevinde Danner. I 1851 renoncerede Friedrich på sine tronfølgemuligheder til fordel for sin søster Louise og hendes gemal, Christian (9.). Selv søgte han senere forgæves at arve den hessiske trone ved hjælp af den 17-årige preussiske Prinsesse Anna, som han havde ægtet i 1853. Se i øvrigt stamtavle 3 side 94.

havde stillet sig direkte afvisende over for tanken om nogen sinde at vælge augustenborgeren. Frederik 6. havde fundet ham uacceptabel, først og fremmest på grund af hans ægteskab.

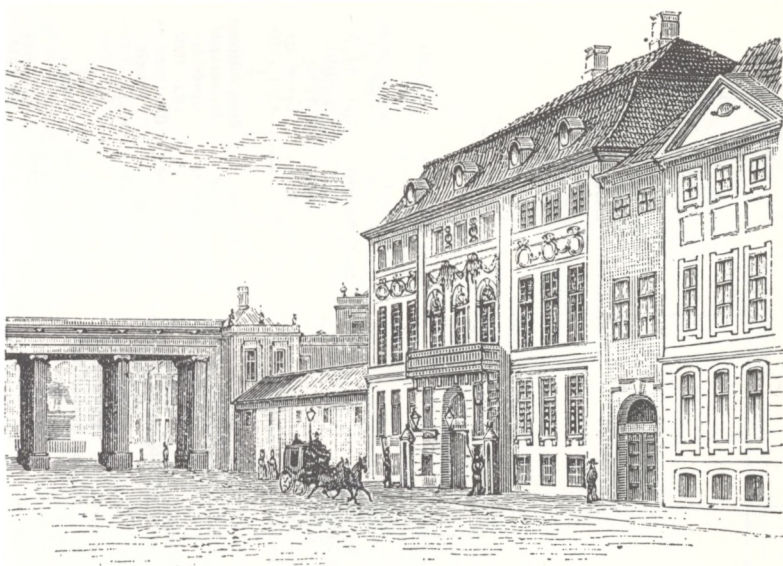
Hertug Christian August havde som nævnt i 1820 giftet sig med en datter af Lensgreve *Danneskiold-Samsøe* fra Gisselfeld i Sydsjælland. I den anledning havde Frederik 6. ubarmhjertigt bemærket: »*En fyrste skal gifte sig fyrsteligt, og i alle fald ikke med en datter af en grevefamilie, der alene er opstået som et kongeligt vildskud*«. Christian 9. havde ikke kommenteret denne udtalelse. Han vidste jo, at hans egen farmor også kun havde været grevinde!

Christian 8. havde efterhånden dannet sig samme opfattelse som Frederik 6. Han ville heller ikke have Hertug Christian August til konge, og landgrevefamilien støttede naturligvis dette standpunkt. Man kan bagefter sige, at det var en grov tilsidesættelse af den velbegavede og ambitiøse hertug, hvis slægt i 6 generationer havde været hertuger af Augustenborg. Hertug Christian Augusts moder, *Louise Augusta*, var dog Frederik 6.s egen søster (om end ulykkeligvis med Struensee som fader), og hertugens søster, *Caroline Amalie*, havde dog i 1815 været god nok til at blive Christian 8.s anden gemalinde. Endelig ville Christian Augusts farbroder, Prins *Carl August*, være blevet konge af Sverige, hvis han ikke ulykkeligvis var død i 1810, ramt af et hjerteslag. Hertugen følte sig sandelig ikke som en herr hvem-som-helst, som man i København bare kunne skubbe til side. Men han vidste også, at hans ægteskab med hans søde og kloge ungdomselskede, Komtesse Louise, var en anstødssten. »*Hvad ville jeg ikke give for, at min Louise var prinsesse!*«, kunne han undertiden sukke.

Det første problem vedrørende czaren blev Christian (9.) udset til at sondere. Han blev af Christian 8. i 1842 sendt til St. Petersborg for at repræsentere Danmark ved Czar Nicolai 1.s sølvbryllup. Her skulle han søge at få czaren til at acceptere, at landgrevindens efter-slægt kunne godkendes på den danske trone uden tab af tidligere gottorpske besiddelser i Holsten. En sådan accept ville give såvel Prins Friedrich som Prins Christian lige chancer til tronen.

Sølvbryllupsmissionen forløb upåklageligt. Czar Nicolai 1. blev så indtaget i den unge, danske prins, at han uden betænkning gav de fornødne indrømmelser. Den russiske selvheriker så stort på de små landsdele i Holsten, som han dårlig nok kendte eksistensen af.

Ved sølvbrylluppet lærte Christian særlig to af czarens syv børn at

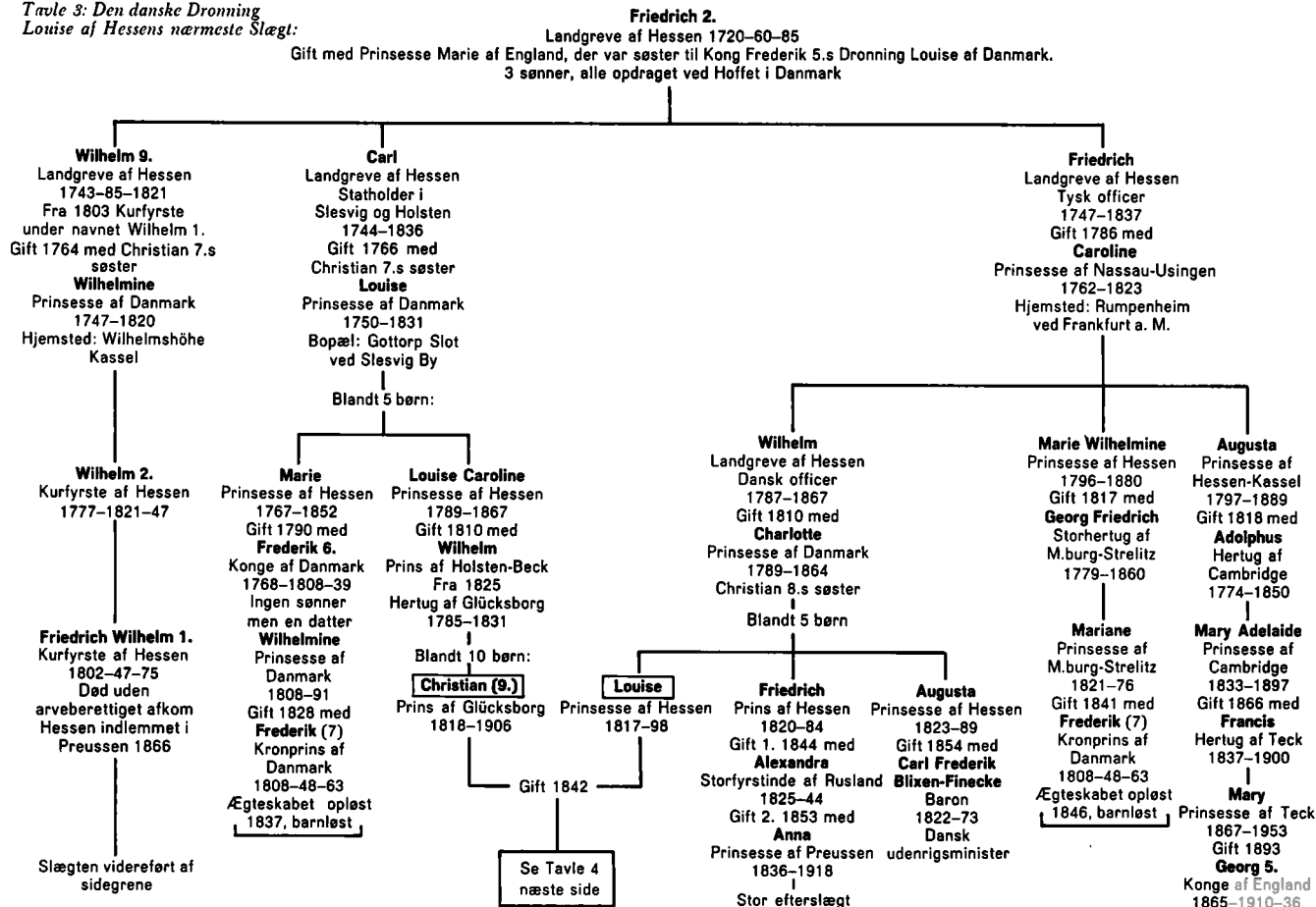
»Det gule Palæ« i Amaliegade, lige uden for Kolonaden, blev i 1842 tildelt det nygifte par, Prins Christian og Prinsesse Louise. Her boede de indtil året efter at Christian i 1863 var blevet Konge, og her voksede deres 6 børn op under meget beskedne forhold. I dag anvender Udenrigsministeriet det gamle palæ.

kende. Den ene var den 17-årige, meget smukke Storfyrstinde *Alexandra*, som vi inden længe atter skal møde; den anden hendes ældste broder, den 24-årige *Alexander (2)*, der var præcis jævnaldrende med Christian selv. Det var Ruslands kommende czar, der 24 år senere skulle blive svigerfader til Christian (9.)s næstældste datter, *Dagmar*. (Se side 255).

Ved hjemkomsten vidste Christian (9.), at nu stod han og svoger Friedrich med lige chancer. Christian (9.) følte dog, at han havde det forspring, at han var gift og allerede havde sønnen, Frederik (8.).

Men to år senere – i 1844 – tog Prins Friedrich af Hessen pludselig føringen på en meget markant måde: Han blev forlovet med czarens ovennævnte datter, den nu 18-årige Storfyrstinde Alexandra. Hans fader, den gamle landgreve, var helt overbevist om, at hans søn nu ved et ægteskab med en datter af Europas mægtigste statsoverhoved måtte komme til at stå med alle kort på hånden som tronfølgeremne i Danmark til sin tid. Den gamle, reaktionære landgreve så ganske bort

Tavle 3: Den danske Dronning
Louise af Hessens nærmeste Slægt:

Tavle 4:
Christian 9.s Børn:

Christian 9.
Prins af Glücksborg. Konge af Danmark
1818–63–1906
Oldebarn på mødrene side af Kong Frederik 5. af Danmark

Gift 1842 med

Louise
Prinsesse af Hessen-Kassel
Oldebarn på mødrene side af Kong Frederik 5. af Danmark
1817–63–98

Datter af Landgreve Wilhelm af Hessen og Christian 8.s søster, Prinsesse Charlotte af Danmark

Frederik 8. (Fredy)
Konge af Danmark
1843–1906–12

Gift 1869 med

Lovisa
Prinsesse af Sverige
1851–1906–26

Se Tavle 13
B.2: 265

Alexandra (Alix)
Prinsesse af Danmark
Dronning af England
1844–1901–25

Gift 1863 med

Edward 7.
Konge af England
1841–1901–10

Se Tavle 7
Side 179

Wilhelm (Willy)
Prins af Danmark
1845–63–1913
Valgt 1863 til
Konge af Grækenland
under navnet

Georg

Gift 1867 med

Olga
Storprinsinde af Rusland
1851–1926
Datter af
Storprins Konstantin
der var broder til Czar
Alexander 2.

Se Tavle 10a
B.2: 34

Dagmar (Minnie)
Prinsesse af Danmark
Kejserinde af Rusland
1847–81–1928

Gift 1866 med

Alexander 3.
Czar af Rusland
1845–81–94

Se Tavle 9
Side 276

Thyra
Prinsesse af Danmark
1853–1933

Gift 1878 med

Ernst August
Hertug af Cumberland
1845–1923
Bopæl: Gmunden
Østrig

Se Tavle 11
B.2: 185

Valdemar
Prins af Danmark
Dansk søofficer
1858–1939

Gift 1885 med

Marie
Prinsesse af Orléans
1865–1909

Se Tavle 12
B.2: 225

fra, at det voksende nationalliberale parti ikke ville se med særlig venlige øjne på, at landets fremtidige konge skulle få et afhængighedsforhold til en enevældig czar.

Christian (9.) rejste loyalt med sin svoger til brylluppet i St. Petersborg og deltog i den prægtige fest. Han vendte hjem igen lige efter, vel vidende, at han nu var blevet en afgjort nr. 2 i konkurrencen om tronfølgerstillingen. Brudgommen ønskede derimod at benytte lejligheden til at lære sin unge gemalindes familie og hjemland nærmere at kende, og indrettede sig derfor på at forblive i Rusland i et års tid.

Så indtraf Prins Friedrichs tragedie. Storfyrstinde Alexandra døde i barselseng på 7 månedersdagen for brylluppet, og Prins Friedrich vendte dybt nedbøjet hjem. Fra den dag betegnedes han altid af Københavns befolkning som »*Russerprinsen*«. Christian, der havde sat megen pris på den unge Alexandra, lod den datter, Louise kort efter fødte ham, opkalde efter den afdøde storfyrstinde. Datteren blev den senere, engelske Dronning *Alexandra*.

Foreløbig udsatte Christian 8. afgørelsen om, hvem af de to unge prinser, der burde blive tronfølger. Storfyrstindens død havde jo i familiens øjne reduceret Friedrichs forspring. Det blev, som vi alle ved, Prins Christian, der i sidste ende vandt, men det skete først 8 år senere, og i mellemtiden var der unægtelig løbet meget vand i stranden.

I 1846 gjorde Christian 8. nemlig et forsøg på at løse sit andet problem, forholdet til Hertugen af Augustenborg. Den sag startede med Christian 8.s »*Abne brev om tronfølgen i det danske monarki*«. Brevet tog utilsløret sigte på at sætte den augustenburgske families eventuelle tronfølgerrettigheder helt ud af spillet. Christian 8. vidste, at dette brev var nødvendigt, hvis han på længere sigt skulle sikre *hele* monarkiet – Danmark og Slesvig-Holsten – enten til sin søsters søn eller hendes svigersøn.

Men brevet afstedkom – som man kunne vente – stor ophidselse hos den augustenburgske familie. Hertug *Christian August* fandt, at i alle fald *hans* arveret til Hertugdømmerne måtte gå forud for Charlotte af Hessens efterkommere og fastslog, at man ikke anerkendte *kvindelig* arvefølge i Holsten. Skulle han udelukkes fra den danske trone, ville han i alle tilfælde sikre sig selv og sin efterslægt ret til at blive uafhængige hertuger af Slesvig-Holsten.

Christian 8. lagde sig nu for alvor ud med den augustenburgske hertug, der som nævnt oven i købet var hans egen svoger. Christian 8. var nemlig i 1815 blevet gift med *Caroline Amalie* af Augustenborg

Hestgarden, under kommando af den 30-årige regimentschef Christian (9.), indskibes i Korsør i 1848 på vej til krigsskuepladsen ved Treårskrigen begyndelse. Udsnit af Otto Baches maleri fra 1888, malet i anledning af Christian 9.s 25-års regeringsjubilæum som en anerkendelse af hans korrekte holdning i det vanskelige år 1848, da flere af hans brødre sluttede sig til oprørerne i Hertugdømmerne. Christian står i midten og giver kaptajnen instruktioner. Christian 9., der manglede enhver form for forståelse af proportioner og perspektivlære, var ikke så lidt skuffet over maleriet: »Hvorfor tror Otto Bache, at jeg var mindre end mine soldater. Hvorfor har han malet mig så lille? Jeg var skam betydelig højere end dem alle«.

efter sit første mislykkede ægteskab med Frederik (7.)s moder, Prinsesse *Charlotte Frederikke* fra Mecklenburg-Schwerin. Der fremkom nu skriftlige protester fra Slesvig-Holsten. Hertugens broder, *Prinsen af Nør*, opsigde sit statholderskab i Hertugdømmerne, som han havde varetaget i nogle år, og ilden bredte sig hastigt, som vi allerede har set i omtalen af Christian (9.)s brødre. Christian 8.s dronning, *Caroline Amalie*, græd over, at hendes brødre gjorde oprør mod hendes gemal, og Frederik 6.s gamle enkedronning *Marie* hulkede over at se sin egen svigersøn – Christian 9.s broder – Hertug *Carl* blandt oprørerne.

Et militært opgør blev uundgåeligt. Arvefølgespørgsmålet førte til Treårs-krigen 1848-50, hvor Christian (9.) stod urokkelig på dansk side som chef for Hestgarden, mens hans tre ældste brødre alle mere eller mindre udtalt var at finde på oprørernes front.

I den glücksborgske familie, der altid havde holdt så godt sammen, var dette en stor tragedie, ikke bare for Christian 9.s gamle moder, men også for alle brødrene.

Et nådigt forsyn holdt også denne gang hånden over Christian (9.) Danmark gik, takket være stormagternes mægling, sejrrikt ud af krigen. Augustenborgerne blev forjaget fra gods og ejendom, og Christian (9.)s oprørske brødre gemte sig i nogle år i Tyskland. Men Christian 8. kom ikke til at opleve denne udvikling. Han var død få måneder før krigens begyndelse, og Dronning *Caroline Amalie* måtte som enke opleve sine brødres forsmædelige landsforvisning.

Da krigen sluttede, var Frederik 7. konge på tredje år med grevinde *Louise Danner* ved sin side. Hun var hans tredje gemalinde, men der var stadig ingen arvinger, og Arveprins *Ferdinand* var efterhånden 57 år gammel og stadig – i alle tilfælde officielt – lige så barnløs som sin nevø *Frederik 7.*

Og tronfølgespørgsmålet var stadig ikke afgjort.

I mellemtiden havde czaren ændret signaler. Han syntes nu, at *Friedrich af Hessens* fremtid lå i *Hessen*, som savnede en tronfølger. Russerprinsen valgte at tage chancen i *Hessen*, giftede sig i 1853 med den preussiske Prinsesse *Anna*, forlod Danmark i 1864, men opnåede i øvrigt aldrig den hessiske trone. Allerede omkring 1850 havde han gjort sig upopulær i København ved et kærlighedseventyr med den førende solodanserinde *Augusta Nielsen* fra Det kgl. Teater.

Og nu ville czar *Nicolai 1.* faktisk hellere se en lidet kendt prins fra *Storhertugdømmet Oldenburg* som tronfølger i Danmark. Den oldenburgske storhertugfamilie var nemlig stærkt indgiftet i den russi-

Christian (9.) havde altid det bedste forhold til sine svigerforældre, Landgreve Wilhelm og Landgrevinde Charlotte. Her ses hele familien samlet i kongelogen i det gamle kongelige teater på Kgs. Nytorv. Billedet stammer fra 1852, da Christian 9. lige var blevet accepteret af stormagterne som dansk Tronfølger og havde fået den velklingende titel: Prins til Danmark. Forrest sidder Landgrevinden, dernæst hendes to døtre, Augusta (senere baronesse Blixen-Finecke) og Louise (senere Dronning af Danmark). I hjørnet ses Frederik 6.s ældste datter Caroline. Bagved står Carolines ægtemand Prins Ferdinand, broder til Landgrevinden. Dernæst Christian (9.) og hans svigerfader Landgreven. - Tegning af Edvard Lehmann.

ske czarfamilie. Sagen blev grundig undersøgt, men på de betingelser, der blev stillet, viste Oldenburg-prinsen sig gudskelov uinteresseret. En diplomat rejste derpå til Warszawa og mødte czaren for at få klarhed på mulighederne. Nu var den russiske enehersker efterhånden lidt træt af hele forestillingen og accepterede omsider helt Christian 9. Det skete i 1851. Men formelt måtte det naturligvis foregå. Czar Nicolai 1. – der ikke kendte Frederik 7.s personlige aversion imod Christian (9.) – tilskrev derfor i maj 1851 Frederik 7. således:

»Deres Majestæt kender de følelser, jeg nærer for Prins Christian og ved, i hvor høj grad jeg respekterer de grunde, som bestandig har bevæget Dem, min Herr Broder, til at skænke ham Deres hengivenhed. Hans ædle personlighed forlener de betragtninger, Deres Majestæt fremfører for hans kandidatur, med en yderligere og afgørende vægt. Jeg nærer således ingen betænkelighed ved at give ham min stemme«.

Den 8. maj 1852 kunne stormagterne og de nordiske lande derefter underskrive Londontraktaten, hvorved Christian (9.) af stormagterne var anerkendt som dansk tronfølger. Derefter fulgte overenskomstens ratifikation i hvert enkelt land. Og den 31. juli 1853 kunne Frederik 7. til slut sætte sit navn under den danske *Tronfølgelov*, som udtrykte, hvad man var blevet enige om i London.

Christian (9.) havde fået tillagt titlen »Prins til Danmark«, var blevet medlem af statsrådet og fået tildelt *Bernstorff Slot* som sommerbolig. Han havde i de 10 år, der var gået siden hans bryllup med landgreveparrets datter, således vundet over både Augustenborgeren, Oldenborgeren og sin svoger Russerprinsen, uden egentlig nogen sinde at føre sig aktivt frem. Han havde bare fatalistisk og roligt afventet sagens komplicerede udvikling.

Men ingen skal tro, at dette valg vakte ubetinget glæde i Danmark. »Fædrelandet« skrev eksempelvis om udnævnelsen: »Man kender ham kun som broder til 2-3 oprørske Prinser.« Bladet ville have foretrukket, at man havde valgt en af Dronning Victorias sønner, *Alfred* eller *Arthur*.

Og var Christian (9.)s brødre uglesete i Danmark, blev Christian (9.) tilsvarende forhadet i Tyskland for at have stået aktivt på dansk side i 1848. Prinsesse Louise udtalte i 1850 efter et besøg i Hessen »at det havde været hende uendelig smerteligt at opleve den hadefulde og lidenskabelige måde, hvorpå man dømte hendes gemals adfærd.«

I Tyskland kaldte man ham – med henblik på hans stormagtsgaran-

terede udnævnelse – »*Der Protokolprinz*«; et udtryk, der holdt sig i mange år, selv efter han var blevet konge.

I de næste 10 år – fra 1853-63 – fik han den lidet misundelsesværdige stilling at skulle være tronfølger hos Frederik 7.

Frederik 7. kunne ikke lide den pæne, korrekte og påpasselige nye »Prins til Danmark«. Man kunne også dårligt forestille sig to mere forskellige karakterer end netop de to. Den største anstødssten mellem kongen og hans udpegede efterfølger var ganske enkelt, at Christian (9.) ikke ønskede at omgås Frederik 7.s tredje gemalinde, Grevinde Danner, som Kongen havde ægtet – til venstre hånd – i 1850. Det ophidsede den temperamentsfulde Frederik, og han lurede ofte på, om ikke aftalerne i London rummede en mulighed for at springe Christian (9.) helt over og til sin tid vælge hans søn, *Frederik* (8.) til konge.

Christian (9.) og Louise forblev boende i »Det gule Palæ« og brugte den 10-årige ventetid til at øge og oplære deres hastigt voksende børneflokk. Denne investering i deres børn skulle senere vise sig at blive Christian (9.)s største aktiv.

Efter *Frederik* (8.)s fødsel i 1843 og *Alexandras* i 1844 var *Wilhelm* fulgt efter i 1845, og *Dagmar* i 1847. Nu fødtes yderligere *Thyra* i 1853 og *Valdemar* i 1858.

Parrets økonomi var blevet noget bedre efter Christians udnævnelse til tronfølger. Han fik nu 80.000 rigsdaler i årlig apanage, men med 6 børn og øgede forpligtelser var der nok at se til. Børnene blev klogt og kærligt, men også meget spartansk opdraget. Familielivet var fra de helt tidlige år eksemplarisk. Christian (9.) gjorde gymnastik med sine børn hver morgen og underviste dem selv i tegning. Navnlig de to ældste døtre, *Alexandra* og *Dagmar* udviklede sig tidligt til to små verdensdamer, skønt de altid måtte sy deres tøj selv.

Det gamle landgrevepar havde efterhånden helt accepteret, at det var blevet deres svigersøn og ikke deres søn, som var blevet »Den udvalgte Prins«. Derimod havde de betydelig sværere ved at godtage, at deres anden datter *Augusta*, som endog *Napoleon* (3.) havde interesseret sig for, i 1854 meddelte, at hun ville giftes med den fraskilte *Baron Carl Frederik Blixen-Finecke*. Det var en hård pille for den gamle, yderst standsbevidste landgreve at sluge. En excentrisk, halvsvensk baron, ungdomsven med *Bismarck* og så oven i købet fraskilt. Men Prinsesse *Augusta* gennemtrumfede sit ægteskab, og det blev på mange måder en belastning for Christian (9.) i Frederik 7.s sidste

leveår. Baronen, der var langt bedre begavet end Christian (9.), var nemlig både taktløs og selvhævdende og hans nye, høje placering som tronfølgerens svoger gjorde ham yderligere ærgærrig. Han blev Frederik 7.s udenrigsminister under *Rotwitts* regering i 1859-60. Ud nævnelserne skyldtes Grevinde Danner, som i Blixen mente at have fundet den sociale løftestang, hun så højt attråede. Blixen nåede at få foreslået, at Christian (9.) skulle være statholder i Slesvig-Holsten i Frederik 7.s sidste leveår, vel vidende, at en sådan stilling kunne umuliggøre svogeren som senere konge. Han omgikkes også med løse planer om at ændre tronfølgen til at blive skandinavisk, således at en personal-union kunne opstå ved første vakance i et af landene. Men han fik ikke held med nogen af disse forslag.

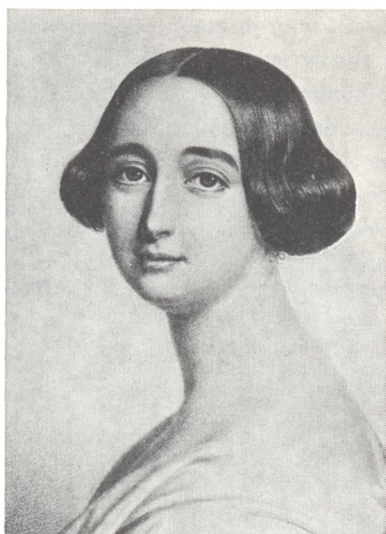
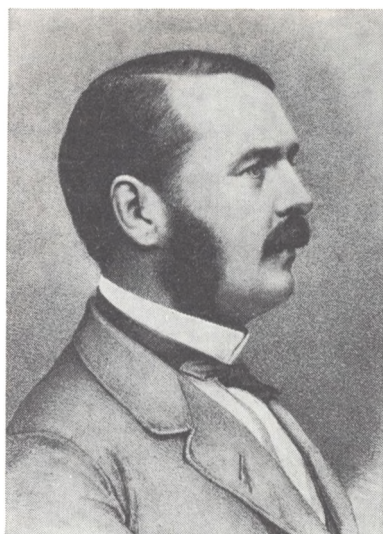
Christian (9.) følte sig overordentlig ilde berørt ved sin nye svogers foretagsomhed og åndede lettet op, da Blixen efter *Rotwitts* pludselige død hurtigt gled ud af billedet. Han omgikkes aldrig senere med sin besværlige svoger.

Christian (9.)s sidste år som tronfølger og hans første år som konge blev de mest begivenhedsrige i hele hans 87 år lange liv. 1863 begyndte så godt med to glædelige tildragelser, som vi senere skal høre meget mere om: Prinsesse *Alexandras* bryllup i marts med den engelske tronfølger, Prins *Edward* (se side 151), og få måneder efter Prins *Vilhelms* kåring til konge af Grækenland (se bind 2). Om sommeren fulgte – meget belejligt – den 71-årige Arveprins *Ferdinands* død. Denne Christian 8.s lille, besynderlige broder, der så nødtigt ville være konge og bestemt heller ikke egnede sig til det, var jo kun af nød blevet gjort til arveprins længe før Christian (9.) omsider var blevet valgt til tronfølger. Så var Ferdinand ikke længere noget problem, og det var nok lykkeligt både for ham selv og for Danmark.

Men Frederik 7. levede fremdeles. Han var som tidligere nævnt 10 år ældre end Christian (9.), og nu fuldt optaget af at lade *Fællesforfatningen* for Danmark og Slesvig færdiggøre under forsæde af statsminister *C. C. Hall*.

Efter den heldige treårskrig 1848-50 mente mange efterhånden, at tiden var inde til at betragte Slesvig som dansk og lade Holsten forblive et Hertugdømme under det danske monarki.

Christian (9.) var meget bekymret over dette forfatningsudkast. Med hele sit kendskab til tysk tankegang kunne han forudse, at en sådan forfatning, der i realiteten søgte at inkorporere det nordligste og naturligvis også mest danskprægede hertugdømme i det danske

Dronning Louises søster, Prinsesse Augusta af Hessen og hendes mand, Baron Carl Frederik Blixen-Finecke, som hun meget mod forældrenes ønske ægtede i 1854. Den velbegavede, men excentriske baron, der en tid blev dansk udenrigsminister, var ikke alene ikke fyrstelig, men han var også fraskilt. Ægteskabet blev i øvrigt meget lykkeligt, men Christian 9. var bestemt ikke særlig indtaget i sin svoger. – Litografier fra henholdsvis 1854 og 1841.

område af monarkiet, ville virke som en voldsom udfordring på Det tyske Forbund. Han mente ikke, at man behøvede megen udenrigspolitisk indsigt for at vide, at når man i København talte om »ty-skerne«, drejede det sig i realiteten om 28 små og større stater og småkongedømmer, samlet i et løst, tysk forbund, der dirigeredes af de to største og mest aktive medlemmer, *Preussen* og *Østrig*. Han vidste også, at Preussen netop året forinden havde fået en ny statsminister, *Otto von Bismarck*, som kun havde én tanke i hovedet: at gengive det af Napoleon mishandlede Preussen den samme dominerende stilling, kongeriget havde haft i *Frederik den Stores* tid. Han vidste også, at der herskede en vedholdende jalousi mellem *Østrig* og *Preussen* om at blive den dominerende stat inden for Det tyske Forbund. Det måtte da være klart, at disse to medlemsstater øjeblikkelig ville være på tærne, hvis man fra dansk side krænkede et medlem af forbundet. Tilhængerne af »Fællesforfatningen« støttede sig ganske vist på, at kun *Holsten* var medlem af forbundet – ikke *Slesvig* – og *Holsten*

holdt man jo netop uden for forfatningen. Men Christian (9.) vidste naturligvis tillige, at Holsten følte sig »uadskillelig forbundet med Slesvig« og at den landsforviste, augustenburgske slægt, der dog i 6 generationer havde kaldt sig *Hertuger af Slesvig-Holsten-Augustenburg* atter ville dukke op i tilfælde af krig og gøre deres rettigheder til *begge* hertugdømmer gældende. Men det, han særlig hæftede sig ved var, at en eventuel tysk »befrielse« af Hertugdømmerne i sidste ende ikke med sikkerhed ville blive til Augustenburgernes fordel. Preussen og Østrig ville efter hans mening sikkert ikke rykke i felten uden udsigt til egen gevinst. Navnlig Bismarck ville næppe gøre det!

Endelig havde Christian (9.) endnu en deprimerende forudtænkelse. Treårskrigen 1848-50, der faktisk havde drejet sig om en løsrivelse af Hertugdømmerne, var jo kun endt så gunstig for Danmark, fordi *stormagterne* havde grebet ind. Det ville de næppe gøre denne gang. De ville faktisk kunne hævde, at »Fællesforfatningen« var et brud på aftalerne i London 1852, og at Danmark derfor denne gang måtte sejle sin egen sø. Dronning Victoria var blevet meget pro-preussisk, siden hendes ældste datter havde ægtet den preussiske kronprins. Russerne havde også et godt forhold til Preussen, og Napoleon 3., som dyrkede »Nationalitetsprincippet«, ville sikkert hævde, at der var for mange tyskere i Slesvig til at man uden videre kunne tvinge dem ind under en dansk forfatning.

Og hjælp fra Sverige? Jo, Carl 15. havde ganske vist i de senere år gentagne gange talt store ord om »de skandinaviske brødre«. Men var det andet end store ord? Uden hjælp udefra ville Danmark aldrig kunne klare en krig med Det tyske Forbund. Men alle disse problemer måtte naturligvis blive Frederik 7.s sag! Christian (9.) kunne bare ikke forstå, at den danske konge og den danske regering turde spille så højt spil. Frederik 7. var i fin form endnu i sommeren 1863. »*Han overlever os alle*« sukkede Christian (9.) en gang imellem.

Den 13. november 1863 blev »Fællesforfatningen« forelagt i rigsdagen og vedtaget. Vedtagelsen fremkaldte enorm jubel i København. »*Danmark til Ejderen*« – altså til Holstens nordgrænse – der længe havde været det samlende, politiske program, ansås af forbavsende mange som ikke blot en rigtig og retfærdig, men også holdbar løsning på længere sigt af det ældgamle hertugdømmespørgsmål.

Nu manglede man kun Frederik 7.s underskrift, men den var man sikker på. Kongen opholdt sig netop i disse dage i Slesvig på en kortere rejse.

Maleri fra 1856 af Elisabeth Jerichau-Baumann af den 12-årige Prinsesse Alexandra og den 9-årige Dagmar. – Rosenborg.

To dage senere, den 15. november, døde Frederik 7. på Glücksborg Slot uden at have underskrevet Fællesforfatningen. Samme dag blev den 45-årige Christian 9. udråbt til Danmarks konge.

Christian 9. befandt sig nu som ny konge fra den første dag i en fortvivlende situation. Han ville meget nødig underskrive Fællesforfatningen, som han betragtede som en tidsindstillet bombe. Men skrev han ikke under, ville flertallet af den danske befolkning betragte ham som en forræder med uoverskuelige konsekvenser for ham selv og hans familie.

Allerede dagen efter hans tronbestigelse gik rygten i København, at han vægrede sig ved at sætte sit navn under den udfordrende forfatning. Københavns borgerrepræsentation pressede ham hårdt til omgående at »fuldføre det af Frederik 7. påbegyndte værk«. Foran »Det gule Palæ« samledes folk, der råbte »Kom så med svaret. Ja eller nej!«

Det var en oprivende start for en ny konge. I tre dage holdt han stand, men ved statsrådsmødet den 18. november 1863, hvor alle ministre anbefalede ham at underskrive, bøjede han sig. Han underskrev – gentog han – som konstitutionel konge på ministeriets ansvar. Han underskrev i bevidsthed om, at Frederik 7. ville have gjort det, men tilføjede, at han frygtede, at den nye forfatning ville bringe landet i ulykke.

Fællesforfatningen for Danmark og Slesvig skulle træde i kraft 1. januar 1864. Det tyske forbund forlangte den 14 dage senere øjeblikkeligt tilbagekaldt. Det hverken ville eller kunne den danske regering. Allerede forinden havde den ældste søn af den i 1852 landsforviste augustenborgske hertug proklameret sig selv som Hertug af Slesvig-Holsten under navnet »Friedrich der Achte«. Han var nemlig 7. generation i lige linje af Augustenborgerne. Det var for så vidt konsekvent, for derved tilkendegav det tyske flertal i Slesvig-Holsten, at hertugdømmerne nu indtrådte på lige linje med andre, autonome medlemmer af Det tyske Forbund. At Augustenborgerne i 1852 havde fraskrevet sig alle rettigheder var en sag, som man i de hektiske dage så lidt for flot bort fra.

Men »Friedrich der Achte«s rolle blev nu også kortvarig. Allerede i januar 1864 besatte sachsiske og hannoveranske tropper Lauenborg og Holsten. Det var dog til at holde ud. Sagen gjaldt for Danmark alene at holde Slesvig. Men hermed var aktionen heller ikke slut.

Den 1. februar overskred preussiske og østrigske tropper Ejderen og rykkede med 57.000 mand udstyret med moderne bagladegeværer op mod *Dannevirke*. *Bismarck* ville, som Christian 9. havde forudset, gerne ved en lille, risikofri krig demonstrere, hvad Preussen nu kunne præstere, og de jaloux østrigere havde gjort ham følge.

Hele den danske hær mønstrede kun 40.000 mand. Kunne den 72-årige general *Christian de Meza* holde *Dannevirke* mod denne overmagt?

Spørgsmålet blev ikke aktuelt, for de indtrængende tropper gik – under dansk modstand – over isen ved Mysunde og omgik Danne-

Prins Vilhelm, den senere
Georg 1. af Grækenland,
malet af portrætmaleren
A. Schiött i 1853, da
prinsen var otte år gammel.

Prinsesse Thyra malet af
A. Schiött i 1857, da hun
var fire år gammel.

virke. Det gamle danske fæstningsværk blev rømmet den 5. februar i nattens mulm og mørke uden at have løsnat ret mange skud. Christian 9. havde få dage før mønstret tropperne.

For at give et indtryk af, hvor lidt tillid københavnernes nærrede til den nye konge, skal det nævnes, at man senere i hovedstaden hævdede, at tyskerne var holdt op med at skyde, da hans tilstedeværelse rygtedes. »Så gode venner er han med dem!« sagde man.

Da rømningen af Dannevirke blev kendt i København, opstod der panik og tumult. Folk stimlede sammen foran »Det gule Palæ« i den tro, at kongen var kommet tilbage og råbte »Tysker«, »Forræder« og »Leve Kronprins Frederik 8.« I den oppiskede stemning troede man, at det var Christian 9., der havde beordret de Mezas tilbagetog. Dronning Louise måtte tilkalde politi for at få palæet sat under beskyttelse. Da politimester *Crone* tøvede, måtte hun true med at lade garden tilkalde. Man håned prinsesserne Dagmar og Thyra, da de kom kørende hjem fra kirke den næste dag, og man spyttede på Kronprins Frederik (8.), da han viste sig på gaden. Dronning Louise græd i flere dage og nætter.

Christian 9. havde naturligvis ikke beordret de Mezas tilbagetog, men han blev nødt til at underskrive hans afskedigelse, fordi offentligheden krævede en syndebug.

De preussisk-østrigske tropper rykkede hurtigt op gennem Slesvig. Skønt krigen allerede var tabt, holdt den danske hær den næste, store spærrelinje ved *Dybbøl* nær Als. Dybbøl faldt den 18. april. Slaget kostede Danmark 4.700 døde, sårede og savnede. – En del af den danske hær havde forskanset sig i Fredericia og længere oppe i Jylland. Hovedstyrken holdt nu Als.

De tyske tropper lod Als være Als og besatte hele Jylland. Det blev dog stormagterne for meget. Bismarck skulle ikke have lov at sætte hele Jylland som en prægtig hue på sit voksende Preussen. Fredsforhandlingerne indlededes i London, hvor man var lamslået over de danske repræsentanters stædighed. Man drøftede en deling af Slesvig, men fra dansk side krævede man fortsat et udelt Slesvig. I juni 1864 brød mæglingsforsøgene sammen.

Så fortsatte krigen. Nu blev Als tyskernes hovedmål for at få bugt med den danske modstand. Øen blev indtaget og Sønderborg skudt i brand. Denne sidste aktion kostede endnu 3.000 danske soldater. Og dermed var krigen slut.

Den 20. juli 1864 blev en våbenstilstand erklæret og 30. oktober

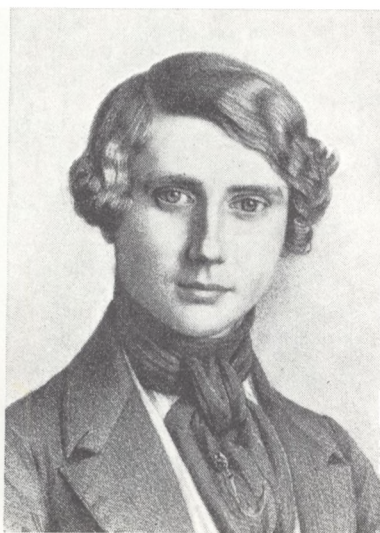
Christian 9. fotograferet som nydråbt Konge i november 1863, da han havde krigen mod Preussen hængende over sit bekymrede hoved.

Christian 9

1825. 7 år gammel.

1835. 17 år gammel.

1840. 22 år gammel.

1852. 34 år gammel.

gennem 80 år

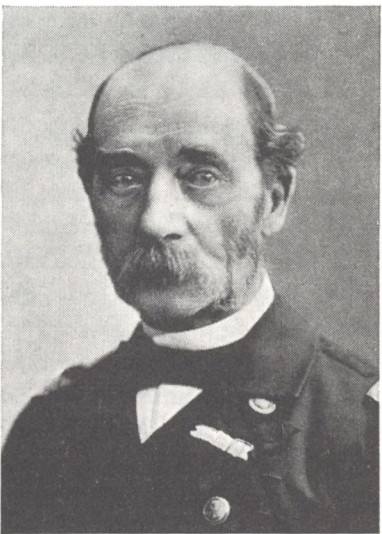
1863. 45 år gammel.

1866. 48 år gammel.

1880. 62 år gammel.

1905. 87 år gammel.

sluttedes freden i Wien. Den blev, som man nu kunne vente: *Danmark måtte afstå alle tre hertugdømmer, Slesvig, Holsten og Lauenborg.*

For enhver monark er hans lands integritet et hovedproblem. Christian 9. måtte med fortvivlelse konstatere, at Danmark – efter at hans regering havde varet et halvt år – nu bestod af det mindste område, det havde haft i historisk tid. Monarkiet var formindsket arealmæssigt fra 58.000 km² til 39.000 km² og befolkningsmæssigt fra 2,5 mill. til 1,7 mill. 200.000 danske i Nordslesvig skulle nu være tyske statsborgere.

Christian 9. kunne ikke glemme de ydmygelser, han og hans familie havde gennemgået i hans første kongear. Han kunne endnu som gammel mand få tårer i øjnene, når han talte derom. Han forvandt det aldrig. Hans fader havde oplevet Frederik 6.s tab af Norge; selv havde han nu tabt hertugdømmerne. Han følte sig i 1864 svigtet af alle. Af stormagterne, af sin regering, af sin befolkning. Kun inden for hans egen familie holdt man stadig trofast sammen, og det eneste lyspunkt, han i 1864 kunne notere, var faktisk netop på hjemmefronten. Den russiske tronfølger, Storfyrst *Nicolai* (Nixa) kom i august og anmodede om Prinsesse Dagmars hånd (se side 255).

Udviklingen i Hertugdømmerne blev i de to følgende år ikke overraskende, for nu viste Bismarck, som Christian 9. havde ventet, sit sande ansigt. Han havde naturligvis ikke »befriet« Hertugdømmerne med østrigsk hjælp alene for Slesvig-Holstenernes blå øjnes skyld. Han modsatte sig straks – i modsætning til Østrig – at den augustenburgske prins skulle være hertug af Slesvig-Holsten. Bismarck satte sig nu helt bevidst i et skarpt modsætningsforhold til Østrig vedrørende Hertugdømmernes fremtid og provokerede Østrig til at erklære sig krig. En række tyske småstater, *Hannover, Hessen, Nassau*, m.fl. gjorde fælles sag med Østrig, ganske som Bismarck havde håbet og ventet. Så slog han til. Det var et højt spil, den geniale statsmand nu indlod sig på, men han vandt. Han slog ikke blot Østrig, men også alle dets forbundsfæller, én for én i løbet af få uger i 1866 og kunne ved Freden i Prag samme år ikke blot indlemme Slesvig-Holsten og Lauenborg i Preussen og sætte Augustenborgeren på porten, men han indlemmede samtidig tillige *Hannover*, størstedelen af *Hessen* og *Nassau* og gjorde på denne uventede måde påny Frederik den Stores gamle rige til Tysklands førende stat. Enkelte mindre nordtyske stater, som f.eks. *Mecklenburg* og *Oldenburg*, som ikke havde støttet

Monarker var i høj, folkelig kurs også i forrige århundrede. Her er et dansk litografi af Johan Thorsøe fra Søborgs Stentrykkeri under titlen »Europas regjerende Fyrster«. Det blev udsendt i 1870 og viser, til hvilke familier Dronning Louise først og fremmest burde søge at afsætte sine børn – bortset fra Pave Pius 9., som ses midt i billedet. Øverste række: Wilhelm 1. af Preussen (1861-88), Napoleon 3. af Frankrig (1852-70), Czar Alexander 2. af Rusland (1855-81). Anden række: Dronning Victoria af England (1837-1901), Kejser Franz Josef af Østrig (1848-1916), Kong Victor Emanuel af Italien (1861-78), Sultan Abdul Aziz af Tyrkiet (1861-76). I næste række: Kong Louis 1. af Portugal (1861-84-89), Kong Ludvig 2. af Bayern (1864-86), Kong Leopold 2. af Belgien (1865-1909), Kong Carl 15. af Sverige (1859-72). I nederste række: Kong Carl 1. af Württemberg (1864-91), Christian 9., Kong Georg af Grækenland, og endelig Wilhelm 3. af Nederlandene (1849-90).

Fotografi fra sommeren krigsåret 1864, som viser den første af de mange familiesammenkomster på Fredensborg Slot. Til venstre knæler den 11-årige Prinsesse Thyra foran sin gamle morfar, Landgreve Wilhelm af Hessen, som døde få år efter. I midten sidder Dronning Louise med den 6-årige Valdemar ved sin side. I rækken bagved ses fra venstre: Dagmar med sin første forlovede, den russiske Tronfølger Nixa, der døde året efter. Dernæst Frederik (8.) og Prinsesse Marie Louise af Anhalt. Dernæst Christian 9.s yngste broder, Prins Hans og Prinsesse Hilde af Anhalt. Endelig det nygifte engelske par, Edward og Alexandra samt Christian 9., der var blevet konge året forinden.

Østrig, lod han ligge, men pressede disse resterende storhertuger til – modvilligt – at indgå i sit nye, Nordtyske forbund. Christian 9. havde således ikke fået et selvstændigt Slesvig-Holsten som nabo. Han havde fået Bismarcks Preussen rykket helt op til den nye, danske *Ribe-Kolding* grænse!

Hannovers triste skæbne ved denne lejlighed skal vi i øvrigt høre mere om siden, for det var fra dette oplugte kongerige, Prinsesse *Thyras* senere bejler, eks-kronprins *Ernst August* (af Cumberland) stammede.

Den eneste trøst i disse triste år fremkom faktisk ved fredsslutningen mellem Østrig og Preussen i Prag 1866, hvor det var lykkedes Napoleon 3. at få indsat den senere så ofte omtalte § 5, *der stillede en tilbagegivelse til Danmark af de nordligste distrikter i Slesvig i udsigt under forudsætning af at befolkningen ved fri afstemning erklærede sig herfor*. Men opfyldelsen af § 5 kom Christian 9. ikke til at opleve. Bismarck havde principielt ikke haft noget imod en sådan afstemning. Han holdt ikke af »fremmedlegemer« inden for Preussens rammer. Men den preussiske Kong Wilhelm 1. ville aldrig afstå så meget som en tomme af de landsdele, Bismarck havde haft held til at erobre til ham. Det blev derfor først Christian 9.s yndlings sønnesøn, Christian 10., der i 1920 omsider kom til at tage imod den del af Sønderjylland, der havde stemt sig hjem (se bind 2). Og det skete først, da det tyske kejserrige efter 1. verdenskrig var gået helt til grunde.

I 1869 blev Christian 9.s ældste søn, Kronprins Frederik (8.) viet i Stockholm til Kong Carl 15.s eneste datter, Prinsesse Lovisa, men også dette par må vi vente med at høre mere om. Det sker i bogens næstsidste kapitel i bind 2.

I de 43 år, Christian 9. kom til at regere Danmark, kom han aldrig til at føre krig mere. Den næste risiko for et militært opgør opstod ganske vist allerede i 1870, men denne gang holdt han stejlt på at forblive neutral.

Bismarck var nemlig fortsat indstillet på at ville samle Tyskland til én stor preussisk dirigeret forbundsstat og evnede fortsat at få Wilhelm 1. til at danse efter sin pibe. Preussens forhold til Kejser Napoleon 3. havde hidtil aldrig budt på problemer. Bismarck kendte kejseren fra talrige samtaler i årenes løb. Men begge stater holdt dog af at rasle lidt med sablen. Et ganske underordnet spørgsmål om en tysk Hohenzollernprins som tronfølger i Spanien blev imidlertid i 1870 gjort til et kardinalpunkt, der i sidste ende førte til det urimelige fransk-preussiske opgør. Napoleon 3. indlod sig kun på den skæbnesvangre krig af forfængelighed, men for Bismarck blev den en velkommen mulighed for at samle også de *sydtyske* stater og småkongeriger – *Sachsen, Württemberg* og *Bayern* – mod den fælles, nyopfundne fjende. Endnu i juli 1870 vidste man ikke med sikkerhed, hvornår krigen ville bryde ud.

De, der i Danmark troede lige så blindt på den franske hærs uovervindelig som Napoleon 3. selv, så naturligvis nu en mageløs chance for at opnå revanche over for Preussen ved at alliere sig med Frank-

Kongefamilien samlet i den lille ovale havestue på Bernstorff 1868 lige efter forældrenes sølvbryllup. Det var to år efter Dagmars ægteskab med den nye, russiske Tronfølger Alexander (Sasha). Mellem Dronning Louise og Christian 9. står den 9-årige Valdemar, og bag dem den nygifte Kong Georg af Grækenland med sin Dronning Olga. I midten ses Alexandra og bag hende Dagmar med sin høje, endnu næsten skægløse Alexander. Ved siden af ham står den endnu ugifte, 24-årige Frederik (8.), og foran ham den 14-årige Thyra. Yderst til højre sidder den 26-årige Edward. – Xylografi fra »Illustreret Tidende«.

rig. Folketemperaturen i Danmark var ingeniunde afvisende over for en sådan alliance. Hadet til Bismarcks Preussen var jo stadig glødende. Christian 9.s personlige stilling i Danmark var allerede stærkt forbedret i de forløbne år, men nu led den atter under, at hans broder, Hertug Carl, netop dukkede op på et kort besøg i København for at hente sin gemalinde, Hertuginde Wilhelmine. Hans besøg gav straks anledning til rygter om et preussisk ultimatum til Danmark. Et dansk dagblad skrev ophidset: »Vor konges broder, vort lands svorne fjende, er

naturligvis kommet for at lokke vor regering i en fælde. Christian 9. følte sig atter ydmyget. Han drømte ikke om at støtte det forhadte Preussen. Han ville bare heller ikke støtte Napoleon 3.

Frankrig var imidlertid meget emsig for at få Danmark med på sin side. Napoleon 3. tilbød en flåde med 30.000 franske landgangssoldater til udskibning i Jylland. Med ca. 22.000 danske soldater skulle de tilsammen kunne binde en større tysk hærstyrke ved den danske grænse. Vederlaget efter det forventede, preussiske nederlag skulle naturligvis være *hele Slesvig*. Frankrig tilbød også subsidier og lån.

Christian 9. sagde nej. Han havde rådspurgt sin svigersøn Edward (7.), som havde frarådet en alliance med Napoleon. Alexander 2., havde sendt ham et brev, hvori han ligeledes anbefalede dansk neutralitet. Krigsminister *Haffner* fordrede derimod indkaldelse af reserver, men Christian 9. fik indkaldelserne udsat.

Alt dette skete i juli 1870, men Bismarck var altid hurtigere end Christian 9. Allerede i begyndelsen af august kom den første preussiske sejrsmelding: *Mac Mahons* nederlag ved Wörth. Så lettede krigshysteriet i København, og i de følgende dage, da preusserne gik fra sejr til sejr indtil det endelige tilintetgørende slag ved Sedan den 2. september 1870, hvor Napoleon 3. blev taget personlig til fange af Bismarck, frydede man sig i København over, at man havde lyttet til Christian 9.

For Bismarck blev den preussisk-franske krig i øvrigt kronen på hans statsmandskunst. Som sejrherre kunne Wilhelm 1. – ovenikøbet i *Versailles* – som øverste overhoved for 25 tyske stater lade sig ud-råbe som deres fælles, tyske *kejser*. Fra nu af var det samlede Tyskland blevet en betydelig stormagt, yderligere udvidet med *Elsass-Lothringen*, som havde været Bismarcks kontanteste udbytte af krigen. Men til det nye tyske kejserrige hørte ikke længere Kejser Frantz Josefs Østrig, som nu stille dalede i international anseelse og styrke. Det generede ikke Bismarck, men det blev en katastrofe for Tyskland, at netop Østrig stod så isoleret og svækket i 1914, da mordet i Sarajevo gav startskuddet til 1. verdenskrig. Men da havde Bismarck allerede været ude af spillet i næsten 25 år.

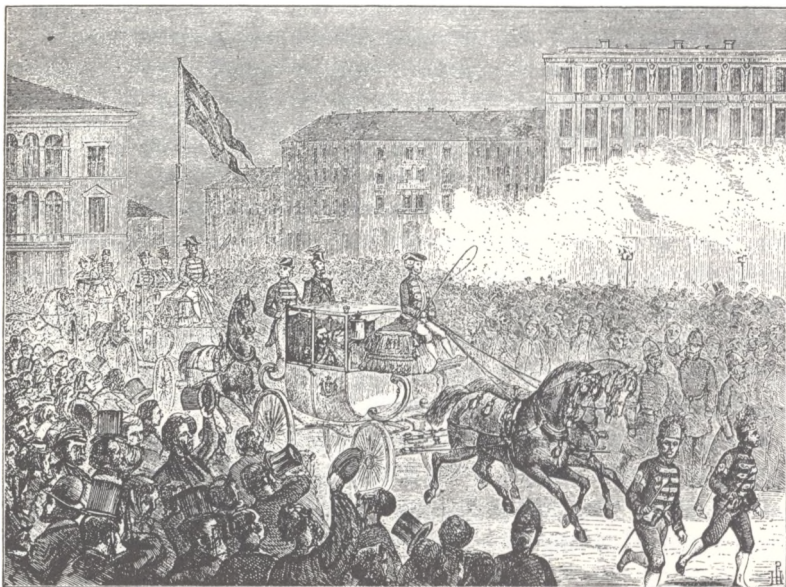
Christian 9. vidste således fra 1871, at Kejser Wilhelm 1. nu var en mand, han måtte regne med, og han rejste samme år til Berlin for at gratulere ham til kejserværdigheden. Inderst inde håbede han vel også, at kejseren nu ville være storsindet nok til at opfylde Pragerfredens § 5 over for det Danmark, der havde forholdt sig neutralt. Men

spørgsmålet kom slet ikke på tale, selv om Christian 9.s besøg naturligvis gav stof til kommentarer i de tyske aviser. »Nationalzeitung« i Berlin skrev således dagen efter besøget hos kejseren:

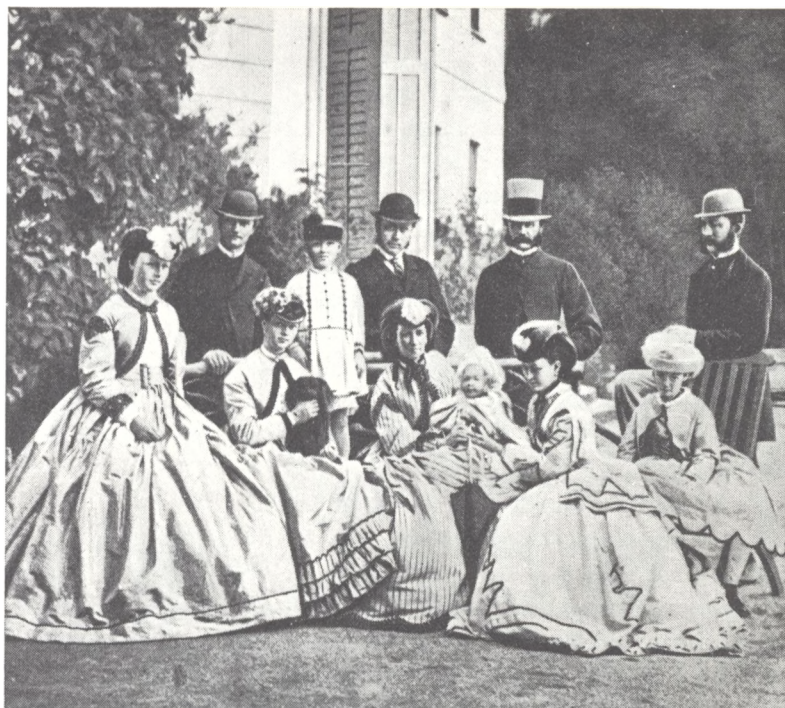
»Det tyske diplomati har for øjeblikket ingen anledning til at beskæftige sig med det besværlige nordslesvigske spørgsmål. Det kan vel nu betragtes som løst. Tyskland er ét rige.«

I 1878 blev Prinsesse Thyra gift med den tidligere, hannoveranske kronprins, Ernst August, som siden Bismarcks erobring af Hannover i 1866 havde været hjemløs. Det siger sig selv, at dette ægteskab måtte være et ømtåleligt spørgsmål i forhold til det nye mægtige Preussen. Hertug Ernst August var jo nu en omvandrende personifikation af Bismarcks og Kejser Wilhelms dårlige samvittighed, fordi det var dem, der havde sat det hannoveranske kongehus på porten. Men dette hjemløse ægtepars historie må vi vente med at følge i bind 2.

Christian 9. og Louises sølvbryllup indtraf allerede i 1867, da parret kun havde siddet på Tronen i 4 år, og endnu ikke rigtig havde opnået kontakt med Københavnsbefolkning. Det var kun få år efter, at de havde oplevet, at man spyttede efter deres vogn og råbte tyskere. Men alligevel blev dagen fejret. Her passerer parret på vej til Christiansborg ad Holmens Kanal med den gamle Studenterforening i venstre side af billedet. – Xylografi fra »Illustreret Tidende«.

Sommeren 1868 i haven på Bernstorff. Alexandra og Edward er på besøg med deres førstefødte. Bagest Kronprins Frederik (8.), Prins Valdemar, Prins Edward (7), Christian 9. med meget høj hat og hans broder Wilhelm. Forrest nyforlovede Kronprinsesse Lovisa, Prinsesse Dagmar, Dronning Louise med Prins Eddie af England på skødet. Yderst til højre Prinsesse Alexandra og Prinsesse Thyra.

Fra 1870 beskæftigede Christian 9. sig som nævnt aldrig senere med krig eller krigsforberedelse. Han vandt nu langsomt, men sikkert fodfæste i den danske befolkning. Hans sølvbryllup i 1867 havde unægtelig været en ret kølig forestilling, men de talrige festligheder, hvormed han senere blev fejret, viste, at man efterhånden troede på ham og havde fået respekt for ham.

Nu arbejdede han efter devisen om at holde sammen på det, der var tilbage. Denne tanke bragte ham i 1874 til *Island* for at forebygge, at Island skulle gå tabt ligesom Hertugdømmerne. Og denne ekspedition kom han godt fra. I resten af hans tid var forholdet til Island i stadig bedring.

Men indenrigspolitisk havde han med hele sin gammeldags indstilling grumme svært ved at følge med. Konservativ til marven som han var, forekom det ham umuligt at se betimeligheden i, at han i sine valg af konseilspræsidenter efterhånden burde tage større hensyn til resultaterne af folketingsvalgene. Med utrolig stædighed klyngede han sig i 20 år til sin trofaste, konservative konseilspræsident *Estrup*, som i provisorieårene regerede hen over hovedet på rigsdagen; og i de næste 6 år valgte han ministre, som *Estrup* fortsat behændigt dirigerede, før kongen i 1901 nødtvungent erkendte, at et anstændigt parlamentarisk system måtte kræve, at statsministeren valgtes efter folketingets sammensætning og ikke efter kongens hoved. At Christian 9. ved denne holdning virkelig klarede frisag uden oprør i så mange år skyldtes faktisk kun den respekt og sympati, der efterhånden var kommet til at stå om ham.

Hvad var det der gjorde, at Christian 9. endte med at blive en påfaldende afholdt og beundret konge efter den dårlige start, han havde oplevet?

Forklaringen er vel først og fremmest at finde i hans karakteregenskaber. Han var påfaldende ukompliceret og samtidig urokkelig loyal og retlinet. Han har formentlig aldrig i sit lange liv klaret nogen situation med selv den uskyldigste nødløgn. I hans konservatisme lå der den styrke, at man altid vidste, hvor man havde ham. Skønt han var beskeden og ofte usikker over for sin opgave, og samtidig livet igennem hadede at træffe hurtige bestemmelser, vidste man altid, at hans afgørelser i sidste ende var aldeles uegennyttige. Hans spartanske livsvaner, der var resultatet af hans bogstavelige fattigdom i de yngre år, blev også beundret i vide kredse. De fleste af samtidens danske jordrotter levede på en betydelig større fod end han. Hans militære opdragelse havde kun efterladt en helt naturlig myndighed, som sjældent virkede dominerende, men bare faktisk uimodsigelig. Han følte intet hovmod over for folk, som søgte ham, uden at man af den grund skal tro, at han var særlig let at konversere.

Men det største aktiv i sin efterhånden stærkt voksende popularitet havde han i sit forbilledlige ægteskab med sin kloge *Louise* og sin strålende børneflokk. At netop han, kongen i det sønderlemmede Danmark, kunne opnå en sådan position i udlandet, at der stadig var bud efter hans børn på fremmede troner, og at *Fredensborg Slot* i næsten et kvart århundrede kunne blive det mest internationale hof i Europa, var noget, der måtte imponere enhver dansker. Samtiden, som ikke

Familiesammenkomst på Fredensborg 1869. I bageste række Christian 9.s broder Prins Wilhelm, Alexandra, Christian 9., Dagmar, Edward, Christian 9.s broder Prins Hans og Frederik (8.). Foran sidder Dronning Louise, Kronprinsesse Lovisa og allerforrest den endnu ugifte Thyra. Den lille dreng på højre fløj er Prins Valdemar. De fire mindre børn er de første engelske og russiske børnebørn.

kunne vide, hvor uhyre private og uskyldige, de store familiesammenkomster var, måtte uvilkårlig tro, at den europæiske stormagtspolitik i 1880-90'erne havde fået et vigtigt centrum i Danmark. Bismarck kaldte Fredensborg for »Europas Flüstergallerie«. Ingen dansk konge har før eller siden kunnet spille så stærkt på sin internationale familiebaggrund som Christian 9. Det styrkede ham både i ind- og udland, hvor »Europas svigerfar« efterhånden blev et begreb.

Men privat kunne han på mange måder virke naiv, ja næsten en-

foldig; yderligere begrænset af en påfaldende snæver horisont. På meget nært hold var der glimt af lighedspunkter mellem ham og hans farveløse søskende. Det var sådan set ikke overraskende, for han omgikkes i det daglige næsten kun med sin familie og sine nærmeste hofembedsmænd. Han holdt naturligvis sine nødvendige gallamiddage og audienser, men talte aldrig længe med folk. Han havde ikke så meget at meddele dem, og var heller ikke selv synderlig videbegærlig.

Hans primitive opfattelse af ting og begreber kommer frem i mange pudsige små beretninger:

Da han til sit 25 års regeringsjubelæum i 1888 fik overrakt *Otto Baches* velkendte maleri »*Indskibningen af Hestgarden i Korsør 1848*« (se side 97), hvor han selv står i billedets baggrund som det samlende midtpunkt, var hans eneste kommentar: »*Det er mærkeligt, at maleren har gjort mig så lille, når jeg faktisk var den højeste i hele regimentet*«. Perspektiv var ham i enhver henseende et ukendt begreb.

Dr. *Martin le Maire*, der var hans livlæge i hans sidste år, antraf ham en dag i hans arbejdsværelse liggende halvt skjult under sin divan. Forundret spurgte han, hvad majestæten egentlig foretog sig:

»*Jeg leder efter min kanariefugl!*«

»*Nå, hvad hedder den?*«

Kongens svar overraskede le Maire. Christian 9. sagde nemlig bare lidt betuttet: »*Det ved jeg faktisk ikke, men jeg kalder den Pip-Hans!*«

Da le Maire en aften havde ledsaget ham i Det kgl. Teater, kritiserede kongen på vejen tilbage til Amalienborg en af skuespillerne, der på fortrinlig vis havde ageret »fuld mand« i stykket: »*Det var da en ringe skuespiller. Han var jo fuld,*« kommenterede kongen. »*Jamen, det skulle han være, Deres Majestæt.*« »*Ja, men han var også fuld i det forrige stykke, vi så. Jeg afskyr folk, der altid drikker for meget.*«

Det var almindelig kendt, at Christian 9. hadede at blive sagt imod. Da han ved en audiens modtog den senere, danske gesandt i London, Grev *Preben Ahlefeldt* fra Tranekær, forvekslede kongen ham med fætterten, Grev *Preben Ahlefeldt* fra Egeskov. Da Ahlefeldt varsomt gjorde opmærksom på misforståelsen, svarede Christian 9. roligt, men meget bestemt: »*Når jeg siger, at De er Grev Preben fra Egeskov, så er De Grev Preben fra Egeskov!*«

Mange lærte sig efterhånden at svare hensigtsmæssigt ved den slags lejligheder. Til en nevø af biskop *Mynster*, der hvert år kom i audiens for at takke for et stipendium, sagde Christian 9. altid: »*Ja, De er jo en søn af biskop Mynster*«, hvortil studenten, der kendte kongens ejen-

Familiesammenkomst på Fredensborg sommeren 1880. Fra venstre den endnu ugifte Prins Valdemar, dernæst Frederik (8.) med sin Lovisa, Dagmar med sin Alexander og Olga med sin Kong Georg. Endelig den oftest i Danmark enlige Alexandra med sin fader, Christian 9. under armen. I midten Dronning Louise med sin hund. Fint skulle det være. Familien står på et tæppe.

dommeligheder, hvert år svarede: »*Fuldstændig rigtig, Deres Majestæt, det er min onkel!*« Så kunne konversationen fortsætte uden nogen form for irttesættelse.

Men inden for den snævre kreds, Christian 9. omgikkes, var han grænseløst afholdt og beundret. Hans rolige, myndige væsen var respektindgydende på en så venlig måde, at hans egne hoffolk elskede ham. Der er noget gribende ved f.eks. at læse hans mangeårige adjutant, Oberst *C.H. Rørdams* erindringer »*Hofdage hos Christian 9.*«, hvori han side op og side ned med rørende hengivenhed refererer de mest banale bemærkninger, Christian 9. i deres daglige samarbejde har sagt til ham. De er overalt holdt i denne stil: »*I morges sagde kon-*

gen til mig: Ja, det er vanskelige tider, hvortil jeg prompte svarede: Ja, det har Deres Majestæt så sandelig ret i.»

Men Christian 9.s styrke i det smukke eftermæle, han ubestridt har opnået, ligger vel i sidste ende i det faktum, at han regerede Danmark så længe, at han nåede at blive en *institution*. Der var jo simpelthen en hel generation, der aldrig havde kendt nogen anden konge.

Hans samtidige, svenske kongelige kollega, *Oscar 2.*, har i sine erindringer hævdet, at Christian 9. i sin lange regeringstid egentlig kun havde udrettet meget få, afgørende ting; men hvad der i Kong Oscars øjne var vigtigere for den danske konges ubestridte anseelse: han havde i samme lange tidsrum heller aldrig begået *store fejltagelser!* Det er jo ord, der tit er sagt om gamle embedsmænd, og Christian 9. ønskede inderst inde hele livet heller ikke andet, end at være rigets loyale og trofaste, gudfrygtige, ja næsten ydmyge, øverste, men absolut uimodsigelige embedsmand! At han faktisk var i stand til at oprettholde denne stilling i 43 år uden større uro i landet, vidner i alle tilfælde om hans ejendommelige, medfødte myndighed og mærkelige urokkelige tro på, at intet behøvede at ændres, så længe han levede. Derfor repræsenterede *Systemskiftet* i 1901, da han allerede var over 80 år, naturligvis for ham en grum og foruroligende udvikling. Tanken om at få »*Bønder i Kongens råd*« forekom ham grotesk, så længe der endnu var grever og lensbaroner at hente fra de store godser. Ordet »*Venstremand*« virkede på ham, som »*Bolschevik*« på hans datter Dagmar i Rusland. Christian 9.s store læremester havde været »*Vialene-viden-Kongen*«, den gamle enevældige Landsfader. Selv efter grundloven i 1849, kunne han aldrig helt vænne sig til, at kongemagten nu var indskrænket. Og det var der egentlig ingen, der havde lyst eller mod til at indprente ham alt for grundigt.

Men lad os kaste et blik på de store familiesammenkomster om sommeren på Fredensborg Slot, som er så vigtigt et træk i erindringen om Christian 9. De strakte sig over en snes år. Efter nogle mindre tilfælde sidst i 1860'erne og 70'erne fandt de næsten regelmæssigt sted fra 1880 til de ebbede ud i 1890'erne, efter Czar Alexanders død 1894 og Dronning Louises død 1898. Det var Christian 9.s egen idé at tage Fredensborg Slot i brug, fordi Bernstorff Slot var blevet for lille til de store familieinvasioner om sommeren. Det næsten 150 år gamle slot i Nordsjælland havde i 60 år været helt uden anvendelse, men efter *Frederiksborg Slots* brand i 1859, havde Frederik 7. hastigt ladet den forfaldne, gamle bygning nødtørftigt istandsætte. Selv var han nu ikke

Karikaturer af Christian 9. er påfaldende sjældne. Men i provisorietiden i 1880'erne kunne et fransk vittighedsblad dog ikke dy sig for at bringe denne tegning af »Kongen, som har opfundet den kunst at kunne regere ved hjælp af en minoritet.«

kommet der ofte, for han – og navnlig Grevinde Danner – havde foretrukket *Jægerspris Slot*.

I »Fredensborgdagene« var Fredensborg ingenlunde et imponerende skue. Det var helt igennem præget af Christian 9.s sparsommelighed og komplette mangel på sans og interesse for at indrette sig smukt. Men det føltes ikke af familien. Man kom sammen for at have det rart, ikke for at imponere hinanden. Det er først i Frederik 9.s og Dronning Ingrid's tid, at Fredensborg er blevet udstyret og møbleret efter den smukke bygnings oprindelige krav.

Blandt de sikreste gæster var altid Prinsesse Alexandra med et passende udvalg af sine børn. Det var i de senere år kun sjældent, at hun kunne overtale Prins Edward til at komme med. Han kedede sig nemlig efterhånden usigeligt på Fredensborg, og det gjorde hans hoffolk også. »Kender De noget sted så kedeligt som Fredensborg,« spurgte Edward en gang sin adjutant. »Ja, Deres kgl. Højhed,« kom svaret omgående, »Bernstorff Slot!« Edward kom i løbet af de 20 somre kun med til Fredensborg 5-6 gange og hver gang forekom opholdet ham mere og mere ulideligt. Han fandt indkvarteringen så ubekvem, at han i de senere år krævede at overnatte på sin egen komfortable yacht i Helsingør havn. Han savnede sine engelske aviser, havde ingen at underholde sig med, hverken intelligent eller letfærdigt. Kun slottets billardstue ydede ham nogen trøst. Da den unge *Lauritz Tuxen* i årene 1882-86 malede det store billede, som ses næste side, lykkedes det maleren at få alle 30 familiemedlemmer – *undtagen Prins Edward og Hertugen af Cumberland* til at sidde eller stå model. Det udmærkede portræt, som maleriet alligevel bringer af prinsen, er malet efter et fotografi plus Edwards uniform som dansk æresoberst i Husarregimentet, som han lod sende til Danmark. Han var på grund af sin korpu-lence heller længere i stand til selv at trække i kostumet.

Mere trofast var czarparret, Dagmar og Alexander 3., der havde besteg den russiske trone 1881, efter mordet på Czar Alexander 2. Czaren befandt sig udmærket i Danmark. Det var det eneste sted i verden, han altid følte sig helt tryk, og den venlige atmosfære gjorde hans bryske sind godt. I Fredensborg blev han betragtet som betydelig elskværdigere, end han gik for at være hjemme i St. Petersborg. På Fredensborg kunne den kæmpestore mand lege afslappet med niecer og nevøer og demonstrere sine mageløse kræfter på den mest fornøjelige måde. Efterhånden som de ældste, russiske czarbørn voksede til, var de også hyppige gæster.

Lauritz Tuxens berømte kæmpemaleri, som i dag hænger på Christiansborg og som kunne hedde: »Hos Europas svigerfader i Havesalen på Fredensborg«. Maleriet blev bestilt til Kongehuset i 1882 og blev starten på den 29-årige Tuxens – efter danske forhold – usædvanlige karriere som »fyrstemaler«. Hans arbejde med billedet tog 4 år. Stående midt i billedet under lysekronen ses Czar Alexander med Dagmar. Yderst til venstre sidder Edward, endnu Prins af Wales, og stående ved hans stol Alexandra og sønnen Eddie. I den lyse sofa sidder værtsparret, Christian 9. og Dronning Louise, og stående bag dem med sin ældste datter Marie Louise på armen ses Thyra af Cumberland, hvis gemal Ernst August man dog ikke havde formået at få til København for at blive malet. Siddende bag værtsparret ses den endnu ugifte Prins Valdemar og til venstre for Dronning Louise endnu to af Thyras døtre, Alexandra og Olga. Foran fløj døren står Prins Christian (10.) og Prins Carl (senere Kong Haakon af Norge). I stolen til højre sidder Kronprinsesse Lovisa med sin datter Ingeborg og bag dem står Frederik (8.) ved siden af Kong Georg 1. Til højre for disse ses Dronning Olga af Grækenland med sin datter Alexandra. I baggrunden danske, græske og engelske Prinser og Prinsesser. Det lykkedes ikke Tuxen at få Edward (7.) til at sidde mere end en enkelt gang, men Prinsen sendte sin gallauniform til Danmark og lod en anden diger herre sidde model.

Det græske kongepar kunne man ligeledes næsten altid regne med, og også de medbragte altid et skønsomt udvalg af deres ældre børn. De to yngste blev først født i 1880'erne.

Mindre hyppige gæster var derimod Hertugparret af Cumberland. Hertug Ernst August følte sig altid lidt trykket af sine imponerende svogre og forlod i øvrigt nødig sine jagter i Østrig om sommeren. Men han kom dog ligesom Edward i fire somre og enkelte juleferier med sin yndige Thyra og parrets smukke og stilfærdige døtre.

Fra 1886 var Prins Valdemar og Prinsesse Marie af Orleans faste gæster. De var blevet gift året før, og med dem kom også et par somre i træk Valdemars svigerforældre, hertugparret af *Chartres*. I de år, Valdemar var på udenlandske flådetogter, kom Prinsesse Marie alene og klarede sig altid storartet. Hendes og Prins Valdemars historie er fortalt i bind 2, side 210.

Prinsesse Marie spiller kort i Fredensborg have i 1890 med tre europæiske Tronfølgere og Prins Georg af Grækenland, medens den 18-årige Storfyrst Georg i matrostøj ser til. Fra venstre Konstantin (1.) af Grækenland, Nicolai (2.) af Rusland, og yderst Prins Eddie af England. Konstantin blev Konge, men døde i eksil. Nicolai blev Czar, men myrdedes med hele sin familie. Den depraverede Eddie døde lykkeligvis to år senere og efterlod både sin forlovede og sin ret til Tronen til sin broder Georg (5.).

De tre unge fætre og Tronfølgere med højst forskellig skæbne, fotograferet i Fredensborg park 1890. Fra venstre: den græske Konstantin (1.), den russiske Nicolai (2.), og den engelske Prins Albert Victor (Eddie).

Mest oplagt som centrum i familiekredsen skulle naturligvis have været Kronprins Frederik (8.) og Kronprinsesse Lovisa. De boede jo fast på Amalienborg og Charlottenlund og skulle derfor have lettest af alle ved at møde op. Men den, der vil studere de talløse familie-billeder fra Fredensborg, vil bemærke, at dette par yderst sjældent er med. De ses på det første store gruppebillede fra 1880, og naturligvis også på det store gruppebillede før den største af alle sammenkomsterne: guldbrillupssommeren i 1892. Men ellers deltog de ikke ofte. Dels fordi Christian 9. altid var tilbøjelig til at se sin hjemmевærende søn over hovedet, og dels fordi de to helt toneangivende gæster, Alexandra og Dagmar, brød sig påfaldende lidt om deres svenske svigerinde, Lovisa. Selv den alt for tykke Dronning Olga førte sig langt sikrere end den lidt ledeløse og usikre danske kronprinsesse.

Christian 9. havde ved at indlede disse familiesammenkomster faktisk taget tråden op efter de store, hessiske familiemøder på *Rumpenheim* ved Frankfurt, som Dronning Louise havde draget ham ind i i 1850'erne og 60'erne, men som nu efterhånden var ebbet ud.

For Christian 9. var sammenkomsterne ikke bare en god anledning til at se sine elskede døtre – sønnerne kom altid i anden række – men det var også et udtryk for hans tro på, at en sådan regelmæssig familiekontakt var med til at betrygge freden i Europa. Han opfattede de internationale fyrsteægteskaber som en slags »ægteskabelige fredsfor-sikringer«. Kunne et europæisk net af regerende fyrster holde sammen gennem slægtsforbindelser, mente han, at det ville betyde en stor, politisk afspænding i Europa. Det kan lyde naivt, men i praksis slap han da i al fald selv for andre militære opgør end 1864-krigen, og han regerede dog som nævnt i Danmark i 43 år.

Men det var iøjnefaldende ved »Fredensborgdagene«, at det nye, stortyske kejserrige *ikke* var repræsenteret, fordi alt tysk siden tabet af Hertugdømmerne havde været uacceptabelt i den danske kongefamilie. Og lige så typisk var det, at Kejser Wilhelm 1.s barnebarn, Kejser *Wilhelm 2.*, der blev tysk kejser i 1888, altid med lidt jalousi og nærtagenhed følte sig holdt udenfor, selv om han var Dronning Victorias dattersøn og således Prins Edwards nevø. Han måtte selv mase sig på de få gange, det lykkedes ham at besøge Fredensborg for at markere sig mellem de engelske, russiske og græske familier, og også holde øje med Prinsesse Marie, der var ganske flink til diskret at varetage Frankrigs sag. Da han havde besøgt Fredensborg i 1903, takkede han »som søn af huset«. Det morede hele København sig over.

Den 74-årige Christian 9. og den 75-årige Dronning Louise fotograferet i 1892 i anledning af deres guldbryllup. – Fot. Hansen & Weller.

Men ellers var der efterhånden ikke mange, der morede sig over Kejser Wilhelm. Senere i bogen vil vi møde dette skrækelige menneske og hans augustenburgske gemalinde, datter af den forskudte Hertug »Friedrich der Achte«. Kejser Wilhelm blev ikke bare en svøbe for hele Europa i almindelighed, men en plage for hele den næste generation af Glücksborgere, som næsten uden undtagelse afskyede og foragtede ham.

»Fredensborgdagene« var for en lukket familiekreds. Der kom yderst sjældent andre gæster, når familien var samlet. Det skete, at *H. C. Andersen* blev indbudt til at læse eventyr, og det vakte også opsigt, at den aldrende engelske statsminister *Gladstone* i selskab med den gamle digter, Lord *Tennyson* aflagde et uventet besøg. Men det hørte absolut til undtagelserne. Der blev ikke politiseret så meget på Fredensborg, som diplomater og aviser gerne ville give udtryk for. Men telegrafrådene dirrede konstant hvert år, når de fyrstelige familier med deres store tjenerstabe fra St. Petersborg, London, Athen og Gmunden var forsamlet til sommermøde.

Fra den franske militærattaché i København i 90'erne, *Grev Beauchamp*, foreligger nogle indberetninger til den franske republiks udenrigsministerium, som blev afsendt lige omkring den store sensommer-sammenkomst i august 1893. Det var i øvrigt den sidste, som Czar Alexander deltog i; han døde den følgende sommer. Han blev den eneste af de 6 børn og 6 svigerbørn, som ikke overlevede den gamle Christian 9.

At czarens komme hvert år blev sværere og sværere at beregne, vil man forstå, når man har læst det russiske afsnit på side 255. Han turde af frygt for attentater i hjemlandet aldrig fastsætte afrejsedatoen før i allersidste øjeblik.

Den franske militærattaché indberettede:

»Czarens ankomst er altid en begivenhed af stor betydning såvel for Danmark som for Europa. I Danmark vækker den et usædvanligt røre, og i Europa har man i årevis vidst, at der under familiesammenkomsterne i Fredensborg træffes vigtige afgørelser, som kan give storpolitikken en ny retning.

Man kender praktisk talt aldrig datoen for czarens ankomst, og selv de mest officielt bekræftede oplysninger herom omstødes altid af begivenhederne. I år har uvisheden været endnu større og mere langvarig end de foregående år. Man har denne gang lagt særlig mærke til det, fordi mange andre fyrstelige personer allerede er ankommet

I maj 1891 var familiesammenkomsten på Fredensborg særlig stor, fordi alle ville hjem og forberede Christian 9.s og Louises guldbryllup. Her ses i bageste række fra venstre: Den russiske Tronfølger Storfyrst Nicolai (2.), Prins Nicolaos af Grækenland, Prins Carl (fra 1905 Haakon 7. af Norge), Prinsesse Victoria af England, Prins Christian (10.), Kronprins Frederik (8.), Kronprinsesse Lovisa, Prins Georg af Grækenland, Storfyrst Paul af Rusland, Czarens broder, Kronprins Konstantin (1.) af Grækenland, Prinsesse Alexandra af England, Czar Alexander, Christian 9., Prinsesse Maud af England og Frederik (8.s) ældste datter Louise samt Prins Harald. I forreste række fra venstre: Storfyrst Michael (Czarens yngste søn), Prins Andreas af Grækenland, Kejserinde Dagmar med sin datter Storfyrstinde Olga, Dronning Louise, Kong Georg af Grækenland, Prinsesse Alexandra af Grækenland, Prinsesse Marie af Grækenland, Storfyrstinde Xenia. De to små piger foran er Frederik (8.s) døtre Thyra og Ingeborg. – Fot. Danielsen.

og har måttet vente længe. Også nye gæsters ankomst har været vanskelig at fastlægge, fordi alt er blevet kuldkastet ved czarens ændrede planer.

I indviede kredse havde man i år fastsat datoen til fredag den 25. august. Man anførte denne dato, ikke blot på slottet; også den russiske minister havde bekræftet den. Han havde endda truffet omhygge-

De seks berømte søskende fotograferet sammen ved forældrenes guldbryllup i 1892. Georg, Dagmar, Alexandra, Frederik, Thyra og Valdemar.

Cykleklubben på Fredensborg, sommeren 1895. Fra venstre: Prins Valdemar, Czar Nicolai 2. af Rusland, Prins Georg og hans broder Nicolaos samt Prins Carl (senere Kong Haakon 7. af Norge).

Czar Alexander 3. og Dagmar fotograferet i Fredensborg slotspark i 1892, da Czarparret sammen var på deres næstsidste besøg i Danmark. Alexander 3. døde i 1894 efter kortere tids sygdom. Danmark var det eneste sted i verden, han kunne optræde fuldstændig som privatmand.

lige telegrafiske foranstaltninger for at erfare det nøjagtige tidspunkt for »Nordstjernens« ankomst. De talrige, forskellige politiorganisationer, både offentlige og hemmelige, danske og udenlandske, havde truffet alle forberedelser og forholdsregler.

Det diplomatiske korps i København havde i torsdags aftes fået besked om at indfinde sig fredag kl. 10. Fredag morgen fik vi dog alle med kort varsel af det diplomatiske korps' doyen, den tyske gesandt, at vide, at czaren ikke ville komme, og at vi måtte afvente besked.

Snart var de mest forskelligartede rygter i omløb. På den russiske ambassade vidste man nu ingenting. Endelig fik vi gennem fortrolige telegrammer om aftenen oplyst, at »Nordstjernen« havde været ude for stærk storm i Østersøen, og at czaren havde givet ordre til at anløbe Libau. Derefter begyndte man igen at prøve at beregne tidspunktet for ankomsten. Det måtte blive søndag morgen! Faktisk begav da også den russiske minister, Grev Mouravieff og hele legationens personale sig søndag morgen kl. 8 i galla til Toldboden. Garden stillede op samtidig i galla. Politiet gik ligeledes i stilling og alle de officielle embedsmænd begyndte at strømme til. Jeg fulgte hele dette optog fra mine vinduer i Bredgade. En velinformeret officer havde nemlig betroet mig, at der ikke var grund til at ulejlige sig, før man hørte kanonskud på rheden.

Men kl. 11 kom alle imidlertid tilbage gennem Bredgade igen. Czaren var ikke kommet! Først om aftenen fik vi at vide, at han end ikke endnu havde forladt Libau. Så ventede vi påny, denne gang til mandag aften. Ved 9-tiden gik jeg civilklædt ned til Toldboden, hvor hele den russiske legation i galla atter var troppet op for at vente. Denne gang ventede man til kl. 11 om aftenen. Ved midnat gik de sidste hjem igen. Nu vidste vi hverken ud eller ind.

Endelig fik vi tidligt tirsdag morgen besked om, at ankomsten ville finde sted kl. 10. Man var forberedt på en ny skuffelse, men denne gang var det – efter fire dages ventetid – rigtigt. På det angivne klokkeslæt lød de imødesete kanonskud, og nu ankrede »Nordstjernen« op på rheden, og den officielle, særdeles omfattende ceremoni kunne tage sin begyndelse. Garden var påny på plads. Teltet blev hurtigt fyldt med fyrster og andre fornemme personer.

Kongen af Danmark og kronprinsen ankom begge iført russisk generaluniform, fulgt af resten af den kongelige familie. Kongen, dronningen og prinserne gik om bord for at sejle ud til »Nordstjernen«. Czaren viste sig på dækket, og der salutedes.

Familiesammenkomst i 1892 hos Prins Georg af Grækenland på Smidstrup Slot på Strandvejen den næstsidste sommer, Alexander 3. besøgte Danmark. Fra venstre stående: Prinsesse Maud, Kronprinsesse Victoria af Sverige, Prins Carl (senere Haakon 7.), Christian 9., Georg 1., Nicolai (2.), Czar Alexander 3., Frederik (8.), Prins Hans, Kronprinsesse Lovisa, Kronprins Gustav (5.) af Sverige, Prinsesse Victoria (Toria) af England, Prinsesse Marie af Grækenland, Prins Valdemar. Siddende: Prinsesse Alexandra, Dronning Louise, Kejsersinde Dagmar og hendes yngste søn Storfyrst Michael. Siddende i græsset: Prins Andreas af Grækenland, samt Frederik 8.s børn Thyra, Ingeborg og Harald. Værten Prins Georg er skjult af den store Czar.

Derpå sejlede hele selskabet ind til Toldboden. Czaren var den første, der gik i land. Han var iført den danske Livgardes oberstuniform. Han udstrålede en glæde og tilfredshed, der bemærkedes af alle. Czaren, czarinaen, kongen, dronningen, prinserne og prinsesserne underholdt sig i nogle minutter yderst elskværdigt med de tilstedeværende, mens soldaterne og befolkningen råbte leve og hurra.

Så dukkede hoffets kareter op, for i cortège at køre til banegården,

Den årlige sammenkomst på Bernstorff Slot i 1893, sidste gang, Czar Alexander før sin død besøgte Danmark. Bagest fra venstre står Prins Georg af Grækenland, Christian 9., Kejserinde Dagmar, Prinsesse Alexandra, Dronning Louise, Dronning Olga, Prins Nicolaos af Grækenland, Prinsesse Maud, Nicolai (2.) og Alexander 3. Foran Prins Valdemar, Hertuginde Thyra med fem af sine børn. I den yderste gruppe til højre ses den engelske Prinsesse Victoria (Toria). De små børn er de yngste græske og danske børnebørn.

hvorfra man med toget drog videre til Fredensborg for at begynde familielivet.»

Her er endnu en lidt senere indberetning fra den flittigt skrivende militærattaché:

»Kongeparret og prinserne bor i meget enkle gemakker. Der er kun ét soveværelse til hvert konge- og fyrstepar, og i dette er der efter tysk skik en dobbeltseng, uden forhæng. Til hvert soveværelse hører to-tre stuer, som udgør suiten. Det danske kongepar, prinserne og prinsessen af Wales, czaren og czarinaen af Rusland, kongen og dronningen af

Trappen på Bernstorff Slot 1899. Christian 9. har besøg af den nye, unge Czar-familie for første og sidste gang. Det var 5 år efter Czar Alexanders død og året efter Dronning Louises død. Her ses bagest fra venstre: Prinsesse Maries broder Prins Jean af Orleans, Czarens broder, Storfyrst Michael, Prins Valdemar, Czar Nicolai 2., Prins Nicolaos af Grækenland, Prinsesse Victoria (Toria) af England, Kong Georg 1. af Grækenland. Siddende i midten: Czarina Alix og Czarens søster, den i 1894 gifte Storfyrstinde Xenia med sin Irene, Prinsesse Alexandra med Prinsesse Margrethe på skødet, Christian 9. og Enkekejserinde Dagmar. Forrest: Storfyrstinde Xenias gemal, Storfyrst Alexander (Sandro) med sønnen Andreas. Dernæst Prins Axel, Storfyrstinde Olga, Prins Viggo, Prins Aage og Prins Erik. Billedet er taget af Prinsesse Marie. Alle bærer sorg for Dronning Louise, som var død året forinden.

Grækenland, hertugen og hertuginde af Cumberland har hver deres suite. Men prinsen af Wales overnatter altid alene på sin yacht. Man bemærker, at det i årevis har været en yndlingsadspredelse for slottets beboere at skrive deres navne i ruderne med deres ringe. Førsteprisen må gå til Czar Alexander, der i de senere år har graveret både

»Sasha«er og »Alexander«, hvis udførelse er en professionel gravør værdig. Familielivet er yderst intimt og alle lever helt igennem enkelt.«

Ja, det tør man sige. Børnene var centrum ved sammenkomsterne. De roede på Esrum sø og arrangerede cykleklub med czaren som ærespræsident, dog uden ret til at cykle, fordi ingen af dem turde lægge cykel til hans vældige krop. De unge hældte vand i hovedet på hinanden fra vinduerne på 1. sal og fik czaren med på spøgen. Kong Oscar 2. af Sverige, som intetanende kom på besøg og fik en spand vand i hovedet, blev meget irriteret. Hans irritation ville nok have været endnu større, hvis han havde vidst, at det var *czaren*, der havde

Christian 9. i engelsk galla-uniform og i civil. Billederne er fra omkring 1890.

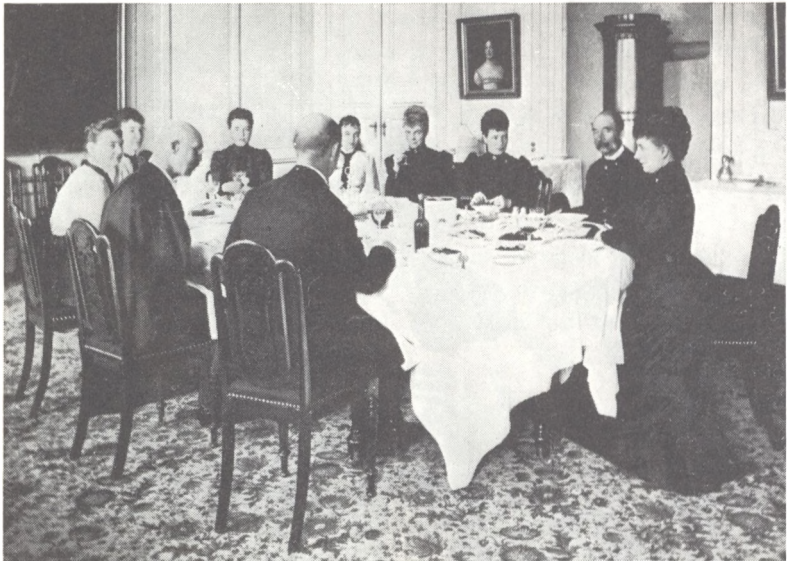

Konge-køen bag gamle Christian 9. begyndte at antage format. Nu venter tre generationer på at komme på Tronen! Billedet af de fire generationer er taget ved Frederik (9.)s barnedåb i 1899, da Christian 9. var 81 år, Frederik (8.) 56 år og Christian (10.) lige var fyldt 29. – Fot. Carl Sonne.

kastet den. Om aftenen og i regnvejr spillede alle – børn og voksne – et meget enkelt familiespil, der gik under navnet *lou*. Prins *Christopher* af Grækenland, som vi senere skal møde i det græske kapitel, siger i sine erindringer, at ferierne i Danmark simpelt hen var de bedste i hele hans liv, fordi alle mennesker var så rare og venlige, og fordi Danmark var et dejligt, fredeligt land at gæste.

Ny indberetning fra militærattacheen i begyndelsen af september 1893:

»Hofmarskallen har det største besvær med at få alle indlogeret. Han må inddrage etage efter etage for til sidst at opstille telte i gården til det talrige tyende.

Det gik meget enkelt til hos Christian 9., når familien uden for Fredensborg-dagene besøgte ham på Bernstorff Slot. Heller ikke traktementet var imponerende. Dette frokostbillede er fra 1903, fem år efter Dronning Louises død. Kongen ses foran kakkelovnen, omgivet af Thyra, Dagmar og Alexandra. Gamle Ernst August af Cumberland sidder ved siden af Kong Georg 1. De fire børn er Thyras tre døtre, Alexandra og Olga og Marie-Louise og Dagmars datter Olga.

Familiemåltiderne omfatter normalt 80 personer og må derfor altid serveres i kuppelsalen.

Parken er åben for publikum, som kan se de kronede hoveder og deres familier, så meget de ønsker.

Czar Alexander er særlig glad for sine ophold i Fredensborg. Han, der ellers altid er yderst reserveret og tillukket, taler her gerne til sin familie om alt, hvad der optager ham. Selv om han indskrænker sine regeringspligter til et minimum i ferien, lægger han vægt på selv personlig at ekspedere alle sager, som han i alle detaljer ønsker at bevare den fulde kontrol med, her som i St. Petersborg.

Enten i sine gemakker eller i sit lille havehus i et hjørne af parken, som ingen har adgang til, ekspederer han de løbende forretninger, læser og underskriver alt. Når det drejer sig om vigtige anliggender, som han ønsker at holde hemmelige, skriver han selv adressen på konvolutterne og forsejler dem personlig.

Den ovale havestue på Bernstorff Slot. Samlingssted for Christian 9.s familie fra 1850'erne og helt op til Prins Valdemars død i 1939. Det er den samme stue, der er gengivet på xylografiet side 116. Bernstorff Slot er i dag civilforsvarets højsæde. I den gamle havestue findes nu et moderne mødeværelse. Den berømte gamle havestue virker i dag forbavsende lille.

Han er således travlt optaget og får sjældent tid til hvile eller til stilfærdige spadsereture.

Ofte tilskriver man denne czarens reservation de mest tungtvejende, politiske motiver. Forklaringen er nok mere banal: han bryder sig simpelt hen ikke om at blive forstyrret og lægger ikke skjul på det.»

Det var faktisk et imponerende opbud af organisation, som Christian 9. og hans hofstab stillede på benene hver sommer. Det var krævende at have 40-50 gæster på besøg i 3-4 uger, men problemerne med de store stabe af tjenestefolk, som hver fyrstefamilie medbragte, gjorde ikke sammenkomsterne lettere. Rangforordningen ved familiebordet i kuppelsalen voldte intet hovedbrud, men i tjenerstabene følte czarens livkosakker sig som de fornemste og kanøfledede de engelske, græske og østrigske kolleger. Hvem der skulle sidde øverst ved bordet i køkkenregionerne, var et større problem end i kuppelsalen.

Børnene legede som nævnt i parken hele dagen. Christian 9. tog

dem undertiden med til København for at gå i cirkus. De voksne gik ture og snakkede. De kongelige døtre kunne aldrig blive trætte af hinanden, og den russiskfødte dronning Olga, der var czarens kusine, var helt på linje med kongedøtrene. Kong Georg nød også at være hjemme. Han var den eneste, der vovede at tage en diskussion med Christian 9. Czaren levede, som vi har set, sin egen stille tilværelse og nød sin fred og ro. Det var egentlig kun Prins Edward og Hertug Ernst August af Cumberland, som fandt de lange ferier på Fredensborg monotone og temmelig åndløse.

Men for Christian 9. og Dronning Louise var sommeren den tid, de året igennem havde set frem til, og de frydede sig ved at se den voksende kreds af børnebørn, som ved guldbrylluppet i 1892 var nået op på 38 store og små personer i alderen fra 27 til 1 år. Samtidig var der allerede 8 oldebørn, der dog normalt var for små til at være med.

Den største begivenhed i Fredensborg-årene blev Christian 9. og Dronning Louises guldbryllup den 27. maj 1892, som fejredes i strålende forårsvejr. Havde parrets sølvbryllup i 1867 været en lidt kølig fejret tildragelse, blev atmosfæren omkring guldbrylluppet til gengæld mere varm og ægte end nogen af dem havde drømt om. I de mellemliggende 25 år var det aldrende par – nu begge omkring 75 år gamle – efterhånden placeret i den almindelige borgers bevidsthed som højt hævet over den daglige, politiske strid. De blev opfattet som et særlig hæderkronet par blandt Europas monarker (se billedet side 131). Alle deres børn, svigerbørn og børnebørn stævnedes i det hidtil største antal til København for at fejre begivenheden. Czar Alexander 3. kunne endnu i 1892 – 2 år før sin død – kaste den sædvanlige, internationale glans over selskabet. København var jo efterhånden det eneste sted i verden russernes selvhersker viste sig uden for sit »fængsel« på Gatschina.

Edward og Alexandra kom naturligvis også, selv om de ved denne lejlighed optrådte meget stille og indadvendte. De havde mistet deres ældste søn, *Eddie*, få måneder forinden (se side 221). Kong Georg 1. kom fra Grækenland, ledsaget af det hidtil største udvalg af familie med følge. Den græske festinvasion talte 40 personer. Selve dagens festligheder blev udtømmelige: hyldestadresser, særnumre af aviser og ugeblade, folkeoptog på 50.000 personer, der repræsenterede alt organisationsliv i Danmark, flag over hele byen og æresport på Amager Torv, festgudstjeneste og illumination af hovedstaden om aftenen. Hovedgadernes forretninger lå badet i det nyindførte, elektriske lys,

Dronning Olga af Grækenland flankeret af Alexandra og Dagmar i ensartede kjoler, fotograferet på Fredensborg slotsstrappe 1893.

Ved sin død i 1906 efterlod Christian 9. 36 ubrugte habitter, som hans døtre havde ladet sy til ham, når de syntes, hans daglige påklædning var for slem. Men Kongen gik helst i sit gamle tøj. Fotografi fra Wiesbaden fra 1904.

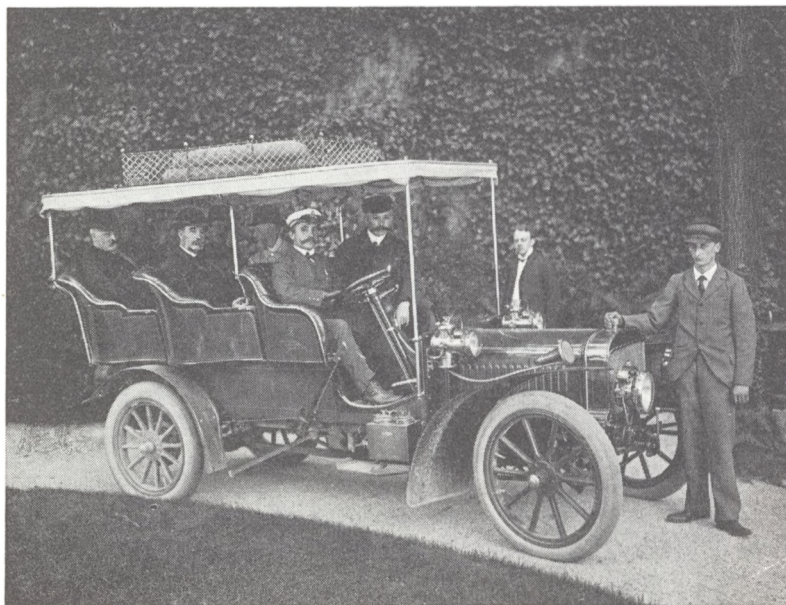

På sin årlige kurrejse til Wiesbaden boede Christian 9. på »Hotel du Parc & Bristol«. Her ses han på morgentur i byen med sin yngste broder, Prins Hans. – Fotografi fra 1904.

Sådan kendte Wiesbadens indbyggere deres årlige, trofaste kurgæst, Christian 9., når han med sit lille rejseselskab i åben landauer kørte til eller fra jernbanelstationen. – Fotografi fra juni 1904.

Christian 9. på sit livs første og sidste biltur den 26. juni 1904. Billedet er taget i Frankfurt, hvor direktøren for »Adlerwerke«, som selv sidder ved rattet med sin assistent, havde tilbudt den gamle Konge at køre ham frem og tilbage til Rumpenheim på én dag! Bagved sidder Kongen, kommandør Bardenfleth, Prins Hans og Kongens livlæge, dr. Martin le Maire.

og der var stearinlys i de private borgeres vinduer; alle flådens skibe lå oplyst med kulørte lamper på Rheden. Trængslen i gaderne og navnlig på Amalienborg Slotsplads var enorm. Da den kongelige kortege rullede ind, var det svært for politiet at holde banen fri, og den nervøse, beredne politiassistent *Smit* gjorde tegn til at ville hugge ind på mængden, men blev standset af en afværgende håndbevægelse fra Christian 9. med følgende bemærkning: »*Nej, stop nu lidt, Smit*«. Kongens ord blev samme efterår udødeliggjorte i Melbyes og Henriques' revyviser: »*Nej stop nu lidt, Smit; De går for vidt, Smit*«.

Denne sommer på Fredensborg blev den mest uforglemmelige for alle deltagerne, men det blev også Christian 9.s sidste, store opbud.

»Fredensborgdagene« ebbede hurtigt ud efter Czar Alexanders død i 1894. Han havde mere end nogen anden evnet at kaste en særlig glans over sammenkomsterne. Da Dronning Louise – kort efter sin 81 årsdag – døde i 1898, var det helt slut. Gamle Christian 9. havde

altid været meget afhængig af hendes initiativ, skønt hun i sine sidste år var en lille, skrøbelig og stokdøv dame. Når han efter 56 års lykkeligt ægteskab på sit natbord betragtede hendes fotografi med inskriptionen »*God nat, Christian*«, udbød han med tårer i øjnene: »*Jeg savner dronningen så frygtelig. Jeg kan slet ikke fatte, at hun er død*«.

Sit livs sidste, store oplevelse fik han i 1905, da man gjorde hans næstældste, danske sønnesøn, Prins *Carl*, til Norges konge. Da fik man den 87-årige konge at se i samme rolle, som Frederik 7. havde optrådt i 42 år forinden: Monarken, der accepterer en fremmed trone til en Glücksborger! Men Prins Carls historie som *Haakon 7.* må vi vente med at berette om til bogens sidste kapitel i bind 2.

Christian 9. holdt sig forbavsende rask og rørig helt op til sine sidste år. Livet igennem havde han haft et imponerende godt helbred. Først efter han var fyldt 85, begyndte han at skrante. I 1903 blev han syg under et besøg i Gmunden hos sin datter Thyra. Der gik i få dage rygter i København om, at han var død, men kort efter vendte han rask hjem og bemærkede muntert til sin adjutant: »*Nå, var De begyndt at tænke på sørgetøjet*«.

Selv tænkte han bestemt ikke meget på sit tøj i sine sidste år. Alexandra, der syntes, at hendes faders gamle tøj var for slemt, forærede ham elegante habitter fra London, men han gik alligevel helst

I sit næstsidste leveår oplevede Christian 9., at man tilbød den norske krone til hans næstældste sønnesøn, den 33-årige søofficer Prins Carl. I 1905 var Norge blevet selvstændigt og havde søgt en Konge. Sagen gik i orden, og Prins Carl antog navnet Haakon 7. og drog til Norge samme år med sin 36-årige gemalinde Maud og deres 2-årige søn Olav. Her er forskriften for det ceremoniel, der gennemførtes, da Christian 9. modtog »Stortingets hidsendte, særlige afsendinge«. Intet var overladt til tilfældigheder. Instruksen fyldte 8 sider.

Allerhøiest approberet

CEREMONIEL,

der vil være at iagttage ved

den høitidelige Audients,

som det Allernaadigst behager Hans Majestæt Kongen at tilstaae de af det norske Storting hidsendte særlige Afsendinge, der ere komne for i det norske Folks

Navn at tilbyde

Hans Kongelige Høiheet

Prinds Christian Frederik Carl Georg Valdemar Axel
til Danmark

Norges Throne.

Christian 9. på sit dødsleje på Amalienborg den 29. januar 1906. Hans død kom temmelig uventet. Han havde lagt sig efter en hyggelig frokost på Amalienborg, fordi han var utilpas. En time efter var han død. Han blev 87 år gammel.

i sit gamle. Der hang efter hans død talrige sæt i hans klædeskab, som han aldrig havde brugt.

Den 29. januar 1906 døde han ganske uventet på Amalienborg kl. 3 om eftermiddagen. Han havde om formiddagen givet audiens, og der havde været ualmindelig mange, men han var vendt veloplagt hjem til frokost med Kejserinde Dagmar og Prins Hans som sine gæster. Efter frokosten, da han ville tænde sin cigar, var han pludselig blevet utilpas og var gået ind for at hvile lidt på en divan. Kejserinde Dagmar sad og holdt hans hånd, mens de snakkede sammen. Da han sov, listede hun stille ud, men da hun kikkede ind et øjeblik senere, var han død.

I den kolde, mørke vinteraften meldte hovedstadens kirkeklokker, og lidt senere alle landets landsbykirker, at den gamle konge var død, og ved hans bisættelse kort efter deltog hele landet i afskeden med ham. Nu var hans ældste søn, den 63-årige Frederik 8., Danmarks konge. Christian 9., »Den udvalgte Prins«, havde overlevet otte af sine ni søskende. Kun Prins *Hans* havde endnu 5 år tilbage af sit liv.

Men her i bogen behøver vi endnu ikke at tage afsked med Christian 9. Han vil optræde i alle de følgende kapitler, som handler om hans børn og deres efterslægt, ude og hjemme.

Europas skønneste dronning

Dronning Alexandra af England og hendes slægt

PRINSESSE Alexandra blev – som vi har set – den første af Christian (9.) og Louises 6 børn, som gjorde et overraskende godt parti i udlandet. Men før vi hører om hendes skæbne i England, vil det nok interessere at se, hvad det egentlig var for en familie hun var blevet optaget i.

Allerede i forrige kapitel hørte vi, at den nybagte 18-årige Dronning Victoria af England havde udvist meget lidt interesse, da den endnu ugifte, 19-årige Christian (9.) ivrigt havde gjort hende sin opvartning ved kroningen i London i 1838. Allerede dengang havde det ligget i luften, at hun skulle ægte sin jævnaldrende fætter, Prins *Albert af Sachsen-Coburg og Gotha*, og ham havde hun da også fået i 1840.

At Victoria overhovedet var blevet født, endsiige, at hun virkelig var blevet Englands dronning, var faktisk resultatet af det mærkeligste, royale *sweepstake*, man nogen sinde har hørt om. Hendes eksistens skyldtes ene og alene en tragedie i den lige linje i den hannoveransk-engelske kongeslægt, som var indtruffet i 1817.

I denne tyskfødte, hannoveranske kongeslægt, som ved *Queen Annes* død uden børn i 1714 var kommet på tronen i England med Kong *Georg 1.*, var man 100 år senere nået til *Georg 3.* Men han var nu – i 1814 – periodisk så sindssyg, at den ældste af hans 7 meget ringe sønner, den senere *Georg 4.* (se stamtavle 5 side 153) måtte fungere som prinsregent. Af de 7 sønner var *Georg (4.)* utvivlsomt den mest umoralske og karakterløse, men standarden var desværre helt igennem ret lav. *Georg (4.)* havde i sin yngre dage været morganatisk gift med *Maria Fitzherbert* og fået adskillige børn med hende, men i 1795 var han omsider blevet officielt gift med Prinsesse *Caroline af Braunschweig-Wolfenbüttel*, og hun havde i 1796 skænket ham hans eneste legitime barn. Det var den meget smukke, men tillige ret vidtløftige Prinsesse *Charlotte*, som naturligt var udset til at blive Englands dronning efter sin fader.

Charlotte var i 1816 – kun 20 år gammel – blevet gift med en af

Europas eleganteste prinser, den 26-årige *Leopold af Sachsen-Coburg*.

Leopold havde faktisk været i stand til at styre den viltre prinsesse, som han i øvrigt elskede meget højt. Nu havde England altså sikret sig en tiltalende prinsgemal til sin fremtidige dronning, og alt havde for en stund set lyst og lykkeligt ud.

Men 10 måneder efter brylluppet var Charlotte død i barselseng med en dødfødt prins. Hele England havde sørget og deltaget i den dybt nedbøjede Prins Leopolds sorg. Han havde jo ikke blot mistet kone og barn, men tillige set hele sin fremtid styrte i grus.

Ingen af Georg (4.)s seks yngre brødre havde haft legitime arvinger ved Charlottes død i 1817. To af de ældste, den 53-årige Hertug *William af Clarence* og 51-årige Hertug *Edward af Kent*, var end ikke gift. De havde begge levet med deres elskerinder, som de aldrig havde vovet at ægte for ikke at forskærtse deres arveret til tronen. Søofficeren, William af Clarence, havde i mange år samlevet med en irsk skuespillerinde *Dorothea Jordan*, med hvem han havde ikke mindre end 10 børn. Hertug Edward af Kent havde i over 27 år holdt trofast sammen med sin ungdoms smukke, franske veninde, Madame *Julie de St. Laurent*, som han havde lært at kende under sin uddannelse i Genève, og som havde skænket ham to sønner.

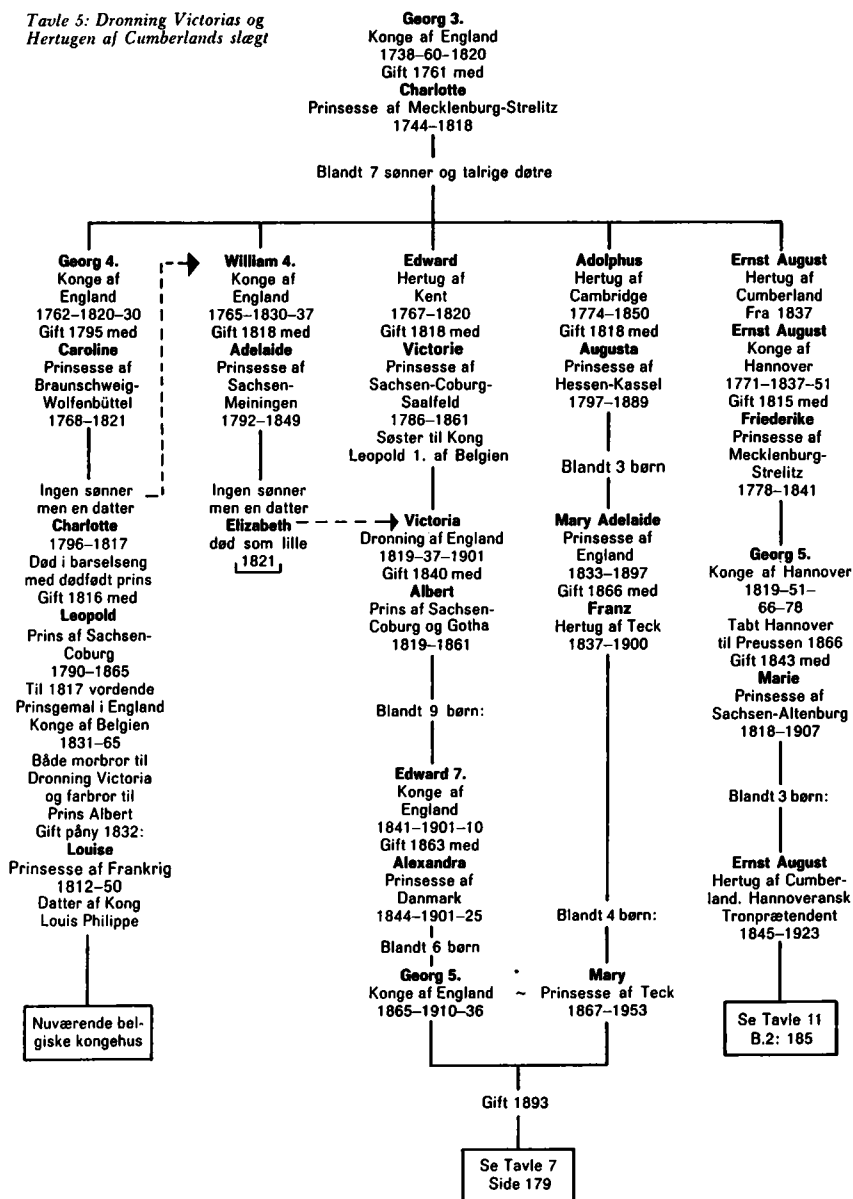
Disse to, aldrende brødre fik nu besked af deres ældgamle moder om *omgående* at gifte sig standsmæssigt og lovformeligt og så se, hvem af dem der hurtigst kunne levere en legitim arving – prins eller prinsesse – til den engelske trone!

William af Clarence søgte forgæves at anholde om den danske Konge *Frederik 6.s* datter, den 24-årige Prinsesse *Caroline*. Man ville nemlig i England gerne have en prinsesse med en engelsk bedstemoder, og Caroline var jo barnebarn af den ulykkelige, engelskfødte Dronning *Caroline Mathilde*, efter hvem hun var opkaldt. Men Frederik 6. havde sagt nej. 1801 og 1807 var ikke glemt, og eksistensen af den irske skuespillerinde med de 10 børn var heller ikke ukendt i København. Så William måtte i stedet nøjes med den 24-årige Prinsesse *Adelaide af Sachsen-Meiningen*, hvorefter Mrs. Jordan og de mange børn stille forsvandt helt ud af hans daglige tilværelse.

Hertug Edward af Kent, som var den hæderligste af brødreflokken, var allerede nu en ældre, skaldet, forhenværende, tapper, men lidt brutal officer, stor og robust med tidlige, typisk hannoveranske anlæg for fedme. Han måtte nu med smerte se sin trofaste Madame Julie med kort varsel gå i kloster i Paris, for at han selv kunne opfylde sin

Tavle 5: Dronning Victorias og Hertugen af Cumberlands slægt

pligt over for fædrelandet. Han genså hende faktisk aldrig nogen sinde.

Han valgte på Prins Leopold af Sachsen-Gothas forslag at ægte Leopolds egen søster *Victoria af Sachsen-Coburg-Saalfeld*. Hun var 32 år og på fjerde år enke med to børn efter et kortvarigt, meget lidt inspirerende ægteskab med en tysk fyrste. Hun var ganske attraktiv og absolut villig.

De to brødre blev viet samme dag, den 9. juli 1818 ved en mærkelig forestilling i den gamle Dronning Charlottes appartement i London. Kong Georg 3. var for sindssyg til at deltage i dette mærkelige bryllup. Fra denne dag var kapløbet i gang. Det tidligste resultat måtte forventes 9 måneder senere, altså i april 1819. Hvem af brødrene ville vinde?

I første omgang blev det – helt uventet – den yngste af de 7 brødre *Adolphus*, Hertug af Cambridge, der vandt. Han fik nemlig en søn den 26. marts 1819, som blev eneste tronarving i de næste to måneder. Så fulgte Hertugen af Clarence efter med den ældre broders forretigheder. Hans 25-årige *Adelaide* nedkom den 27. april 1819 med en datter. Men hans glæde blev kortvarig. Den nyfødte prinsesse døde samme dag. Endelig fulgte resultatet af Hertugen af Kents anstrengelser. En lille pige – den fremtidige *Dronning Victoria* – blev født den 24. maj 1819 og var nu den næste generations vordende dronning, selv om hun endnu kun var nr. 5 i tronfølgerækken efter prinsregenten *Georg (4.)*, hans ældste, barnløse broder Hertug *Frederick af York*, hans næstældste broder Hertug *William af Clarence* og sin egen fader Hertug *Edward af Kent*.

Den kendsgerning, at også endnu én af de 7 brødre, Hertug *Ernst August af Cumberland*, fik en søn med sin legitime gemalinde 3 dage efter Victorias fødsel, forstyrrede billedet mindre. Denne nyfødte prins måtte nemlig stå bag *Victoria* i tronfølgerækken. Victorias fader var jo ældre end *Ernst August*. Når denne fødsel overhovedet nævnes her, er det kun fordi vi senere skal møde denne Prins af Cumberland i hans livs rolle som den blinde Kong *Georg af Hannover*, fader til *Christian 9.s* senere svigersøn Hertug *Ernst August af Cumberland* (se bind 2).

Hertugen af Kent var stolt og lykkelig over sin lille *Victoria*. Så havde hans forsagelse af den trofaste *Madame Julie de St. Laurent* altså ikke været forgæves.

I ét år holdt *Victoria* stillingen som første arving. Så overraskede

Kong Leopold 1. af Belgien, den coburgske prins og tidligere vordende engelske prinsgemal, der i 1831 kåredes til Belgiens første konge, efter at have sagt nej tak til det nyetablerede Grækenlands trone. Morbroder til Dronning Victoria, som fra barndommen elskede sin »Onkel Leopold« højt. Se i øvrigt stamtavle 5 side 153. Christian 9. rådførte sig med den aldrende, kloge konge i Bruxelles i 1863, da hans søn, Prins Vilhelm fik tilbudt den græske krone efter den afsatte Kong Otto. – Litografi fra 1860.

Hertugen af Clarence – som var to år ældre end Hertugen af Kent – påny England ved at præstere endnu en datter, *Elizabeth*, født 1820; men hun døde allerede 1821.

Dette sidste chok, der i ét år distancerede Victoria fra tronen, kom hendes fader dog ikke til at opleve. Skønt han med sin eminente fysik havde følt sig sikker på at overleve alle sine 6 brødre, døde han pludselig – 53 år gammel – i januar 1820 efter en voldsom forkølelse. Hertug Frederick af York døde 1827, Georg 4. 1830. Det blev derfor Hertug William af Clarence, der 65 år gammel i 1830, måtte bestige tronen som »Matroskongen«, *William 4.* og holde den varm til sin død i 1837, altså til Victorias tronbestigelse som 18-årig samme år.

Victoria var vokset op i England i sin moders temmelig isolerede hjem. Hertuginde af Kent kom nemlig aldrig på god talefod med sin svoger Georg 4., som hun foragtede for hans ryggesløse livsførelse og charmerende upålidelighed. Hun foretrak at holde sig til sin broder Leopold, der efter sin egen Prinsesse Charlottes død var blevet boende i England for ikke at miste sin enorme apanage på 50.000 pund årlig som fhv., vordende prinsgemal. Leopold måtte også hjælpe sin søster økonomisk, for den afdøde Hertug Edward af Kent, der havde været stærkt forgældet hele sit liv, havde intet efterladt hende. Det var også »Onkel Leopold«, der havde fundet på, at Victoria en

Dronning Victorias fader, Hertug Edward af Kent (1767-1820). Nummer 4 af Kong Georg 3.s og Dronning Charlottes i alt 7 temmelig umulige sønner (se stamtavle 5, side 153). Edward var dog den bedste af flokken; han var i alle tilfælde en modig og tapper soldat. Men han ville i dag have været lige så ukendt som de fleste af sine brødre, hvis han ikke – 51 år gammel – i 1818 var blevet tvunget af sin moder til at forlade sin trofaste elskerinde gennem mange år og i stedet gifte sig standsmæssigt og producere en hårdt savnet tronarving. Hans nye gemalinde, Victoria af Sachsen-Coburg præsterede dat-teren Victoria efter 10 måneders ægteskab i 1819, men allerede i 1820 døde Hertug Edward. Dronning Victoria havde således aldrig kendt sin fader, men til gengæld hørt meget om hans militære indsatser i Gibraltar, Canada og Vestindien. Dronning Victorias moder døde først i 1861, men Victoria følte sig aldrig særlig stærkt knyttet til hende. – Maleri på National Portrait Gallery, London.

gang i fremtiden skulle ægte hans ældre broders søn, Prins *Albert af Sachsen-Coburg og Gotha*, født i Coburg tre måneder senere end Victoria og oven i købet bragt til verden af den samme jordemoder, som havde bistået ved Victorias fødsel. Når Leopold ikke selv var blevet prinsgemal, følte han det som en tilfredsstillelse at se sin brodersøn blive det! Og »Onkel Leopold«s ord var lov i Victorias hjem! Naturligvis ægtede Victoria i 1840 sin fætter Albert; han blev hendes forgudede ægtemand og fader til hendes 9 børn i de 22 år, som det var dem beskåret at nyde sammen.

Men »Onkel Leopold« selv? Hvad blev der af ham? Ja, ham skal vi møde påny i dette kapitel i en anden og overraskende, ny rolle. Han havde levet i sorg på sit smukke, engelske slot, *Claremont*, i de første år efter tabet af sin Charlotte. Man sagde, at den elskerinde, han efter nogle års forløb faldt for, kun havde tiltrukket ham, fordi hun lignede den afdøde prinsesse.

I 1830 afslog han høfligt at blive konge af det fra tyrkerne befriede Grækenland. Han mente, at et nyt selvstændigt Grækenland uden Epirus og Thessalien ville være for svagt. Hele dette område sad tyrkerne stadig på. I stedet valgte man Prins *Otto af Bayern*, der holdt den græske trone lunken, indtil han i 1862 blev forjaget og afløst af Christian (9.)s næstældste søn, Kong *Georg 1.* (se bind 2).

Men da man i 1831 tilbød Leopold at blive konge af den nyoprettede stat, *Belgien*, accepterede han. Nu giftede han sig påny, denne gang med en af den franske borgerkonge *Louis Philippes* døtre og grundlagde det nuværende belgiske kongehus. Han blev Belgiens første, højt ansete og ypperlige konge gennem 34 år. Hans oldebarn, Prins *Leopold (3.)*, blev i 1926 gift med Prinsesse *Astrid af Sverige*, som var Christian 9.s oldebarn (se bind 2). Når vi senere i dette kapitel møder Kong Leopold, er det som Victorias morbroder og Prins Alberts farbroder. Han er nu efterhånden 73 år gammel, men endnu – 2 år før sin død – i fin form og fremdeles en af de eleganteste og klogeste mænd, der nogen sinde har beklædt en europæisk trone.

Men tilbage til Victoria og Albert. Deres ægteskab blev som nævnt over al måde lykkeligt. Den smukke, karakterfaste, men vel nok noget humørforladte Albert udfyldte sin stilling som den perfekte prinsgemal på en yderst taktfuld, men alligevel selvbevidst måde. Antallet af parrets børn vidner vel også om dronningens hengivenhed for sin gemal. Familien boede størstedelen af året på Windsor, men erhvervede desuden tidligt to residenser til feriebrug om sommeren og efter-

året, nemlig det ustyrlig grimme *Osborne House* på øen Wight, og det noget smukkere *Balmoral* i Scotland.

At en regerende dronning med 9 børn havde hårdt brug for en dygtig gemal siger sig selv, og endskønt Victoria i sin tidlige enkestand udviklede sig til en meget herskesyg, lunefuld og egocentrisk kvinde, havde hun i sine yngre år været meget optaget af at bevare sit kvindelige væsen og at pleje sin huslige interesser. At forestille sig Victoria uden Albert var i de unge år en næsten umulig tanke, og dog kom hun til at leve som »Enken på Windsor« i næsten 40 år.

Lad os betragte parret i 1860, året før Alberts død, da man i England var begyndt at interessere sig for den danske Prinsesse Alexandra. Victoria var nu 41 år gammel og havde regeret England i 23 år, heraf 20 med Prins Albert ved sin side. Parrets ældste barn, Prinsesse *Victoria*, kaldet *Vicky*, var i 1858 blevet gift med den sympatiske og velbegavede, men svagelige, preussiske Kronprins *Friedrich*, og man måtte nu også til at tænke alvorligt på at finde en gemalinde til husets ældste søn, den 19-årige Prins *Edward af Wales*, kaldet *Bertie*. Han opfattedes almindeligvis – trods sin utrolig gammeldags og ufrie opdragelse – som en særdeles lovende og oven i købet ganske køn tronfølger, der allerede havde set en del af verden og var blevet propet med kundskaber på både Oxford og Cambridge. I den lange børnerække (se stamtavle 6 side 160) var Victorias og Alberts yngste barn, Prinsesse *Beatrice*, endnu kun 4 år gammel.

Dronning Victoria, der allerede havde set på fotografier af seks, helt uacceptable, tyske prinsesser, havde netop hørt et rygte om, at den russiske czar, *Alexander 2.*, skulle have rekvireret fotografier af den danske Prinsesse Alexandra for eventuelt at gifte hende med sin ældste søn, Storfyrst *Nicolai*. Det havde pludselig gjort Victoria ivrig. Faktisk så ivrig, at hun lod den engelske ambassadør i København, Sir *Augustus Paget*, og navnlig hans tysk fødte forlovede, grevinde *Walburga von Hohenthal*, fremskaffe sig tilsvarende fotografier.

Victoria og Albert modtog billederne og fandt, at Alexandra faktisk så »så ovenud dejlig ud«, at hun var villig til at se bort fra, at hun ærlig talt ikke nærrede store tanker om Alexandras forældre, og at det yderligere var meget ubekvem, at Danmark så tydelig havde vist, at man stod stejlt over for Preussen i spørgsmålet om de danske Hertugdømmers fremtid. Victoria havde nemlig højlig beundret Preussen, siden hendes datter var blevet preussisk kronprinsesse.

Foreløbig forlangte Victoria, at *Vicky* skulle »inspicere« Alexandra.

Prinsesse Alexandra opnåede aldrig at møde sin svigerfader, Prinsgemalen, Albert af Sachsen-Coburg. Han havde accepteret forslaget om ægteskabet mellem hende og Prins Edward i 1861, men døde af tyfus samme år, inden det første møde mellem de unge havde fundet sted. Til gengæld kom Alexandra til at høre om svigerfaderen tidlig og silde i de næste 40 år. Dronning Victoria dyrkede sin sorg over ægtemandens død på en næsten patologisk måde. Når hun ikke gemte sig som »Enken på Windsor«, drog hun til Balmoral Slot i Scotland, som Albert havde ladet opføre, og hvor hun følte, at hun var ham nærmest. Alberts strenge, metodiske og »victorianske« opdragelse af Edward blev en mageløs fiasko. Alt hvad Edward havde været afskåret fra i opvæksten og til sit 18. år, skulle han indhente efter faderens død. Og det gjorde han til fulde.

Et »tilfældigt« møde mellem Vicky og Alexandra fandt da også sted i maj 1861 i Strelitz, hvor Alexandra var på besøg hos sin tyske tante, Storhertuginde *Augusta af Mecklenburg-Strelitz*.

Vicky blev lige så indtaget i Alexandra som Victoria var blevet, og også hun var villig til at se bort fra sin preussiske uvilje mod den danske tronfølgerfamilie.

I september samme år lykkedes det at arrangere et endnu vigtigere, »tilfældigt« møde – i Domkirken i Speyer – idet den 17-årige Alexandra og den 20-årige Edward her mødtes for første gang, aldeles incognito. Christian (9.) og Louise deltog i rejsen, indforstået, men på behørig afstand. De boede på *Rumpenheim*, som ikke ligger langt fra Speyer.

Mødet faldt ret vellykket ud. Vicky var nok den mest begejstrede, mens Edward måske nok syntes, at Alexandra ikke var helt så smuk, som man havde fortalt ham, og at hendes næse var lidt for lang og hendes pande for lav. Men det kunne nu være, hvad det ville; der var nok endnu en årsag til den manglende begejstring, som Victoria og Albert ikke havde kunnet forudse: nemlig, at den 20-årige prins, som var hentet til Tyskland direkte fra sin militærtjeneste i Irland, lige havde indledt det første af sit senere livs så talrige, erotiske forhold med en ingenlunde uberygtet, irsk skuespillerinde, *Nellie Clifden*, og derfor måske var en lidt mere åndsfraværende bejler, end forældrene havde ventet og håbet.

Prins Albert blev aldeles ude af sig selv, da rygten om sønnens eskapade i Irland omsider nåede ham; ikke mindst fordi han samtidig opdagede, at affæren allerede var almindelig kendt af alle andre end ham selv. Med den strenge, moralske opdragelse, han i 20 år havde givet sin ældste søn, var dette resultat jo nærmest at betragte som en katastrofe. Edward, der fra dreng havde frygtet sin alvorlige og puritanske fader, lovede imidlertid ikke bare bod og bedring, men tillige, at han gerne ville mødes med den danske familie.

Alligevel gik ægteskabsplanerne pludselig helt i stå af én eneste nok så tragisk årsag: Prins Alberts pludselige død kort før jul samme år efter et akut anfald af tyfus. Den 42-årige prinsgemal udåndede på Windsor Slot den 14. december 1861, og den chokerede Dronning Victoria, der oven i købet betragtede sønnens udskejelser som en medvirkende årsag til faderens pludselige død, var i de følgende måneder aldeles ude af stand til at tage stilling til noget som helst. For Prins Edward virkede faderens død nok som ikke så lidt af en lettelse.

Dronning Victoria i sine lykkelige dage ved sin tilbedte Prinsgemal Alberts side. Maleri af Winterhalter fra 1848. Det er den 7-årige Edward, der står ved sin moders side, medens Alfred, den næstældste søn, står foran hende. Det er Alice og Victoria (Vicky), den senere tyske kejserinde, der vugger sin foreløbig yngste søster Prinsesse Helena.

Alexandra kom således aldrig nogen sinde til at træffe sin svigerfader. Til gengæld kom hun til at høre så meget mere om ham.

Først i det følgende år – 1862 – tog Victoria sig påny sammen og arrangerede at mødes med Alexandra og hendes forældre hos sin onkel, Kong *Leopold af Belgien*. Hun vidste, at hendes afdøde Albert havde accepteret ægteskabsplanen, og at den derfor måtte gennemføres. Familierne mødtes på slottet *Laeken*. Det lod sig gøre på en naturlig måde, fordi Christian (9.) og Louise netop var draget på baderejse til Ostende med Frederik (8.), Alexandra og Dagmar. I Bru-

xelles så Victoria selv for første gang Alexandra og meddelte bagefter, at hun var lige så tilfreds med hende, som Vicky havde været året forinden. Men før festmiddagen på det belgiske slot følte Victoria sig indisponeret og trak sig tilbage i ophøjet ensomhed, så middagen blev lidt trykket. Victoria sad nemlig på sit værelse og græd over tabet af sin Albert.

Der var slet ikke tale om, at Victoria bad Christian (9.) om hans accept på det planlagte ægteskab. Hun tog det som en selvfølge, at den vordende danske konge måtte betragte det som en ære, og hun ville i øvrigt af både personlige og politiske grunde helst have så lidt som muligt at gøre med Alexandras forældre. Hun betragtede ikke blot den regerende, danske konge, *Frederik 7.*, som langt under lavmålet, men også – af mere ubegribelige årsager – Louise, og navnlig Louises moder, den gamle Landgrevinde *Charlotte af Hessen*, som to, højst umoralske personer! Hun kan næppe have anet – hvad vi ved i dag – at den gamle landgrevinde, så lidt som hendes afdøde broder *Christian 8.* var børn af Arveprins *Frederik*, men at de skyldte arveprinsens hofchef, *Grev Frederik Blücher*, deres undfangelse. Havde Victoria vidst dette, havde hun næppe overhovedet accepteret forbindelsen mellem Edward og Alexandra.

Efter endnu et par dage i Ostende tog Christian (9.) og Louise med døtrene ind på et hotel i Bruxelles, hvor også Edward og hans personlige rådgiver, *Sir William Knollys*, var indkvarteret. Her blev forlovelsen formelt indgået. Knollys havde endog været så betænksom, at han havde tilkaldt en fotograf, så at vi endnu har hosstående billeder til minde om dagen.

Om Alexandras umiddelbare reaktion på forlovelsen foreligger ingen oplysninger, men hendes familie på Rumpenheim mente, at hun i alle fald var meget smigret over den opmærksomhed, der pludselig vistes hende. Inderst inde var hun naturligvis usikker på, om Edward virkelig elskede hende. Det var i øvrigt en tanke, som hun ofte i de næste 47 år fik rig lejlighed til at beskæftige sig med.

Edward skrev ikke desto mindre samme aften til sin moder et brev, der begyndte således:

»Den altoverskyggende begivenhed har fundet sted i dag. Jeg friede til prinsessen og hun har sagt ja. Jeg kan ikke sige dig, hvor taknemmelig jeg er. Jeg føler endnu det hele som en drøm.« I brevet beretter han endvidere, *»Jeg havde forinden bedt Alexandras forældre om at komme ind på mit værelse, og fortalte dem her, hvor meget jeg holdt*

Alexandras forlovelsesdag i september 1862, da Edward (7.) om eftermiddagen havde friet til hende i Kong Leopold af Belgiens slotshave i Laeken. Forrest sidder den belgiske Kong Leopold 1.s yngste søn, Greven af Flandern, sammen med Dronning Louise og Christian (9.). Bagved står Frederik (8.), det nyforlovede par og Prinsesse Dagmar. Det danske tronfølgerpar havde med de tre børn været på baderejse i Ostende, som påskud for et møde med den engelske Kronprins. – Billedet er taget af fotograf Deron i Bruxelles.

af deres datter, og hvor gerne jeg ville giftes med hende. Jeg har aldrig set nogen blive så glad, som de to blev! Vi aftalte, at jeg skulle fri til hende, når vi om eftermiddagen kom tilbage til Laeken. Jeg følte min kærlighed til hende vokse for hvert minut.»

Otte dage senere skrev han på ny til sin moder: »Jeg har aldrig troet det muligt at elske et menneske så meget, som jeg holder af hende.«

Victoria betragtede nu alt som værende i orden, og forlovelsen blev offentliggjort. Hun anså yderligere aftaler med Alexandras forældre for overflødige, men forlangte blot kort efter i et brev til Louise, at Alexandra snarest skulle komme en måneds tid til Windsor, »så at man kunne se hende lidt an«. Det var Victorias tanke fra starten at belære Alexandra om, at hun nu skulle leve og tænke på *engelsk*, og uanset, hvad Bismarck måtte have af planer med hensyn til de danske Hertugdømmer, måtte dette fremtidig være Alexandra aldeles uvedkommende.

Det morede ikke den 17-årige Alexandra, at hun sådan skulle rejse til England »på prøve«, men hendes kloge moder accepterede Victorias uhøflighed. Louise vidste, hvilke chancer dette ægteskab betød for hendes datter.

Under opholdet på Osborne House og Windsor etablerede Alexandra i øvrigt hurtigt et forbavsende godt forhold til den dybt sørgende og meget ensomme Victoria, således at opholdet faktisk blev i alle måder vellykket. Alexandra følte sig kun med rette krænket over, at Victoria ikke inviterede hendes fader til at bo på Windsor, da han kom for at hente hende hjem. Victoria lod nemlig sin ungdomsbejler, Christian (9.), tage ind på den danske ambassade i London. Det var Alexandra, Victoria havde brug for, ikke den i hendes øjne ligegyldige fader fra det lille, provinsielle Danmark, som hun regnede for ringere end selv det usleste, tyske fyrstedømme.

Victoria ville ikke tillade Alexandra at gense Edward før brylluppet. Derfor var han straks før Alexandras besøg blevet sendt på en

---

Den hessenske slægt, som både det engelske og danske Kongehus var indgiftet i, var omfattende, når den om sommeren mødtes på det lille, landlige sommerslot Rumpenheim ved Frankfurt. Landgreve Friedrich af Hessen-Kassel havde ved sin død i 1837 testamenteret det i fællesskab til sine seks børn. Af disse seks ses i 1863 i forgrunden til højre – med stok – Dronning Louises gamle fader, Landgreve Wilhelm, og i vinduet til venstre Hertuginde Augusta af Cambridge, Dronning Victorias tante og senere bedstemoder til Dronning Mary af England. Endvidere Dronning Louises broder, Prins Friedrich af Hessen, tidligere kendt i København som »Russerprinsen«, som står med hvid hat midt i billedet. Hans gemalinde, Prinsesse Anna sidder foran ham. Vigtigst for danske læsere er parret til venstre for Prins Friedrich: Edward (7.) og Alexandra som nygifte. Damen i hvidt til højre for den gamle Landgreve er hans niece, Frederik 7.s fraskilte gemalinde, Prinsesse Mariane af Mecklenburg-Strelitz, og man ser desuden medlemmer af de øvrige i Hessen-familien indgiftede slægter fra Nassau og Anhalt.

rejse til den nære Orient. De to unge havde således før brylluppet vitterlig ikke set hinanden mere end nogle ganske få dage i Speyer og Bruxelles. Det var derfor en mageløs, lykkelig oplevelse på hjemrejsen at Alexandra alligevel så Edward stå på kajen i Calais og tage mod hende og hendes fader. Victoria havde trods alt givet lov til, at Edward måtte følge sin forlovede og svigerfader med på en 2-dages rejse over Köln og Hannover til Hamburg. Men han måtte ikke under nogen omstændigheder tage med til København; det ville under de herskende politiske forhold kunne virke som en demonstration over for Preussen. Danmark måtte ikke – hvad aviserne så end skrev – opfatte det planlagte ægteskab som udtryk for en dansk-venlig, engelsk politik. England – nu uden den kloge Albert – skulle sandelig ikke rodes ind i en krigssituation for de usle, danske Hertugdømmers skyld. Victorias næstældste datter, *Alice*, var i mellemtiden blevet gift med Prins *Ludwig af Hessen*. Victoria selv, datter af en tysk moder og selv enke efter en tysk prins, og nu med to børn gift i Tyskland, skulle ikke have noget i klemme, fordi den dejlige Alexandras hjemland tilfældigvis var anti-preussiske.

Brylluppet blev af Victoria fastsat til den 10. marts 1863. De danske gæster skulle ankomme 7. marts efter 5 dages ophold – og »afslibning« – hos »Onkel Leopold« i Bruxelles. Parrets fremtidige bolig skulle være *Marlborough House* i London, og som sommerresidens skulle de have *Sandringham House* i Norfolk, som Albert havde købt til Edward i 1861. Edward skulle have en årlig apanage på 40.000 pund udover sine egne rentepenge på 60.000 pund. Alexandra kunne få en apanage på 10.000 pund om året.

Hele London glædede sig til et vældigt bryllup, men den stadig sorgfulde Victoria snød dem. Et bryllup i det kongelige kapel på St. James Palace, hvor hun selv 22 år forinden var blevet viet til Albert, kunne hun ikke bære at se gentaget. St. Pauls Cathedral afviste hun også; det ville ikke være passende for en familie i sorg. Hun valgte derefter det mindre St. George's kapel på Windsor. Her vidste hun, at hun selv ville kunne nøjes med at vise sig – indhyllet i sorg – i den kongelige loge oppe på balkonen, højt hævet over gæsterne på kirkegulvet. At trafikforholdene til Windsor for de mange hundrede gæster var elendige, lod hun hånt om. Hun boede jo selv på Windsor!

Alle københavnerne var på tæerne den 26. februar 1863, da Alexandra med far og mor og tre søskende drog af sted fra den gamle banegård. I Danmark regnede pressen meget optimistisk med, at dette

ægteskab ville blive Danmarks redning i det forestående opgør om Hertugdømmernes fremtidige status. Netop derfor var det planlagte bryllup populært. Den 55-årige *Frederik 7.*, der nu kun havde 9 måneder tilbage af sit besynderlige liv, var af samme mening og havde derfor skænket Alexandra en mageløs halskæde med 118 perler og over 2.000 brillanter.

Dronning Victorias forkærlighed for Preussen og deraf følgende mangel på sympati for Christian 9.s Hertugdømmer eller for Hertugen af Cumberland ligeledes af Preussen indlemmede Kongerige Hannover, skyldtes ikke kun, at hun selv havde en tysk moder, men først og fremmest, at hendes højtelskede ældste, intelligente datter Victoria (*Vicky*) (1840-1901) – der ses gengivet her efter Winterhalters maleri – i 1858 var blevet gift med den sympatiske, preussiske Kronprins Frederik (3). *Vicky* opnåede dog kun at blive tysk kejserinde i hundrede dage. Kejser Frederik 3. døde af strubekræft efter godt 3 måneders regering og afløstes af parrets søn, Kejser Wilhelm 2., som i hele den store internationale familie var både forhadet og foragtet for sin naragtighed, utålelige væsen og dårlige karakter. Selv hans moder tog afstand fra ham. *Vicky* blev svigermoder til Kong Konstantin 1. af Grækenland, da denne i 1889 ægtede hendes 19-årige datter Sophie (se bind 2). Hun døde i 1901 – samme år som sin moder – efter 13 glædesløse år som enke.

Familiesammenkomst på Windsor 8. marts 1863, 2 dage før brylluppet. Dronning Victoria tog sig ikke meget af Christian (9.) og Louise, og deres medbragte tre børn, men Edwards søskende var høfligere. Her ses fra venstre Christian (9.) og Louise, og bag dem den 20-årige Frederik (8.). Ved siden af ham den 32-årige Kronprins af Preussen, gift fem år tidligere med Victorias ældste barn, den nu 23-årige Kronprinsesse Victoria, der sidder yderst til højre foran bordet. Den preussiske Kronprins står med armen om sin svoger, den 25-årige Prins Ludwig af Hessen, gift året før med Victorias næstældste datter, den 20-årige Prinsesse Alice, som han sidder og ser på. Midt for bordet i profil sidder den 17-årige Prinsesse Helena, som Frederik (8.) var forelsket i, men som fire år senere blev gift med Prins Christian af Augustenborg. Derefter følger brudeparret og den 17-årige Prins Wilhelm, der samme år blev græsk Konge som Georg 1. Yderst til højre ses den 16-årige Prinsesse Dagmar, der tre år efter ægtede Alexander (3.), og den 15-årige Prinsesse Louise, senere Hertuginde af Argyll.

Rejsen til England blev et triumftog. Korsør arrangerede festfyrværkeri, før man gik om bord på »Slesvig«, der førte tronfølgerfamilien til Kiel. Her holdt byen festbanket, mens 14.000 mennesker udenfor i den kolde aften hyldede prinsessen. I Hamburg blev man budt hyldestkor, og via Hannover nåede man omsider frem til Bruxelles, hvor »Onkel Leopold« afhentede gæsterne i 10 kareter. For den gamle

Leopold var det en sentimental oplevelse at kunne tage sig af Alexandra og vejlede hende, ganske som han havde vejledet Victoria, da hun var i samme alder. Men *styre* Victoria kunne han ikke længere! Hans egen bryllupsgave til Alexandra var en prægtig, hvid brudekjole med Bruxelles-kniplinger, men Victoria gennemtrumfede, at Alexandra skulle bære den brudekjole, *hun* havde ladet sy – med Honiton-kniplinger!

Befolkningen i Bruxelles var så entusiastisk, at det gjorde den rejsetrætte Alexandra nervøs. Hendes skønhed gjorde folk næsten ellevilde. Hun åndede derfor lettet op, da Kong Leopolds kareter efter det planlagte ophold i Bruxelles afleverede de danske gæster om bord på »Victoria og Albert« i Antwerpen havn. Her indtraf dog en slags antiklimaks. Matroserne modtog det danske selskab tavst og højtideligt. De var nemlig instrueret af Victoria om at forholde sig stille og tavse på grund af *sorgen!*

Edward modtog sin brud i *Gravesend* og førte hende og familien med det kongelige tog til London.

Turen gennem London blev noget af et mareridt. Londons befolkning var ustyrlig af glæde. Trafikken brød sammen, og folk besvimede og kvæstedes i trængselen. Kortegen blev splittet i den sydende menneskemængde, men forfrosne og elendige nåede alle dog til sidst frem til Paddington station for at køre med den kongelige jernbanevagon de sidste 30 km til Windsor. Her modtog Victoria sin svigerdatter, »ensom og bedrøvet«. Hun syntes dårlig nok at have ænset Christian (9.) eller Louise, endsige Alexandras søskende. På side 170 ses et fotografi af de danske gæster og Edwards familie, fotograferet den næste dag. Victoria selv var naturligvis ikke til stede.

Det meste af den følgende dag – dagen før brylluppet – tilbragte Alexandra og Edward i selskab med Victoria ved Prins Alberts grav i det kongelige mausolæum ved Frogmore. Alexandra blinkede ikke; hun vidste, at sådan måtte vilkårene være, hvis hun skulle bevare sin svigermoders velvilje.

Brylluppet gennemførtes som planlagt den 10. marts. Gæsterne samledes i kirken og ventede tavst på, at Victoria skulle vise sig i sin loge. Hun kom da også, klædt i dyb sorg med sort dragt og sorte handsker. Det skulle ikke være noget festligt bryllup, men hun havde dog accepteret, at »den svenske nattergal«, *Jenny Lind*, måtte synge. Alexandra har senere fortalt, at det mest overraskende øjeblik under ceremonien indtraf, da hun så sin lille, nye nevø, den 4-årige fremtidige kejser

En time efter brylluppet den 10. marts 1863 ønskede den sørgklædte Dronning Victoria at blive fotograferet med brudeparret ved siden af en buste af den afdøde Prinsgemal. Han skulle være med den dag. Parret ser på fotografen, men Dronningen har kun blik for Albert. Den afdøde Albert skulle være med i alt, hvad hun foretog sig. Når Dronning Victoria indførte pluralis majestatisformen og altid sagde »Vi« om sig selv, var det ene og alene et udtryk for at hun søgte at træffe alle afgørelser på sine egne og den savnede ægtefælles vegne.

Udsnit af W. P. Frith's store maleri af Alexandras og Edwards bryllup i St. George's Chapel i Windsor den 10. marts 1863. Christian (9.) og Louise står til højre bag parret. Dronning Victoria, der sørgede over sin nylig afdøde Prinsgemal, ønskede ikke at blande sig med de glade gæster, men overværede bryllupsceremonien fra sin loge oppe til højre.

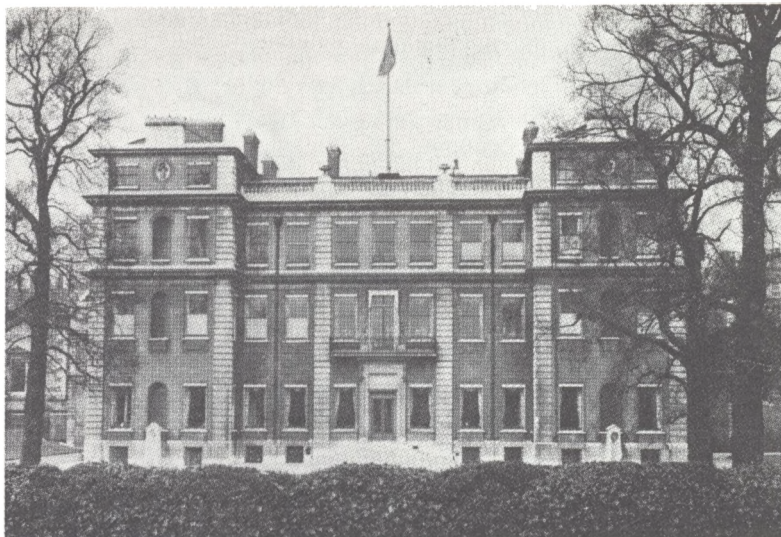
Wilhelm 2., som hun senere i sit liv kom til at betragte som en højst afskyelig person, kravle frem med sin lille, visne arm og bide sine yngste, kiltklædte onkler, Prins *Arthur* og Prins *Leopold* i deres bare knæ.

Dagliglivet på Marlborough House begyndte. Måske lidt mere forceret end Alexandra havde forestillet sig. Hun fik mindre tid sammen med Edward, end hun havde ventet. Edward var nænsom, gavmild og venlig, men at sidde alene med hende gjorde ham rastløs. Han ville helst se mennesker omkring sig, som bl.a. kunne beundre hende. Inden længe begyndte han at deltage i Londons natteliv, uden at tage hende med. Han blev et velset medlem i alle Londons bedste klubber og en hyppig gæst i Londons mange varietéer. Snart efter oprettede han sin egen klub, »*Marlborough Club*« lige over for Marlborough House. Han bestemte selv, hvem han ønskede at se som medlemmer. Damer havde naturligvis ingen adgang, heller ikke Alexandra. Hun arrangerede som passende modvægt talrige, festlige selskaber både i Marlborough House og senere på Sandringham, og de var til Edwards glæde altid vellykkede og højst uformelle. Alexandra havde endnu ingen som helst erfaringer som værtinde. Det frydede ham altid at se den lykke, hun gjorde hos hans noget brogede omgangskreds af engelsk adel og »*rædsomme, men intelligente mennesker fra kontinentet*«. Ingen kunne stå for hendes skønhed, humør og hendes stemme, når hun med sin slørede røst talte sit korrekte skoleengelsk.

Den velbegavede, urolige Edward led naturligvis først og fremmest af at være ubeskæftiget. Victoria overlod ham end ikke de mindst seriøse, officielle befatninger. Han fik den samme skæbne, som vi senere skal se overgik Frederik (8.) i Danmark, at han var »overflødig«, indtil han var over 60, men det må samtidig siges, at Edward fik mere ud af både sin ventetid og af sin kongegerning end Frederik 8.

Sandringham, som ligger ret afsides i Norfolk, blev snart Alexandras virkelige hjem. Her havde hun Edward mere for sig selv, navnlig i de første år. Senere – efter en stor og kostbar ombygning – holdt også selskabeligheden sit indtog her.

I sit ægteskabs første år oplevede Alexandra budskabet om Frederik 7.s død og sin faders tronbestigelse som Danmarks konge og kort efter krigen mod Preussen og Østrig, som førte til tabet af Hertugdømmerne. Det gik hende nær, at det kunne ske, uden at man fra engelsk side rørte en finger. Den første jul i England i selskab med det preussiske tronfølgerpar, Vicky og Friedrich, havde været en stor belastning for hende. Bølgerne var gået højt i diskussionen om den

Marlborough House i London, som i årene 1863-1901 var Alexandras og Edward (7.)s faste vinterbolig. Da Edward i 1901 blev konge, flyttede parret til Buckingham Palace.

Sandringham House i Norfolk i det sydøstlige England blev Alexandras og Edward (7.)s faste sommerresidens i det meste af deres levetid. Her døde Dronning Alexandra som enkedronning i 1925.

optrækkende krig om Hertugdømmerne. Alexandra havde – rød i kinderne af vrede – måttet lægge bånd på sig selv for ikke at håne sin svigerfaders minde, da Victoria havde sagt, at der ikke var noget at snakke om, for i et efterladt papir havde Albert udtalt, at Danmark aldrig havde haft nogen ret til Hertugdømmerne. Det trøstede hende, at den magtesløse Edward havde holdt med hende! Mere opmuntrende var nyheden om, at hendes 18-årige broder Vilhelm var kåret til græsk konge under navnet *Georg I.* (se bind 2). Dette budskab passede derimod ikke Victoria. Hun havde selv nægtet at lade sin 19-årige søn, *Alfred*, tage denne stilling, bl.a. fordi hun var pro-tyrkisk. Nu skulle hun altså til gengæld belastes med *grækere* i Alexandras rædsomme familie. Det ærgrede hende ekstra, at tanken om at vælge Vilhelm til konge faktisk var opstået i England, da man havde set den hidtil ukendte prins for første gang ved Alexandras bryllup.

Alexandra havde født sit første barn – sønnen *Albert Victor*, altid kaldet *Eddie* – den 8. januar 1864. Prinsen blev født to måneder for tidlig, muligvis fordi Alexandra havde været til en kold ishockeykamp med efterfølgende frokost og slædefart samme dag. Fødselen var foregået lige før »Krigen i Danmark i 64«, som var afsluttet så tragisk samme sommer. Det rørte hende derfor dybt, at Edward i september 1864 foreslog hende, at de sammen skulle besøge hendes forældre i København. Victoria var naturligvis imod planen. Hun var simpelt hen bange for, at Edward skulle udtale sig anti-preussisk i København. Også Lord *Palmerston* var mindre begejstret for planen, men parret fik dog alligevel til slut lov til at rejse »incognito«, hvis de ville love at besøge *Preussen* på vejen hjem. Afsted kom de – oven i købet med deres førstefødte *Eddie* – om bord på den kongelige yacht »Osborne«, som gik direkte til Helsingør. De havde ingen anelse om, hvordan de ville blive modtaget i et Danmark, der følte sig så skammeligt ladt i stikken af England. Men besøget forløb ikke desto mindre vel, selv om det var så som så med deres incognito. De indtraf på Fredensborg samtidig med, at den russiske tronfølger Storfyrst *Nixa* (se side 257) var ankommet for personlig at anmode om Prinsesse Dagens hånd. Et billede på side 114 viser Edward og Alexandra under besøget i Danmark og deres møde med den allerede dødsmærkede, sympatiske unge russer. Den danske presse omtalte det engelske besøg med sympati og sammenfattede den almindelige folkestemning i ordene: »*Hun er stadig vores!*«

I november 1864 nåede de tilbage til England efter det lovede pligt-

Året efter brylluppet. Alexandra og Edward i 1864 med deres førstefødte, Prins Albert Victor, altid senere kaldet Eddie, og som 27-årig voksen udnævnt til Hertug af Clarence and Avondale. Eddie var født to måneder for tidligt, hvad billedet lader ane.

besøg i Preussen. »Osborne« havde lagt ind i Kiel. Men da kaptajnen efter international skik havde hejst det preussiske flag på »Osborne« under indsejlingen, og de preussiske flag var gået til tops i havnen under kanonsalut, havde Alexandra haft sit livs første og sidste raserianfald. Hun havde råbt: »Sig til kaptajnen, at jeg ikke går fra borde, før dette flag er taget ned. Jeg vil ikke se det på noget skib, hvor jeg er om bord!«

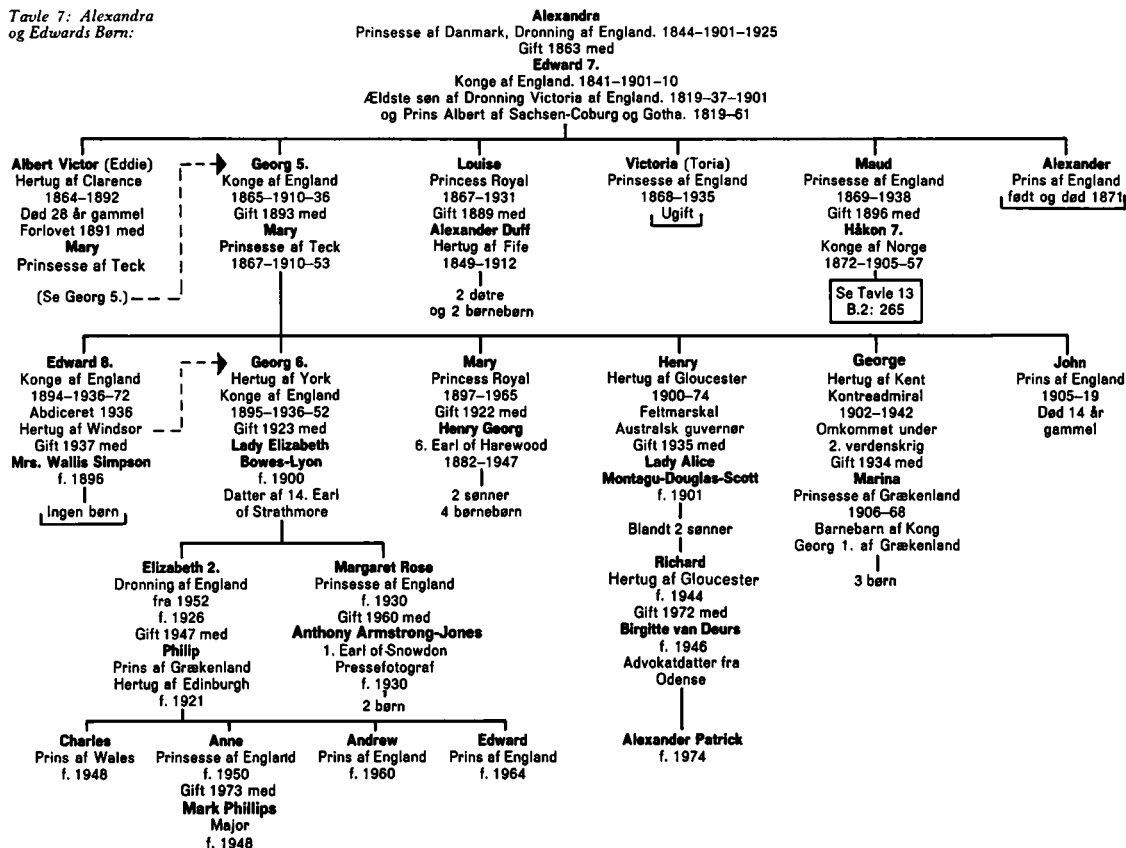
I land havde tyskerne med forbavselse iagttaget, at flaget på »Osborne« pludselig blev strøget. Men dette blev Alexandras første og sidste, direkte politiske demonstration. Fra nu af blandede hun sig næsten aldrig i politiske spørgsmål.

Allerede i juni 1865 fødte Alexandra sit næste barn. Det blev atter en prins, senere døbt med det gode gamle, hannoveranske navn *Georg* og derfor – 45 år senere og længe efter Eddies død – den naturlige arvtager til tronen som Kong *Georg 5.* På Victorias foranledning fik han – efter dåben tilføjet navnet *Albert.* Det var stadig det eneste navn, der betød noget for hende.

I efteråret 1866 ventede Alexandra sit tredje barn. Tidspunktet var ubelejligt, for svangerskabet forhindrede hende i at overvære sin yndlings søster Dagmars prægtige bryllup i St. Petersborg. Efter sædvanlig modstand fra sin moder fik Edward lov at rejse alene til Rusland. Victoria var naturligvis bange for hans åbenmundethed og hans frimodige omgangsform med det andet køn. Et billede på side 269 viser Edward med sin danske svoger Frederik (8.) under ruslandsbesøget. Der forelå bagefter ikke noget om politiske fortællelser, men derimod synes Dagmar nok, at hendes broder og svoger havde ført sig vel hårdt frem blandt de russiske skønheder og sammen med hendes nye svoger, Storfyrst *Vladimir,* havde drukket mere på små, obskure beværtninger end god tone tilsagde.

I januar 1867 fødte Alexandra sin første datter, *Louise.* Denne fødsel blev uventet vanskelig. Alexandra fik høj feber og alle var alarmet. Hendes forældre blev telegrafisk kaldt til England. Fødslen havde fremkaldt en voldsom reumatisme, som næsten lammede hende i flere døgn. Den engelske befolkning fulgte nervøst og dybt engageret de daglige bulletiner. Det strømmede ind på Sandringham med post-sække fulde af deltagende breve. Efter 3 måneders lidelser kunne Alexandra, støttet til to stokke, overvære sin datters barnedåb, og hun kom sig nu så meget, at hun med metalskinner rundt om knæene atter kunne bevæge sig forsigtigt. Men resten af livet haltedede hun en smule.

Tavle 7: Alexandra
og Edwards Børn:

fordi hendes højre knæ hurtigt blev stift. Så stærk var hendes position dog allerede i England, at damerne af det bedre selskab med større eller mindre ynde tillagde sig hendes særlige gangart, sådan som de tidligere havde kopieret hendes påklædning og frisure. Det blev moderne »at gå à la Prinsesse Alexandra«. Også hendes faste balkavaler lærte sig hurtigt at føre hende i dansen, så at hun ikke led under sit handicap på synlig vis.

På grund af sin sygdom måtte hun give afkald på Verdensudstillingen i Paris 1867. Edward, der var en stor beundrer af *Napoleon 3.* og som elskede livet i Paris, drog af sted alene. Han havde ikke truffet kejseren siden han selv som 13-årig under Krimkrigen med sine forældre havde besøgt det nye, franske kejserhof. Dengang havde Edward sagt til Napoleon 3.: »Jeg ville ønske, De var min fader.« Denne kærlighedserklæring havde den franske kejser naturligvis aldrig glemt.

Trods vanskelighederne ved Prinsesse Louises fødsel ventede Alexandra snart efter et barn til. I juli 1868 – efter parrets første vellykkede officielle besøg i Irland – fødte hun uden besvær sin datter *Victoria*, altid senere kaldet *Toria*. Fødslen indtraf også denne gang et par måneder før tiden. Aftenen før havde hun været til koncert i *Krystalpaladset* og var kommet meget sent i seng.

Kort efter Torias fødsel overtalte Edward og Alexandra Dronning Victoria til at lade dem besøge Danmark påny i julen 1868 og derfra fortsætte på en rejse i Den nære Orient – incognito, som *Lord og Lady Renfrew*.

Rejsen blev vedtaget, og den blev en af Alexandras største oplevelser. Den kom til at strække sig over næsten 1/2 år, men man tør også sige, at parret nåede vidt omkring. De tog deres tre, ældste børn med på første etape af turen, som startede den 15. november 1868 og gik over Frankrig med et nyt besøg hos Kejser Napoleon 3. i Compiègne og derfra – via Paris-Köln – til Düsseldorf, hvor de besøgte familien *Hohenzollern-Sigmaringen*. Derfra til Fredensborg, hvor de fejrede jul, og hvor man oplevede den første store familieinvasion fra Rusland, Grækenland og England. Med børnene efterladt på Fredensborg fortsatte de til Stockholm for under et seksdages ophold at besøge Kong *Carl 15.* Tilbage til Fredensborg, hvorfra børnene sendtes hjem til England. Fra Fredensborg til Berlin som gæster i *Neues Palais* i Potsdam hos det preussiske kronprinsepar. Her blev de nødt til at hilse på *Bismarck*, som i dagens anledning bar det danske ridderkors, som Frederik 7. lidt for tidligt havde skænket ham. Bismarck var udsøgt

Edward som Prins af Wales, fotograferet som 29-årig i 1870. Han havde nu været gift i 7 år, i hvilke Alexandra havde født ham de første 5 af deres 6 børn. Det var på dette tidspunkt, han begyndte at skeje alvorligt ud. Han var overordentlig indtagende i kvindeselskab, som huede ham, og det var ikke kun fordi han var Tronfølger, at kvinderne syntes om ham.

elskværdig over for Alexandra, skønt han vidste, at hun hadede og foragtede ham, som den, der havde voldt hendes fader så grænseløs sorg ved annektering af Hertugdømmerne fire år forinden. Et efterfølgende besøg i Wien hos Kejser *Franz Josef* faldt lovligt stift ud, men det frydede Alexandra at inspicere kejserens 500 heste og at se hans enestående, historiske vognsamling på Schönbrunn.

Den 27. januar 1869 nåede parret til Triest og sejlede herfra til Alexandria for at besøge *Khediven af Ægypten*. Edward havde truffet den ægyptiske vicekonge ved verdensudstillingen i Paris, og det var en indbydelse fra denne mand, der havde inspireret hele rejsen. Det ganske Ægypten var på den anden ende af begejstring over de engelske gæster. Opholdet her stod resten af Alexandras liv i et rosenrødt skær – også fordi hun på den lange rejse trods alt dag efter dag havde Edward så nær sig. De blev indkvarteret i *Esbekian Paladset* i Cairo og fik et soveværelse på størrelse med en af de store sale på Windsor. Deres senge var af massivt sølv, og der var spejle og silke-draperier overalt. Alexandra spiste middag i Khedivens harem, mens Edward underholdt sig med Khediven. Alexandra mødte i haretet Khedivens talrige koner, og haremets gigantiske eunukker og blev opvartet af 500 slavinder. Da Alexandra havde set slavindernes danse i deres orientalske dragter, fik hun selv lov at prøve et sådant kostume og tiljublede naturligvis af det hele harem.

Hovedattraktionen under besøget blev en sejltur på Nilen, som *Cooks Rejsebureau* dog tog lidt af duften fra ved at sende et skib med pågående, engelske turister i kølvandet på Khedivens fornemme flotille. Efter en måneds ophold med et utroligt opfindsomt program for hver eneste dag, vendte de tilbage til Cairo og inspicerede derefter sammen med deres vært den nye Suez-kanal, som skulle indvies samme efterår. Edward underholdt sig længe med den store, franske kanalbygger, *Lesseps*. For Alexandra virkede den lange, gølge grøft i ørkensandet betydelig mindre attraktiv.

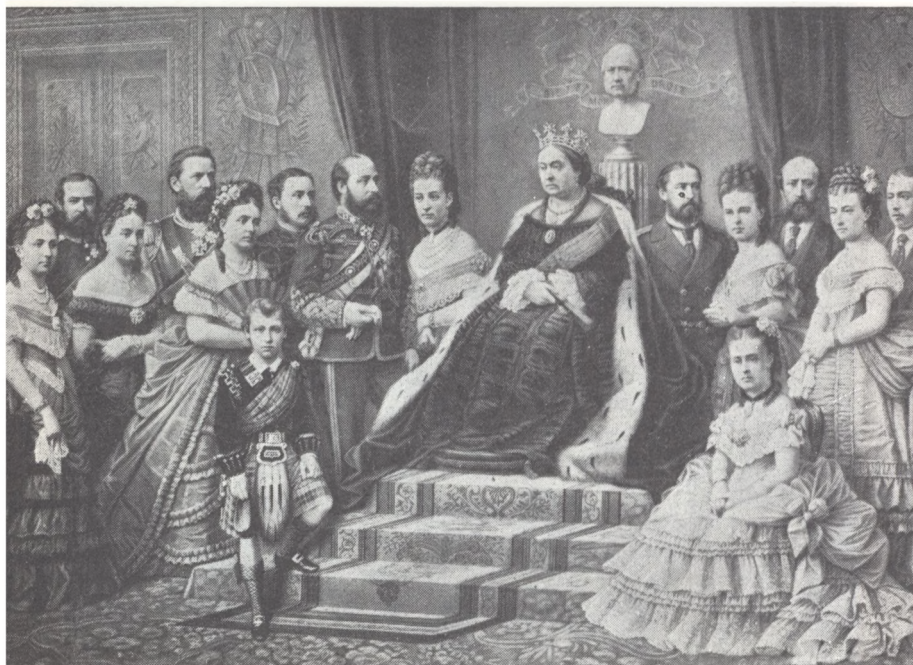
På turen ud af Cairo havn indtraf rejsens eneste uheld: to handelskibe kolliderede med den kongelige yacht og ramte Edwards og Alexandras saloner. Det meste af deres garderobe blev ødelagt, men skibet kunne dog fortsætte. Et kort besøg i *Konstantinopel* var unægtelig præget af, at man her vidste, at rejsens sidste destination var det tyrkisk-fjendtlige Krim og Athen, men sultanen selv gjorde alligevel megen stads af sine gæster. Den 12. april nåede den kongelige yacht gennem Dardanellerne til Krim for at bese krigsskuepladsen fra Krim-

Prinsesse Alexandra med sine tre ældste børn. Fotografi fra 1869. Foran 5-årige Eddie og 4-årige Georg (5.). På bordet den 2-årige Louise, senere Hertuginde af Fife. (Se stamtavle 7 side 179).

krigen, og to døgn senere overnattede de i Alexander (3.)s og Dagmars sommerpalæ i Livadia, dog uden at det russiske par selv kunne være til stede.

Sejlturen sluttede i Piræus. Her ventede Kong *Georg 1.* dem i en

Dronning Victoria på sin Trone i 1872 foran den afdøde Prinsgemal Alberts buste, omgivet af sine 9 børn og foreløbig 6 svigerbørn. I venstre side af billedet nærmest Tronen står fra højre mod venstre: Alexandra og Edward, den endnu ugifte Arthur, Hertug af Connaught, Victoria (Vicky) med sin tyske Kronprins Friedrich (3.), Prinsesse Alice med sin Storhertug Ludwig 4. af Hessen, og Prinsesse Louise med sin Marquis af Lorne, senere Hertug af Argyll. Foran Alexandras og Edwards ældste, 8-årige søn Eddie, iført kilt. På den modsatte side fra venstre til højre: Alfred, Hertug af Edinburgh med sin russiske Storfyrstinde Marie, Prinsesse Helena med sin augustenburgske Prins Christian. Endelig de to yngste, endnu ugifte børn, den skrøbelige Prins Leopold og – siddende – hans søster Beatrice. – Samtidig montage.

karet, som ad elendige veje skulle bringe dem til hans og Dronning Olgas ufestlige slot i Athen. Afslutningen på rejsen blev, hvad ydre former angik, en antiklimaks, men glæden over atter at gense sin 24-årige broder i hans egne omgivelser var til gengæld så stor, at man helhjertet kunne more sig med ham over, at hans store slot så temmelig elendigt ud, umøbleret og tomt og med træk og susen i alle rum. Her mødte de faktisk den mest demokratiske monark, de hidtil havde truffet. Når Georg og Olga ville en tur til stranden med deres søn, tog

de en drosche på pladsen foran slottet. Det var både det letteste og billigste.

Men hovedattraktionen under Grækenlands-besøget skulle være en uge i sommervillaen på øen Korfu. Dronning Olga var rejst i forvejen med sine to ældste sønner for at tage imod gæsterne. Opholdet på Korfu blev en dejlig, afslappet ferie. Dronning Olga gjorde et stærkt indtryk på Alexandra, der kun kendte hende fra en enkelt sammenkomst på Fredensborg. Hun betragtede hende fra nu af som sin broders storartede og karakterfaste kone, stærk nok til at stå ved hans side i hans besværlige, græske kongegerning.

Sidst i april 1869 var Edward og Alexandra tilbage igen i England. De havde lagt vejen over Paris, hvor de for sidste gang havde været gæster ved Kejser Napoleon 3. og Kejserinde *Eugenie*s franske hof. Halvandet år senere sad Napoleon 3. som den triumferende Bismarcks fange på det gamle, hessiske fyrsteslot, *Wilhelmshöhe* ved Kassel og kejserinden var flygtning i England. I mellemtiden var den franske republik udråbt efter den tabte fransk-preussiske krig.

I Paris havde parret modtaget et brev fra Victoria, som atter bragte dem tilbage til hverdagen: »*Jeg er bange for, at I har brugt for mange penge, og jeg tror ikke, at nogen er tilbøjelig til at give jer flere.*« Bedømmelsen var ikke urigtig. Edward havde hidtil haft svært ved at holde hus med sine indtægter, og rejsen havde trods al gæstfrihed været en meget kostbar affære.

Prinsesse *Maud*s fødsel i efteråret 1869 blev resultatet af den lange honeymoon-rejse. Hun – den senere dronning af Norge – blev det sidste af parrets fem, levedygtige børn. Den lille *Alexander*, der fødtes i 1871, levede kun i få timer.

På 7 år – 1864-71 – havde Alexandra således sat 6 børn i verden. Dette faktum må holdes hende til gode, hvis eftertiden sommetider kan synes, at hun uddannede sig for lidt i de første år i England, og måske også være en forklaring på, hvorfor den af hele verden så forkælede Edward undertiden kunne blive træt af de mange børn, som elskede at vimse omkring ham.

Efter den store rejse mødte Edward de første efterdønninger af sit nattelig i London i ægteskabets første år. Det begyndte med den såkaldte »*Mordaunt-sag*«. I februar 1870 søgte Lord *Charles Mordaunt* skilsmisse fra sin 21-årige hustru Lady *Harriet*. Hun havde været en af de skønheder, der ofte var kommet i Marlborough House, men betragtedes som nærmest sindssyg, da skilsmissegangen indlededes.

Hun havde efter to aborter født et undervægtigt og blindt barn og havde i dyb depression sagt til sin mand: »Du er ikke far til dette barn. Det er Lord Cole. Og min synd er skyld i blindheden.« Lord Mordaunt havde ikke troet hende, og for at få sandheden frem, havde han ikke bare indstævnet Lord Cole, men også Sir Frederick Johnstone og Prins Edward. Lady Mordaunt havde nemlig senere over for sin mand tilstået at have haft forhold også til andre mænd. Hun havde ganske vist ikke nævnt Edwards navn, men Lord Mordaunt vidste, at Edward i flere uger i træk i 1868 havde besøgt hende om eftermiddagen, og at hun selv havde instrueret butleren om, at hun ikke ville forstyrres.

Da den krænkede Lord yderligere var i besiddelse af 10 kompromitterende breve fra Edward til ladyen, ønskede lorden derfor Edward medindstævnet for »utilstedelig familiaritet«. Lordens krav blev taget til efterretning af retten.

Dette var første, men desværre ikke sidste gang, Edward blev indblandet i en offentlig skandalesag. Den pinte ham og var et stort chok for både Alexandra og Victoria. Sagen optog naturligvis hele London. »Jo, man havde længe anet, at det ikke gik ordentligt til på Marlborough House«, var offentlighedens kommentar allerede efter 7 års ægteskab.

Edward måtte møde i retten, men afsparerede alle spørgsmål, køligt og behersket. Han benægtede rolig og fattet enhver anklage om »utilstedelig opførsel« og kunne, efter blot et retsmøde trække sig formelt uplettet tilbage. Men alligevel opstod der i den brede befolknings bevidsthed en ubehagelig fornemmelse af, at den engelske tronfølger ikke havde levet det regelret-moralske liv, som alle måtte vente af en mand med så skøn en gemalinde.

Det havde han bestemt heller ikke gjort, selv om han altså klarede frisag i »Mordaunt-sagen«. Men hvad værre var: han havde heller ikke ringeste hensigt om at forbedre sin levevis. Han holdt hverken op med sine varietéaftner, sit hasardspil eller sine væddeløbsbesøg. »Hans liv«, sagde en ven om ham i 1870'erne, »er en evig søgen om dagen efter de timer, han har mistet om natten!« Denne totale mangel på erkendelse af situationen fik Alexandra til at føle sig så ydmyget af Mordaunt-affæren, at hun besluttede at tage alene hjem til sine forældre på et længere besøg i sommeren 1870. Den fransk-tyske krigs udbrud bragte hende dog – på Victorias bud – tilbage allerede efter én uges forløb. Når Victoria forlangte hende hjem, var det fordi,

Edward og Alexandra malet af Heinrich von Angli i 1876 i deres ægteskabs fjortende år. Det er den 12-årige Prins Eddie der står til venstre, og den 8-årige Louise, senere Hertuginde af Fife, som Alexandra har på skødet. Af sine børn elskede Alexandra Eddie højest. Derfor blev hans uheldige udvikling en stor skuffelse, og hans tidlige død en sorg, hun aldrig forvandt.

hun ventede at Danmark ville indtræde i krigen på fransk side mod preusserne og derved prøve at gøre op med arvefjenden fra 1864. Men som vi tidligere har set, var det én af Christian 9.s virkelig heldige dispositioner, at han afstod fra at dele skæbne med Napoleon 3. Selv drømte Victoria naturligvis ikke om at røre en finger for Frankrig i kampen mod hendes elskede Preussen. Hun forlangte blot, at den tyske hær ikke besatte Belgien, for det havde hendes nu afdøde »Onkel Leopold« betinget sig ved kongeriget Belgiens oprettelse.

Den franske republiks indførelse året efter krigen begyndelse skabte en ikke ringe republikansk agitation i England. Gladstone udtrykte mange englænders følelse, da han til Lord Grenville bemærkede at det ikke kunne undre nogen, når »dronningen har gjort sig usynlig, og der ingen respekt står om hendes søn!«

I 1871 blev Edward alvorligt angrebet af tyfus, men kom sig. Gennem flere uger var man alvorligt ængstelig for, at han skulle ende med at dele skæbne med sin afdøde fader. Han havde pådraget sig sygdommen ved et jagtselskab, og to af de øvrige, smittede deltagere var faktisk døde kort efter. Hans sygdom fremkaldte en glædelig overraskende sympati for ham. Folk fulgte de mange bulletiner, der udsendtes under hans sygleje, men de kunne da også smile over dobbelttydigheden i digteren Alfred Austins lille, afskyeligt grinagtige, vers, som fremkom efter at han var ved at blive rask igen:

*Flashed o'er the wires
The fateful message came:
He is no better,
He is much the same!*

Ellers udviklede Edwards og Alexandras liv sig gradvis til et fast mønster: Tidlig i marts plejede de at rejse fra Sandringham til Rivieraen, fortrinsvis Cannes eller Biarritz. Herfra tog Edward ofte en ekstratur til Paris, hvor han altid boede på »Hotel Bristol«, mens Alexandra forblev alene ved Rivieraen. Senere på året tog Edward til lystsejlercentret i Cowes på øen Wight, nær Osborne House, for at sejle. Efterhånden som Edward begyndte at tage betænkeligt på i vægt, tog de undertiden sammen til tyske kursteder, i Baden, Homburg eller Marienbad. Hvor de end kom, opstod der straks et større leben af turrister, end nogen af dem satte pris på. Ved juletid rejste de ikke så sjældent til Fredensborg, ledsaget af børnene. I de første år havde

Edward fundet de store familiesammenkomster rørende, men efterhånden kedede de ham.

I oktober 1875 drog han alene på en 9 måneders tur til Indien. Besøget var *Disraëlis* idé. Man ville gerne aktivere den indiske loyalitet inden for Imperiet. Alexandra fik til sin grænseløse skuffelse ikke lov til at komme med. Herude læste Edward i en avis under en storvildtjagt, at hans moder havde besluttet at gøre sig selv til »*Kejserinde af Indien*«. Han blev rasende over at være så dårligt underrettet og fandt i øvrigt titlen naragtig. Han var først hjemme igen i sommeren 1876. Hans rejse havde ikke sat større spor, udover at han derude var blevet gode venner med den iltre, unge, irske Lord *Charles Beresford*, som tidsnok skal dukke op i denne beretning igen. – I 1877 tog Alexandra til gengæld to måneder alene til Grækenland for at besøge sin broder påny.

Og samme år trådte *Lillie Langtry* ind i Edwards liv. Det var under en hofkur i maj måned 1877, at denne smukke kvinde var blevet præsenteret for Victoria og dermed accepteret ved hove. Nu gled Edward og Alexandra længere fra hinanden end nogen sinde før.

I 1877 blev Mrs. *Lillie Langtry* – »*Jersey-Lily*« – sammen med sin mand, *Edward Langtry* en hyppig gæst i Marlborough House. I 1878-80 var hun Edwards uadskillelige ledsager på weekends og på incognito-rejser til Paris. Hendes skønhed og væsen var så afvæbnende, at Alexandra fandt sig i det. Det kom aldrig til noget sammenstød mellem hende og den 7 år yngre *Lillie*. Når der alligevel opstod åbenlys skandale om Edwards forhold til Mrs. *Langtry*, var det fordi ugebladet, »*Town Talk*«, i efteråret 1879 lancerede en historie om, at Mr. *Langtry* havde søgt skilsmisse fra sin hustru, og at den krænkede ægtemand agtede at indstævne to navngivne engelske lorders sammen med *Prins Edward* som årsag til skilsmissen! Skønt hele historien var opspind, og bladets redaktør blev idømt fængselsstraf, blev *Lillie Langtrys* navn med ét slag »*the talk of the country*«.

Det var givet og vist, at hun var Edwards elskerinde, men sandheden var også, at hendes mand tolererede det! Det plejede i øvrigt at være tilfældet med de ægtemænd, hvis hustruer Edward viste sin gunst. Men så meget sandt var der i ugebladets historie, at Mr. *Langtrys* pæne familie i Ulster havde lagt stærkt pres på ham for at få ham ud af dette ægteskab, som for længst var ophørt at være en realitet.

Den billedskønne *Lillie Langtry* var en velbegavet præstedatter fra den lille kanalø Jersey. Her var hun født i 1852. Hendes pigenavn var

Emilie Le Breton. Hun var vokset op på Jersey som eneste pige blandt 6 brødre og havde til hun var 19 år kun levet i selskab med drenge og havde altid leget, fisket, sejlet og redet med sine brødre og deres kammerater. Hun havde aldrig haft en veninde. Allerede som 15-årig var hun så smuk, at øens sommergæster studsede over hendes dejlige udseende.

Men da hun var fyldt 20 år, fik hun udlængsel. Da den pæne, men ubetydelige 25-årige *Edward Langtry* i sommeren 1874 – ulykkeligvis for ham – lagde ind i havnen med sin lille lystsejler, bestemte hun straks, at *ham* ville hun giftes med. Og det blev hun også samme år. Han var ikke så rig, som hun havde håbet, men efter et lidt trist år i Southampton, »*hvor vi havde meget lidt at sige til hinanden*« – fik hun ham dirigeret med sig til London, som fra ægteskabets start havde været hendes eneste mål. Takket være en indbydelse fra en engelsk adelsfamilie, som hun kendte fra deres sommerbesøg på Jersey, blev hun og hendes mand forbavsende hurtigt accepteret i alle Londons øverste kredse, hvor hendes skønhed, klogskab og blide væsen gjorde hende utrolig populær. Kunstnere malede hende – 11 portrætter af hende blev præsteret i løbet af ét år – og billedhuggere gjorde buste af hende. På et af malerierne sad hun med en lilje i hånden. Det gav hende kælenavnet »*Jersey Lily*«. Hun blev i løbet af kort tid, hvad man med et victoriansk udtryk kaldte »*A Professional Beauty*«. Men fordi hun altid var i selskab med sin mere og mere ulykkelige og i realiteten aldeles overflødige mand, var hendes rygte stedse uangribeligt.

Den velbegavede, men letfærdige Edward trængte til varme, sensualitet og intelligens uden for børneværelserne. Det fik han måske i rigest mål hos den senere skuespillerinde Lillie Langtry, en præstedatter fra Jersey, født le Breton (1852-1929). Hun var 7 år yngre end Alexandra og tiljuble i en hel generation af folk som Oscar Wilde, Bernhard Shaw, Mark Twain, Sarah Bernhardt, ja endog af William Gladstone og Theodor Roosevelt, der alle udtalte, at hun ikke bare var så smuk, at man fik åndenød i hendes nærværelse, men at hendes personlige udstråling, hendes væsen og talent på scenen simpelthen var uden sidestykke. Dertil kom hendes mod, udholdenhed og store økonomiske dygtighed. Edward dyrkede hende skamløst fra 1877, da hun var 25 år. Den datter, Jeanne, som hun fødte i 1881 – hendes eneste – betragtedes af inderkredsen som Edwards. Forholdet varede til hendes overraskende start som skuespillerinde kort efter datterens fødsel. Det mest forbavsende var, at Alexandra også så på hende med mere forståelse end det var nødvendigt efter den victo-

rianske selvbeskyttelses-taktik. Lillie Langtry overlevede både **Edward** og **Alexandra**. Hun døde i 1929, hovedrig, 76 år gammel, i sin luksusvilla ved **Rivieraen**.

Blandt sine talløse beundrere – der strakte sig fra Gladstone, Kong Leopold 2. af Belgien og Kronprins Rudolf af Østrig (senere Mayerling-dramaets hovedperson) – var den, hun satte mest pris på, og som lærte hende mest om kunst, litteratur og teater, den nu opadgående sol i det engelske teaterliv, Oscar Wilde.

Fra hun var 21 og til hun i 1877 fyldte 24, levede hun et hektisk, men utvivlsomt meget ærbart selskabsliv, som stillede umulige krav på længere sigt til Edward Langtrys tålmodighed og tegnebog. Han betød efterhånden ingenting for hende, men var endnu et nødvendigt skjold for hendes rygte. Hun regnedes nu for den smukkeste kvinde i England, og kunne daglig få dette bekræftet i aviserne.

Naturligvis måtte hendes veje på et eller andet tidspunkt krydse Edwards. Det gjorde de altså i 1877, og det gik, som man kunne vente. Mens Mr. Langtry efterhånden gik til grunde i selvtrøstende drikkeri, og senere døde som et vrag, steg hendes stjerne med kometagtig hast. Men hun vidste på forhånd, at Edward aldrig havde holdt fast ved en veninde i mere end et par år, og at denne skæbne også ville blive hendes, før eller senere.

Da forholdet ebbede ud i 1880, tog hun til Jersey og fødte i hemmelighed – endog uden Edwards vidende – datteren *Jeanne*, som hun efterlod på øen og i øvrigt ikke så noget til i mange år. Så drog hun tilbage til London og blev ved Oscar Wildes bistand den mest feterede og mest omtalte skuespillerinde, som England – og Amerika – havde haft i mange år. Edward mødte altid til hendes premierer, men forholdet blev aldrig genoptaget. Skuespillerinder kunne ikke godtages i det højere selskabsliv! Hun døde først i 1929 som 76-årig millionøse i sin luksusvilla på Rivieraen efter to mislykkede ægteskaber med ganske unge mænd. Datteren blev i 1902 gift ind i en skotsk adelsfamilie, der helt accepterede Jeanne, men gerne så moderen holdt på passende afstand. Oscar Wilde fik hun rig lejlighed til senere at gengælde i hans sidste, ulykkelige år.

Hun udgav som ældre sine erindringer, men de behandler overalt hendes forhold til Edward med en velgørende diskretion. Hun forsøgte aldrig at gøre ham ansvarlig for datteren eller på anden måde at udnytte ham. Folk, der kendte hende, sagde, at det var fordi, han simpelthen havde været den eneste, hun havde elsket i hele sit lange, begivenhedsrige liv.

Men inden vi skal høre om flere af Lillie Langtrys efterfølgere i Edwards gunst, synes det på tide at gøre en slags beroligende status over

Afslappet sensommerdag i haven på Osborne House i september 1876. Det danske Kongepar besøger Alexandra og Edward og har medbragt den endnu ugifte Thyra til England. Det var Alexandra, der til slut ordnede hendes ægteskab med Ernst August af Cumberland to år senere. Edward har taget godt på i vægt efter 15 års ægteskab, men Alexandra er stadig slank efter 6 barnefødsler. – Fot. Russie & Son.

Edwards og Alexandras ægteskab, som trods alt kom til at holde i 47 år, lige til hans død i 1910.

I dette lange tidsrum var han hende – som vi allerede har set – utro i det små i de første 15 år, indtil han i de næste 32 år på skift fik to særlig velkendte, faste, men højst forskellige veninder, som vi senere skal høre om. Hvordan kunne et menneske som Alexandra i så mange år skabe sig en udholdelig tilværelse og opretholde et familieliv under sådanne forhold? Det gik faktisk kun, fordi de begge havde ganske særlige egenskaber.

Han klarede ægteskabet, fordi Alexandra livet igennem trods alt var den eneste kvinde, han elskede, og muligvis også den eneste, der virkelig elskede ham. Og i al fald den, der forstod ham bedst, og som aldrig svigtede, når selvforskyldte vanskeligheder tårnede sig op om ham på

grund af hans letfærdige livsførelse, eller når de mødtes i fælles glæder og sorger over deres børn.

Vel var Edward på mange måder et bæst, men af alle Christian 9.s børn og svigerbørn var han ikke alene så afgjort den bedst begavede og videst skuende, men tillige – når det passede ham – den mest charmerende.

Hans behov for kontakt med mennesker, hans trang til venlighed, og i de yngre dage vel også til smiger i forbindelse med behov for kvindelig ømhed, var utvivlsomt meget stort. Han måtte have kompensation for alt, hvad han havde savnet hos sin lidet elskede, strenge og asketiske far og sin besynderlige, glædesløse mor, der allerede i hans unge år i ham havde set det værste, hun vidste: en karikatur af sig selv.

Vist holdt han mest af Alexandra, men hun var ham desværre bare ikke nok! Hans appetit på tilværelsen var langt større. Hans fryd ved synet af smukke kvinder var kun at sammenligne med hans glæde ved smukke heste. Samvær med kvinder inspirerede ham altid, og samtaler med de klogeste af dem dulmede noget af den rastløshed, som forfulgte ham livet igennem. Det var ikke tilfældigt, at cockney'erne i London, med en vis beundrende overbærenhed i hans yngre dage, sagde om ham: »*is 'ighness is a sure judge of women- and 'orseflesh.*«

Ved store middagsselskaber på Marlborough House sad man aldrig længe til bords, for Edward var altid utålmodig efter at komme ind og tale med damerne. Man sagde også om ham: »*He prefers men to books and women to either.*«

Først i sine sidste år som konge, efter at han var nær 65 år, foretrak han kortspil fremfor dameselskab!

De kvinder, han bandt sig stærkest til uden for ægteskabet, kunne på en eller anden måde yde ham den primitivitet, frivolitet og frigjorthed, som var et dybt og uforløst behov hos ham, og som i øvrigt var en tung arv både fra Hannoveranerne og Sachsen-Coburg'erne, selv om netop hans egne forældre var så overraskende moralske, at ordet »victoriansk« den dag i dag er et dydens begreb.

Over for ham stod den smukke, men utvivlsomt noget kølige, velopdragne og bestemt ikke frivole Alexandra, som havde formået at præstere det enestående kunststykke at gøre sig afholdt og elsket af Dronning Victoria. Sød, kvik, forlystelsessyg og fornøjeligt improviserende i de unge år, men uden større dybde, uden større begavelse og egentlig uden forståelse af sin stillings dybeste krav. Uden reel uddannelse, uden lyst til eller behov for at læse eller udvikle sig, men til gen-

Sommerdag på Balmoral Slot i Scotland 1882. Edward og Alexandra mellem deres 5 børn. Bagest til venstre: Georg (5.) og til højre: Victoria (Toria). Foran: Maud, Eddie og Louise. Døtrene er som sædvanlig ensklædte, og Alexandra naturligvis som altid langt den smarteste.

Den unge Lauritz Tuxens flotte debut som »fyrstemaler« i Danmark fremgår af Fredensborgbilledet på side 127. I 1887 tog han fat på en ikke mindre prætentøse opgave: at male Dronning Victoria med sine 9 børn og 9 svigerbørn og den foreløbige, store efterslægt. Her er resultatet. Alle er i legemsstørrelse. Victoria sidder i midten med Edward (7.) bag sig. Den hvidklædte officer ved spejlet er den ældste svigersøn, 100-dages-kejseren, Friedrich 3. af Tyskland. Over for Edward står hans broder Arthur, Hertug af Connaught. Maleri på Buckingham Palace.

gæld helt unik som repræsentativ partnerske, billedskøn, sikker og intuitiv, som hun altid var. Som alle smukke, men åndeligt begrænsede kvinder på forhånd dømt til skuffelser i det lange løb, men alligevel med en vitalitet og livskraft, der gjorde, at hun endnu i 1902 som 56-årig, nykronet dronning stadig regnedes for det smukkeste kronede hoved i Europa.

Mange af hendes handlinger livet igennem røbede, at hun aldrig

blev rigtig voksen. I sine helt unge år i London kunne hun lægge en næsten barnagtig mangel på diplomati for dagen. Men måske var netop hendes flagrende, overfladiske væsen den egentligste grund til, at hun klarede sin stilling på en så blændende måde, at hendes eftermæle i England den dag i dag stadig er urokket. Fejlfri var hun bestemt ikke: grænseløst irriterende ved både sin mangel på præcision og forståelse af penges værdi. Dertil tidlig handicappet – hvad hun unægtelig var uskyldig i – både ved et stift ben efter tredje barnefødsel, og en hastigt voksende tunghørhed efter sit femte barn, således at hun – ligesom sin egen moder – var næsten døv, inden hun nåede at blive dronning. Når hun holdt ud, var det utvivlsomt fordi Edward gennem de 47 år var det eneste menneske, hun skænkede sin kærlighed. Cæsars hustru var livet igennem urørlig. Men det er også givet, at hun holdt af ham, selv når han var værst. I hele deres livshistorie synes hun kun ganske enkelte gange at have været ved at give op.

Dertil kom, at hendes høje stilling – først som elsket prinsesse af Wales gennem 38 år, og derefter som fejret dronning i de næste 9 – daglig fyldte hende med stolthed og glæde, som hun ikke drømte om at give afkald på, men som hun tværtimod hele sit liv gennemførte med en pligtfølelse, der lignede hendes faders. Når hun hilstes af en begejstret folkemængde og jubelen slog sammen om hendes kare, følte det som en stor oprejsning for hendes daglige ægteskabelige fortrædeligheder. Og hun nød i hele sin tid en sådan folkeyndest, at hun i lange perioder i kraft af denne kunne holde sin ramponerede Edward oppe. Det vidste ingen bedre end hun selv, og denne følelse fyldte hende med stolthed og gav hende kraft til at fortsætte. Hvis kongelige ægteskaber i praksis ofte må blive et kompromis, kan ingen forestille sig et solidere kompromis end Edwards og Alexandras livslange sammenhold.

Til sine børn havde Alexandra et forhold, der meget lignede hendes egen faders, bare med omvendt fortegn. Hun dyrkede og forgudede sine to sønner, *Eddie* og *Georg* på en måde, som i vore dage kan forekomme næsten hysterisk, men som i den victorianske æra næppe afveg så meget fra normen, som man i dag ofte kan fristes til at tro.

Eddie – hendes førstefødte – var den, der stod hende nærmest, men netop den kendsgerning, at han var smuk, men samtidig tung og noget afstumpet, gjorde hende ekstra øm over for ham. Så længe Eddie levede, stod den langt værdifuldere, men også mere almindelige, Georg altid i skyggen af sin elegante storebror.

Men lige så omsorgsfuld hun var over for sønnerne, lige så lidt synes de tre døtre at interessere hende. Som yngre klædte hun dem altid ens, så de lignede en udflugt fra en engelsk pigekostskole. De fik aldrig lov at konkurrere med deres moder, hvad påklædning angik, men heller ingen af dem blev nogen sinde så smuk som hun. Det vil adskillige billeder her i bogen bekræfte.

Alexandra havde sandelig heller ikke arvet sin moders talent for at etablere prægtige ægteskaber for sin døtre. Det var næsten som om hun betragtede de tre prinsesser som et lidt unyttigt biprodukt i familieførelsen. Det var *sønnerne*, det hele drejede sig om.

Den ældste og meget indesluttede *Louise* var i 1889 – 22 år gammel – blevet afsat til den skotske *Hertug af Fife*. Hans mormor var en af Kong *William 4.s* illegitime døtre, og Louises ægteskab kunne derfor næppe betragtes som noget imponerende parti. Man hørte ikke senere meget til denne gren af familien. Dronning Victoria havde dog glædet sig over, at man her skabte en familieforbindelse med hendes elskede Skotland.

Alexandras fuldstændige passivitet som ægteskabsmægler over for sine to yngste døtre bekymrede ikke bare Edward, men også Dronning Victoria, som flere gange gik i rette med Alexandra om dette spørgsmål. Men Alexandra svarede ufortrødent, at hun befandt sig så godt med sine to, yngste døtre, og at hun derfor ikke agtede at opmuntre dem til at gifte sig, og at heller ingen af dem havde vist særlig tilbøjelighed i den retning.

Den næstældste og kønneste af døtrene, *Victoria* – let genkendelig på sin faders smukke, tunge øjne – gik simpelthen til spilde på ægteskabsmarkedet. Alexandra havde ikke ønsket at reflektere på en dristig føler i 1895 fra premierminister *Lord Rosebery* om at komme i betragtning som bejler, efter at et forsøg på at få hende afsat til Sverige til en af de svenske prinser var strandet i 1880'erne, skønt man dog havde nået at bringe ægteskabskandidaten til England. Derefter synes familien ikke at have gjort yderligere for den stakkels Torias lykke. Hun levede i mange år som sin moders lydige og stærkt misbrugte selskabsdame, indtil hun omsider fik sin egen lejlighed i Kensington Palace. Her døde hun i 1935 som en ugift, 67-årig frustreret kvinde. Et billede af hende på hendes gamle dage ses på side 245.

At den yngste datter, den lidt spidse og tavse *Maud*, i 1905 skulle blive *Dronning af Norge* havde Alexandra sandelig ikke den ringeste anelse om, da Maud – 27 år gammel – omsider i 1896 blev gift med

Prinsesse Alexandra fotograferet med sine tre, altid ensklædte, endnu ugifte døtre Louise, Maud og Victoria under et besøg hos Hertuginde Thyra på Schloss Cumberland i 1885. Fot. C. Jagerspæcker.

sin danske fætter, Christian (10.)s yngre broder, søofficeren Prins *Carl*. Han var dengang aldeles ukendt uden for Danmarks grænser. I de første 9 år af sit ægteskab sad Maud derfor i Bredgade i København og kedede sig under forholdsvis beskedne søofficersvilkår. Men Alexandra var stolt, da Maud i 1905 med den 2-årige Kronprins *Olav* på armen drog med sin mand – Norges nye konge, *Haakon 7.* – til Oslo, hvor hun siden var dronning til sin død 1938. (Se billedet side 230 og sidste kapitel i bind 2).

Det var som nævnt en af Edwards svagheder, at han aldrig kunne udholde at være alene eller være ubeskæftiget. Det gjorde ham ikke bare rastløs og deprimeret, undertiden også kolerisk. Men han behøvede sandelig heller ikke at være alene. Den store kreds af Englands overklasse – i de senere år med et forbavsende indslag af millionærer fra industri, handel og bankvæsen – flokkedes omkring ham og satte en ære i at kunne arrangere store selskaber eller underholdende week-ends for ham – selv med kort varsel – hvis der pludselig var en blank dag på kalenderen. Og han var værd at lave fest for, for hans appetit på underholdning var lige så legendarisk som hans glæde over udsøgt mad. Alexandra måtte ofte over for hans læger gøre undskyldning for hans glæder ved bordet. Hun fandt hans appetit »rædsom«, og sagde rent ud, at hun aldrig havde set noget lignende.

Han satte sjældent mindre end 12 retter mad til livs til middag, og det skete, efter at han til frokost havde gjort sig til gode med en tallerkenfuld roastbeef og en gang Yorkshire pudding. Han elskede fed sovs og blev aldrig træt af kaviar og stegte østers. Ville man kildre hans gane ved en god middag, gik man aldrig galt med agerhøns eller fasaner, tilberedt med trøfler og stoppet med *foie gras*. Små ægyptiske fugle, de såkaldte *ortolaner*, kogt i cognac, stod også højt på spisesedlen.

Der er ikke noget forbavsende ved, at han år for år tog på i vægt og undertiden følte sig ikke så lidt besværet i samme anledning.

Hans tobaksforbrug var lige så umådeholdent som hans spisevaner. Ganske vist søgte han at klare sig med en lille havanna-cigar og 2 cigaretter før frokost, men derefter røg han gennemsnitlig 12 enorme cigarer og 20 cigaretter.

Et lyspunkt var hans mådeholdenhed med spiritus. Han drak fortrinsvis champagne og brød sig ikke om portvin. At der ikke er nogen whisky-fabrikant, der har knyttet hans navn til sit produkt, er ikke forbavsende. Overklassen drak endnu ikke whisky i større stil på Victorias tid, selv om »Ballantine« allerede var hofleverandør.

21-årige Prinsesse Victoria (Toria) og 20-årige Prinsesse Maud, fotograferet til deres ældste 22-årige søster Louises bryllup med Alexander, Hertug af Fife i 1889. De er efter moderens sædvanlige ønske nøjagtig ens klædt. Kun deres smykker varierer en anelse. Den smukke Toria blev aldrig gift. Maud blev Dronning af Norge i 1905.

Her står den kræftsye, tyske Kronprins Friedrich (3.), senere kejser i kun 99 dage efter sin fader, Wilhelm 1., der havde været hovedfiguren i Bismarcks nye, tyske Kejserrige. Kejser Friedrich blev fulgt af sin søn Wilhelm 2. Her ses Kronprinsen med sin gemalinde Kronprinsesse Victoria, kaldet »Vicky«.

Men lad os se, hvorledes forholdet til Tyskland udviklede sig.

Ved Dronning Victorias 50-års regeringsjubilæum den 20. juni 1887, som undtagelsesvis fejredes ved et optog gennem London, red der lige bag Victorias karet en kæmpemæssig, skægget Don Quijote, iført bronzehjælm. Gadens tilskuere studsede over hans alvorlige, næsten tragiske ansigtsudtryk. Det var Victorias ældste svigersøn, Vickys gemal, den 56-årige tyske Kronprins *Friedrich*. Man kunne ligefrem se, at han var dødsmerket. Hans strubekræft var nu så langt fremskredet, at han kun kunne tale med stort besvær. Det blev da også sidste gang, man så ham i England.

9. marts året efter døde den ældgamle Kejser *Wilhelm 1.* Han var den kejser, Bismarck havde skabt efter krigen mod Napoleon 3. i 1871. Edward rejste straks til Berlin for at deltage i begravelsen, men Alexandra nægtede at tage med. »Kejser *Wilhelm* har været en tyv, der har stjålet *Slesvig-Holsten*,« sagde hun, og så var der ikke mere at snakke om.

Den dødsyge, nye Kejser *Friedrich 3.* kom kun til at regere i ca. 100 dage. 15. juni 1888 døde også *han*. Den døde kejsers og Vickys efterfølger på tronen blev den 29-årige *Wilhelm 2.* Edward måtte igen til Berlin for at overvære sin svogers begravelse og trak pligtskyldigt i tysk æresoberstuniform. Ved denne lejlighed gik det for første gang op for ham, at hans »kære nevø« *Wilhelm* næppe var rigtig velforvaret. Den nye kejsers egen mor, Edwards dybt nedbøjede søster, hviskede rent ud til ham: »*Willy er sindssyg*.«

Det står i alle fald fast, at *Wilhelm 2.*, straks efter faderens død havde givet ordre til at hans engelskfødte moder skulle holdes under opsig. Hun stod sikkert i ledtog med englænderne. Det var jo hende, der et halvt år forinden havde tilkaldt en *engelsk* læge, som ulykkeligtvis havde hævdet, at *Friedrichs* sygdom *ikke* var kræft. Det havde hun kun udvirket for selv at kunne blive kejserinde. Det havde været ganske meningsløst overhovedet at anbringe hans døende fader på tronen.

Hun var Dronning Victorias ældste datter, og svigerinde til Alexandra. Billedet er fra 1867, da der endnu kun var 4 børn i ægteskabet. Til venstre den 8-årige senere Kejser *Wilhelm 2.*, der gemmer sin visne venstre arm bag moderen, og til højre den 3-årige Charlotte. Bagved, på faderens arm, den 1-årige Prinsesse Victoria og 2-årige Prins Heinrich. Der kom senere fire børn til – Sophie, Margrete, Waldemar og Sigismund. Sophie blev gift med Konstantin 1. af Grækenland. (Se bind 2).

Han selv burde have været kejser 100 dage tidligere. Det var han efter egen formening også langt bedre egnet til end sin filosofisk anlagte fader. Den nye værdighed som kejser steg ham straks fuldstændig til hovedet. Han behandlede ved begravelsen sin 18 år ældre morbror Edward med næsten pinlig nedladdenhed. Edward var jo stadig bare tronfølger, men nu var han selv kejser. Dagen efter begravelsen udstedte Wilhelm en bombastisk, selvhævdende proklamation, som skurkede fælt i hele det øvrige Europas øren.

14 dage efter at Edward var kommet tilbage til London, hørte han til sin store forbavelse, at Wilhelm 2. uden at respektere sørgetiden allerede havde planlagt besøg hos Czar *Alexander 3.* af Rusland og Kejser *Franz Josef* af Østrig. Gamle Dronning Victoria, der stadig betragtede sin dattersøn som »en lidt vild dreng«, skrev til Willy og skældte ham ud for hans mangel på pietet. Wilhelms svar var nøjagtig så selvhævdende og forløjet, som man kunne vente: »*I fredens interesse må man se bort fra sørgetider. Nu må vi kejsere stå sammen.*«

Senere – samme år 1888 – da Edward skulle på en jagt hos Kejser *Frantz Josefs* søn, Kronprins *Rudolf* – hovedpersonen i det mayerlingske elskovsdrama året efter i en jagthytte i Østrig – havde han fået at vide, at han også kunne vente at træffe Wilhelm 2. i Wien under hans planlagte, officielle besøg.

Edward forespurgte om et muligt møde med Wilhelm, men fik intet svar. Da Edward kom til Wien, fik han gennem den tyske ambassade nænsomt at vide, at den tyske kejser havde meddelt, at han *ikke* ønskede at træffe Prins Edward i Wien. Det betød i realiteten, at Edward måtte finde et påskud for at forlade byen under kejserens ophold, og derfor rejste han til Rumænien i 3 dage og besøgte Kong *Carol 1.* Men sagen kom frem i pressen, der udlagde episoden således: Kejser Wilhelms holdning havde været dikteret af, at han ikke ønskede, at hans onkel Edward skulle udspionere ham eller blande sig i hans konferencer med Kejser *Franz Josef!* Denne uhørte ydmygelse var næsten mere end den 46-årige Edward kunne bære. Ved denne lejlighed opstod hans første alvorlige anelse om, hvad man på længere sigt kunne vente sig af et land med en så selvhævdende, ukontrollabel og sygelig mistroisk kejser. Da hans egen søster, Enkekejserinde *Vicky* – efter store familiestridigheder og beskyldninger fra sønnens side – fik lov at rejse til England for at besøge sin mor, Victoria, erfarede man så mange fortvivlede detaljer om Wilhelms opførsel over for både sin mor og sin egen søster *Sophie*, som han af jalousi og mis-

tro havde søgt at nægte ret til at gifte sig med den græske Kronprins *Konstantin* (1.) (se bind 2), at man nu i England begyndte at betragte ham som lidende af storhedsvanvid.

I årene 1886-96 var kapsejlad en af Edwards største fornøjelser, og inden længe var han præsident for Englands førende sejlklub. Hans ubestridelige dygtighed som kapsejler bidrog i disse år til at rette op på hans personlige renommé. Sport var nemlig noget, englænderne forstod og respekterede. Hans store yacht, »*Britannia*«, var lige så velkendt i de engelske farvande ved *Cowes* i kanalen som i Middelhavet, og han var barnlig stolt over at blive betragtet som sin tids – og sin aldersklasses – største sportsmand på dette felt. Da han så sent som i sommeren 1895 vandt en stor sejlads i Nordsøen, skrev han stolt til sin søn Georg: »*Dagens sejr har gjort »Britannia« til den hurtigste yacht i verden.*«

Det var faktisk hans onde ånd, Kejser Wilhelm 2., der fik ham til at opgive sejlsporten. Inden længe introducerede kejseren nemlig et hidtil ukendt, idiotisk tysk-nationalt element i de store kapsejladser. I forbindelse med sin voksende overlegenhed på dette nye felt skulle han samtidig demonstrere den tyske flådes overmagt.

Edward var som nævnt allerede godt irriteret på sin uudholdelige nevø, som han efterhånden betragtede som »*Historiens mest strålende fejltagelse*«. Som mangeårig, god sejlsportsmand måtte han nemlig – selv uden at være forhåndsindtaget – betragte det som en uhyrlig anmasselse, at Wilhelm 2. i 1889 – året efter at han var blevet kejser – viste sig for første gang i *Cowes* i sin strålende, hvide og forgyldte dampyacht »*Hohenzollern*« eskorteret af 12 tyske krigsskibe. – »*Jeg har hidtil elsket Cowes, bemærkede Edward ved sæsonens slutning, men efter Wilhelm er kommet her, tror jeg ikke jeg kommer igen til næste år.*« Alligevel fortsatte kejserens og Edwards årlige sejlads ved *Cowes* de følgende somre, og Wilhelms opførsel over for Edward blev år for år mere og mere tåbelig og aggressiv.

Den tyske historiker *Ludwig* har senere skrevet: »*I løbet af de 12 uger, kejseren og Prins Edward årligt opholdt sig i Cowes, udvikledes den antipati, som de to mænd nærrede for hinanden, til et fjendskab, som skulle komme til at gribe ind i verdenshistorien.*«

Da Wilhelm i 1896 stillede med »*Meteor 2*«, som var en imponerende, men direkte forstørret udgave af Edwards egen »*Britannia*«, bygget på samme værft, blev Edward så irriteret, at han gav op. Han erkendte, at han ikke længere havde råd eller lyst til at kappes med

kejseren. Til gengæld deltog kejseren derefter ikke mere personlig i sejladserne fra Cowes. Nu startede han en tysk-international kopi af de engelske sejladsere i *Kiel*.

Det er typisk for Edward, at han derefter solgte »Britannia« til en millionær, men købte yachten tilbage, så snart han i 1901 var blevet konge. Han fik megen fornøjelse af båden i sin regeringstid, men deltog ikke mere i kapsejladser.

Alexandra var stolt af hans sejre til søs, men deltog aldrig i kapsejladserne. Først da båden var genkøbt til lystsejladse, tog hun med på adskillige ture i Middelhavet. Når hun ikke var med, indtog den senere omtalte Mrs. *Keppel* hendes plads!

Ved siden af sejladsen havde Edward endnu en gentleman-interesse, der ikke alene yderligere øgede hans folkelige anseelse, men også bragte ham ganske betragtelige indtægter. Navnlig i Dronning Victorias sidste år var det økonomiske indslag ikke uvæsentligt, for i sin prinsetid var Edward altid »short of money«.

Disse nye, folkelige og økonomiske sejre hentede han »on the turf«, dvs. på de engelske væddeløbsbaner. Han var for alvor først begyndt at interessere sig for heste i 1886, og i de følgende 24 år – indtil hans død i 1910 – tjente han brutto 269.000 £ på at opdrætte heste og 146.000 £ i præmier, som hans heste hjembragte i Derbyet eller på andre baner. Det vil i danske penge sige ca. 8 millioner kroner. De første 10 år fik han ikke så meget ud af sporten, men i 1896, da han startede sæsonen med 13 heste, vandt *Persimmon* hans første, uforglemmelige og overraskende sejr i Derbyet og hjembragte 29.000 £. Den aften gik Edward i seng, ikke bare som den lykkeligste, men også den mest populære mand i kongeriget. I 1900 vandt han atter Derbyet med en broder til *Persimmon*, *Diamond Jubilee*, som hjembragte 31.000 £. Da denne hest efter endnu en række sejre på andre baner måtte betragtes som udtjent, solgte han den til Sydamerika for andre 31.000 £. Edward havde god forstand på at tjene penge; han brugte bare altid for mange af dem.

Og det var naturligvis til idelig irritation for hans nu næsten 80-årige moder, Victoria, som nu i 1897 fejrede sit 60-års regeringsjubilæum under opmærksomhed fra hele verden. Kejser Frantz Josef havde foreslået, at alle monarker i Europa skulle fejre hende ved en mageløs parade i London. Men Victoria ønskede sandelig ikke at se monarker. Hun ville ikke en gang se sit barnebarn Kejser Wilhelm, for ikke at gøre forskel. Hun ville heller ikke have nogen egentlig fest,

for nu var hun ærlig talt alt for dårlig til bens til at bevæge sig. Hun ville bare køres en tur gennem London foran en vældig militærskorte. Men selv dette var noget af en sensation, for der var efterhånden mange, halvgamle englændere, der aldrig nogen sinde i deres liv havde set blot det ringeste glimt af dronningen.

Undtagelsesvis optrådte hun ved dette jubilæum ikke i sort. Hun bar en *grå* silkekjole og bar endog *hvide* blomster i hatten! I sin karet ville hun kun have *Alexandra* med. Køreturen blev en London-begivenhed af rang. Folk trængtes, græd og besvimele, og Victoria selv fik tårer i øjnene og mumlede uafbrudt: »*Hvor er de gode*«. Fra denne køretur stammer det eneste eksisterende billede af hende, hvor hun smiler.

Alexandra, der elskede at forestå utraditionel velgørenhed, afholdt dagen efter jubilæet – med støtte fra Sir *Thomas Lipton* og andre – en kæmpebespisning af 400.000 fattige i London. Det var hendes egen idé og den blev virkelig gennemført efter hendes plan. Alle menigheds- og forsamlingshuse i London blev taget i brug og 10.000 frivillige arbejdede som betjening. Og alle 400.000 elskede naturligvis Alexandra for dette kærlige initiativ.

I april 1900 tog Edward og Alexandra på et tre ugers besøg på Fredensborg hos den nu ensomme, gamle Christian 9., som grænseløst savnede sin to år forinden afdøde Dronning Louise. De rejste med deres salonvogn via Bruxelles og Kiel til København. Da toget lige var startet fra Bruxelles, sprang en ung mand med et afsindigt udtryk i ansigtet pludselig op på waggonens trinbræt. Vinduet stod åbent, og en pistol rettedes lynhurtigt mod parret. To pistolskud bragede i samme sekund! To forbrændte huller i betrækket mellem Edward og Alexandras hoveder viste bagefter, hvor kuglerne havde ramt. Manden blev øjeblikkelig revet væk fra vinduet og der opstod tumult på perronen. Toget standsedes, og Edward stak hovedet ud af den krudtdampende kupé og beordrede, at man ikke lynchede attentatmanden.

Det viste sig at være en 15-årig, belgisk anarkist ved navn *Sipido*. På grund af sin unge alder blev han kun idømt opdragelsesanstalt, men han undslap det belgiske politi efter retssagen. Det irriterede Edward. Senere blev *Sipido* genfundet i Paris og anbragt på anstalten. Edward gemte kuglerne i en konvolut, hvori de stadig forefindes på Windsor. Men han svarede ikke på det undskyldningsbrev, *Sipido* senere mere eller mindre frivilligt skrev til ham. Derimod var han nødt til hjertelig at takke den evigt emsige Kejser Wilhelm, som un-

der parrets hjemrejse fra Danmark stillede i fuld uniform på Altona station for at lykønske med »*episodens heldige udfald*«.

Edward nåede – som flere gange antydet – aldrig at blive træt af at etablere kvindelige bekendtskaber. Pludselige opgør lå ikke for hans sindige temperament. Der skete bare altid det, at der uventet dukkede en ny kvinde op, som pludselig tiltrak ham på en ny, uprøvet og altbesejrende måde, og så døde den gamle attrå uden bitterhed fra nogen af siderne. Han var altid høflig og opmærksom over for sine tidligere veninder.

Netop i 1880'erne, da Lillie Langtry var begyndt sin strålende teaterkarriere, blev det *Frances Brooke* (1861-1938), der pludselig gjorde et så stærkt indtryk på ham, at hun stille gled ind i Jersey-Lilys sted. Det er muligt, at Frances blev en af hans største erotiske oplevelser, men de følgende år blev til gengæld af samme grund de mest besværlige og de mest kompromitterende i hans lange liv.

Det var ikke fordi Frances var ny i kredsen. Årsagen til hendes nye placering skyldtes udelukkende højst private vanskeligheder, der tvang hende til at søge hjælp, beskyttelse og forståelse hos den kvindekære Edward.

Da Edwards forhold til Frances Brooke ikke blot afspejler hans egen livsform og hans forhold til sin godtroende og loyale Alexandra, men tillige belyser hele atmosfæren omkring hans og Alexandras samliv, er det ganske rimeligt at følge ham gennem hans livs to største skandalesager, der til yderligere skade for ham selv fandt sted samtidig.

Frances Brooke, der var mindst lige så smuk, lige så begavet og lige så foretagsom som sin forgænger, repræsenterede i modsætning til Lillie det højeste engelske aristokrati, både ved fødsel og senere ægteskab. Hendes fader var *Hon. Charles Maynard*, søn af Viscount Maynard, hvis slægt havde spillet en rolle på Dronning Elisabeth 1.s tid. Da faderen døde, havde moderen – en *Fitzroy* – giftet sig påny med

---

Frances Brooke, kaldet »Daisy« og fra 1893 Countess of Warwick (1861-1938). Hun var gift med Lord Brooke, den senere 5. Earl of Warwick og blev en af hovedpersonerne blandt Edwards mange, amoureuse forbindelser. Hun var 26 år gammel, da den 45-årige Edward traf hende i 1886. Hun repræsenterede i modsætning til Lillie Langtry det højeste aristokrati. Hun var ikke bare smuk, men en af de mest levende og intelligente kvinder inden for kredsen omkring Edward og Alexandra, og Edward var sidst i 1880'erne ganske besat af hende.

Men dels påførte hun ham megen ærgrelse i anledning af den såkaldte Beresford-sag, og dels irriterede det ham, at hun sidst i 1890'erne gik over til socialismen. Derefter ophørte forholdet.

Jarlen of Rosslyn. Men ikke blot var Frances af god ekstrakt, men hun var også rig. Tre år gammel havde hun arvet farfaderens store ejendom *Easton Lodge* i Essex, som afkastede en betydelig formue hvert år.

Da hun i 1879 var fyldt 18 år, havde Dronning Victoria alvorligt overvejet at gifte den usædvanlig smukke, unge pige med sin yngste, meget svagelige søn Prins *Leopold*, men det viste sig, at han i sit hjerte allerede havde valgt Prinsesse *Helena af Waldeck-Pyrmont*, som han da også ægtede kort efter, og med hvem han oplevede et kort, lykkeligt ægteskab før sin tidlige død i 1884.

Frances, der havde mere sans for virile, stærke mænd, havde ikke haft ringeste ønske om at ægte den skrøbelige prins. Hun foretrak i stedet den elegante, hovedrige Lord *Francis Brooke*, arving til den gamle, fornemme Earl-titel af *Warwick*. I 1881 havde hun – 21 år gammel – ægtet den nu 28-årige lord. Det havde været et strålende bryllup, hvor Prins Leopold havde optrådt som *best man*. Denne ære havde Frances kvitteret for ved at opkalde den første af de fire, smukke børn, hun i de nærmest følgende år havde født, efter prinsen. Edward og Alexandra havde naturligvis været med til brylluppet.

Efter 7 års ægteskab blev hun – i 1888 – Edwards elskerinde. Hun var nu 28 år. Edward selv havde fejret sølvbryllup samme år, og var nu hvad *Rudyard Kipling* med foragt senere kaldte »en korpulent vellystning«.

Indledningen til deres forhold var helt i Frances' stil og typisk for forholdets senere forløb. Hun havde på dette tidspunkt i nogle år be draget sin egen mand med Edwards gode ven fra Indienrejsen, den lige så elegante som temperamentsfulde, irske flådeofficer Lord *Charles Beresford*, som hun ganske havde fordrejet hovedet på. Men Lord Charles havde alligevel til slut ønsket at komme ud af forholdet og reparere sit eget ægteskab. I den anledning havde Frances skrevet et langt, krænket og helt igennem kompromitterende brev til ham i håb om at få ham tilbage. Dette brev var ved et ulykkeligt tilfælde kommet Lady Beresford i hænde, og Frances var nu udsat for den ydmygelse at blive opsøgt af ladyens sagfører, der henstillede, at hun fremtidig holdt sig væk fra lorden og undlade yderligere skrivelser!

Frances ønskede naturligvis at få det famøse brev tilintetgjort, men hverken den krænkede Lady Beresford eller hendes advokat var til at rokke. Man ønskede at beholde denne klemme på hende, hvis hun atter skulle føre sig frem.

Så opsøgte Frances Edward på Marlborough House og bad ham om bistand. En så smuk og så utro kvinde, der i fortvivelse søgte hans hjælp, var for meget for en mand som Edward. Kort efter blev hun ikke alene hans elskerinde, men hun fik ham altså tillige rodet ind i sin pinlige sag på et for hans øvrige privatliv meget uheldigt tidspunkt. »Beresford-sagen« udviklede sig nemlig så pinligt, at den let kunne have slået fødderne væk under ham, da den nåede sit kogepunkt. Men selv holdt Frances fra nu af skansen i de næste 9 år som Edwards nu faktisk officielle »*Darling Daisy Wife*« og hans egen »*Only Love*«.

For at bistå hende i brevsagen opsøgte Edward straks Lady Beresford og bad venligt og indtrængende om at få brevet udleveret, men Lady Beresford gav blankt afslag. Edwards hævn i den anledning var ikke videre fin, men særdeles effektiv. Fra den dag, Lady Beresford efter gentagen opfordring havde nægtet at udlevere brevet, blev hun ikke mere inviteret til Marlborough House, og derefter forsvandt hendes navn i de kommende måneder helt automatisk på de faste gæstelister i hele kredsen omkring Edward. Den sociale boykot virkede så stærkt, at Lady Beresford, hvis mand nu lå på oversøiske togter, halvandet år efter averterede sit hus i London til salg og planlagde at emigrere.

Inden sagen var kommet så langt, havde Lord Beresford imidlertid fundet Edwards fremgangsmåde for grov. Før han i januar 1890 var draget ud på et togt til Middelhavet, havde han privat opsøgt sin gamle ven Edward og med rene irske ord ladet ham vide, at han ville betragte ham som en slyngel og en kujon, hvis denne behandling af hans kone skulle fortsættes.

Men Edward havde ikke givet sig. Han ville ikke svigte sin nye elskerinde, og han regnede optimistisk med, at Lord Charles ville lade sig køle af på Middelhavsturen. I det følgende år foretog han sig intet positivt vedrørende Lady Beresfords sociale deroute.

I sommeren 1891 – inden Beresford-sagen var til ende – rullede den næste skandalesag op for åbent tæppe. Det var *Tranby Croft-sagen*, som kom for retten den 1.-9. juni under forsæde af Lord Chief Justice, Lord *Coleridge*.

Hvad gik så denne sag ud på? Ah, den var bare endnu et eksempel på det letfærdige liv, Edward levede i disse år og dokumenterede tillige, hvor lidt kritisk han var i valget af sin omgangskreds, sin livsform og sit rygte.

Edward havde i september 1890 været på weekend med en snes mennesker af meget blandet karat på ejendommen *Tranby Croft*, som lå ved Hull, og som ejedes af en skibsreder *Wilson*, som i øvrigt ikke stod kredsen omkring Edward nær. Det havde bare været et praktisk sted at bo for at følge et væddeløb i Doncaster. Når Frances ikke var med, skyldtes det udelukkende, at hun var forhindret på grund af en familiebegravelse.

Efter at den efterhånden meget korpulente Edward havde følt sig tvunget til at holde op med at betragte dans som underholdning, havde han helt slået sig på hasardspil. Han var blevet en ivrig dyrker af *Baccarat*, skønt enhver form for hasard var forbudt ved lov i England. På *Tranby Croft* havde man spillet *Baccarat* hele week-enden, men husets søn havde opdaget, at en af deltagerne, den skotske regimentschef og baronet, *Sir William Gordon-Cumming*, havde snydt groft under spillet allerede den første aften. Uden at sige noget til synderen, iagttog vært og værtinde med flere inviede gæster den følgende aften baronens behændigheder, og efter spillets afslutning var der 5 vidner, der turde bekræfte, at de 225 £, han havde vundet fra Edward, havde han simpelt hen snydt sig til.

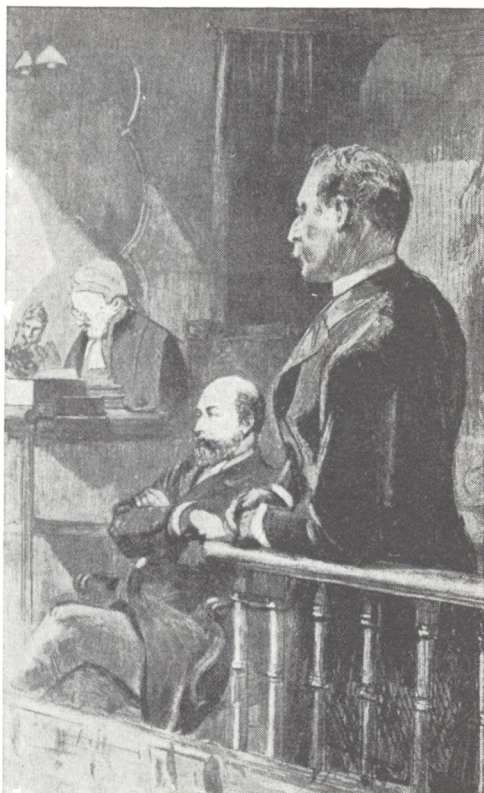
Man gik nu løs på *Gordon-Cumming*, som naturligvis nægtede, men dog til sidst lod sig overtale til at ordne sagen på gentlemanvis. Han skulle underskrive en erklæring om, at han aldrig nogen sinde ville spille *Baccarat* mere og lovede at forlade huset i stilhed næste morgen. Dermed skulle sagen være afgjort.

De 5 vidner underskrev tillige med Edward erklæringen, som Edward i øvrigt påtog sig at opbevare.

Alle havde været enige om, at sagen aldrig skulle omtales mere, men Edward fortalte alligevel Frances om den bagefter, og der er grund til at tro, at den sivede videre ud gennem hende. Tre måneder senere, kort efter nytår 1891, hørte falskspillersisten fra *Tranby Croft* i alle tilfælde til førsteklases sladderstof i London. Forsvarsministeriet indstævnedes *Gordon-Cumming* for en militærret, men hans sagfører foretrak en offentlig sag for at søge at rense den skotske regimentschef.

Med denne sag hængende over hovedet tabte Edward ganske modet. Det er værd at bemærke, at Alexandra på nært hold fulgte udviklingen og fandt, »at det var synd for Edward«, at hans bestræbelser for at redde »den værdiløse og modbydelige snob« skulle belønnes ved at blive tilsagt som vidne i en så lidet flatterende sag. På dette tidspunkt vidste hun endnu næppe noget om *Beresford*-sagen.

I Tranby Croft-sagen i 1891 – året før Eddies død – måtte den 49-årige Edward for anden gang i sit liv møde i retten i anledning af en skandalesag. Første gang – i 1870 – havde han offentlig i en skilsmisssag måttet benægte enhver form for intimitet med den 21-årige Lady Harriet Mor-daunt. Denne gang måtte han – 8 dage i træk – vidne i en sag om en skotsk officer, Sir William Gordon Cumming, der havde snydt i en weekend med Bacca-ratspil, som Edward selv havde deltaget i hos en Yorkshire-skibsreder på ejendommen Tranby Croft. I otte dage blev Edward gennemheglet af den offentlige anklager, og selv om han kun mødte som vidne, op-fattede offentligheden sagen som om det var hele hans egen og den aristokratiske overllasses livsform, ja i virkeligheden hele det engelske Kongedømme, man her førte sag imod. Her ses Edward i vidneskranken, medens den anklagede Gordon-Cumming gør rede for det lidet omhyggeligt udvalgte selskab, som var typisk for Edwards daglige omgangskreds.

I juni 1891 måtte Edward møde otte dage i træk i vidneskranken, mens hele den uheldige weekend blev trevlet op. Ganske vist var Edward kun indkaldt som vidne, men i offentlighedens øjne følte det, som om det ikke bare var hans og hele den uansvarlige overllasses livsform, der var underkastet rettens prøvelse, men i virkeligheden det engelske monarki, der var på anklagebænken.

Gordon-Cummings forsvarer gik ikke af vejen for nogen form for angreb på Edward for derigennem at søge at påvise sin klients uskyld. Det var for Edwards skyld, man havde spillet det illegale spil; Gordon-Cumming var blevet offer for prinsens spillelyst, og til slut havde

man aftvunget Gordon-Cumming en erklæring for at redde Edwards ansigt, efter at der var aflagt falsk vidnesbyrd!

Dronning Victoria skrev under sagen til sin datter Vicky i Berlin: *»Det er en frygtelig ydmygelse at se den fremtidige konge i dette land trukket gennem skidtet i retten som en Herr-hvem-somhelst. Jeg føler det som en ydmygelse, og det gør alle. Sagen vil skade hans prestige frygteligt. Oh, måtte det være ham en lære for fremtiden. Det gør mig meget bedrøvet.«*

Naturligvis tabte Gordon-Cumming. Det tog kun nævningene et kvarter at afgøre sagen. Han blev afskediget fra hæren, udstødt af samtlige sine klubber og i realiteten socialt udslettet. Han levede et ulykkeligt og isoleret liv i Scotland i de næste 40 år, optaget af sin frimærkesamling. Han døde ikke før 1930.

Men Edward kom næsten lige så ramponeret ud af sagen, og nu havde han endda afslutningen på Beresford-sagen til gode. Ingen vidste bedre end den vrede, irske søofficer, hvor svagt Edward stod i sommeren 1891.

Da Lord Charles omsider havde erfaret, at hans tidligere elskerinde nu var overtaget af Edward, og at dette forhold var den sande grund til den nådeløse behandling af hans kone, eksploderede han påny, og en måned efter Tranby Croft-sagens afslutning affyrede han den 10. juni 1891 fra sit gode skib *»Undaunted«* et brev med næb og klør, der utvetydigt meddelte, at når en duel ikke længere var tilladt, var der kun én hævn for ham at hente: at offentliggøre hele sagen om Edward og Frances og deres forhold til hans kone!

Han sendte ikke brevet til Edward, men derimod til sin kone, for at hun kunne aflevere det til premierministeren, Lord *Salisbury*. Premierministeren fik lagt den tidsindstillede bombe på sit skrivebord med yderligere oplysninger om, at ladyens søster havde udarbejdet en pjece til pressen, hvori alle sagens delikate detaljer var at finde. Familien Beresford var nu villig til at sætte deres position overstyr og at forlade landet, hvis de ikke straks fik fuld oprejsning for den dårlige behandling. Lorden ville selv komme til London og fortælle alverdens journalister om, hvordan hans kone måtte gå i eksil, fordi hun ikke ville udlevere et brev, skrevet af en kvinde, der nu var Edwards elskerinde. I lordens brev var der en tilføjelse om, at hvis Lord Salisbury var i tvivl om, *hvem* der var prinsens maitresse, kunne han bare spørge Prinsesse Alexandra. Hun havde nemlig for nylig opdaget,

Første oldebarn i familien. Christian 9. og Dronning Louise præsenteres i 1893 for Alexandras og Edwards første, to år gamle barnebarn, født i Scotland. Barnet var datter af Prinsesse Louise og Alexander, Hertug af Fife. Her ses alle fire kvindelige generationer i selskab med Christian 9. Den lille datter blev opkaldt efter sin bedstemor og døbt Alexandra. Dateringen i hjørnet skyldes bedstemoderen.

hvad sagen drejede sig om og i samme anledning pludselig nægtet at modtage Frances Brooke i sit hjem.

Mens Lord Salisbury grublede over sagens rette, diplomatiske løsning, sivede den ud i London. Inden længe var den kendt i hele byen. Selv Alexandra, der var rejst på sensommerferie til Fredensborg, men skulle være tilbage til Edwards 50-års fødselsdag den 9. november, blev ikke skånet for detaljerne i Danmark. Og denne gang blev hun for alvor vred på Edward. Hun annullerede uden videre sin hjemrejse og drog i stedet alene til Krim for at overvære sin søster Dagsmars og svoger Alexander 3.s sølvbryllup. Det faktum, at Alexandra ikke kom hjem til Edwards 50 års-fødselsdag, satte yderligere ryterne i sving. Det værste for Lord Salisbury var, at Alexandra overhovedet ikke havde villet oplyse, hvornår hun agtede at komme tilbage. Hvis skandalesagen blev offentliggjort, og den i England højt elskede Alexandra ikke ville udsætte sig for ydmygelsen i at vende tilbage, ville Edwards fortsatte tronfølgerskab i realiteten blive en umulighed!

Men Edward havde altid et godt forsyn. Også ved denne lejlighed blev han reddet på en uventet og ufortjent måde. Hans søn, Prins Georg (5.) blev kort før fødselsdagen alvorligt syg af tyfus, og den alarmerende meddelelse herom kaldte ekspres Alexandra tilbage. Nyhederne i verdenspressen om moderen, der ilede tværs over Europa til sin elskede søns sygeleje, stoppede for en stund al sladder, og de dybtliggende, royale, engelske følelser blussede yderst belejligt heftigt op igen. Både den nervøse premierminister og den gamle Dronning Victoria åndede lettet op, ikke mindst da sønnen ret hurtigt kom sig. Billedet på næste side viser den forenede familie kort efter Edwards ensomme fødselsdag.

Men få uger efter ankom Lord Beresford til London uden nogen form for sentimentale følelser over for Edward og hans familie. Nu måtte Lord Salisbury træde i funktion og få en ende på sagen. Det var for urimeligt, at den skulle forårsage en national krise. Edward måtte på en eller anden måde give lorden tilfredshed. Lord Salisbury udfærdigede begge de to breve, de to forhenværende venner nu udvekslede. Edward måtte i det ene brev dybt beklage, at han mod sin vilje havde såret Lady Beresford, og han måtte yderligere underhånden love indtil videre at udelukke Frances fra hoffet. Til gengæld lovede Beresford i det andet brev at tilintetgøre sine egne skamskrifter.

Frances' udelukkelse fra hoffet kom i praksis kun til at betyde, at Edward nu så meget mere intenst kunne dyrke hende inden for sin

1891 på havetrappen på Sandringham. Edward og Alexandra med deres fem voksne børn. Fra venstre den 27-årige Eddie, der døde det følgende år, den 23-årige Maud, fem år senere gift med Prins Carl (Haakon 7.), og fra 1905 Dronning af Norge. Dernæst Alexandra, der nu var 47 år og 24-årige Louise, der i 1889 var blevet Hertuginde af Fife. Bagved den 50-årige Edward, som endnu skulle vente ti år på at blive Konge. Endelig til højre den senere Georg 5. med sin ugifte søster, den 23-årige Victoria. Billedet er taget kort efter at familien var genforenet efter Alexandras hjemrejse fra Krim til sin syge søn Georg, og efter at Edward havde fejret en ensom 50-årsdag i anledning af Tranby Croft- og Beresford-skandalerne.

private omgangskreds og tage hende med på weekends hos venner, som Alexandra aldrig ville drømme om at se ved hove. Til gengæld slap Alexandra for at se Frances ved de lige så talrige, officielle lejligheder, hvor Alexandra selv fortsat loyalt stod ved Edwards side.

Lad os blot gøre os helt færdig med Edwards *Darling Daisy*. Det hed sig omkring århundredskiftet, at hendes og Edwards veje skiltes, da hun lidt overraskende blev medlem af Labour-partiet og begyndte at optræde på valgmøder. Sådan ville hun i al fald helst selv opfatte

sagen. Men sandheden var, at hendes tid var ude, da hun var fyldt 40 år, og han selv var blevet 60. Nu havde han nemlig mødt *Mrs. Alice Keppel* ...

Frances – siden 1895 Countess of Warwick, og senere svigermoder til *Anthony Edens* søster, mens *Eden* selv blev gift med en steddatter af en af Frances' døtre – blev efter århundredskiftet Labourpartiets trofaste støtte og overlevede sin kongelige elsker i 28 år. I de sidste år, Edward levede, kom hun – med Alexandras billigelse – atter ved hofet. Hun døde først i 1938, 77 år gammel, efter at have været delvis ruineret omkring 1914 på grund af sit ødsle liv. Hendes mand synes stedse at have spillet en underordnet rolle, ganske som i tidligere tid *Mr. Langtry* og senere *Mr. Keppel*.

Men selv efter Edwards død skulle det lykkes Frances at skaffe i alle fald tilløb til endnu en offentlig skandale. I 1914 havde hun truffet forberedelser til at udgive den samling af meget intime og – politisk set – meget letsindige breve, han havde skrevet til hende gennem de 9 år, han dyrkede hende. Hun havde oven i købet forhandlet med den berygtede *Frank Harris*, forfatteren til datidens mest pornografiske værk »*My Life and Loves*«, om at redigere sin bog.

Et parlamentsmedlem, gummi-millionæren *Arthur du Cros*, der senere blev baronet, påtog sig at afvikle hendes gældsposter på i alt 64.000 pund, og hermed blev skandaleskriftet afværget.

Hendes eget argument for brevenes udgivelse var pinlig typisk for hendes tankegang: Hendes kongelige elsker havde ærlig talt kostet hende så mange penge, at det ikke var mere end ret og rimeligt, at hun ad denne vej havde fået en del af sine omkostninger dækket.

Det er muligt, at Frances var den fornøjeligste af Edwards venner, men hun var sandelig også den mest kyniske.

Men tilbage til ulykkesåret 1891.

Alt syntes at have svoret sig sammen mod Edward i dette hans livs tristeste år. Mens Alexandra havde været borte, var Sandringham House blevet hjemsøgt af en voldsom ildebrand, og de fleste af hans personlige ejendele var gået op i luer. Men det var dog en ulykke, der kunne afhjælpes; langt mere plagedes han af bekymringer for sin ældste søn *Eddie*, der nu nærmede sig 28-års alderen.

Eddie havde altid været et problem, men det var blevet værre, efter at han var blevet voksen. Han havde været sent udviklet, uinteressert og ukoncentereret som barn. Det havde været Edward en fortsat skuffelse at følge hans opvækst. Alexandra havde derimod altid været i

Den sidste store og omsider permanente kærlighed i Edwards liv blev Alice Keppel, yngste datter af Admiral Sir William Edmonstone og gift med Georg Keppel, broder til Lord Albemarle. Edward traf hende i 1898, da hun var 29 og han selv 57. Det blev kærlighed ved første øjekast, og den varede til Kongens død, 12 år senere. I denne periode var hun faktisk næsten at betragte som hans faste uofficielle ledsager, og de viste sig sammen hvor som helst. Skønt en sådan stilling altid måtte være vanskelig, blev Mrs. Keppels eftermæle smukt fra alle sider. Hun holdt ham i form og gjorde ham lykkelig. Hendes forhold til Alexandra blev også forbavsende godt. Dronningen accepterede hende efterhånden og befandt sig vel med hende.

stand til at bortforklare hans ringe evner; hun tilbad simpelthen denne søn. Hans uddannelse til kadet havde været en fiasko, og hans militære karriere ved det 10. Husarregiment et endnu større nederlag. Man ville faktisk nødigt beholde ham i regimentet! Edward vidste godt hvorfor, men kunne ikke få sig selv til at sige sandheden til Alexandra, endsige til sin egen moder, Dronning Victoria. I den victorianske højborg var *homoseksualitet* simpelthen et unævneligt begreb.

De første gange, Edward havde set sin ældste søn møde i sit stramme tøj med sin helt abnormt høje flip og urimeligt lange manchetter, havde han godmodigt hånet sønnen og troet, at der kun var tale om et fjollet modepåfund; men efterhånden var sandheden gået op for ham. Alexandras gloseforråd på disse områder strakte sig ikke længere end til, at han vistnok var »*a naughty boy*«. Og det tør man sige, at han var!

Erotiske afvigere af enhver art i den engelske overklasse havde kronede dage i den victorianske æra. Der fandtes talrige hemmelige klubber, hvor man kunne dyrke sine lyster og laster, som man ville. Og det gjorde man. Politiet bekæmpede naturligvis energisk sådanne institutioner, og ved en razzia i 1890 var Eddie blevet pågrebet – in flagranti – i en sådan klub. Hans tilstedeværelse i klubben var naturligvis blevet totalt mørkelagt, og han var diskret blevet indlagt på en klinik. Han måtte jo være syg! Men efter nogen tids forløb var han kommet ud igen og havde fortsat i samme spor ...

Edward var ude af sig selv af fortvivlelse og vrede. I de mange ægteskabelige diskussioner om, hvad man skulle stille op med Eddie, havde Alexandra i sin uvidenhed ment, at han burde sendes ud på en Europarejse. Men den vrede fader ville hellere ekspedere ham til den fjerneste afkrog af verden, og det skulle bestemte ikke være nogen uddannelsesrejse; det skulle simpelthen være en straf!

Ingen vidste bedre end Edward, at efter hans egne offentlige fadæser kunne monarkiet ikke holde til en ny skandale vedrørende Eddie, men samtidig indså han med sorg, at muligheden for, at Eddie nogen sinde kunne blive konge under disse forhold var svindende. Af alle Edwards bekymringer i eftersommeren 1891, da han oven i købet havde gået rastløs rundt alene uden Alexandra, havde intet smertet ham så dybt.

Men i sidste ende havde familien pludselig skiftet signaler. Man var nødt til at tage den sidste chance! Eddie var trods alt ikke ganske uimodtagelig for kvindeligt charme. Kunne man ikke prøve at få ham

Den 28-årige major i »The 10'th Hussars« Prins Albert Victor, kaldet Eddie; fra 1890 Hertug af Clarence og Avondale. Han var sit korte liv igennem faderens uløselige problem. Billedet er taget få uger før hans død i januar 1892 i anledning af hans planlagte bryllup med Prinsesse Mary af Teck.

Den 74-årige Dronning Victorias tre ældste, imponante sønner, fotograferet sommeren 1893 ved den senere Kong Georg 5.s bryllup med Prinsesse Mary af Teck. Fra venstre den 52-årige Edward, fremdeles Prins af Wales, dernæst den 43-årige Arthur, nu Duke of Connaught, gift med Prinsesse Louise af Preussen, fra 1904 Inspector General ved den britiske hær, og i 1910 morfader til den senere Dronning Ingrid af Danmark. Endelig den 49-årige Alfred, nu Hertug af Edinburgh og Hertug af Sachsen-Coburg og Gotha, gift med Czar Alexander 3.s søster Marie, i hvilken anledning han har anlagt russerskæg. Han blev samme år svigerfader til den tysk fødte Kong Ferdinand af Rumænien, hvis datter senere blev gift med Georg 2. af Grækenland. (Se bind 2).

gift og se, om det ikke hjalp? Man stivede ham nu af med titlen *Hertug af Clarence og Avondale*, og derefter blev han forlovet med Prinsesse *Helene af Orleans*, datter af *Greven af Paris* og kusine til den danske Prins *Valdemars* gemalinde *Marie af Orleans* (se bind 2).

Men denne forlovelse blev næsten omgående hævet. Officielt fordi hverken hendes fader eller paven ville acceptere, at *Helene* forlod ka-

tolicismen. Så trådte i stedet en fjern kusine af Eddie til. Det var Prinsesse *Mary af Teck* (se stamtavle 5 side 153). Hun var villig til at ægte ham, og han selv accepterede også tanken. Man kan synes, at det var højt, næsten samvittighedsløst spil over for den 20-årige Prinsesse Mary, men det gjaldt jo simpelthen om at prøve at redde Imperiets fremtidige hersker.

Brylluppet blev berammet til den 28. januar 1892, men kort efter nytår pådrog Eddie sig en influenza og måtte gå til sengs på Sandringham, hvor han og hans familie havde tilbragt julen sammen med Prinsesse Mary. Pludselig og uventet forværredes hans tilstand og i løbet af fire døgn døde han.

Den nyforlovede Mary havde tappert siddet ved hans sygeleje til det sidste. Hun fortalte bagefter, at han to gange havde løftet sig fra puden, set sig om i værelset og spurgt: »*Hvem er det, der kalder på mig?*«, og hun havde blidt svaret: »*Det er nok Jesus, der kalder på dig!*«

Folk, der har stået Alexandra nær, hævder, at hun aldrig kom sig helt efter det chok, Eddies pludselige død beredte hende. Til sine forældre, Christian 9. og Dronning Louise, skrev hun selv: »*I dag har jeg begravet min engel og med ham min hele lykke.*«

For Edward har sagen nok ligget noget anderledes. Naturligvis betød sønnens død også for ham et chok, men den triste begivenhed løste jo tillige for stedse et problem, der næppe kunne have været løst bedre på anden måde.

Samtidens England sørgede loyalt med Edward og Alexandra over tronfølgerens død, men i vore dage har adskillige forfattere søgt at få den fulde sandhed at vide om Eddies levevis i hans sidste år. Og det er ikke sarte teorier, der nu kommer frem om karakteren af hans udsvævelser. Så sent som i 1970 fremsattes for første gang den hypotese, at han havde været impliceret i den uopklarede, grufulde *Jack the Ripper-sag*. Det er aldrig bevist, men alene det, at teorien har kunnet fremsættes i »*Sunday Times*«, synes at vise, at Eddie antagelig har været betydelig længere ude, end selv Edward med uro anede.

Ganske som det var sket i Rusland i 1860'erne (se side 257), da Storfyrst Nixa døde før sit ægteskab med Dagmar, og hvor den yngre Alexander derefter trådte i den afdødes sted, skete nu 27 år senere i England. Året efter Eddies død blev Mary af Teck gift med Georg (5.). Det kostede den senere, populære Dronning Mary en del points hos offentligheden i de første år, at hun måtte fremtræde som »*hende*,

Forlovelsesbillede fra efteråret 1891. Prins Eddie og Prinsesse Mary af Teck få måneder før Eddies død.

der partout ville være dronning, og som var villig til at nøjes med nr. 2, når hun ikke fik nr. 1.»

Den senere elskede og afholdte Kong Georg 5. var nemlig endnu som 26-årig en ret ukendt skikkelse i England. Søgelyset havde altid været rettet mod Eddie.

Forlovelsesbillede fra foråret 1893. Prinsesse Mary af Teck overtaget af Eddies broder, Prins Georg (5.).

Christian 9. og Louise fejrede i sommeren 1892 deres guldbryllup i Danmark. Alexandra og Edward havde ikke villet undlade at tage til Fredensborg, men deltog til gengæld ikke i de større festligheder. Det var en helt sønderknust Alexandra, der gjorde sine forældre sin opvartning ved denne lejlighed.

Gamle Dronning Victoria havde også taget sig Eddies død nær. Allerede ved sin egen Alberts død i 1861 havde hun ladet sine børn forstå, at hun næppe ville leve længe, fordi hun ikke havde noget at leve for, efter at Albert var død.

Men Vorherre havde altså villet det anderledes. Hun overlevede, som tidligere nævnt, den savnede ægtemand i næsten 40 år. I dette lange åremål havde hun altid båret sorg, undgået mest mulig at fremtræde offentligt, og altid muret sig inde, enten på Windsor, Osborne eller Balmoral. Uhyre flittig og uhyre ufestlig, men stærk og urokkelig i alt, hvad hun stod for. Det er ikke tilfældigt, at hendes hyppigste replik, som endnu citeres af enhver englænder, var: »*We are not amused*«.

Men i januar 1901 døde hun, 82 år gammel, på Osborne Castle omgivet af Edward, Alexandra og – Gud bedre det – Kejser Wilhelm 2., der var ilet til sin »kære mormors« dødsleje. Da hun den 22. januar, kl. 6.30, drog sit sidste suk, sluttede ikke bare den victorianske æra, men hvad der for samtiden var nok så opmuntrende: *The Edwardian period* på 9 år indledtes samme aften.

Den nat, Victoria døde, besluttede Edward, at han ville kalde sig *Edward 7*. Han var døbt *Albert Edward* og havde i familien aldrig heddet andet end *Bertie*, som er kælenavsformen af navnet Albert. Men for at fastslå, at der i familien kun havde været én rigtig Albert, nemlig hans fader, renoncerede han med sønlig ærbødighed på at vælge *Albert* som sit kongenavn.

Allerede næste morgen rejste han til London og holdt samme dag sin tiltrædelsestale i St. James' Palace og imponerede her alle ved sin sikre form, skønt han talte aldeles uden manuskript. Han optrådte som konge med stor sikkerhed allerede fra den allerførste dag, hvorimod Alexandra på sin kokette måde ikke tillod nogen at kysse sin hånd, før Dronning Victoria var begravet fjorten dage senere.

Det er lidt grotesk for eftertiden at tænke på, at efter at Edward ekspres var rejst til London, blev det Kejser Wilhelm, der på Osborne forestod alle de indledende forberedelser til begravelsen. Det var ham, der personlig tog mål af kisten og flyttede den døde dronning over i den. Han løste imidlertid alle opgaver ved den lejlighed så smukt, at hans morbroder Edward for at vise sin taknemmelighed over for denne mand, han ellers havde så lidt tilovers for, gjorde Wilhelms ældste søn, den tyske Kronprins *Wilhelm*, til hosebåndsriddet. Det var bestemt ikke en orden, man ellers ødslede med i England.

Alle Kongefamilier elsker billeder, der kan opvise fire generationer. Derved viser man jo, at den vigtigste forudsætning for Kongedømmets opretholdelse er i orden. Her sidder den 80-årige Dronning Victoria i 1899 – to år før sin død – flankeret af sin 58-årige søn Edward (7.), sin 35-årige sønnesøn Georg (5.), og endelig ses oldebarnet, den 5-årige Edward (8.), der dog i 1936 foretrak Wallis Simpson fremfor den engelske Trone.

Det var allerede ved Victorias død tyndet noget ud i hendes 9-talige børneflokk og deres 9 ægtefæller. (Se billedet side 184). I 1888 var Vickys gemal, den tyske kejser, *Friedrich 3.*, som nævnt død og havde efterladt tronen til *Wilhelm 2.* Vicky selv levede endnu ved Victorias død, men var for syg til at deltage i begravelsen og døde et halvt år senere. Alice, der var gift med Storhertug *Ludvig 4. af Hessen*, var død allerede i 1878, og hendes mand var fulgt efter i 1892. Disse to forældre spares derfor for at opleve, at to af deres døtre, czarina *Alix* af Rusland og den ældre søster, Storfyrstinde *Ella* blev myrdet under den russiske revolution. (Se side 323). Hertug *Alfred af Edinburgh* var død i 1900, som regerende hertug af *Sachsen-Coburg og Gotha*, året før Victoria, og den svagelige *Leopold* allerede i 1884. Prinsesse Beatrices mand, *Heinrich af Battenberg*, var død i 1896. Af de 18 personer var 6 således allerede borte i 1901, og 6 måneder efter altså tillige Vicky.

Dronning Victorias død kan næppe have været den store sorg for Edward. Det er i alle tilfælde en kendsgerning, at han næsten blev et andet menneske, efter at han – i en alder af 60 år – omsider blev konge. Han blev ikke bare mildere og venligere; han blev simpelthen sig selv. Og hvad der forbavsede størstedelen af englænderne: han blev en aldeles fortrinlig konge i de 9 år, han fik lov at regere. Hans og Alexandras russiske niece, Storfyrstinde *Olga*, har på sine gamle dage i sine erindringer udtalt: »Hvis bare min fader (*Alexander 3.*) og onkel Bertie havde levet til 1914, havde vi aldrig oplevet 1. Verdenskrig. Den ækle *Wilhelm 2.* ville aldrig have vovet en krig mod de to. Han var hundeanst for dem begge.«

Dronning Victorias begravelse blev en formidabel iscenesat begivenhed, hvorved Edward, der på god, gammel, engelsk facon elskede farver og skuespil, for første gang fik lov at vise, at man nu havde fået en konge, der ikke agtede at gemme sig. Det eneste, der ærgrede ham ved begravelsen, var den urimelige opmærksomhed og begejstring som Londons befolkning lagde for dagen ved synet af Kejser *Wilhelm* i følget.

Kejser *Wilhelm*, der kun 13 år senere indledede 1. Verdenskrig og provokerede Edwards søn, *Georg 5.*, til at drage England ind i krigen, havde nemlig ved Victorias dødsleje højroret erklæret, at han ikke ville forlade England, før dronningen var begravet. Han havde ønsket at forblive i England til alt var overstået »som medlem af den kongelige, engelske familie«. Det var ved sådanne bemærkninger fra

Dagligdag på Windsor, uændret gennem 40 år: Dronning Victoria ved strikke-tøjet i sin dagligstue, medens hendes yngste datter, Beatrice af Battenberg læser avisen højt for hende. – Fotografi fra omkring 1895.

Endelig en bejler til Prinsesse Maud! Alexandra og Edward har i 1895 besøg af deres danske nevø, Christian (10.)s broder, søofficeren Prins Carl. I 1896 blev parret gift og i 1905 drog de sammen til Norge som Kong Haakon 7. og Dronning Maud. Se nærmere i sidste kapitel i bind 2.

Wilhelms side, at Edward måtte lægge bånd på sit temperament for ikke at sætte ham på plads. Han vidste jo, at kejseren ringeagtede sin moder Vicky, netop fordi hun var engelskfødt og søster til Edward.

Dronning Victoria havde i sin endeløse lange regeringstid kun åbnet parlamentet 7 gange og havde altid gennemtruffet, at det blev gjort så ufestligt som muligt. Hun havde også altid nægtet selv at oplæse åbningstalen. Det blev anderledes i Edward 7.s regeringstid. Det blev faktisk fra starten den prægtige festforestilling, vi kender den dag i dag, og som man havde kendt i 1700-tallet. Den eventyrlige guldkaret, som Georg 3. i sin tid havde betalt 7.000 pund for, blev fundet frem igen og istandsat, og Dronning Victorias trone blev kopieret, så at Alexandra kunne sidde ved siden af kongen, mens han selv læste åbningstalen op.

Hans økonomiske situation var i 1901 efterhånden helt fortrinlig. Hans finansielle rådgiver, *Ernst Cassel*, havde i de seneste år forinden skabt orden i hans pengesager. »Jeg er den første prins i Englands historie, der er blevet konge uden at have gæld«, erklærede Edward stolt. Nu fik han 9 mill. kroner i apanage plus vedligeholdelse af de kongelige slotte og yachter og fri brug af post og telegraf. Yderligere havde han 1 mill. kr. i indtægter fra Hertugdømmet Lancaster og Alexandra fik tillagt et lignende beløb som dronning. Han fik ingen økonomiske bekymringer mere.

Det næste store show, Edward agtede at iscenesætte var sin egen og Dronning Alexandras kroning, men forinden ønskede han at have den planlagte flytning fra Marlborough House til Buckingham Palace overstået. Her besøgte Alexandra for første gang i de 38 år, hun havde boet i England, sin afdøde svigermors mest private gemakker. Dem havde kun meget få personer haft adgang til før nu.

I det første år efter sin moders død gennemførte Edward et repræsentations- og selskabsliv, England ikke havde oplevet i 40 år. Når ikke han holdt middage på slottet, hvor Alexandra altid optrådte som strålende værtinde, gik han selv ud til teateraftener eller til middage i private hjem i en målestok, London ikke havde kendt siden Georg 4.s tid i 1820'erne. I dette første år som konge havde han ikke en eneste friaften. Han var altid på færde, og han nød det. Ind imellem nåede han også stilfærdige middage hos sin veninde på de ældre dage, den førnævnte Mrs. Alice Keppel, som boede på Portman Square.

I marts 1902 tilbragte han incognito en uge i Paris, hvor han daskede rundt på boulevarderne ligesom i gamle dage, og herfra tog han

videre til Biarritz i tre uger. Det var hans første pusterum i 14 måneder. På denne tur var det Mrs. Keppel og ikke Alexandra, der ledsagede ham. Senere på året tog han på kur til Marienbad i Böhmen, medens Alexandra var på besøg i Danmark. I Marienbad slog han sig ned på et hotel, hvor han havde sikret sig en komfortabel suite. Han var stolt over, at han rejste mere beskedent end hans moder havde gjort mens Prins Albert levede. Edward medbragte aldrig en hofstab på mere end 30 personer; Victoria og Albert havde aldrig rejst med mindre end 100 tjenere. Edward klarede sig med én suite; hans moder havde altid lejet et helt hotel og oven i køben sendt sine egne møbler i forvejen for at føle sig mere hjemme.

Han indførte i sin kongetid også officielle statsbesøg i andre lande, for at etablere gode kontakter, altså en ny form for ambassadørtjeneste, som vore dages monarker har taget op efter ham. I 1908 var han eksempelvis i Danmark hos Frederik 8. og i Sverige hos Gustav 5. Det var første gang en engelsk konge overhovedet gæstede Sverige. Men hans broderdatter, *Margareta* – senere moder til Dronning *Ingrid* af Danmark – var 3 år forinden blevet gift med den svenske Arveprins *Gustav* (6.) *Adolf*, og Edward ville også gerne se til familien. Han rejste videre til Norge, hvor han blev modtaget af sin egen datter Maud og sin svigersøn, Kong Haakon 7.

På sine lange rejser på kontinentet brugte han sine tre specialbyggede, yderst komfortable jernbanewaggoner, der var udstyret med lænestole, tykke tæpper, spilleborde, bibliotek og bar. Badeværelser savnedes heller ikke i vognene. Til det nu foretrukne Marienbad sendte han altid tre biler i forvejen. Han havde været bilentusiast fra de første biler kom frem, men tillod aldrig Alexandra at køre. Hans tre biler blev passet og tilset af en medsendt ingeniør.

Den forestående kroning optog ham meget. Han gennemgik og kommenterede hver detalje i det store arrangement. Der havde ikke været afholdt nogen kroning i England siden den 19-årige Victoria var blevet kronet i Westminster Abbey i 1838. Det var nu 64 år siden, og der levede ikke længere ret mange, der overhovedet havde oplevet denne begivenhed. Det benyttede Alexandra sig af. Hun lod sy en moderne kjole, der bestemt ikke havde aner i tidligere engelske kroningsritualer.

Kroningen blev fastsat til den 26. juni 1902, kort efter Boerkrigens afslutning. Men allerede i maj – da mange af imperiets overhoveder, indiske prinser og koloniale dignitarere var nået til London – rygtedes

det, at den 60-årige Edward havde overanstrengt sig og var alvorlig syg. Han havde i det første år som konge taget yderligere på i vægt. Lægerne konstaterede med bekymring, at hans livmål nu var 122 cm. Den 14. juni – 12 dage før kroningen – fik han en alvorlig forkølelse og måtte gå til sengs på Windsor. Dr. *Laking* konstaterede en blindtarmsbetændelse. Det lyder ikke så alvorligt i vore dage, men i 1902 var der kun foretaget to vellykkede operationer af denne art i hele England. Edward blev vanvittig irriteret ved udsigten til operation: »Hvis dette skal fortsætte, opgiver jeg det hele og abdicerer!«

I nogle dage prøvede *Laking* med en mælkediet. Temperaturen steg og faldt. Edward rasede. Han var en ubeskrivelig vanskelig patient. Han stod daglig op, men gik tidlig i seng. Han *ville* klare kroningen – »om jeg så skal dø af det«.

Den 23. juni – 3 dage før den store dag – kom Edward med særtog til London og blev i en lukket vogn kørt til Buckingham Palace. Han var så syg, at man ikke turde lade folk se ham. Nu gik *Laking* til sagen: »Deres Majestæt dør, hvis der ikke opereres nu, og uden yderligere forsinkelse.« *Laking* tilføjede, at en operationsstue stod klar på slottet. – Kroningen måtte udsættes på ubestemt tid.

Edward kæmpede til det sidste for at afværge operationen. Han ville ikke skuffe sine landsmænd og de mange hundrede gæster. »*Laking*, jeg vil ikke finde mig i mere. Jeg lider i forvejen nok af helvedes smerter. Vær venlig at forlade værelset.«

Laking svarede, at under sådanne forhold kunne han ikke adlyde den kongelige ordre. Det lykkedes ham med milde ord at bringe Edward til ro og besindelse.

Den næste morgen – 24. juni 1902 – foretog dr. *Treves* under overværelse af den berømte Lord *Lister* og sir *Thomas Smith* operationen. Den klarede på 40 minutter. Edwards første ord efter narkosens ophør var »Hvor er Georg?« Georg (5.) var i disse år kommet til at stå sin fader nærmere end noget andet menneske.

Med to døgn varsel blev den store kroningsceremoni aflyst, men englænderne var faktisk mere optaget af Edwards helbredelse end af den udsatte festlighed.

Han kom sig forbavsende hurtigt efter den vellykkede operation, og han gjorde *Laking* og *Treves* til Baronets, dels som tak og dels som undskyldning for sin opførsel den sidste aften før operationen. Efter en sommertur med »*Victoria & Albert*« kunne kroningen finde sted 9. august 1902.

De fleste af de udenlandske gæster havde forladt London, da den længe udsatte begivenhed omsider løb af stabelen, men så meget større var befolkningens jubel ved at se monarken og hans smukke og stadig usandsynlig ungdommelige dronning. Edward var stolt af, at hans eget livsmål var faldet til 113 cm, og at han nu helt passede sin uniform under hermelinskåben. Ved generalprøven havde hele familien været forsamlet, og alle var blevet helt stumme af glæde, da han trådte ind i hermelin med krone og scepter. Han var blevet stående et øjeblik og havde bare sagt: »*Godmorgen børn. Er jeg ikke en grinagtig gammel mand at se på?*«

Selve kroningen forløb programmæssigt. Efter den obligate jubel over Dronning Alexandras prægtige fremtræden, gik der endnu et sødt gys gennem forsamlingen, da to andre, smukke kvinder fra Edwards omgangskreds trådte ind i Westminster Abbey. Det var Mrs. *Alice Keppel* og skuespillerinden *Sarah Bernhardt*!

På baggrund af, hvad vi hidtil har hørt om Edward, er det dobbelt overraskende, at hans kongegerning gennem blot 9 år – fra 1901-10 – alligevel kom til at gå over i historien som noget af et mesterstykke. Vel var han arvelig belastet med hannoveranerens sans for vellevned, vel var han præget af sin reaktion mod faderens tyskprægede, ufrie opdragelse til anstand, selvbeherskelse, fromhed og pligtfølelse og tillige af sin glædesløse moders konsekvente undertrykkelse, der aldrig havde tilladt ham anden form for offentlig optræden end den rent repræsentative og vel var han også en doven læser hele livet igennem. Men i de 40 års lediggang havde han trods alt opbygget indre reserver, som nu kom til fuld udfoldelse. Han mødte i sin kongegerning med store sprogkundskaber, utrolig mange kontakter i udlandet skabt på hans mange rejser. Han havde livet igennem været en god lytter og var efterhånden forbavsende all-round orienteret. Dertil kom hans blændende evne til at holde improviserede taler og hans behagelige elskværdige væsen, lette utvungne omgang med mennesker, som alligevel aldrig manglede naturlig værdighed. Han var yderligere præcis som et urværk og holdt sine aftaler (hvad Alexandra aldrig lærte), og tillige så korrekt i sin påklædning, at han blev modeskabende (Edwardiansk elegance). Dette sidste forhindrede dog ikke den altid uniformsklædte Wilhelm 2. i at kalde ham »*en gammel påfugl*«.

På denne alsidige, meget sympatiske baggrund fremkaldte han nu i de følgende år overalt i Europa ved sit naturlige væsen og sin udprægede *bon sens* en følelse af tryghed og behag, som man tør sige var

»Kroningen skal gennemføres, om jeg så dør af det«, sagde Edward nogle døgn før den berammede kroning 26. juni 1902. Men lægerne fik i sidste øjeblik kroningen udskudt og Edward på operationsbordet. – Den 9. august gennemførtes den store ceremoni. Den kronede Konge var 60 år og kom kun til at regere England i 9 år.

utypisk for Kejser Wilhelm 2. Endelig må man ikke overse den efterhånden legendariske folkeyndest, som blev Dronning Alexandra til del, og som i hine tider betød mere for den hjemlige bedømmelse af ham selv, end man måske vil fatte i dag. Hun var et helt uundværligt led i den almindelige englænders »image« af den engelske kongemagt. Edwards sans for fest og farver, pomp og pragt – demonstreret allerede ved både Victorias begravelse 1901 og ved kroningsfestlighederne i 1902 – havde fremkaldt et befriende pust over England, som i et halvt århundrede havde følt sig ladt i stikken på dette område af den sørgende enke på Windsor. Ja, selv forud for hende, under hendes to farbrøders regime, havde det også været småt med de udadvendte kongelige fester og ceremonier, som enhver traditionskær englænder ventede og forlangte. Tænk blot på Victorias faders og farbroders mærkværdige dobbeltbryllup i 1818, som havde fundet sted i Dronning Charlottes dagligstue. Nej, Edward skabte glæde og fest igen i England. Det er senere sagt om ham, at han skabte det mest farverige hof, englænderne havde oplevet siden *Charles 2.s* dage sidst i 1600-tallet.

I Edwards kongeår blev det iøvrigt først og fremmest udenrigspolitikken, der interesserede ham. Fra sine mange rejser og talrige samtaler med statsoverhoveder havde han dannet sig et meget realistisk billede af magtforholdene i Europa. Ved hans overtagelse af tronen i 1901 havde England udenrigspolitisk set stået aldeles isoleret, nærmest præget af Victorias personlige slægtsmæssige forkærlighed for Tyskland.

Her skete en voldsom forskydning i Edwards regeringstid. Ændringen havde vel sin mest umiddelbare rod i større og større ængstelse for sin nevø, den tyske kejsers fremturen. Udadtil opretholdt onkel og nevø dog stadig et tåleligt forhold, selv om den besindige Edward i stigende grad afskyede hele den militærliderlige, selvforherligende, paradeagtige pragt, som Wilhelm 2. omgav sig med, og hele kejserens pralende, selvhævdende og sleske form. Så sent som ved kroningen havde Wilhelm 2. søgt at få lov at være gæst, skønt ingen statsoverhoveder i følge engelsk skik var indbudt, og han havde været meget fornærmet over at blive afvist. Da han året efter meldte sig selv til Edwards og Alexandras 40 års bryllupsdag på Sandringham, havde Edward sagt ham mange drøje sandheder og Alexandra havde nærmest været udmattet, da den besværlige gæst omsider rejste. Denne visit i 1903 blev endda ikke Wilhelm 2.s sidste besøg i England. Han kom igen i 1907. Da Edward i mellemtiden havde set en gengivelse af

Dronning Alexandra holder generalprøve på kroningshøjtideligheden i 1902. Billedet er taget af hoffotograferne W. & D. Downey, der i dagens anledning har rullet »Slotsbagtæppet« ned i atelieret. Det er lidt for smalt til den imponerende række af 6 tjenstgørende unge engelske adelsmænd.

et maleri af kejseren i hvid paradeuniform med flagrekappe, ørnehjelms og dragen sabel, udbød han: *»Dette er ikke et maleri. Det er en krigserklæring!«*

Edward følte derfor efterhånden, at han nødvendigvis måtte etablere en modvægt til det mere og mere dominerende Tyskland, som han vidste forhandlede om alliancer både med Rusland og Frankrig. De aftaler, Edward i 1904 gjorde med Frankrig og i 1908 med Rusland, foretog han udelukkende for at pacificere Wilhelm 2., men det fik ulykkeligvis kun til følge, at den krænkede kejser begyndte at føle sig isoleret og indkredset af *»sin krigshetzende onkel«*, og derfor blev yderligere aggressiv. *»Min onkel Edward er en satan. Ingen fatter, hvor stor en satan han er!«* udbød den altid mistroiske kejser ved et middagsselskab med 300 gæster i Berlin.

Det alliancemønster, Edward opbyggede i disse år – stærkt præget af sin egen internationalt velanskrevne person – foretog han for at bevare freden i Europa, men som man vil vide, lykkedes det ikke. Det sørgelige resultat af disse forgæves bestræbelser blev han dog selv forskånet for at opleve, fordi han døde allerede i 1910. Men når verdens-

krigen trods alt i 1918 sluttede med en engelsk-fransk sejr, med russisk støtte helt op til 1917, var det på grundlag af Edwards forudseende udenrigspolitik. Det vidste ingen bedre end hans egen søn *Georg 5.*, som kom til at forestå opgøret med kejser Wilhelm. Det er værd at understrege, at Edwards andel i ententen med Frankrig 1904 skyldtes en meget stor personlig indsats, ganske som det ændrede forhold til Rusland i 1908. England var bestemt ikke populær i Frankrig, da Edward i 1903 ufortrødent var rejst til Paris for at orientere sig. Englands indsats i den nylig afsluttede Boerkrig havde svækket landets anseelse i Frankrig kolossalt. Edward og hans følge blev modtaget med fyråb og »*Leve Boerne*« på banegården i Paris. »*De kan ikke lide os*«, hviskede en af Edwards ledsagere. »*Næh, hvorfor skulle de også det?*« brummede Edward.

Men da Edward efter 3 dage i Paris på sin utvungne måde med cigar i munden og sin sikre situationsfornemmelse atter forlod den franske hovedstad, råbte man »*Kongen leve*«, og året efter var den fransk-engelske *Entente Cordiale* sluttet med den franske præsident *Loubet*. Det regnede Edward selv for sit livs bedste præstation.

Præsident *Loubet* blev to måneder senere storartet modtaget i London. Han var udrustet til besøget med følgende notits fra en fransk diplomat med henblik på sit første møde med Dronning Alexandra:

»*Dronning Alexandra fylder 60 i december. Hun ser forbausende godt ud, og man ville godt kunne tage hende for en kvinde på 35. Hun er døv og meget svær at tale med, men hvis man udtaler alle ord klart og tydeligt, fatter hun alt. Man påstår, hun er meget lidt begavet, men det er et rygte, som kongens veninder, som hader hende, har udspreedt. Og det er uretfærdigt, for hun viser sig altid meget tålmodig og overbærende over for dem. Hun er meget kvikkere og mere kultiveret end almindelig antaget. Hun taler frit om alle spørgsmål og skjuler aldrig sine følelser. Hun lægger megen vægt på det indtryk, hun selv gør og sætter pris på at læse beundring i øjnene på de mennesker, hun taler med.*«

I 1905 havde Edward og Alexandra – som tidligere nævnt – den store glæde at se deres datter Maud gjort til Norges dronning. Men den historie er særlig omtalt sidst i bind 2.

I juni 1908 sejlede Edward officielt – til Wilhelm 2.s raseri – til Reval for at møde Alexandras søstersøn, den 40-årige *Nicolai 2.* og hans tyskfødte czarina, *Alix*, og overtale den sidste, svage czar til at droppe sin hidtidige tyskvenlige politik og slutte sig til England og Frankrig.

Den onde ånd i den glücksborgske slægtshistorie både i Danmark, England, Grækenland og Rusland, var fra 1888 til 1918 Dronning Victorias dattersøn, den tyske Kejser Wilhelm 2. (1859-88-1914-41). Hans nærmeste familie blev i seks tilfælde indgiftet i Det glücksborgske Hus. Hans søster Sophie blev i 1889 gift med den senere græske Kong Konstantin 1. og hans eneste datter, Victoria Louise blev i 1913 gift med Hertuginde Thyra af Cumberlandts yngste søn, Ernst August af Braunschweig-Lüneburg. Endvidere blev en datter af dette ægteskab, Prinsesse Frederika i 1938 gift med den senere Kong Paul af Grækenland. Til slut kan det tilføjes, at en søn af kejseren, Prins August Wilhelm (»Auwi«), i 1908 blev gift med en datter fra den tyske gren af Glücksborg-slægten, Prinsesse Alexandra Viktoria. Her ses kejseren med sin gemalinde, Kejserinde Auguste Victoria (1858-1921), der var Prinsesse af Augustenborg og således en efterkommer af Struensee. Hun var meget religiøs, og den græske kongefamilie kaldte hende »Tante Hallelujah«. Parret er omgivet af de 6 sønner og deres eneste datter. – Maleri fra 1900.

Edward gjorde turen med sin store kongeyacht, »Victoria & Albert« den korte vej gennem Kielerkanalen. Både på udtur og hjemrejse lod den febrilske kejser sit kavaleri eskortere det engelske skib på begge sider af kanalen. For at undgå synet forlod Alexandra dækket og gik ned i sin kahyt og trak gardinerne for!

Men i Reval opnåede Edward, hvad han ville: Hvis Tyskland skulle true med krig, måtte kejseren nu vide, at *England*, *Rusland* og *Frankrig* ville stå sammen. Man skulle tro, at dette faktum måtte køle den urolige, tyske kejser.

En af de første dage af maj 1910 begyndte Edward for alvor at skrante. Han var kommet forkølet hjem fra en sejltur i Biarritz og led af voldsomme hosteanfald.

Han kæmpede bravt i nogle døgn. »Jeg vil klare det«, blev han ved at gentage. Alexandra var ved hans side til hans sidste øjeblik. Han døde den 6. maj 1910. Så udviste Alexandra påny et eksempel på sin mærkelige overlegenhed. Hun sendte straks bud efter Mrs. Alice Keppel, som hun altid havde respekteret og som hun betragtede som den, der mere end nogen anden havde holdt Edward i god form i de seneste år. Mrs. Keppel skulle også have lov at tage afsked med sin kongelige ven.

Hans begravelse 20. maj 1910 blev et prægtigt skuespil, han ikke kunne have iscenesat bedre selv. Ved de store monarkers begravelse noterer pressen altid ivrigt, hvor mange konger, der var til stede. Ved Edwards begravelse var der 9, som han alle havde været i familie med, men som ikke alle ville være kommet, hvis han var død 4-5 år senere, efter udbruddet af 1. verdenskrig. Her er listen: Først hans egen søn, Kong Georg 5., dernæst Kejser Wilhelm 2. af Tyskland, Kong Haakon 7. af Norge, Kong Frederik 8. af Danmark, Kong Albert af Belgien, Kong Georg 1. af Grækenland, Czar Ferdinand af Bulgarien, Kong Manuel 2. af Portugal og Kong Alfons 13. af Spanien.

Hans eftermæle blev – trods hans mange ungdomseskapader – meget smukt: »Ingen anden mand i vor tid har været så elsket af sin familie og sine venner, som han. Han har fortjent den hæderstitel, han vandt sig: »The peacemaker of the world.«

Ved Edwards død var Alexandra 66 år gammel. Den, der vil betragte det sidste billede af parret sammen på side 241 vil have svært ved at fatte det. Hun ser langt yngre ud. Men nu havde hun til gengæld 15 lange år foran sig som enke.

Fra 1910 ældedes hun hurtigere. Hendes tid var forbi, men hendes

Dette er formentlig det sidste, gode billede af Edward sammen med Alexandra. Det er taget i Cowes under en lystsejls i august 1909, da Edward var 68 og Alexandra 65 år gammel. Edward døde et halvt år senere.

popularitet holdt sig uændret. Nu blev hun for englænderne »*The beloved Lady*«. Hun blev boende på Sandringham i nær kontakt med sin altid hengivne søn, den nye Kong *Georg 5.* og hans gemalinde Dronning *Mary*. Men hun blev alligevel ensom, og den flagrende forvirretthed, der i hendes unge dage havde gjort hende så uimodståelig, ændrede sig nu til grænseløs omstændelighed med utrolige småting, yderligere forstærket af hendes stadig tiltagende døvhed. Det blev efterhånden næsten umuligt at føre en fornuftig samtale med hende. Kredsen omkring hende tyndede samtidig stærkt ud. Hun tog til Danmark om sommeren for at tilbringe ferien sammen med sin søster, enkekejserinden af Rusland på Hvidøre (se side 343). Denne villa i Klampenborg – nær barndomshjemmet Bernstorff Slot – havde søstrene erhvervet i 1907, for at de efter Christian 9.s død stadig kunne bevare kon-

Dette interiør ser ganske ud, som om det kunne være fotograferet i Christian 9.s palæ på Amalienborg. Men det forestiller Dronning Alexandras dagligstue i Marlborough House i London. Alexandra elskede som sin moder nips, fotografier og turistsouvenirs. Der var ikke en ledig tomme på noget bord eller nogen hylde. Og der blev ikke mindre overlæsset, da hun blev alene efter Edwards død.

Næste generation klar til at overtage den engelske trone. Georg (5.) og Prinsesse Mary fotograferet på Abergeldie i 1906 efter 13 års ægteskab. Billedet er taget 4 år før Georg blev konge ved sin faders død. Ægteparret havde – ligesom Alexandra og Edward – fået i alt 6 børn. Her ses i første række den 9-årige Prinsesse Mary, der i 1922 blev gift med Jarlen af Harewood, dernæst den 4-årige Prins Georg, senere Hertug af Kent og i 1934 gift med den græske Prinsesse Marina. Så følger den 6-årige Prins Henry, senere Hertug af Gloucester og i 1935 gift med Lady Alice Montagu-Douglas-Scott. Endvidere den 12-årige vordende »Prins af Wales«, tronfølgeren Edward (8.), der efter sin faders død i 1936 blev konge i elleve måneder, før han abdicerede til fordel for sin yngre broder Albert, der blev konge under navnet Georg 6. Det er ham, der ses som 9-årig yderst til højre. Mary står med familiens yngste 1-årige søn John på armen. Han led af epilepsi og døde 14 år gammel.

takten med deres elskede Danmark. Men allerede udbruddet af 1. verdenskrig afbrød i 1914 denne årlige tradition, og selv om enkekejserinden nogle år efter den russiske revolution i 1917 flyttede til Hvidøre og endte sine dage her, kom Alexandra aldrig mere til Danmark efter krigen. Det var hun blevet for skrøbelig til. Hun genså sin elskede søster Dagmar sidste gang i England 1919-20, da et engelsk krigsskib bragte en del af de sørgelige rester af den russiske czarfamilie fra Krim til London.

Alexandra oplevede således hele 1. verdenskrig med sin søn, Georg 5., som øverste, engelske feltherre. Ved krigsudbruddet 1914 havde Alexandra sagt om Kejser Wilhelm: »Jeg har altid hævdet, at han var en slet mand. Nu vil man måske give mig ret?« Men efter kejserens fald i 1918 undlod hun at triumfere. Det var hun blevet for gammel og for menneskeklog til.

Hun nåede at se sin efterslægt blomstre med otte voksne børnebørn og de første oldebørn, men det bekymrede hende, at hendes ældste barnebarn, den vordende tronfølger, Prins *Edward af Wales*, der var 31 år ved hendes død, endnu ikke var blevet gift.

Hun døde på Sandringham i 1925; hun blev 81 år gammel og var allerede da en sagnskikkelse, som hele den yngre efterkrigs generation kun kendte af omtale. Men i sit eftermæle er hun endnu i England »Europas smukkeste dronning«.

Og hendes og Edwards efterslægt har stadig siden beklædt den engelske og – med Dronning Maud – i øvrigt også den norske trone. I England kan Edwards og Alexandras efterslægt allerede møde med tredje generation på tronen, sådan som stamtavle 7 på side 179 viser.

*

Georg (5.) – siden Dronning Victorias død Hertug af York – stod 1910 som Edward 7.s eneste søn klar til at overtage Englands trone og ansvaret for hele det engelske imperium. Men Georg 5. var ingen ny udgave af Edward 7. Hverken på godt eller ondt. Han var snarere en engelsk version af sin danske morfader, Christian 9. Retlinet, bundhæderlig og dybt moralsk i al sin vandél, men tung af sind, ikke så lidt sky og uden evne til at udtrykke sig. Han var tillige dybt deprimeret over at have mistet sin fader: »*Min bedste ven og den bedste fader i verden med hvem jeg aldrig nogen sinde har haft et sammenstød i hele mit liv.*«

Man skulle tro, at det var tre søstre, der her kommer gående, men det er Dronning Alexandra med sin ældste, ugifte datter Victoria til venstre og Enkekejserinde Dagmar til højre. Alexandras bevægelser røbede altid hendes stive højre ben, selv om hun i de yngre år havde trænet sig i at bevæge sig så yndefuldt, at hendes måde at gå på skabte mode. Billedet er taget i England i 1921, fire år før Alexandras død og syv år før Dagmars død.

Som vi har set, var han blevet gift i 1893 med sin afdøde broders forlovede, Prinsesse *Mary af Teck*. Det var naturligvis ikke noget inklinationsparti, men ikke desto mindre blev ægteskabet meget lykkeligt. Mary udviklede sig til en betydelig, måske lidt striks personlighed, der tidlig og silde støttede sin hæderlige og retlinede gemal, skrev hans taler og hjalp ham med at lære dem udenad.

Parret havde i Edward 7.s tid været anvendt som goodwill-ambasadorer på rejser i det store Imperium. Allerede i 1901 havde de på lang sørejse besøgt Gibraltar, Malta, Aden, Ceylon, Singapore, Australien, New Zealand, Mauritius, Natal, Sydafrika, Canada og New Foundland, og i 1905-06 havde de været i Indien. Georg 5. havde på forhånd større personlig kontakt med Imperiet end hans fader nogen sinde havde opnået. Men han var trykket af sin forestående opgave. Han var et udpræget friluftsmenneske, dårlig boglæser og havde en lidt trist tilbøjelighed for at kede sig. Det led han selv meget under. Han havde elsket det festlige liv i sin faders tid. Nu blev han konge med en verdenskrig ret forude.

Da Georg 5. besteg tronen, var hans børn lige i den alder, hvor de havde mest brug for deres forældre. Det kom de alle til at lide under, for Georg 5. fik aldrig stunder til at beskæftige sig nok med børneflokkene. Den, der lå ham mest på sinde at holde kontakt med, var naturligvis den ældste søn, *Edward*, opkaldt efter Dronning Victorias fader; men med denne lidt sære, velbegavede og sky prins fik han aldrig rigtig den ønskede kontakt. Der var en uoverstigelig generationskløft mellem dem. Til den næstældste søn, *Albert* – opkaldt efter Victorias ægtemand, fordi han var født på den afdøde prinsgemals dødsdag – havde han et langt naturligere forhold. Men Albert led under en lille talefejl, der ofte gjorde ham nervøs. Som vi senere skal se blev det Albert, der blev sin faders faktiske efterfølger. Også i denne generation glippede forhåbningerne til den ældste søn.

England indtrådte i verdenskrigen den 5. august 1914 efter et ubesvaret ultimatum til den tyske kejser om at spare Belgien, hvis neutralitet England havde garanteret. Georg 5. var fortvivlet, men i London oppiskedes nu hurtigt et afsindigt had mod »der Kaiser«. Det engelske kongehus' nære relationer til Tyskland blev en belastning. Offentligheden gennemtvang, at medlemmer af det tyske keiserhus og andre af Tysklands forbundsfæller blev slettet i deres æresregimenter, og at deres bannere som riddere af hosebåndsordenen blev fjernet fra St. George's kapel i Windsor. Selve det engelske kongehus slettede i 1917

Maleri af Bacon, der gengiver Kong Georgs 5.s kroning i sommeren 1911. Begivenheden var lige så festlig iscenesat som hans faders kroning 9 år forinden, men Georg 5. nød ikke forestillingen på samme umiddelbare måde som Edward 7. havde gjort det. Han havde ikke arvet sin faders sans for udvendig festivitas. Det er Dronning Mary der ses midt i billedet. Georg 5. var 46 år gammel og Dronning Mary 44 år. De kom sammen til at regere England i godt 25 år.

Blandt de bekymringer, den 45-årige Kong Georg 5. arvede ved sin faders død, var hans kødelige fætter, den 6 år ældre, tyske Kejser Wilhelm, ikke den mindste. Men endnu i 1913 – året før udbruddet af 1. verdenskrig – omgikkes de to monarker stadig. Her ses de sammen til hest i Berlin 1913. Året efter råbte hele England »Hang der Kaiser« og vandaliserede tyske forretninger i London. Krigen mellem de to fætre brød ud ved Englands fremtvungne krigserklæring den 5. august 1914.

betegnelsen *Hannover* og *Sachsen-Coburg* og kaldte sig fremtidig *Windsor*, og prinserne af *Battenberg* måtte tage navneforandring til *Mountbatten*.

Som man kunne vente af den pligttopfyldende Georg 5., blev han de engelske hæres og flådeafdelingers utrættelige inspektør i de fire lange krigsår (se billedet overfor). Han styrtede med sin hest under en inspektion i 1916 og pådrog sig livsvarig skade på sit ene ben. Begge

Georgs to ældste sønner, Edward og Albert, gjorde militærtjeneste under krigen. Albert var ved flåden og deltog i slaget ved Jylland 1916, mens Edward måtte nøjes med at være adjutant ved generalstaben i Frankrig. Man ville ikke løbe risikoen for at tyskerne skulle tage ham til fange som officer ved fronten.

Selv om England stod som en af sejrherrene i 1918, var det et forarmet og forandret England, der nu skulle vende tilbage til fredstid. Man måtte indføre fødevarerationering, og England oplevede sociale problemer af hidtil ukendt art. Én million demobiliserede soldater skabte en katastrofal arbejdsløshed. I 1924 fik England som et af de første lande i verden en arbejderregering under *Ramsay Mac Donald*.

Det var ikke et England, Georg 5. kunne føle sig stolt af. Alt var blevet anderledes. Men den popularitet, han havde skabt sig under krigen var urokkelig. Han blev bare mere og mere stille og indad-

Kong Georg 5. var sin hærs utrættelige førstemand under hele 1. verdenskrig 1914-18. Han drog fem gange til valpladserne i Frankrig, aflagde syv besøg på flådebaserne, holdt 450 inspektioner af hær-afdelinger, besøgte 300 hospitaler og uddelte personlig over 50.000 militære medaljer. Her ses den pligt-opfyldende konge ensom på slagmarken, fotograferet i 1917.

vendt. Med hans moder, Dronning Alexandras død i 1925 og hans ældste søsters død i 1931, brast hans sidste bånd til den fortid, han havde elsket så højt. I de sidste 10 år af sit liv – 1926-36 – var han ofte syg og viste sig som en lige så utålmodig, besværlig patient som sin fader. I 1928 gennemgik han en hjerteoperation og kom sig nogenlunde, men fra 1930 gik helbredet atter tilbage. Hans 25 års regeringsjubilæum 1935 – se billedet nedenfor – klarede han smukt og værdigt at stå igennem, men året efter døde han i januar 1936. Han havde nået at se Hitlers start i Tyskland og anede, at hans død ville spare ham for at opleve endnu en verdenskrig.

Ved hans død blev Edward udråbt til konge som *Edward 8.* Den nye konge var 41 år og ugift. Efter at have været konge i godt et halvt år – man nåede at udsende et frimærke med hans portræt – meddelte han i november 1936, at han ønskede at gifte sig med en amerikansk, to gange skilt dame ved navn *Wallis Simpson*. Folk, der kendte hen-

Kong Georg 5. og Dronning Mary og deres fem børn ved deres 25-års regeringsjubilæum 1935. Bagest: den ugifte Tronfølger Edward (8.), Henry, Hertug af Gloucester, Hertugen af York, den senere Georg (6.) og Georg, Hertug af Kent, som året forud var blevet gift med Prinsesse Marina af Grækenland. Forrest: Prinsesse Mary, gift med Henry George, Jarl af Harewood og endelig Georg 5. og Dronning Mary.

Kong Georgs og Dronning Marys ældste søn Prins Edward af Wales voldte familien bekymringer allerede fra de unge år. Det var Georg 5.s store sorg, at han aldrig kunne etablere den kontakt med sin ældste søn, som han selv havde haft med sin fader. De repræsenterede to helt forskellige livsanskuelser. Endnu ved sin faders død i 1936 var den 41-årige Edward ikke blevet gift. Skønt han kaldtes »Prins Charming« og nød stor popularitet i England, havde han aldrig fundet nogen kvinde, han ønskede at gifte sig med. I 1936 blev han konge i 11 måneder. Så abdicerede han til stor sorg for sin moder og til almindelig bestyrtelse for hele sit imperium. I 1937 ægtede han den amerikanske, fraskilte Mrs. Wallis Simpson, som han foretrak frem for Englands krone.

Han afløstes af sin et år yngre broder Albert, der blev konge under navnet Georg 6. Edward gik i frivilligt eksil med Wallis Simpson under titlen Hertugen af Windsor. I mange år ville hans moder ikke se ham – og navnlig ikke se hertuginde. Men familien blev forsonet før hans død i 1972. Mrs. Simpson lever fremdeles og er nu 79 år gammel. – Fotografi fra 1937.

de, fattede ikke, hvad Kongen, der kunne få hvem, han pegede på, særlig så i hende. *»Hun ligner enhver anden smart dame, man kan se i hundredvis af på bedre, engelske restauranter«*, sagde en af hans græske fætre. Men Edward ville have hende! Premierministeren erklærede, at et ægteskab af denne art ville møde en stærk uvilje i den engelske befolkning.

Da sagen blev kendt, udløste den en voldsom strid. Churchill var blandt dem, der støttede Edward 8; de store aviser gik også ind for Mrs. Simpson. Arbejderpartiet tog det standpunkt, at kongen måtte rette sig efter sin regering. Men den almindelige folkestemning var,

som ventelig, imod ægteskabet. Da Edward til slut erkendte dette, tog han den fulde konsekvens, som hans fader altså blev sparet for at opleve, men som bragte hans moder til fortvivlelse af sorg og skam. Han abdicerede 11. december 1936, fik dagen efter titlen *Hertug af Windsor*, flyttede til udlandet og giftede sig det følgende år med Mrs. Simpson. Han døde først i 1972.

Det blev den et år yngre Albert, der nu med kort varsel overtog tronen sammen med sin dygtige og energiske Dronning Elizabeth. Parrets to, smukke døtre på 10 og 6 år gik hele den engelske befolkning til hjertet. Den brave Albert blev Kong *Georg 6.* og kom til at opleve 2. verdenskrig med Winston Churchill ved sin side. Han var sin faders udtrykte billede. Pligtopfyldende, menneskelig og temmelig sky. En blodkarsygdom i hans ben forkortede hans liv. Han døde i 1952, kun 57 år gammel.

Og så er vi nået til vore dage. Hans ældste datter Prinsesse *Elisabeth* besteg tronen som Englands dronning i 1952. Hun var blevet gift

Kong Georg 6. blev konge med meget kort varsel. Han havde aldrig drømt om den mulighed, før det gik op for familien, at hans ældre broder Edward foretrak Mrs. Simpson. Kong Georg var i 1923 blevet gift med Lady Elizabeth Bowes Lyon, og parret havde to døtre, Englands nuværende Dronning Elizabeth, der her ses ved sine forældres kroning i 1937 som 11-årig sammen med sin søster, den 7-årige Prinsesse Margaret Rose. Georg 6. var Englands konge under 2. verdenskrig med Winston Churchill ved sin side. Han døde 57 år gammel i 1952.

Fra Dronning Elizabeth 2.s kroning i London 1953. Fra venstre Prinsesse Alexandra af Kent, Prinsesse Marina (enke efter Hertugen af Kent), Prinsesse Margaret Rose, Dronning Elizabeth 2., hendes moder »The Queen Mother«, Enkedronning efter Georg 6., Prinsesse Mary (Princess Royal, enke efter Jarlen af Harewood), Hertuginde af Gloucester. Bagved Hertugen af Gloucester, den græskfødte Prins Philip og Hertug Edward af Kent. De tre drenge er Prins Michael af Kent (t. v.), og de to Gloucester-sønner William og Richard (t. h.). Richard blev i 1972 gift med en dansk, borgerlig pige fra Odense.

allerede i 1947 med den græsk-danske Prins *Philip* (se bind 2) og havde i 1952 allerede født sine to ældste børn.

Selv om England har ændret sig kendeligt efter 2. verdenskrig, sidder Dronning Elizabeth 2. som en urokket engelsk institution, fortrinlig sekonderet af sin prinsgemal, Hertug Philip af Edinburgh.

Han, der var vokset op og uddannet uden for Grækenland, gjorde tjeneste som engelsk officer under 2. verdenskrig, og allerede ved ægteskabet med daværende Prinsesse Elizabeth i 1947 var han blevet mere englænder end græker. Hans elegante fremtræden og sikre, elskværdige, men bestemte væsen i forbindelse med hans store sportsinteresse har gjort ham både afholdt og respekteret i England.

Dronning Elizabeth og Hertug Philip af Edinburghs to ældste børn, Prinsesse Anne og Prins Charles modtager deres gamle farmor, Prinsesse Alice af Grækenland i London 1964. Hun var gift med Prins Andreas af Grækenland, før hun blev nonne. Hun døde i 1969, 86 år gammel. Hun var søster til Jarlen af Mountbatten og den svenske Kong Gustaf 6. Adolfs anden gemalinde, Dronning Louise af Sverige

Parrets ældste datter, Prinsesse *Anne*, giftede sig i 1974 med den unge, engelske kaptajn *Mark Phillips*, uden at det borgerlige ægteskab vakte nær så megen opsigt, som da Dronning Elizabeths søster, den impulsive, 30-årige Prinsesse *Margaret Rose* i 1960 havde giftet sig med society-fotografen *Anthony Armstrong-Jones*, som i samme anledning blev gjort til *Jarl af Snowdon*.

Dronningens og Hertug Philips ældste søn, Prins *Charles*, er nu 27 år og giftefærdig, og såfremt han gifter sig lige så fornuftigt som hans nærmeste forfædre, vil det engelske kongehus også gå urokket ind i det 21. århundrede. Den kongelige tradition i England er – trods alle formiddagspressens opfindsomme stiklerier – formentlig stærkere forankret i den engelske nation end i noget andet land i verden.

Den egocentriske kejserinde

Kejserinde Dagmar af Rusland og hendes slægts skæbne

I begyndelsen af august 1864 – nogle uger efter våbenstilstanden med Preussen og Østrig, og mens fredsforhandlingerne i Wien så småt var ved at komme i gang – fik Christian 9. og Louise et brev fra Czar *Alexander 2.s* gemalinde, den russiske Czarina *Marie*, der meddelte, at czarparrets ældste søn, den 20-årige Storfyrst *Nicolai* gerne ville aflægge besøg i København. Der var intet i sig selv forbavsende ved dette. Storfyrst *Nicolai* var nemlig i nøjagtig samme situation, som *Edward (7.)* af England havde været to år før: – Han var offer for det uhyre begrænsede udvalg af ægteskabsmuligheder!

Der var i 1864 – siger og skriver – kun 14 giftefærdige, protestantiske – om katolske kunne der ikke være tale – prinsesser i alderen 15–25 år. Heraf måtte 6 af de *tyske*, som vi allerede har set i *Edwards* tilfælde, betegnes som umulige. De to *engelske* kunne der heller ikke være tale om, så forholdsvis kort efter Krim-krigen. Den eneste *oldenborgske* prinsesse var svagelig og døde kort efter, og *Nicolais* *preussiske* kusine var allerede lovet bort til Mecklenburg. Tilbage var der to *hannoveranske* prinsesser på 15 og 16 år med en blind far (se bind 2, side 173), og endelig en hollandsk prinsesse, der senere blev gift som 30-årig. – Samt altså Prinsesse *Dagmar!*

Hun gjorde sig næppe selv tanker om den egentlige årsag til det anmeldte besøg, men det gjorde hendes moder til gengæld! Derfor var det næsten pinligt for Dronning Louise, at der en uge før *Nicolais* ankomst netop skulle dukke en anden bejler op.

Det var den 20-årige, italienske Kronprins *Umberto* (konge 1878–1900). Han meldte sig som gæst på *Bernstorff*, og Dronning Louise fattede straks – med sin aldrig svigtende intuition – i hvilket ærinde, han optrådte. Hvis der blot blev vist ham nogenlunde rimelig imødekommenhed, ville han sikkert uden tøven anmode om Prinsesse *Dagmars* hånd. Men dels foretrak Dronning Louise de russiske mulighe-

der, og dels lader det sig ikke nægte, at Umberto bestemt ikke var nogen hjerteknuser at se på. J. P. Trap siger om ham, at han var »*uanselig og uden al ynde og så ud, som om han gik med snøreliv*«. Umberto rejste videre med uforrettet sag efter to dages forløb.

Kun en uge senere ankom – incognito under titlen »*Comte du Nord*« – den russiske tronfølger, som af sin egen familie altid kaldtes *Nixa*. Han kom lidt tidligere, end kongefamilien havde ventet. Louise mente, at rygtet om Prins Umbertos besøg havde fremskyndet den russiske frierfærd. Den danske kongefamilie var i samme anledning flyttet til Fredensborg. Besøget faldt sammen med Alexandras og Edwards første ferie i Danmark, og familien fik nogle meget festlige dage på Fredensborg. Det blev faktisk den første optakt til det begreb, der i 1880'erne udviklede sig til »Fredensborgdagene«.

Før bejleren seks dage senere rejste hjem, havde han betroet kongeparret, at han nu uden tøven ville søge at opnå sin faders tilladelse til at ægte Dagmar. Til hende selv havde han endnu ikke formelt friet, for han indså klart, at etiketten måtte gå forud for følelserne. Men naturligvis vidste Dagmar nu udmærket besked og var ude af sig selv af glæde, når hun betroede sin søster Alexandra om dagens forløb.

Det havde straks stået kongeparret klart, at hvis sagen skulle gå i orden, måtte man se i øjnene, at Dagmar ret hurtigt måtte skifte religion. Denne tanke rystede naturligvis den bundhæderlige og dybt religiøse kgl. konfessionarius, stiftsprovst *Paulli*: »*Man må virkelig foreholde Prinsesse Dagmar, hvad hun udsætter sig for*«, sagde han, men tilføjede selvopgivende: »*Men hun holder vel af ham, så det nytter nok ikke noget!*« Han var dog enig med forældrene i, at man måtte udsætte Dagsmars konfirmation indtil videre.

Nogle uger senere vendte *Nixa* tilbage til Bernstorff og medbragte nu et brev fra sin fader, Czar *Alexander 2*. Heri tilkendegav selvherkeren over alle russere sin varme billigelse af forbindelsen. Den unge storfyrste friede til Dagmar i Bernstorffs Park den 28. september 1864 og fik et stormende ja, som ikke engang behøvede ord. Ved taflet samme dag blev forlovelsen deklareret med alle fornødne russiske kysseceremonier, som ganske forvirrede den 16-årige Dagmar. Kabinetssekretær Trap, som var til stede, karakteriserer i sine erindringer den unge russer således: »*Han er temmelig høj, spinkel med temmelig fladt bryst, uden frisk hudfarve og med lidt fremstående, men intelligente øjne, et smukt, venligt smil og en krum næse. Han virkede meget velindstuderet!*«

Storfyrst Nicolai (Nixa) fotograferet med sin forlovede Prinsesse Dagmar i København i september 1864, året før sin død i Frankrig. Han var en langt elegantere bejler end sin broder Alexander og også udstyret med større evner, men hans fysik var skrøbelig fra de yngste år. – Fot. Georg Hansen.

To dage senere var der stort taffel på Bernstorff, hvor den nyforlovede prinsesse for første gang bar czarens forlovelsesgave: et 6-radet perlecollier, hvis værdi den altid kommercielt anlagte Trap straks anslog til 100.000 rigsdaler, og dertil et diamantrmbånd, som var Nixas personlige gave til sin forlovede.

Alt var fryd og glæde, men man var dog enige om, at brylluppet ikke skulle fejres, før Dagmar var fyldt 18 år. Edward og Alexandra lovede hende at komme med til brylluppet i St. Petersborg, selv om Edward forudså, at hans moder ville gøre vrøvl. Intet medlem af det engelske kongehus havde nogen sinde sat sine ben i tatarriget.

Den meget unge prinsesse tog hele situationen på sin utvungne og charmerende måde, som den verdensdame, hun allerede var godt på vej til at blive. Inden længe havde hun også drøftet det religiøse spørgsmål med den skeptiske stiftsprovst og sagt til ham, at han havde aldeles uret i at tro, at forskellen mellem den lutherske og græsk-katolske var særlig stor. Den russiske præst, som hun nu var begyndt at gå til undervisning hos, havde netop forklaret hende »at forskellen var såre ringe«. Først i oktober 1866 konverterede hun.

Over for sine to yngre søskende, Thyra og Valdemar, havde hun dog i den kommende tid svært ved at hævde sig »som voksen«. De ville fortsat lege med hende som deres ligemand, og når den 12-årige Thyra ikke opførte sig ordentlig ved bordet, ville hun fremdeles ikke lade sig irettesætte af den vordende storfyrstinde.

Allerede 5. januar 1865 rejste Dagmar, blot ledsaget af nogle få officerer og en kammerpige, alene til St. Petersborg for at hilse på sin vordende familie. Hup rejste med toget gennem Tyskland og blev ved grænsen modtaget af czarinaen. Nixa var på rekreation i Nice, men kom hjem til St. Petersborg kort efter. På den lange rejse oplevede hun for første gang det uendelig storslåede og fattige Rusland, som hun skulle leve i gennem mere end 50 år. I St. Petersborg blev hun modtaget af czaren med familie og hans talrige, storfyrstelige brødre i lange rækker. Hun var imponeret over, at de alle talte både fransk og tysk, ja endog engelsk. Havde Rusland set fattigt ud, var hun til gengæld fuldstændig overvældet over den pragt, disse forvante og grænseløst rige fyrstefamilier til daglig omgav sig med. Hun havde aldrig fattet, at der fandtes slotte som *Vinterpaladset*, at der kunne holdes fester for 3.000 mennesker med et opbud af uniformer og baltoiletter af en pragt, hun aldrig havde drømt om. Hvor hun end bevægede sig i det endeløse slot, stod der tårnhøje kosakker af Livgarden

Czar Alexander 2., Prinsesse Dagsmars svigerfader, fotograferet som 62-årig i 1880, året før han blev myrdet. Han var kort forinden blevet enkemand og derefter gift med sin adelige elskerinde gennem 12 år, Katarina Dolgoruky, som han havde ophøjet til fyrstinde. Czar Alexander 2. var ganske jævnaldrende med Dronning Victoria og Christian 9.

i røde, hvide, sorte, blå og brune eller skarlagensrøde gardehusaruniformer, eller hvidgardister af kavaleriet i harmisk og skinnende, ørneprydede hjelme. Hun var kommet lige til vintersæsonens begyndelse og skulle straks opleve et af de store hofballer. Hun vidste, at hun skulle præsenteres sammen med czarfamilien, og ved denne lejlighed vise sig for alle gæsterne for første gang hånd i hånd med Nixa.

Men Nixa blev forkølet den morgen, hofballet skulle finde sted, og lægen forbød ham at deltage. Hans broder Vladimir meddelte hende den triste kendsgerning: *»Men fader siger, at så må du i stedet danse med Alexander, som vi kalder Sasha. Han er flink, men han er lidt enfoldig. Han er faktisk ikke videre godt begavet. Hans privatlærer betragter ham som håbløs. Han er kejtet, fåmælt og stædig, og kan godt virke uforskammet. Fader kalder ham »Studen«, fordi han altid skyder hovedet frem og trækker skuldrene op. Hans kammerater kalder ham derimod »Tyren«, dels fordi han er så stor og stærk, dels fordi hans raserianfald er værre end en tyrs. Men folk kan alligevel godt lide ham. Han er selv rasende over det hverv, fader har pålagt ham i aften. Han er nemlig hundeanst for fornemme damer af din type. Han kan bedre med zigeunerpigerne i sidegaderne. Men vær bare god ved ham, så kommer han måske til at synes om dig.«*

Dagmar gennemførte sin rolle om aftenen ved Sashas side. Det var drøjt nok. Han klemte nervøst hendes hånd i sin mægtige næve, så at hun var ved at skribe, og han dansede overordentlig dårligt. Hans spisemanerer var ubeskrivelig primitive, og hans underholdning bestod udelukkende i at demonstrere sin fysiske styrke. Til Dagmars ære bukkede han sin sølvtallerken sammen, som var den af pap, og han skruede sin gaffel til en proptrækker og rev senere på aftenen et spil kort midt over. Han gjorde det i en god mening. Kunne hun ikke beundre andet hos ham, måtte hun respektere hans formidable kræfter. Da Dagmar gik i seng den nat, kunne hun ikke ane, at hun havde tilbragt sin første, store aften i St. Petersborg med den mand, der skulle blive hendes livsledsager i 28 år!

I begyndelsen af 1865 vendte Dagmar efter 2 måneders ophold tilbage til København. Nixa og hans moder fulgte hende med det kejserlige særtog til Hamburg og satte hende i et dansk tog. Så fortsatte Nixa alene på en større udlandsrejse, som han atter afsluttede i Nice. Czaren ejede en villa i Nice og her skulle moder og søn tilbringe nogle måneder. Brylluppet var fastsat til det følgende år, efter at Dagmar var fyldt 18.

Fra Nice fik Christian 9. i begyndelsen af april et telegram, der meddelte, at Nixa var blevet slået af sin hest og havde ramt et træ. Han var kommet meget alvorligt til skade. – Det så ud som om en hjernebetændelse var stødt til. Man måtte være forberedt på det værste! I de diplomatiske meddelelser fra København hed det nu *»kongen og dronningen er meget foruroligede og den lille prinsesse meget ulykkelig. Hendes religionsskifte har i landets øjne frataget dette russiske ægteskab noget af dets glans. Den vordende storfyrstinde lærer det russiske sprog; dog spørger man sig selv, om hun vil få brug for det.«*

2. påskedag, den 17. april 1865, indløb telegrammer fra Nice om en betænkelig forværring i Nixas tilstand. Få timer senere fik czaren i St. Petersborg et telegram af følgende chokerende indhold: *»Storfyrst Nicolai har modtaget den sidste olie; bed for os og kom om muligt.«* Få minutter senere svarede czaren at han og Sasha øjeblikkeligt ville begive sig af sted. Til København sendte czaren bud om, at Dagmar kunne støde til hans tog i Frankfurt.

Samme dag forlod Dagmar, ledsaget af sin moder og broder Frederik (8.) København og nåede planmæssigt czarens tog i Frankfurt. Christian 9. kunne ikke tage med, da han ikke kunne aflyse en højtidelig modtagelse af Hosebåndsordenen.

Kejser Napoleon 3., som var blevet orienteret om sagen, lod alle franske normaltog på linjen til Nice aflyse og beordrede tredobbelt hastighed på czarens specialtog. Dog standsede man ét minut i Lyon, for at Napoleon 3. personlig kunne udtale sin medfølelse over for czaren.

Czarens tog nåede virkelig frem inden den unge storfyrstes død, men det var i sidste øjeblik. Han havde kun været i stand til at slynge sine arme om sin Dagmar, men han havde i sine sidste timer ikke formået at sige et eneste ord til hende. Czaren sagde bagefter på ægte russisk vis til Dronning Louise: *»Deres Majestæt har til visse mistet en søn, men jeg har mistet både en søn og en datter.«*

Ja, czaren havde i sandhed mistet en søn, og mange tanker var gået igennem hans hoved, inden han bestemte sig til at tage sin næstældste søn, Sasha, med på rejsen. Sasha som sin fremtidige efterfølger forekom ham en grotesk tanke. Ville det ikke være rigtigere at forskyde denne tunge og ubegavede søn til fordel for den kvikke og opvakte Vladimir? Men han havde ikke haft mod til at gå mod tronfølgen og naturens orden. Han havde til sidst bestemt sig for, at Sasha nu skulle være tronfølger.

Dagmar og hendes moder tilbragte tre opslidende og enerverende dage i Nice og rejste derefter til Rumpenheim. Christian 9. rejste dem i møde og bragte dem tilbage til Fredensborg Slot. Dagmar kom meget forstumlet hjem. Kort efter afrejsen havde hun hørt rygter om, at czaren havde villet lade hende vie på Nixas dødsleje; man havde også antydnet, at det ikke alene havde været for Nixas skyld, at han havde bragt broderen Sasha med. Den tanke huede hende ikke. Hun tænkte kun på den afdøde Nixa.

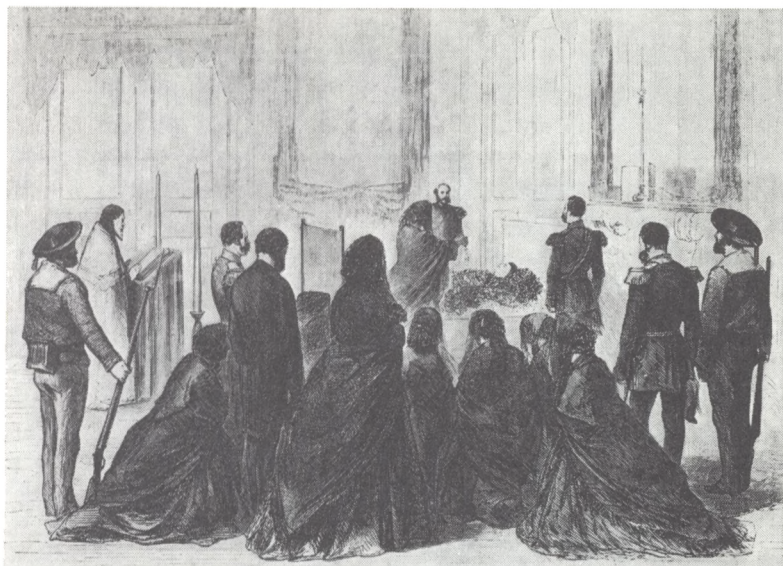
Czaren rejste direkte hjem og anordnede sønnens hjembringelse. Den russiske kejseryacht »*Alexander Newski*« afhentede Nixas kiste. Det sørgedekoreerede skib passerede de danske farvande den 28. maj – 6 uger efter dødsfaldet. På den danske yacht »*Slesvig*« sejlede Christian 9. og Frederik (8.) skibet i møde og ledsagede det et stykke vej.

Beretningen om Nixas begravelse i juni 1865 i Peter og Pouls kirken i St. Petersborg kunne heller ikke undgå at gøre indtryk på Dagmar. I tre dage havde den åbne kiste med tronfølgerens balsamerede lig stået på *lit de parade*, og hans moder var brudt sammen ved kisten og havde måttet føres bort. I mellemtiden var den unge Sasha – hvis rigtige navn var Alexander (3.) – blevet udråbt til tronfølger.

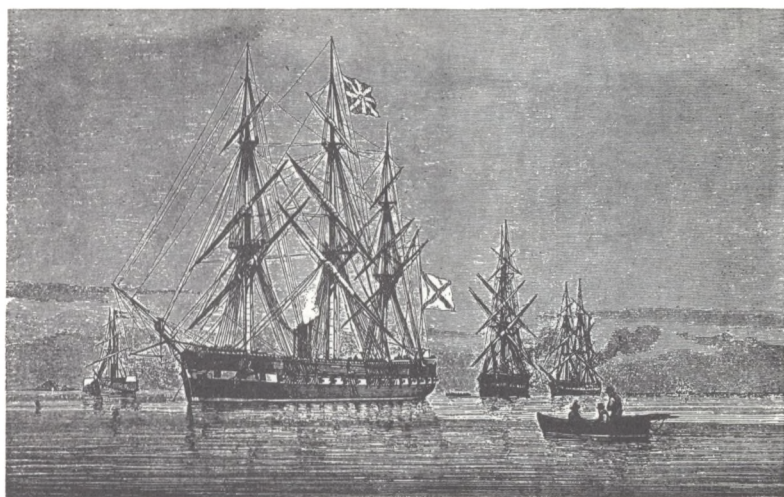
I Danmark ville Christian 9. gerne have dekretet hofsorg i det omfang, man anvendte, når et af kongehusets egne medlemmer døde. Det satte ministeriet sig dog imod, og der blev kun dekretet sørgeanordninger som ved »*en fjernere slægtnings død*«.

Dagmar gik nu en trang tid i møde. Hun havde været meget forelsket i Nixa, og nu var alle planer styrtet i grus. Hun anlagde på rørende værdig måde sorg og viste sig ikke i det følgende år ved hoffets større gallafester og soiréer. Hun lå i øvrigt også syg i nogle uger og måtte i den forbindelse lade sit hår klippe kort, hvad man opfattede som en genoptagelse af en gammel sørgeskik. Men også med den nye frisure så hun stadig henrivende ud. I det daglige familieliv levede hun selvfølgelig med, men nu gik det hende tit på nerverne, at de to små søskende ikke forstod et ord af hendes tragedie. De kravlede nemlig stadig under bordet ved aftentaflet og jublede, når det lykkedes at trække hende eller endog Prins Hans ned af stolen.

Hvad skulle man stille op med Dagmar nu? Hun havde bekendt sig til den græsk-katolske tro, og at vende tilbage til den lutherske lære, »*fordi hensigten*«, som Trap så diplomatisk udtrykte sig, »*med trosforandringen ikke var nået*«, måtte i al fald anses som en helt uantagelig løsning. Nu var Alexander altså fulgt efter som russisk

Den græsk-katolske sørgehøjtidelighed ved Storfyrst Nixas lig i Villa Vermond ved Nice i april 1865. Det er Christian 9., der står længst borte og Czar Alexander 2., der står over for ham. – Xylografi i »Illustreret Tidende« samme år.

Den russiske Tronfølger Nixa's lig hjemføres fra Nice til Kronstadt af et med sørgefleur smykket, russisk krigsskib. – Xylografi i »Illustreret Tidende« 1865.

tronfølger! Folk i København begyndte at snakke mere og mere om denne nye mulighed, og sådanne tanker var vel heller ikke helt uan- tagelige for folk, der ikke vidste, *hvor* forskellige de to brødre var. Ideen blev første gang fremsat på tryk i »Folkets Avis« og blev gen- taget i »Fædrelandet« den 9. marts 1866, altså 10 måneder efter Nixas død. Naturligvis udviklede sagen sig også fra russisk side. Czaren havde utvivlsomt haft denne tanke allerede ved sin ældste søns dødsleje. Men sørgeåret måtte jo respekteres.

Tre måneder efter »Fædrelandet«s artikel ankom den nye, russiske tronfølger, den nu 21-årige Sasha, til Danmark, ledsaget af sin to år yngre broder *Vladimir*.

Trap skriver om de to unge fyrster: »*De var begge smukke, kraf- tige, unge mennesker med gemytlige øjne, men med en embonpoint, der var lidt udover, hvad man ellers møder hos ungdommen.*« De blev begge modtaget på Fredensborg, ganske som Nixa var blevet det halvandet år forinden, og den unge Sasha fremlagde straks et brev fra sin fader, hvori czaren udtrykte: »*at det ville glæde ham, hvis forbin- delsen mellem de to huse kunne genoplives*«, men han understregede samtidig, at dette kun måtte betragtes som et ønske, og at parternes frihed i alle henseender måtte bevares.

Sagen udviklede sig, som alle håbede. For Dagmar selv var der næ- sten intet valg. På ugedagen efter Sashas komme friede han til hende – på fransk – på en kongelig skovtur til Hellebæk Strand ved Helsingør og fik et stilfærdigt ja. Det hele var så veltilrettelagt fra Dronning Louises side, at forlovelsen var i orden før frokost, således at Christian 9. kunne lade propperne springe på de champagneflasker, som den al- tid betænksomme dronning for en sikkerheds skyld havde bragt med i den særlige vogn, der fulgte efter med fouragen. I strålende sol og med udsigt til Kronborg udbragte Christian 9. en skål for Ruslands fremtid, for Czar Alexander 2. og for Prinsesse Dagmar. Tre dage se- nere blev begivenheden annonceret i St. Petersborg med kanonskud!

De to brødre forblev endnu en uges tid på Fredensborg, men meget af den fred, som nyforlovede – selv fyrstelige – gerne vil opnå, fik par- ret ikke.

Vladimir var nemlig lige så indtaget i den smukke Dagmar som broderen og ville altid gå med hende i den anden hånd, når parret gik tur i parken. Den 19-årige Vladimir var på Fredensborg for første gang i sit liv iført kjole og hvidt og kaldte sig selv for »le doyen des *bebés*«, men den danske kongefamilie kaldte ham bare »*Hvalpen*«, et

Når man ser dette billede fra 1866 af den for anden gang nyforlovede Prinsesse Dagmar med sin nye udkårne, den afdøde Storfyrst Nixa's yngre broder Alexander (3.), forstår man, at Kabinetssekretær Trap i sin dagbog studsede over Alexanders forbavsende kraftige statur. Han kom ikke til at virke mindre, da han senere anlagde fuldskæg.

ord, han naturligvis ikke forstod. Vi skal ofte møde Vladimir senere i denne beretning. Nogen hvalp forblev han sandelig ikke. Han blev en god støtte for sin tungt begavede broder. Med Vladimir som fremtidig czar ville det næppe være gået så galt, som det gik i Rusland.

Christian 9., der aldrig var særlig opfindsom med sin underholdning, tog de to unge storfyrster med til Århus til en udstilling af kreaturer og landbrugsprodukter, hvor de høfligt vandrede rundt med kongen i timevis, men hvor de naturligvis også blev betragtet med venlige og nysgerrige øjne af de mange jyder, der få dage i forvejen havde læst om forlovelsen i avisen. Stiftamtmand *Dahl* gav middag på den smukke gamle *Moegård* syd for Århus, som i dag huser Det forhistoriske Museum.

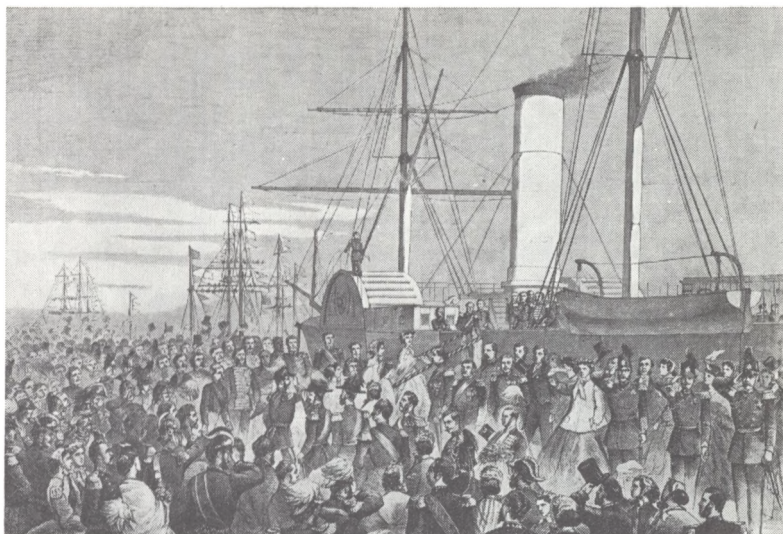
Brylluppet blev fastsat til den 9. november 1866. På dette tidspunkt ville Dagmar være godt 19 år. Brylluppet skulle stå i St. Petersborg, og det blev fastslået, at Dagens fremtidige navn som storfyrstinde skulle være *Maria Feodorowna*. I Danmark kaldtes hun dog i fremtiden aldrig andet end *Prinsesse Dagmar* og senere *Kejserinde Dagmar*.

Den 20. september 1866 var der afskedstaffel for bruden på Bernstorff, og to dage senere sejlede hun med et dansk skib fra Toldboden til Rusland. Hun skulle have tid til at konvertere før brylluppet. Københavnerne begejstring ved afrejsen var stor, men næppe så hjertelig som ved Alexandras afrejse tre år forinden. Rusland kunne for københavnerne aldrig blive det samme som England.

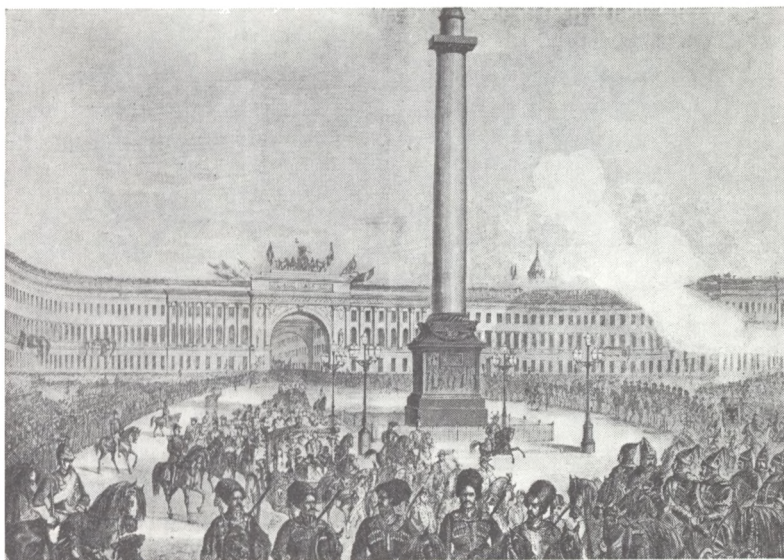
Trap skriver for en gangs skyld sentimentalt: »*Alle var vi dybt bevægede ved den elskede prinsesses bortrejse.*«

Ud over sin broder *Frederik* (8.) var hun kun ledsaget af overhofmesterinden *Ida Bille-Brahe* og sin tidligere guvernante, Mademoiselle *l'Escaille* samt sin lille hund *Beauty*.

Da Dagens skib var nået et stykke ud i Øresund, blev det mødt af en russisk eskadre på 22 skibe, der ledsagede kongeyachten hele vejen til Kronstadt. Hendes indtog i St. Petersborg fandt sted ugedagen efter afrejsen. Hun førte sig storartet overalt, hvor hun viste sig, men var dog inden brylluppet ikke uden anfægtelser. Det lille, ærlige menneske syntes, at hun udviste en slags troløshed mod den afdøde Nixa, hver gang hun nu atter følte sig rigtig glad og munter. Hun blev også ked af at høre, at hendes broder *Frederik* (8.) ikke opnåede de ringeste resultater ved at snakke med russerne om de tabte hertugdømmer; hver gang han prøvede, lod russerne som om de ikke hørte det.

Prinsesse Dagmar går om bord i kongeskibet »Slesvig« den 22. september 1866 for at sejle til Kronstadt og derfra tage til St. Petersborg, hvor hendes bryllup stod 6 uger senere. – Xylografi i »Illustreret Tidende«.

Bryllupsfestlighederne i St. Petersborg i 1866. – Xylografi fra »Illustreret Tidende«.

At Christian 9. og Louise ikke tog med til det forestående russiske pragtbryllup havde én kontant forklaring: *Kongen syntes ikke, at han havde råd til det!* Kongeparrets beskedne budget tillod ikke at spise kirsebær med de store, og hverken Christian 9. eller Louise ønskede at optræde som den fattige familie. Til Alexandras bryllup i England tre år forinden havde den danske regering bevilliget alle rejseudgifter, men efter krigen i 1864 og hertugdømmernes afståelse, kunne en sådan flothed ikke tænkes gentaget. Christian 9. og Louise måtte derfor nøjes med en række telegrammer, og i øvrigt indskrænke sig til at kappes med russerne på et relativt billigt område: udvekslingen af ordener! Den russiske gesandt i København skulle dog yderligere have enten kongens malede portræt eller en gulddåse af en værdi på mindst 3.000 rigsdaler. Det var russisk kutyme! Russeren ville dog, udtalte den danske gesandt i St. Petersborg, utvivlsomt foretrække en dåse! Christian 9. besluttede at være flot og gav ham begge dele.

Men den yngre del af familien var pænt repræsenteret. Udover den 24-årige Frederik (8.) kom fra Danmark den 13-årige Thyra og den 8-årige Valdemar. Fra England mødte dog – som vi tidligere har set – Edward (7.) alene, og fra Grækenland den endnu ugifte Kong Georg, der dog allerede var på frierfodder i Rusland, og året efter blev gift med Storfyrstinde Olga, der var kødelig kusine til Sasha. Fra Tyskland kom til alles overraskelse den senere Kejser *Friedrich 3.*, der var gift med Dronning Victorias ældste datter *Vicky*.

Brylluppet blev en mageløs festlig begivenhed. Alle syntes at have glempt, at det kun var et halvt år siden, at det første, mislykkede attentat mod Czar Alexander 2. havde fundet sted . . .

For den unge brud var det et overordentlig anstrengende ritual at gennemgå at blive standsmæssigt gift på russisk manér. Dagen startede med messe og den store ikklædningsakt, hvor kåbe og kronjuveler anlagdes i hele hoffets nærværelse. Derefter selve vielsen, som med samtlige ceremonier varede over to timer. Dernæst omklædning til gallataffel, og herefter nyt toilette til det store bal, hvorfra parret kørtes i glaskaret gennem den festligt illuminerede hovedstad til deres fremtidige tronfølgerresidens »*Annitchkov*«. Omklædning til dagens fjerde og sidste toilette, der var en højhalset, lyserød kjole med en kappe, der kun bar en eneste rose. (»*Hun så allerkærest ud*«, sukkede de to danske hofdamer henført til Dronning Louise efter hjemkomsten til København.) Aftenen sluttede med cour i hjemmet og midnatssouper. De følgende dage bød på et ikke ubetydeligt antal visitter.

To glade soldebrødre ved Dagmars og Alexander (3.s) bryllup i St. Petersborg 1866. Det er den endnu ugifte Frederik (8.) og den næsten nygifte Edward. Dagmar klagede over deres letfærdige opførsel ved bryllupsfestlighederne. Billedet er taget af den imperiale hoffotograf Bergamango.

Det var unægtelig et stort program at byde en 18-årig, ung pige på i et fremmed land, selv om hun hurtigt havde indlevet sig i de nye omgivelser. Det kan heller ikke forbavse nogen, at hun derefter lå i sengen et par dage med en voldsom forkølelse, som den kolde, russiske novemberrat havde påført hende under den lange hjemkørsel til residensen i nedringet toilette.

Brylluppet forløb både udad- og indadtil smukt og programmæssigt. Måske syntes Dagmar dog nok, at hendes svoger, Edward (7.) kunne have slået sig lidt mindre løs og ført sig lidt mindre hårdt frem over for de russiske damer. Hun syntes nok, at han kunne have husket på, at han var gift med hendes søster. Hun syntes også nok, at hendes broder, Frederik (8.) havde fulgt påfaldende godt med i den engelske svogers selskab.

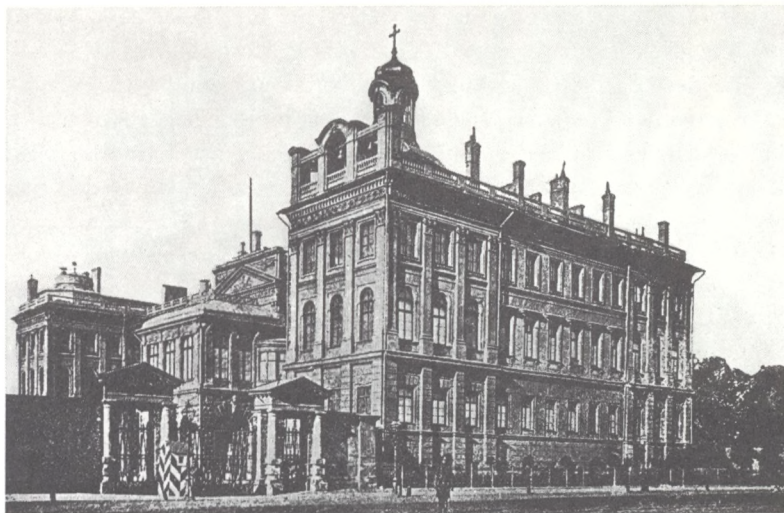
Fra året efter brylluppet har vi en ganske god karakteristik af Sasha og Dagmar som russisk tronfølgerpar. Den stammer fra deres danske livlæge, der fulgte med dem til København i 1867, da de begge kom hjem for første gang for at fejre Christian 9. og Dronning Louises sølvbryllup.

Lægen har et positivt indtryk af dem begge. Han synes bare det er synd, at Dagmar mangler ethvert initiativ, idet hun, med den position hun nu har, kunne udrette så meget for Rusland. For Sasha har hun dog allerede gjort meget godt, idet hun ikke bare *»har fjernet ham fra det mindre gode selskab, men tillige også afgjort har højnet hans interesser«*.

En anden sølvbryllupsgæst, der også var med i parrets følge, den begavede, russiske statsråd Oom udtalte ved den lejlighed til Trap, at *»den afdøde Storfyrst Nixa både fra åndens og hjertets side havde været et ualmindeligt veludrustet menneske, og at Sasha i sammenligning med ham måtte forekomme langt mindre begavet«*.

*

Det var en kæmpestor familie, Dagmar var blevet gift ind i, hvad stamtavlerne på side 274 og side 276 vil bekræfte, og den øgedes med foruroligende hast i de 52 år, hun kom til at opholde sig i Rusland. Ved hendes ankomst var Czar Alexander 2. 48 år gammel, og han selv havde fem, yngre søskende. Det var den 47-årige Storfyrstinde Marie, der var gift med Hertug Maximilian af Leuchtenberg, yngste søn af Napoleon 1.s stedsøn, Eugene Beauharnais. Dernæst den særprægede 39-årige storfyrst og polske eks-vicekonge Konstantin, der året efter blev svigerfar til Dagmars broder, Georg 1. af Grækenland. Så kom

Annitchkov-paladset i St. Petersburg, som blev Dagnars faste domicil i de første 15 år, da Sasha kun var tronfølger, og senere påny hendes hjem som enkekejserinde efter hans død. Fotografi fra omkring 1900.

Dagligliv i St. Petersburg i 1880, året før mordet på Czar Alexander 2. Tronfølgerparret Alexander (3.) og Dagnar kører ud fra vinterresidensen Annitchkov med kusk og livkosak på bukken. – Xylografi fra »Illustreret Tidende«.

den 35-årige storfyrst og general, *Nicolai*, der blev fader til den senere russiske generalissimus under 1. Verdenskrig, Storfyrst *Nicolaos*. Endelig var der den mest sympatiske af alle brødrene, den 34-årige kaukasiske guvernør Storfyrst *Michael* med sine fem, velbegavede børn, af hvilke den yngste, *Sandro*, senere blev gift med Dagmars ældste datter *Xenia*. Czar Alexander 2. havde haft endnu en søster, *Alexandra*, men hun var – som vi allerede har set – død allerede i 1844, 7 måneder efter sit bryllup med Dagmars egen morbroder »Russerprinsen«, *Friedrich af Hessen*, som er omtalt på side 90.

Men også czarens egen børneflokk var stor, selv efter Storfyrst *Nixa's* død. Ikke bare var der Dagmars egen 21-årige Sasha og hans flotte og selvsikre, 19-årige broder, Storfyrst Vladimir, som vi allerede har mødt på Fredensborg, og som voksede op til at blive den mest iøjnefaldende og karakterstærke blandt storfyrsterne i Sashas generation og ikke nær så reaktionær som sin tre år ældre czar-broder. Vladimir fik med tiden fire børn, af hvilke *Kyryl* blev den, man kom til at høre mest om. Czarens næste broder var den 16-årige Storfyrst *Alexis*, som aldrig giftede sig, fordi han ikke kunne få den, han ville have, og som i øvrigt blev den hårdt kritiserede admiral under den russisk-japanske krig i 1904-05.

Dagmar fik kun én svigerinde. Det var den 13-årige, ganske kønne Storfyrstinde *Marie*. Hun blev som 21-årig i 1874 gift med Dronning Victorias næstældste søn, den 30-årige Hertug *Alfred af Edinburgh*, ham som grækerne ville have til konge i 1863. Parret arvede senere Hertugdømmet Sachsen-Coburg og Gotha, hvorfra Dronning Victorias gemal stammede. Der møder vi dem senere. Marie kunne ikke finde sig til rette i Victorias ufestlige England. Men hun fik da senere den trøst at se sin ældste datter, *Marie* som dronning af Rumænien, hvor hun blev moder til den senere berygtede Kong *Carol 2.* (se bind 2) og til Carols søstre *Elisabeth* og *Marie*, som blev dronninger af henholdsvis Grækenland og Jugoslavien (se bind 2). Hertuginde Marias yngre datter *Victoria Melita* med den yndige skikkelse og de violblå, forfløjne øjne kommer da også til at spille en rolle senere i beretningen, fordi hun forlod sin pæne, tyske ægtemand og fætter, *Ernst af Hessen*, og foretrak sin flotte, russiske fætter, Storfyrst *Kyryl*.

Den næst yngste af Dagmars svogre var den endnu kun 9-årige *Sergius*, som udviklede sig til en selvhævdende og hård kommandant i Moskva, upopulær både i familien og i offentligheden. Han blev senere gift med den hessiske Prinsesse *Ella*. Ægteskabet forblev barn-

Så stor var den nærmeste russiske Czarfamilie i 1867, året efter Alexanders (3.) og Dagmars bryllup. Ikke blot havde Czar Alexander 2. fem søskende med stor efterslægt, men han havde selv seks børn. Antallet af storfyrster blev derfor i de nærmeste år efterhånden pinligt stort, da hver af dem gerne skulle have én million rubler i årlig apanage uden pligt til at udrette meget for disse beløb. Ved bordet sidder Czar Alexander 2. med sin gemalinde, og bagved står Alexander (3.) med Dagmar under armen. Men centrum i billedet er den unge mand i den store stol. Det er den kun 22-årige Kong Georg af Grækenland på frierfærd i St. Petersborg i 1867, hvorfra han hjemførte den 16-årige Storfyrstinde Olga, yngste datter af Czarens broder, Storfyrst Konstantin, der står i lys uniform bag Kong Georg. – Samtidig russisk tegning.

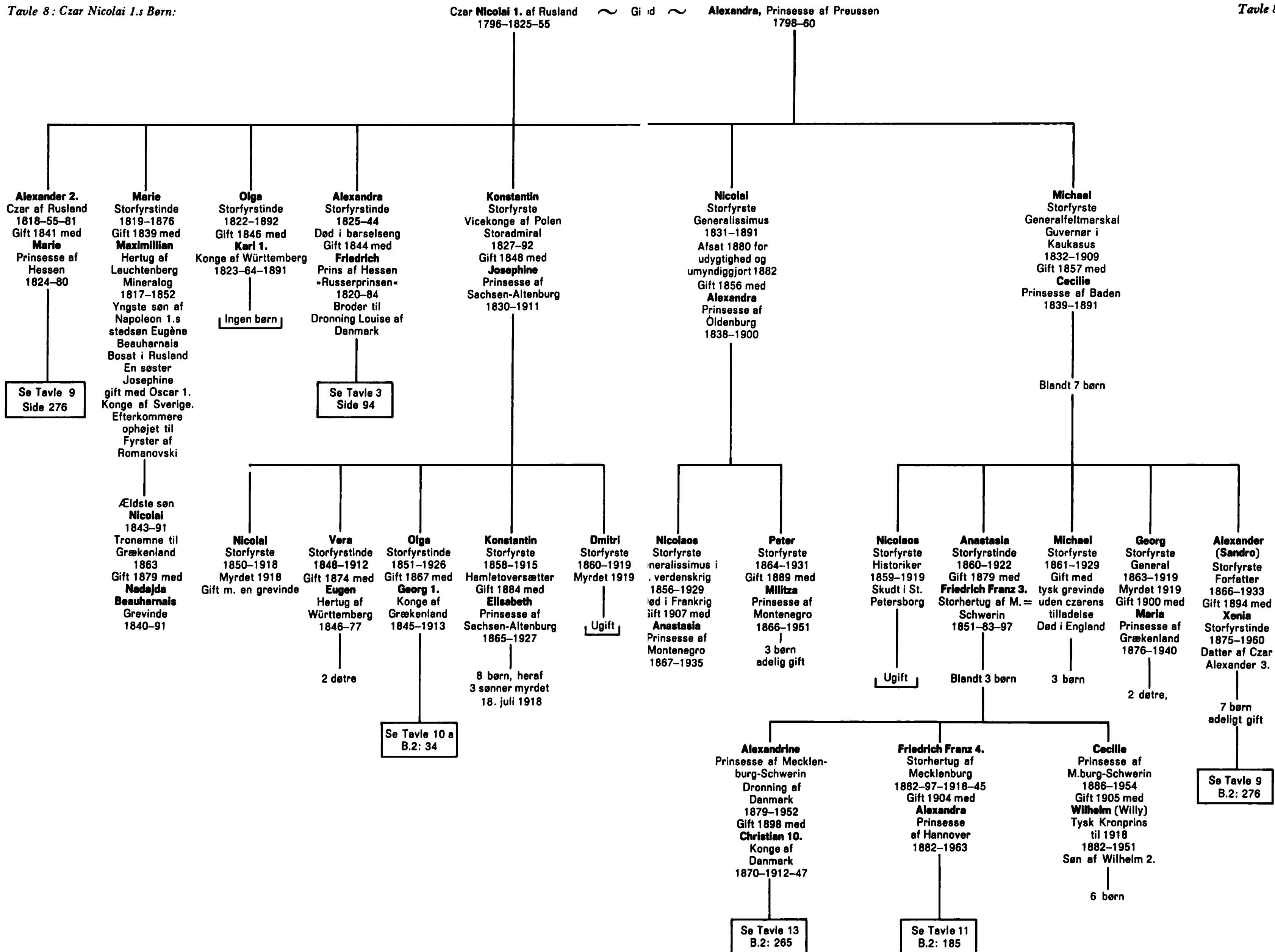
løst. Sergius blev myrdet allerede 1905, og Ella blev dræbt under revolutionen. (Se billederne side 323).

Yngste svoger var den lille, endnu kun 6-årige, sympatiske Storfyrst *Paul*, som vi senere skal møde i det græske kapitel, hvor han i 1889 blev svigersøn til Georg 1. af Grækenland. Kong Georgs datter *Alexandra* fødte ham to børn, men døde i barselseng ved sønnen *Dmitris* fødsel 1891. Dmitri møder vi igen i 1916 som den ene af Rasputins mordere. Storfyrst Paul giftede sig påny efter 10 år som enkemand. Hans anden kone var kun adelig og det var ikke velset i

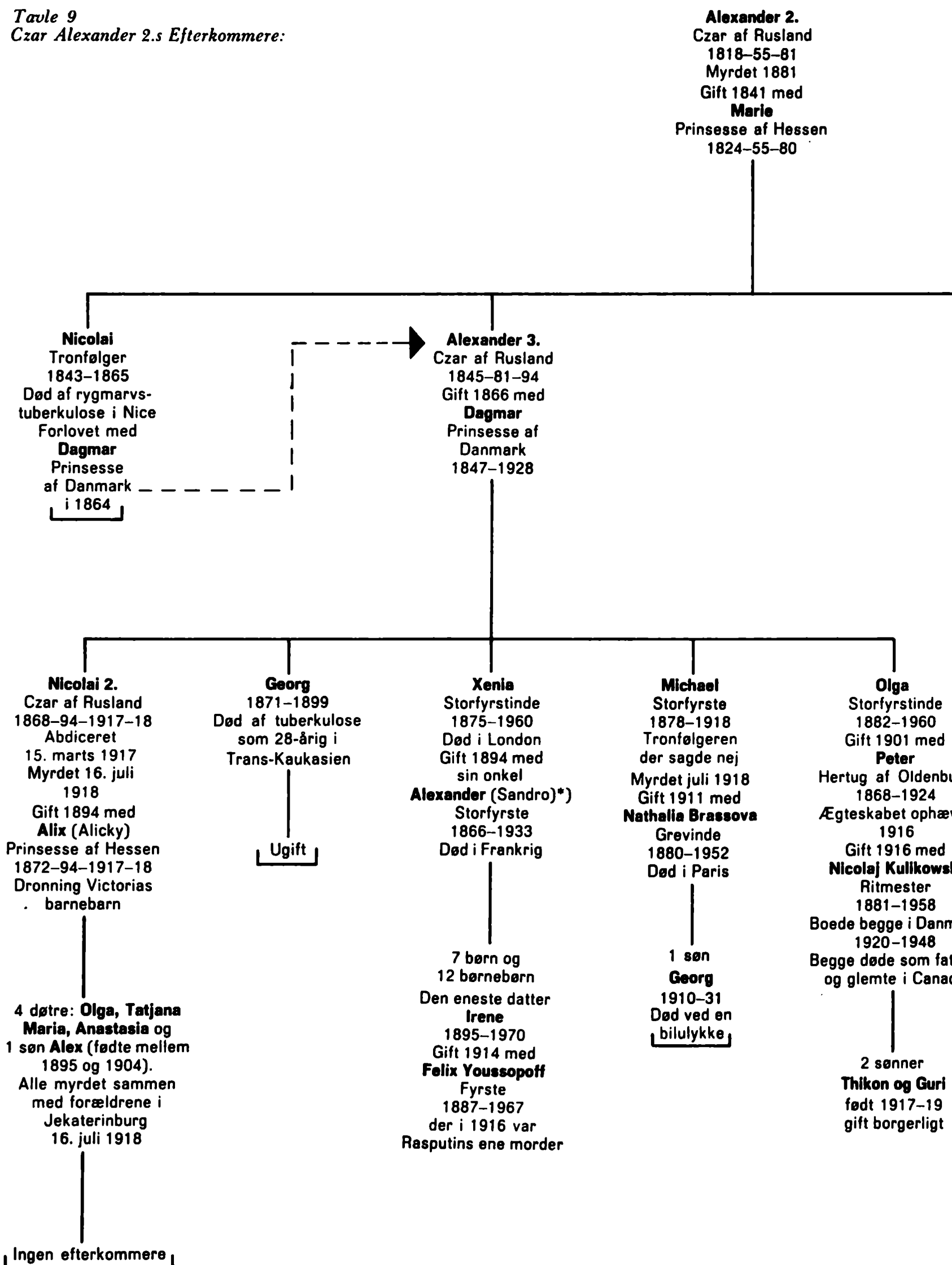

Tavle 8 : Czar Nicolai 1.s Børn:

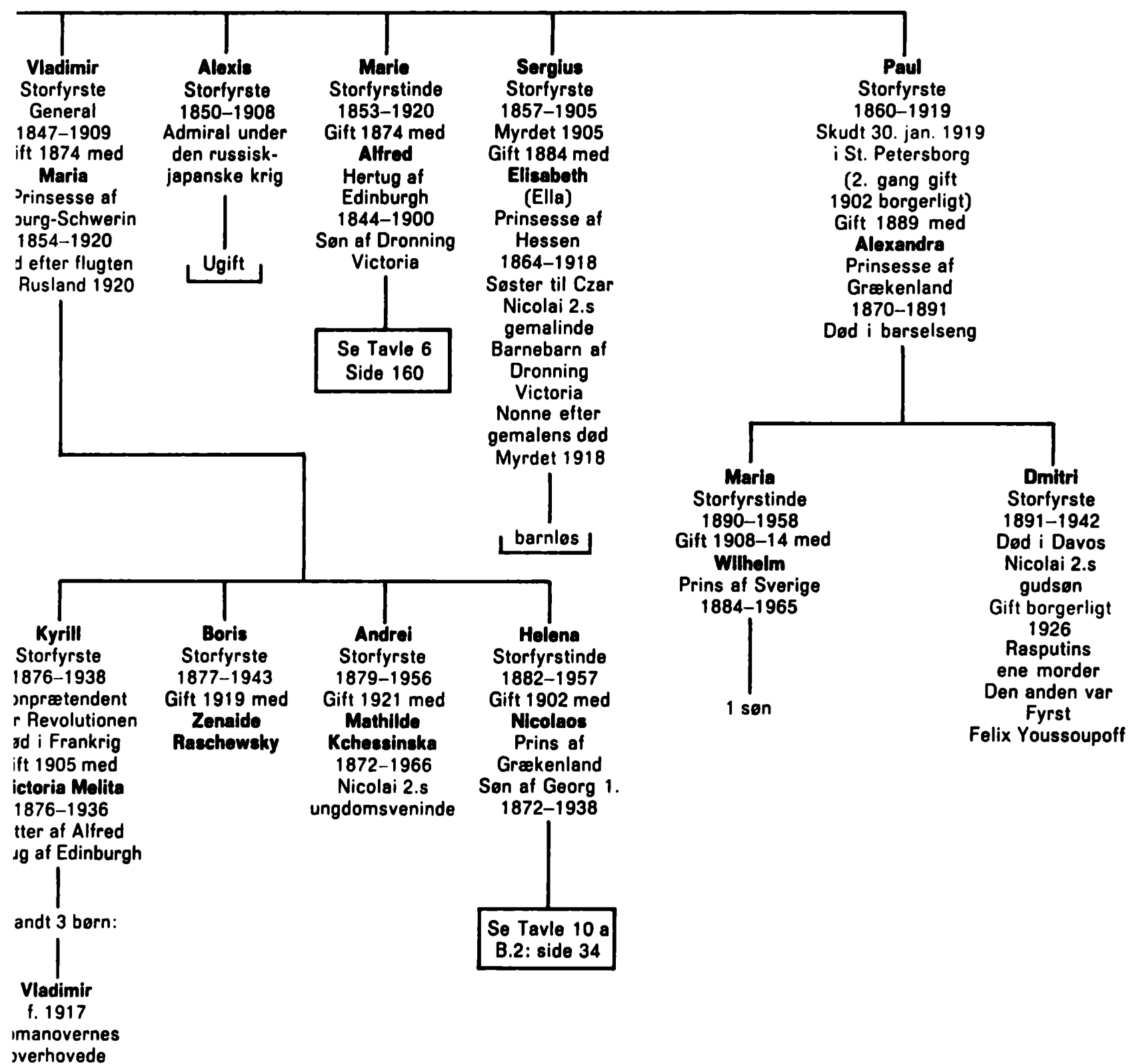
Tavle 8

Tavle 9
Czar Alexander 2.s Efterkommere:

Tavle 9

czarfamilien. Men dette nye ægteskab hjalp ham ikke i 1918, da både han og hans søn, *Volodja*, blev myrdet af den røde hær. Datteren *Marie* er omtalt i det græske afsnit i bind 2.

Da Dagmar kom til St. Petersborg 1866, bestod czarfamilien af czaren og 3 storfyrstefamilier, men i de følgende år seksdobledes antallet og hver familie installeredes i pragtfulde palæer i byen eller på store godser i omegnen, og næsten alle havde de tillige prægtige sommervillaer på Krim. Czaren selv havde, som vi har set, tillige sin villa ved Rivieraen. De efterhånden talrige storfyrstefamilier, der alle nedstammede fra Nicolai 1., var aflagt med 1 mill. rubler hver og havde tjenestestabe på over 100 personer. De fleste havde en høj militær charge eller en guvernørstilling, men gjorde sig ingen større anstrengelser. Czaren selv havde et årligt budget på 200 mill. rubler, men det må dog indrømmes, at han også havde mange forpligtelser af den mest alsidige art, og tillige udhulede en velorganiseret korrupsion naturligtvis det store budget. Uden om czarfamilien kredsede et større solsystem af almindelige fyrster af russisk adel.

Et så kæmpemæssigt land som Rusland skulle jo nok kunne klare belastningen af ca. 400 storfyrstelige og adelige, men unægtelig stærkt vegeerende overklassefamilier. Den jævne russiske befolkning så da også stadig op til selvherskeren, »*Lillefar Czaren*« og hans familie, men for en stadig voksende kreds af unge, oprørske intellektuelle, der havde kendskab til det voksende demokrati i Europa efter 1848, blev czaren efterhånden symbolet på folkets undertrykkelse, både i fysisk, økonomisk og sjælelig forstand. De revolutionære kræfter i Rusland helt op til slutningen af forrige århundrede talte højst nogle tusinde »nihilistiske« tilhængere, men det drejede sig til gengæld om dødsforagtede idealister, og de kom derfor til at spille en meget iøjnefaldende rolle allerede i 1870'erne.

Czar Alexander 2. selv beboede det store *Vinterpalads* i St. Petersborg, men rådede tillige over talrige lystslotte uden for byen og rundt om i Rusland. Vinterpaladset – i dag Ruslands største museum – er uendelig stort. Museets løbere over de prægtigt indlagte gulve andrager mange kilometers længde. Repræsentationslokalerne var uden lige i Europa, og de fester, czaren afholdt her, havde heller ikke noget sidestykke. 3.000 gæster ved runde borde i samme sal, belyst af 10.000 vokslys og dekoreret med eksotiske blomster overalt, hørte til den faste skabelige ramme.

Tronfølgerparret Sasha og Dagmar fik som nævnt tildelt *Annitch-*

En stærkt toneangivende familie i St. Petersborg allerede i 1880'erne var Sashas yngre broder, Storfyrst Vladimir med sin meget smukke, tyskfødte gemalinde, Maria Pavlovna og deres fire børn, Kyril, Boris, Andrei og Helene. – Fotografi fra 1882.

Czar Alexander 3.s smukke lillesøster, den 20-årige Storfyrstinde Marie, der i 1874 blev gift med Dronning Victorias næstældste søn Hertug Alfred af Edinburgh. Parret arvede senere Hertugdømmet Sachsen-Coburg og Gotha. Parret fik 5 børn, blandt hvilke datteren Marie blev gift med den rumænske Kong Ferdinand 1. Dette rumænske kongepar fik 6 børn, blandt hvilke Carol 2. blev gift med Helene af Grækenland, mens Elisabeth blev gift med Helenes broder, Kong Georg 2. af Grækenland. Og endelig datteren Marie, som blev gift med den jugoslaviske Kong Alexander 1. (Se stamtavle 6 side 160). – Foto fra 1870.

kov-Paladset i St. Petersburg (se billedet side 271) som vinterdomicil. Til feriebrug kunne de disponere over den store statelige, velbeliggende sommervilla *Livadia* på Krim. Dagmar syntes godt om An-nitchkov, som på mange måder mindede hende om Fredensborg Slot. Her boede parret de første 15 år, og her fødtes deres 6 børn i årene 1868 til 1882. Den 18. maj 1868 – halvandet år efter brylluppet – fødtes *Nicolai*, den senere Czar *Nicolai 2.*, som det folkelige Ruslands med jubel modtagne tronfølger. Den 7. juni 1869 fulgte *Alexander*, der imidlertid døde i maj allerede året efter. Så fulgte *Georg* i 1871 (opkaldt efter Dagsmars græske kongebroder), *Xenia* i 1875, *Michael* (opkaldt efter den første Romanov-czar) i 1878, og endelig i 1882 *Olga* – opkaldt efter sin faders kusine, Dronning Olga af Grækenland.

Børn var det eneste i verden, der kunne gøre Sasha til en blid og skikkelig bamse. Familielivet huede ham. Hans kærlighed til sine børn – navnlig da de var små – må noteres som et af de mest sympatiske træk hos ham.

Sashas fader, Czar Alexander 2., så familien meget lidt til. Den nu godt 50-årige selvhersker levede sit eget liv. Hans ægteskab var i realiteten forlist. Den hessiskfødte Czarina Marie var en ulykkelig, frustreret kvinde uden større kontaktflade over for omgivelserne og yder-

ligere undermineret af kræft. Czaren opholdt sig mest i sine egne værelser i Vinterpaladset. Han var flittig, men utvivlsomt fordrunken, og han førte helt fra Dagmars ankomst til Rusland en højst overraskende dobbelttilværelse, som vi senere skal høre om.

Alexander 2., der var født i 1818 – altså samme år som Christian 9. – havde bestegt den russiske trone som 37-årig i 1855 som olderbarn af den tyskfødte *Catharina den Store* og den gottorpskfødte Czar *Peter 3.*, som hun koldblodigt havde ladet myrde i 1762 for ene at overtage tronen. Der var ikke meget russerblod i Alexander 2., for både hans far og farfar havde været tyskgift. Alexander 2. var selv i 1841 blevet gift med den allerede nævnte Prinsesse Marie af Hessen-Darmstadt.

Han havde selv valgt hende på sin store, 16 måneders udlandsrejse, som han i 1838-39 havde foretaget for at lære Vesteuropa at kende. På denne rejse havde han endog nået at spise middag på Buckingham Palace med den unge, endnu ugifte Dronning Victoria.

Kong Georg 1.s svigerfader, storfyrste-admiralen Konstantin, som var yngre broder til Czar Alexander 2. og i 1860'erne Ruslands næststærkeste mand. Georg fandt ham noget barsk, men kom godt ud af det med ham. Ved hans side Kong Georgs tyskfødte svigermoder, Storfyrstinde Josephine. – Fotografier fra 1870.

Czar Alexander 2.s elskerinde og senere, morganatiske hustru, Katarina Dolgoruky; fra 1880 Fyrstinde Yurievsky. – Litografi fra 1881, kort før mordet på czaren.

I de første år havde han været sin gemalinde en god og hensynsfuld ægtemand, men efter at have født ham 7 børn, havde hun ikke kunnet fastholde hans interesse.

Han var langt bedre begavet end sin elegante, stærke og militaristiske fader, *Nicolai I.* (1796-1825-55), men han ejede ikke den samme primitive kraft, som faderen havde lagt for dagen, og hans forhold til faderen havde heller ikke i dennes sidste leveår været hjerteligt. Da han havde bestegit tronen i 1855, var han – som en engelsk historiker senere hævdede: »*måske den bedst uddannede tronfølger, der nogen sinde havde bestegit den russiske trone*«. Men i løbet af de 26 år der gik, før Ruslands revolutionære kræfter omsider fik ram på ham, var han i det daglige alligevel ikke stærk og forudseende nok til at styre et land, der nu nåede fra Tysklands og Sveriges grænser helt ud til Kina i syd og Stillehavet i øst.

Skønt han for eftertiden altid vil stå som den liberale czar, der afskaffede livegenskabet i Rusland og regerede mildt i erobrede landområder, som f.eks. Finland og Polen, og som i sine sidste år søgte at nå frem til en friere forfatning, ødelagde det voksende antal attentatforsøg i de følgende år hans nerver og sjælefred. Det var som om det ydre pres nu forstærkede en vis splittethed i hans natur, så at han ofte reagerede usikkert, både i sin udenrigspolitik og overfor sine

Alexandra på besøg hos sin søster Dagmar i St. Petersburg 1874. De to søstre – Alexandra til højre – elskede at klæde sig ens, er her i skøjteantæk. De var begge fortrinlige skøjteløbersker, og det skønt Alexandra var hæmmet af sit stive ben.

hjemlige problemer. I sine sidste år kunne han dag og nat forvente attentater.

Der kan være mange måder at søge at eskapere på for at slippe væk fra det daglige pres. Czar Alexander 2. havde i 1864 – året før Dagmars første besøg i Rusland – valgt en ikke ukendt vej. Men der var i hans tilfælde tale om et så dybt engagement, at det udviklede sig til en højst patetisk affære, som satte ham i et naturligt modsætningsforhold til alle sine stærkt forargede børn, der dybt beklagede deres tilsidesatte moder.

Hans elskerinde hed *Katarina Dolgoruky* (1847-1922). Hun var kun 13 år, da hendes fader døde 1860 som en ruineret mand. Czaren, der havde kendt Fyrst Dolgoruky godt og set datteren første gang i hendes hjem som lille pige, lod hende blive hofdame i Vinterpaladset, da hun var 16 år. Som 17-årig var hun allerede en uimodståelig skønhed. Den 48-årige Alexander 2. forelskede sig nu dødeligt i hende, og der er ingen tvivl om, at hun virkelig også elskede den statelige czar. Men en czar kan ikke have noget privatliv. Det varede ikke længe, før man i vide kredse vidste, at Katarina fulgte czaren overalt, både i St. Petersborg, Tsarskoje Selo og på Krim. Ja, endog når han var på officielt besøg i Berlin eller Paris, var hun at finde i hans følge. Da det rygtedes, at hun havde født ham sit første barn, sønnen *Georg* (1872-1913), steg familiens vrede til kogepunktet, men forholdet fortsatte, og i løbet af de følgende 6 år fødte hun ham yderligere døtrene *Olga* (1874-1925) og *Katarina* (1878-1959).

I en årrække boede hun installeret i et palæ ved den engelske kaj i St. Petersborg, og her tilbragte czaren jævnlig sine aftener. Men nu begyndte de unge nihilisters attentatforsøg mod hans liv at sætte systematisk ind. Det første attentat havde fundet sted allerede i april 1866 – kort før Dagmars bryllup. En student, forkældt som bonde, havde søgt at skyde ham i sommerpaladsets offentlige park. Studenten var omgående blevet hængt. Det var en hattemager, der nåede at slå til pistolen, så at den ikke ramte. Han var blevet dagens højt belønnede helt, og endnu dengang kunne czarens redningsmand blive den populæreste skikkelse i St. Petersborg. Næste gang, der havde været bud efter ham, var i Paris 1867, da han besøgte Napoleon 3. for at se verdensudstillingen. Her skød en emigreret polak forgæves efter de to kejsere, da de i vogn kørte gennem Boulogneskoven. Kuglen ramte kun en af hestene.

Men fra 1879 blev attentaterne sat i system. Først et mislykket

Det unge, russiske Tronfølgerpar Alexander og Dagmar, fotograferet i St. Petersburg i 1875.

pistolskud uden for Vinterpaladset, så et bombeattentat mod hans tog, der ville have dræbt ham, hvis han ikke i sidste øjeblik havde ændret rejseplaner. Endnu et togattentat med en i sidste øjeblik opdaget mine på skinnelegemet. Og endelig både et forgiftningsforsøg og en postpakke med en helvedesmaskine. Der var intet sket ham ved disse 7 attentater, men de medvirkede naturligvis til at undergrave hans nervesystem. Derpå fulgte det ottende og grumme attentat: sprængningen af gulvet i Vinterpaladsets spisesal den 17. februar 1880. Her ville hele den ældre gren af Romanov-familien have været udryddet, hvis ikke middagen netop den dag var blevet udsat en halv time, fordi dagens æresgæst, kejserindens hessiske broder, var ankommet med toget med en halv times forsinkelse. I stedet blev 40 af slotsvagtens finske soldater og deres officerer dræbt, da gulvet styrtede ned over vagtstuen.

Da attentaterne begyndte at tage til, havde Alexander 2. ikke længere turdet begive sig til sin elskerinde på sine aftenlige besøg. Alle i byen vidste jo, hvor hun boede. Han havde derfor i 1875 foretaget den for hans gemalinde sårende beslutning at lade Katarina og hendes to ældste børn flytte ind i Vinterpaladset på etagen ovenover hans egen, private fløj. En hemmelig trappe forbandt fra nu af hans spartanske arbejdsværrelse med hendes lejlighed. Her fødte hun det sidste af de ovennævnte børn i 1878, mens czarens egen kone lå og kæmpede med døden, som indtraf i 1880, i slotsfløjen ved siden af.

Det siger sig selv, at denne hans dobbelttilværelse var en hård moralsk belastning for hans familie og ikke mindst for Dagmar, der altid havde beundret sine egne forældres eksemplariske liv. Alexander 2.s eneste voksne datter, Marie, gift med Hertugen af Edinburgh, tog et stort personligt opgør med faderen, da hun kom fra England til moderens dødsleje og opdagede, hvorledes det hele hang sammen. Alle frygtede, at Alexander 2. efter czarinaens død ville ægte »Dolgoruky-tøsen«, som familien foragtelig kaldte den smukke kvinde. At gøre hende til ny czarina ville være en uhyrlig udfordring over for hele den russiske offentlighed.

Men dette var afgjort hans hensigt; 40 dage efter czarinaens død giftede han sig i dybeste stilhed med Katarina og tildelte hende fyrstetitlen Yuriyevsky for hende og hendes børn. Han var umådelig stolt af sine tre små børn, som ingen af familien nogen sinde havde set, før han indbød alle familiemedlemmer til en højst pinlig middag i Vinterpaladset. Her havde han anbragt Katarina i sin afdøde gemal-

Det russiske tronfølgerpar, fotograferet i 1877 med tre af deres børn. Her ses den 9-årige, senere Czar Nicolai 2., der står til venstre. Alexander (3.) sidder med den 2-årige Xenia på knæet, og Dagmar har den 6-årige, svagelige Georg på skødet. De to yngste børn Michael og Olga blev først født i 1878 og 1882. Det var faktisk først, da børneflokken begyndte at øges, at Alexander blev den elskelige ægtemand.

indes stol og under måltidet ladet børnene føre ind og under isnende tavshed fra familien udspurgt den nu 7-årige, smukke Georg, om han ikke gerne ville være storfyrste?

Men når planerne om Katarinas gradvise ophøjelse til czarina aldrig nåede sin kulmination, var det kun fordi et niende attentat på czaren i marts 1881 omsider lykkedes.

Den nu 62-årige Alexander 2. kom om formiddagen den 13. marts kørende hjem til Vinterpaladset fra en militærparade. Han kørte i en lukket karet med bereden kosakbevogtning både foran og bag vognen. Attentatfolkene ventede ham på Katharinakajen nær slottet. Den første, hjemmelavede bombe blev kastet ind under vognen og eksploderede øjeblikkelig, uden at volde større skade på køretøjet; kun de nærmeste kosakker blev såret. Havde vognen fortsat hurtigt, var der næppe sket mere, men czaren var blevet opskræmt og var letsindigt steget ud af vognen for at se, hvad der var sket. Efter et kort replikskifte med den pågrebne attentatmand nåede han end ikke tilbage til sin karet, før en af de øvrige, unge attentatfolk, som havde skjult sig i opløbet af opskræmte folk på gaden, kastede endnu en bombe direkte mod ham.

Denne bombe eksploderede på stedet og slyngede ham helt ud mod kajens rækværk. Hans hjelm og kappe blev ved lufttrykket revet af ham, og hans uniform flået fuldstændig i stykker. Den sønderrevne mand var endnu i live, da han blev løftet op. Han bad med svag stemme om at blive bragt hjem. Han døde godt en time efter, omgivet af hele familien, der var blevet alarmeret ved de vældige eksplosionsbrag. Sasha og Dagmar, der samme formiddag skulle have været ude at løbe på skøjter, havde kastet sig i en vogn og var også nået frem. Dagmar kom derfor til at tage afsked med sin svigerfader iført dyblå, zobelbesat skøjtedragt og opdagede først bagefter, at hun havde stået med sine skøjter i hånden under den myrdedes enerverende døds-kamp. Fyrstinde Yuriyevskys påklædning var blodig, da hun afmægtig rejste sig fra sin knælende stilling ved ægtemandens lig. Hun havde nået at være gift med ham i knap ét år.

Formentlig bør dette billede af Dagmars svigerfader slutte med at antyde, at Alexander 2.s livsgerning, på trods af hans intelligens og gode vilje, ja, endog på trods af, at han få dage efter mordet kunne have fremlagt en noget friere forfatning, alligevel var kommet til at betegne en begyndende nedgangsperiode for czarvældet, og at opgaven at løfte arven efter ham derfor på forhånd måtte anses for næ-

Mordet på Czar Alexander 2. af Rusland den 13. marts 1881 på Katharina-kajen i St. Petersburg. – Efter samtidig tegning af A. Wald.

sten uløselig. Som vi senere skal se, holdt czarregimet alligevel gennem hans søn, Alexander 3.s 13-årige regeringstid, men det var formentlig kun, fordi Sasha var så heldig at dø en naturlig død i en relativ ung alder, allerede i 1894. Og med den søn, som Sasha og Dagmar derefter leverede til den russiske trone, den vegeste og blegeste af hele næste generation af unge storfyrster, blev det faktisk ingen større sag at styrte regimet i 1917, efter at den russiske hær var slået i 1. Verdenskrig.

Samme dag, som Alexander 2. udåndede, blev Alexander 3. ud-råbt, og den dybt oprevne Dagmar blev med et par timers varsel czarina efter 15 års ophold i Rusland.

Men inden vi følger det nye herskerpar, er et par ord om Fyrstinde Katarina Yuriyevskys senere skæbne formentlig på sin plads. Der var sørget særdeles godt for hende i czarens testamente, og hun levede fra nu af meget stille i sit eget palæ, hvor hendes børn voksede op uden megen kontakt med czarfamilien. Den eneste, der senere holdt forbindelse med hende, og i øvrigt holdt meget af hende, var Dagmars

ungste datter, Storfyrstinde *Olga*. Katarinas søn Georg døde 41 år gammel i 1913 og efterlod sig en søn, *Alexander*. Hans moder og de to søstre overlevede også revolutionen. Fyrstinden giftede sig aldrig påny, men levede i mindet om sin afdøde czar. Hun døde i Nice i 1922. Begge hendes døtre har endnu i dag en efterslægt.

Da den nye czar og czarina var blevet udråbt, fik diplomaterne i St. Petersborg travlt med at informere den vestlige verden om deres syn på den nye, 36-årige selvhersker. Den britiske ambassadør *Dufferin* skrev eksempelvis til Victoria: »Den nye czar er et udpræget hjemmemenneske, sin kone og børn meget hengiven og glad for musik. Han har hidtil kun omgivet sig med en kreds af meget ubetydelige personer. Man ved derfor stadig meget lidt om ham – sandsynligvis, fordi der ikke er meget at vide.« En anden udtalte, at der var to ting, den nye czar aldrig ville bryde: »Verdensfreden og det sjette bud.« Tiden skulle vise, at den sidstnævnte diplomat skulle få ret på begge punkter.

Nogle uger efter mordet på czaren kunne Dagmar glæde sig over et besøg af Edward (7.) og Alexandra, der var kommet til St. Petersborg for at overvære begravelsen. Dronning Victoria havde været meget mod denne rejse, men Lord *Grenville* fik hende overtalt, skønt hun hævdede, at hun ville gøre ham personlig ansvarlig, hvis Edward og Alexandra blev sprængt i luften ved denne lejlighed.

Men begravelsen forløb dog helt programmæssigt, og Alexander viste i øvrigt barnlig stolthed, da hans engelske svoger overrakte ham hosebåndsordenen i hans eget arbejdsværelse.

En af de første handlinger, Sasha foretog som nyudråbt czar, var at få mordet på faderen fuldt opklaret. Man havde som nævnt straks arresteret én af attentatmændene, men snart efter havde politiet dem alle fem. De var alle meget unge repræsentanter for organisationen »*Folkets Vilje*«. Lederen var en skolelærerinde.

Den verdensberømte forfatter, *Leo Tolstoj* gik i et brev til den nye czar i forbøn for attentatfolkene, men hans rådgivere sørgede omhyggeligt for, at brevet ikke kom czaren i hænde. Der blev derfor gjort kort proces. Den 3. april 1881 – en måned efter attentatet – blev de alle henrettet. Det foregik på gammeldags, russisk manér. På Semjonovskij-pladsen i St. Petersborg blev de – bevogtet af tropper – offentligt hængt i nærværelse af byens befolkning og indbudte, udenlandske diplomater! En af tilskuerne sagde bagefter, at han aldrig havde set bøddler, der var så teknisk udelige.

Det følgende forår blev en flådeofficer i Kronstadt skudt af en marinepeloton efter påvist forbindelse med attentatfolkene.

Derefter begyndte en sej kamp mellem Ruslands to, toneangivende grupper: de reformvenlige og de reaktionære. Alexander 3. valgte uden tøven forkert og støttede de sidstnævnte. Nihilisterne og andre oprørsgrupper måtte i de følgende år erkende, at de havde myrdet den nyere tids mest fremskridtsvenlige czar for i hans søn at møde reaktionen. Alexander ønskede nemlig ikke at gå videre ad faderens planlagte reformvej, efter at han havde set, hvad tak hans fader havde fået for det.

De 13 år, Alexander 3. kom til at herske i Rusland, blev derfor en periode af stagnation på alle områder inden for administration og undervisning, og på grund af nyindført kontrol med de af faderen frivogne bønder gik også landbruget påny tilbage.

Men også på andre områder røbede Alexander overraskende reaktionære synspunkter. Som ivrig læser af Ruslands glørværdige historie, var han blevet mere national i sin indstilling, end nogen af sine forfædre. *Alt* skulle nu helst være russisk – *panslavisk* – og i alle tilfælde ikke tysk! Af sin danske gemalinde Dagmar havde han lært at foragte Tyskland, uanset at næsten alle hans egne aner havde været af tysk oprindelse. Når han ved en militærparade lod oplæse officerernes navne og konstaterede, at de 12 første bar tyske navne, brummede han ved oplæsningen af det trettende navn, som viste sig at være russisk: »*Nå, det var s'gu da på tide.*« Når det drejede sig om de baltiske stater, hvor man altid havde talt tysk, og hvor man var stolte af det tyske universitetet i Dorpat, hvorfra så mange gode hoveder var hentet til St. Petersburg, accepterede han sine rådgiveres råd om at indføre russisk som hovedsprog og at omdøbe universitetet til et russisk navn.

Grellest – efter vore dages opfattelse – var dog Alexander 3.s udtalte antisemitisme. Ganske vist var sådanne følelser ikke usædvanlige i datidens Rusland, hverken hos embedsmænd eller almindelige borgere, men naturligvis blev det farligere, når det var »Lillefar« selv, der støttede en sådan holdning. Hans filosofi var uhyre enkel, for hans antisemitisme havde sin rod i det faktum, *at en af hans faders mordere havde været jøde!* Hvor primitiv hans tankegang iøvrigt var, kan man se af følgende bemærkning: »*Vi må aldrig glemme, at det var jøderne, der korsfæstede Jesus og udgød hans kostelige blod.*«

Allerede i 1881 brød de første nyere jødepogromer løs og kunne nu smykke sig med sympati fra czarfamilien. Skønt regeringen ikke offi-

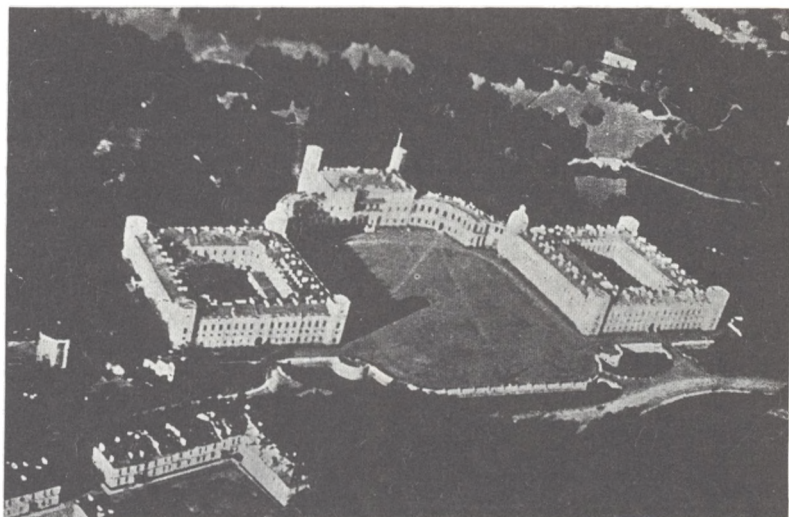

cielt godtog sådanne udskejelser, standsede man dem heller ikke. Hvis ikke den fremskridtsvenlige Grev *Dmitrij Tolstoj* var skredet ind, var raseriet næppe standset. Men det forhindrede ikke, at Alexander nu accepterede indskrænkninger i jødernes adgang til embeder inden for undervisningen og udelukkelse fra enhver sagførelsergerning. Til visse landsdele af landet fik jøderne fremtidig kun begrænset adgang, og tvangsforflytning af jøder fra Moskva og Kiev hørte fra nu af også med til dagens officielle program.

Men hvorledes foregik Alexanders og Dagmars daglige liv efter tronovertagelsen? De blev foreløbig boende i Annitchkov-palæet. Begge fandt de det alt for byrdefuldt at skulle flytte ind i det grænseløst store Vinterpalads. Men heller ikke i deres hidtidige bolig kunne de længere føle sig trygge. Endnu inden Czar Alexander 2. var begravet, havde Sasha modtaget det første trusselsbrev, og nogle uger senere fandt Dagmar i sit private fotografialbum sit eget bryllupsbillede erstattet med et fotografi af liget af en af de nylig henrettede attentatmænd, anbragt i sin kiste. Nihilisterne havde altså forbindelse med folk inden for selve Annitchkovs mure! Dagmar var besvimet af rædsel, da hun aldeles uforberedt havde opdaget dette fotografi. Det hemmelige politis chef, general *Tscherevine*, som czarparret satte stor pris på, tilrådede dem nu at forlade St. Petersborg og tage ophold i Gatschina-paladset, som lå 50 km uden for hovedstaden.

Gatschina var et uhyre stort palads, opført af Catharina den Store til en af hendes elskere. Czar *Paul* var myrdet her i 1801. Slottet havde længe stået tomt og var meget forfaldent. Men czarfamilien flyttede kun ind i en enkelt fløj, som man end ikke nåede at sætte i stand. Paladset lå i en enorm park, omgivet af en høj mur på alle sider. Park og mur blev fra nu af bevogtet dag og nat. Uden for red endeløse rækker af ryttere. Om natten blev vagten 4-doblet og alle ryttere forsynet med lygter. I parken posteredes civile politifolk, som var hundeangst for at møde czaren, fordi han irriteret jog dem bort med sin stok, hvis han fik øje på dem.

Det daglige liv på Gatschina var uhyre spartansk. Navnlig var czarens eget lille arbejdsværelse med gamle, slidte møbler og falmet og revnet tapet en overraskelse for de få, som fik lov at komme ham på så nært hold. Her arbejdede han daglig – iført ternet bondebluse og læderbælte – fra klokken 7 om morgenen med de talløse statssager, han modtog fra hovedstaden, og her satte han sit navn under de enorme dynger af kundgørelser og forordninger og rapporter, som blev

Gatschina Paladset, 50 km sydvest for St. Petersburg, bestod af to selvstændige paladser, forbundet med en stor, buet fløj. Paladset var opført omkring 1770 for Catharina den Store, som skænkede det til sin elsker, Fyrst Orlov, men efter hans død købte hun slottet tilbage. Da Sasha og Dagmar med kort varsel overtog slottet i 1881, havde det stået tomt i mange år og var meget forfaldent. Ingen havde boet her, siden Czar Paul i 1801 var blevet myrdet i midterfløjen. Det nye czarpar flyttede kun ind i et lille hjørne af det vældige kompleks, men i årenes løb – fra 1881-94 – fik Dagmar sat store dele i stand, så at der kunne festes lige så standsmæssigt her som i Vinterpaladset i St. Petersburg.

ham forelagt. I randen af redegørelser og rapporter gav han sine beslutninger eller kommentarer på sit eget, meget ukonventionelle sprog, ganske som de faldt ham ind: »*De er nogle dumme svin*« eller »*Sikke en led karl*«, eller, som det meget ofte indskrænkede sig til »*Nedslændede*«. Hans adspredelse var ture i parken eller musik. Han beherskede mange instrumenter, men holdt mest af sin tromme og sin trombone.

Men trods den stærke bevogtning følte Sasha sig aldrig helt sikker. Han havde altid sin revolver i bukselommen som den sidste udvej ved et uventet angreb. Det kan derfor ikke overraske at erfare, at han, da han en dag havde lagt sig for at tage en eftermiddagslur på sin divan, og hans betroede adjutant ville trække tæppet lidt op over ham, foer op i søvne og skød adjutanten. Hans revolverkugle knuste hovedet på den sagesløse mand, og czaren var naturligvis forvirret og fortvivlet, da han opdagede, hvad han havde gjort.

Når der kom udenlandske gæster på Gatschina, måtte Dagmar altid sørge for, at Sasha var ordentlig påklædt. Men det kneb. Det var ikke sjældent, han mødte op i krøllet jakke, plettede og upressede bukser og med forkerte ordner og medaljer. Dagmar afskyede hans fedtede militærkasket. Hans store krop kunne få selv et nyt sæt tøj til at se jasket og tilfældigt ud fra den første dag. Men Dagmar var i alle tilfælde det eneste menneske i verden, der kunne sende ham tilbage til hans kammertjener.

Familien forblev på Gatschina i de 13 år, Sasha regerede Rusland. Det blev deres faste borg og her voksede de 5 børn op. Det kan synes som om de levede i et fængsel, men sådan følte de det ikke. Navnlig ikke Dagmar. Hun genvandt på Gatschina sin naturlige sindsligevægt, og hun afskar sig ingeniende fra det festlige liv, som hun havde elsket i St. Petersburg i sine tronfølgerår. Hun rejste hyppigt til hovedstaden med sit særtog – uden Sashas ledsagelse – og deltog i baller og fester. Hendes garderobe blev ingeniende forsømt. Hun holdt også i de senere år mange fester på Gatschina, hvortil hendes særtog afhentede gæsterne i St. Petersburg. Ved sådanne lejligheder deltog Sasha sjældent. Han viste sig kun, når det var uomgængelig nødvendigt. De, der mødte ham til sådanne fester karakteriserede hans optræden som *»mere majestætisk end venlig«*. Han hadede livet igennem enhver form for udadvendt optræden. Men han elskede at tage ned til feriepalæet *»Livadia«* på Krim om sommeren, og hans hyppige besøg på Fredensborg Slot hørte til hans livs roligste og mest afslappede ferier.

Folk, der mødte Dagmar i disse år i 1880'erne ved de store soiréer og baller i St. Petersburg, hvor hun naturligvis altid måtte være det ubestridelige midtpunkt, kunne ikke blive træt af at rose hende: *»Hun er charmerende i ordets videste betydning. Hendes charme er ganske udefinérlig. Den udøver en fortryllelse, som er umulig at modstå. Hendes yndige smil, hendes store, klare, sorte øjne, som synes at læse ens tanker, har skaffet hendes gemal flere venner, end millioner af rubler og års arbejde ville kunne have gjort!«*

Der tilføjes dog også: *»Opfat hende kun som det usædvanlige væsen, hun er, men forvent ikke store ting af hende i retning af åndsevner. Hun kender sin begrænsning og handler derefter. Ikke mange dronninger besidder hendes evne til at tilgive eller så megen vilje til at være venlig eller barmhjertig.«*

Om hendes forhold til Sasha hed det: *»Naturlig livfuldhed og et lyst livssyn har gjort det naturligt for czarinaen – trods sit let påvirke-*

Dagmar i russisk og europæisk festskrud. Fotografier fra St. Petersborg fra omkring 1885.

lige gemyt – at opmuntre sin gemal i hans uafsladelige kamp med sig selv og verden. Han behøver ikke at frygte skøtteregimente, for czarinaens indflydelse rettes aldrig mod sager af politisk art. Fordi han selv er så uomgængelig, er han lykkelig over, at hans hustru finder uudtømmelig glæde i dans og fornøjelser. Derved er hun naturligvis skyld i, at der ofres store udgifter på modens alter, som ikke sjældent overgår Josephines. Napoleons første hustru tilbragte som bekendt det halve af sit liv i påklædningsværelset. At hun tager czarens lejlighedsvis

raseriudbrud med enestående takt, kan man let forstå, når talen er om en kvinde med et så muntert og betænksomt væsen.»

Men der var naturligvis lejligheder, hvor også Sasha måtte forlade Gatschina og udsætte sig for livsfare. Blandt andet var han i 1883 helt indstillet på, at hans kroning i Kreml skulle gennemføres. Han ville ikke være den første czar, der ikke blev kronet.

Kroningen skulle finde sted, da han havde været czar i to år. Adskillige trusler i form af påskeæg med dynamit gik forud. »*Vi har mere på lager til kroningen*« stod der på en medfølgende seddel. Kort før den store ceremoni afsløredes det såkaldte *Boganovitch-komplot*. En elektrisk illuminationsbelysning langs czarens rute op gennem Kreml viste sig i tide at være kombineret med bombeudløsning. Men til gengæld var det en meget udbredt opfattelse, at kroningen var en hellig sag, og at en blodsudgydelse ved en sådan lejlighed ville gøre nihilisternes sag mere skade end gavn.

Kroningen blev gennemført uden attentater! Sasha red, iført sin enkle, grønne uniform med sin hvide kasket op til Kreml, fulgt af forgyldte kareter med czarinaen og børnene, omgivet af skarlagensrøde kosakker, og han gennemgik roligt hele den lange farveprægtige ceremoni, som sluttede med, at han selv varsomt anbragte Dagmars krone på hendes hoved.

Helt op til 1887 havde ingen direkte forsøgt at myrde ham, men på seksårsdagen for hans faders død, den 13. marts 1887, prøvede tre studenter – efter hele czarfamiliens besøg i Peters og Poulskirken – at komme på skudhold af de kongelige vogne. Politiet opdagede i tide, at der var noget i gære og anholdt studenterne, hvis bøger og bogmapper var fyldt med dynamit og glaskugler med stryknin. Dagmar brød helt sammen, da hun bagefter erfarede, hvor nær hele familien havde været udslættelsen, og også Sasha var rystet. Men det havde ikke forhindre ham i at udbryde: »*Lige meget, jeg er beredt. Jeg bliver ved at tjene Rusland til de slår mig ihjel!*«

St. Petersborg oplevede atter en barbarisk, offentlig hængning af de 5 studenter. En af dem hed *Alexander Ulyanov*. Hans mindreårige broder, *Vladimir*, overværede henrettelsen og svor hævn. Vladimir dukkede op igen i Rusland 30 år senere, og man tør sige, at han fik hævn. Han havde nu valgt et andet navn og kaldte sig *Lenin*.

Omtrent en måned efter henrettelsen fik Sasha et brev, der ganske enkelt fastslog, at han selv var dømt til døden. 50 edsvorne kammerater havde fået ordre til at foretage henrettelsen. Bevogtningen på

Czar Alexander 3. og Dagens kroningsfest i Moskva 1883. – Samtidig illustration fra Illustrated London News.

Gatschina blev forstærket, men det kneb denne sommer med at holde humøret. Alligevel slap Sasha og Dagmar til Danmark hen på efteråret ved at fastsætte afrejsedatoen med et minimalt varsel. Det blev en praksis, som man nu opretholdt i resten af czarens liv.

Sidst i 80'erne, da Gatschina efterhånden var blevet restaureret, gennemførte Dagmar flere fester på slottet end nogen sinde tidligere. Måske fordi hendes nervesystem i disse år blev udsat for så store belastninger, døde hun sig ved selskabelighed. Gatschina blev centrum for middagsselskaber, baller og teaterforestillinger i det omfang, det overhovedet var muligt, når sikkerhedssystemet skulle iagttages. Hun var selvfølgelig ene initiativtager, for det morede stadig ikke Sasha at være vært, og han nægtede i alle fald altid at overholde reglerne om, at værten var den sidste, der gik. Men stort set føjede verdens mest uindskrænkede enevoldshersker sig efterhånden efter sin gemalindes selskabelige påfund. Han tog aldrig aktivt del i dansen, men man kunne undertiden se ham dukke op blandt musikerne og gribe et eller andet instrument; naturligvis allerhelst trommen. Når han syntes, at det hele havde varet længe nok, sendte han musikerne ud én for én, indtil kun et par stykker var tilbage. Så vidste Dagmar, at hun kunne begynde at byde sine gæster godnat.

I oktober 1888 fik familien et nyt, alvorligt chok. Czarens særtog var på sin 2000 km lange vej fra Krim til Gatschina, og hele familien var med efter en dejlig ferie ved Sortehavet. Sasha var utålmodig og havde beordret »Fuld fart«. Familien sad i spisevognen, da toget nærmede sig byen *Borki*. Pludselig følte alle, at vognen kastedes sidelæns, hældede og løftedes til vejrs. Med et øredøvende brag brækkede gulvet i stykker under dem. Væggene brast, og derefter fulgte braget af vaggoner, der masede sig ind i hinanden.

Sasha befandt sig pludselig stående på skinnedegemet, midt i spisevognen, med det tunge tag presset ned over sine skuldre. Han hørte sine børn skrig i mørket ved sine fødder og stemte skuldrene mod det synkende tag. Her kom hans enorme kræfter for én gangs skyld til fuld nytte.

Både Dagmar og børnene slap ud og viste sig hurtigt nogenlunde uskadt. Kun lille Olga savnedes. Hun blev fundet af en soldat på jernbaneskråningen. Hun styrtede hen til sin fader og råbte: »Nu kommer de og slår os ihjel allesammen.«

21 personer var omkommet ved afspringen af toget. Czarfamilien så ligene blive lagt op i rækker på skråningen. Czarens livlæge for-

Borki-katastrofen efter samtidig tegning i »The Illustrated London News«. Den 30. oktober 1888 var Alexander med familie på vej hjem med toget fra ferie på Krim; toget kørte som sædvanlig med størst mulig fart. På strækningen Harkov-Borki løb det af sporet og få sekunder efter lignede situationen billedet ovenfor. Det var et mirakel, at hele familien slap uskadt, for også deres specialvagon blev aldeles knust. Togkatastrofen og familiens mirakuløse redning fremkaldte en storm af begejstring hos Ruslands bredere befolkning.

bandt de sårede. Da det afsporede tog også havde væltet telegrafpælene, tog det 5 timer, før der var etableret forbindelse med Borki, og undsætningen nået frem.

Den almindelige opfattelse af ulykken var umiddelbart, at der var sket et attentat, men senere har man været mere tilbøjelig til at tro, at der var tale om en afsporing på grund af czartogets uforsvarlige fart.

Ulykken tog alvorligt på Sashas helbred og nerver. Han havde kun seks år tilbage af sit liv, og i disse seks år blev han aldrig så rask som før. For Dagmars vedkommende var virkningen ikke mindre. Hun havde vist sig forbavsende rolig i den 5 timer lange ventetid i rusk-regn på jernbaneskråningen, men så meget stærkere blev reaktionen bagefter. Hun fik nu for første gang et alvorligt nervesammenbrud.

Czarfamilien fotograferet i 1890 i St. Petersborg. Forrest ses Michael, Alexander 3. med Olga samt Georg. Bagved Dagmar, Nicolai (2.) og Xenia.

Men allerede året efter noterer en svensk gæst: »Det gamle, hektiske selskabsliv udfolder sig atter på Gatschina. Ingen tid til stille fordybelse og eftertanke. Montenegrinske, græske, hessiske og mecklenborgske besøg, forlovelser og giftermålsplaner, rejser og planlægning af nye rejser følger slag i slag.«

Nicolai 2.s ungdomselskede, balletdanserinden Mathilde Kschessinska, som senere drev balletskole i Frankrig og i 1921 giftede sig i Nice med Nicolai 2.s fætter, Storfyrst Andrei, der var undsluppet revolutionen.

I 1890 var Dagmar 43 og Sasha 45 år gamle. Inden vi følger Sashas sidste år, bør vi måske først se, hvordan familiens ældste søn, *Nicolai*, havde udviklet sig.

Nicolai – altid kaldet *Nicky* – familiens ældste søn og sin moders udprægede, altid forkælede øjsten, voksede op til en lidt for lille og påfaldende veg, men ganske smuk, ung mand. Han kom livet igennem – til forveksling – til at ligne sin engelske fætter *Georg*, den senere Kong *Georg 5.* Men han manglede ganske sin faders robuste fasthed og sin fætters stærke karakter, og udviklede tillige tidlig en besynderlig trang til at ville behage alle ved sit næsten pinligt høflige væsen. Han var også temmelig sentimentalt anlagt, og hans kammerater foragtede ham lidt for hans slaphed. Hans fader – som han beundrede – var heller ikke synderlig imponeret af ham.

I 1890 – da han var 22 år – overraskede han sine kammerater ved at betro dem, at han havde en 18-årig, polsk elskerinde, den senere berømte danserinde *Mathilde Kschessinska*, som boede i et ret anstændigt middelklassekvarter i byen. Hans nagende problem var, at han ikke kunne gifte sig med hende. Men så ville han i alle fald aldrig giftes med nogen anden. Det syntes han, at han skyldte hende.

Da sagen kom Sasha for øre, blev han aldeles rasende. Han så naturligvis sin egen faders forhold til den 17-årige *Katarina Dolguruky* gentage sig, men på et endnu mere ubejlejligt alderstrin. Dagmars re-

aktion var ganske som Sashas. Selv om det var hendes yndlingssøn, var dette for galt. Og så det forstemmende, at hun intet havde anet! Hun, som kunne tale med sin søn om alt. Til slut sagde hun til Sasha: »Det må have en ende – for hans egen skyld – for Ruslands skyld. Du er czaren, han er tronfølger. Det må du ordne!«

Sasha gjorde kort proces. Stående tavs og i stram retstilling foran sin faders skrivebord fik Nicky besked på øjeblikkelig at afskære forbindelsen med Mathilde. Det lovede han på stedet, gjorde honnør og forlod stuen.

Selv om Mathildes og Nickys veje skiltes den dag, gik den smukke danserinde dog ingenlunde tabt for czarfamilien. 31 år senere – 4 år efter den russiske revolution – giftede hun sig – nu 49 år gammel – i Nice med Nickys fætter, *Andrei* – Storfyrst *Vladimirs* yngste søn. Hun havde i mellemtiden skabt en berømt balletskole i Frankrig og kunne her hjælpe den 7 år yngre og nu landflygtige *Andrei*. Mathilde blev i øvrigt 94 år gammel; hun døde først i 1966.

I stedet for sin danserinde forelskede Nicky sig nu for alvor i Prinsesse *Alix af Hessen*. I 1891 var hun 19, og han 4 år ældre. *Alix's* forældre i Darmstadt har vi allerede mødt i det engelske kapitel (se side 184), for *Alix's* moder, Storhertuginde *Alice af Hessen* var Dronning Victorias næstældste datter. Der var allerede to nyere bånd, der atter knyttede Hessen-familien til czarfamilien. *Alix's* ældre søster *Ella* var allerede 1884 blevet gift med Czar Alexander 3.s meget lidt sympatiske, yngre broder *Sergius*, og i 1892 giftede *Ellas* broder, *Ernst af Hessen* sig med den billedskønne, men noget fatale Prinsesse *Victoria Melita*, datter af czar Alexanders søster *Marie* og hendes gemal, Dronning Victorias søn, Hertug *Alfred af Edinburgh* (senere Sachsen-Coburg og Gotha). Nicky havde derfor kendt *Alix* fra hun var 12 år gammel.

Nickys svaghed for *Alix* foruroligede mange i familien. *Han* var veg og ubeslutsom. *Hun* var sær og sky på den besværligste måde, idet hun allerede som barn virkede overlegen og afvisende med udpræget trang til melankoli og hysteri. Den russiske familie fandt hende både arrogant, selvoptaget og uopdragen. For *Sasha* var det naturligvis et yderligere minus, at hun tillige var *tysk*. Ingen i familien kunne forestille sig en mindre egnet gemalinde til en svag tronfølger i et land, hvor oprøret stedse lurede. En ting til – som dog først skulle bekræftes langt senere – gjorde hende ekstra uegnet til at videreføre Romanov-slægten. Hun var såkaldt »konductor«, dvs. bærer af *blødersygdommen*, som var en arv fra hendes mormor, Dronning Victoria.

En del af den store czarfamilie, fotograferet i St. Petersborg 1892, to år før Czar Alexander 3.s død. I den siddende række ses fra venstre: den 17-årige Storfyrstinde Xenia, Storfyrstinde Maria Pavlovna (gift med czarens broder, Vladimir), den 10-årige Prinsesse Helene (datter af Vladimir og senere gift med Prins Nicolaos af Grækenland), Storfyrstinde Josephine (gift med czarens farbroder, Konstantin og svigermoder til Kong Georg 1. af Grækenland), Czarina Dagmar, Czar Alexander 3., Storfyrst Michael (czarens yngste, 60-årige farbroder og senere svigerfader til Storfyrstinde Xenia), Storfyrst Paul (yngste broder af czaren, myrdet 1919). Bag disse i midten: Dronning Olga af Grækenland (skråt bag sin moder). Dernæst den endnu ugifte tronfølger, senere Czar Nicolai 2., Storfyrst Vladimir (czarens broder), Storfyrst Dmitri (broder til Dronning Olga), Hertug Peter af Oldenburg (senere gift med Storfyrstinde Olga) og Hertug Maximilian af Leuchtenberg. Bagest: to hertugbrødre Georg Alexander og Michael af Mechlenburg-Strelitz, Dronning Olgas broder, digter-storfyrsten Konstantin, Allerbagest: Storfyrst Sergius (yngste søn af czarens gamle farbroder Michael), og endelig, halvt skjult, Hertug Alexander af Oldenburg (senere svigerfader til Storfyrstinde Olga). De fire drenge foran er Alexis, søn af gamle farbroder Michael, Michael (søn af Czar Alexander 3., myrdet 1918) samt Vladimirs to yngste sønner, Boris og Andrei.

Men den gensidige sympati mellem de to unge voksede stadig. De holdt brevlig kontakt med hinanden i de følgende to år. Sasha og Dagmar prøvede at invitere andre ægteskabelige muligheder til Gatschina for at få Nicky til at opgive Alix, men det lykkedes ikke.

Så sendte de ham af sted i 1890 på en rejse til Indien, Kina og Japan, i håb om at han skulle komme på bedre tanker. Hans jævnaldrende ven og fætter, Prins *Georg af Grækenland* (se bind 2), blev udvalgt til hans rejseledsager. Rejsen blev ingen succes. I Japan blev Nicky overfaldet af en ophidset japansk politibetjent, som blev vred over hans støjende selskabs adfærd i et museum og gav ham et sabelhug i hovedet. Kun Prins Georgs rådsnare afværgemanøvre med en tyk stok forhindrede, at Nicky blev slået ihjel. Men Prins Georg – den elskelige og altid misforståede Prins Georg – fik kun bebrejdelser ved hjemkomsten for ikke at have passet godt nok på Nicky, som faktisk havde fået et slemt sår i hovedet ved denne lejlighed.

Så sent som i 1892 – to år før Sashas død – fastholdt Nicky, at hvis han ikke fik Alix, ville han overhovedet ikke giftes. Forældrene var temmelig fortvivlede. Ingen af dem kunne lide Alix. Navnlig brød Dagmar sig ikke om hende, og det fik man senere at mærke gennem de 23 år, de to kvinder senere kom til at leve i hinandens umiddelbare nærhed. Dagmar var sine venners ven, men hun var aldrig mild mod mennesker, hun ikke kunne lide.

Alix' moder var død allerede i 1878. I 1892 døde hendes fader, Storhertug *Ludvig 4. af Hessen*. Nu arvede hendes broder *Ernst Hessens* trone og skulle som nævnt giftes med sin smukke engelsk-russiske kusine, *Victoria Melita*. Brylluppet skulle stå i Coburg, og Nicky var indbudt, for Victoria Melita var jo tillige *hans* kusine. Selveste Dronning Victoria troppede også op i Coburg og græd sine modige tårer ved at gense sin afdøde, elskede Alberts fødeby.

Nicky mødte i rød husaruniform med flagrende, pelsbesat dolman. Han havde nu tillagt sig fuldkæg for at skjule sin vege mund og hage. Den aften kundgjorde han og Alix deres forlovelse for Dronning Victoria, som mest studsede over, at Nicky nu i så påfaldende grad var kommet til at ligne hendes eget barnebarn, Prins Georg (5.).

Alix var utvivlsomt forelsket i Nicky, men hun vidste tillige, at hun heller ikke ønskede at forblive længere i Hessen. Hun kunne ikke lide sin nye svigerinde, den dejlige Victoria Melita og fandt, at hun fik hendes egen forelskede broder Ernst til at opføre sig som en nar. Alix var forældreløs og ville væk!

Czarfamilien samlet foran Villa Livadia på Krim i 1893, den sidste sommer Czaren endnu var i god form. Fra venstre ses stående den 25-årige Nicolai (2.), den 22-årige tuberkuloseangrebne Georg, der døde 6 år senere, og endelig den 18-årige Xenia. Foran, mellem Dagmar og Alexander 3., den 14-årige Michael og den 11-årige Olga.

I sit syn på Victoria Melita fik hun i øvrigt ret. Ægteskabet med Ernst af Hessen blev ikke af lang varighed. Victoria Melita lavede familieskandale seks år senere ved at forlade Ernst af Hessen og gifte sig med sin russiske fætter, Storfyrst Kyril. De blev dog i sidste ende atter taget til nåde af familien, og i 1912 blev Kyril endog udnævnt til russisk arvefyrste, da alle andre muligheder var udtømt. – Parret undslap revolutionen og døde først i slutningen af 1930'erne.

Da Dagsmars søster, Alexandra i juli 1894 kom på besøg i Gatschina, blev hun forfærdet ved gensynet med sin svoger Sasha. Året før på Fredensborg Slot havde han endnu virket rask og gemytlig. Nu var han pludselig – kun 49 år gammel – sunket helt sammen. Hans store krop lignede nu en sæk, hans kinder var slappe og hans teint grå. Når han gik, så det ud som om han bar på en tung byrde. Hans ben var begyndt at svulme op som et første tegn på en ondartet vattersot. Så tog czarparret og Nicky kort efter på en lang sommerferie til Livadia.

I slutningen af oktober havde de tænkt sig at besøge det græske kongepar på Korfu, men i et anfald af træthed meddelte Sasha midt i oktober sin søn Nicky, at man lige så godt kunne aflyse denne rejse straks, da det nu stod ham klart, at han næppe ville forlade Livadia i levende live. Nicky aflyste rejsen, men hans stilfærdige reaktion var tillige, at han samme dag pr. telegram hemmeligt tilkaldte Alix til Livadia.

Da han havde fået bekræftelse på, at Alix var på vej, tilstod han over for sin syge fader, at det var hans hensigt at lade sig vie i stilhed til Alix i kirken i Livadia.

Endnu en sidste gang brusede Sasha op: »*Vrøvl! Det vil jeg forbyde!*« Et tronfølgerbryllup var ikke noget, man fejrede i stilhed. Det var et offentligt anliggende og skulle foregå med pomp og pragt i St. Petersborg!

Den 16. oktober kunne lægen med stigende bekymring konstatere: »*Czarens sygdom i nyrerne viser ikke tegn på bedring. Hans Majestæts kræfter er aftaget.*« Den 22. oktober ankom Alix. Netop den dag havde Sasha et yderligere tilbagefald og var begyndt at lide af åndenød. Men han tog overraskende pænt imod det unge par og gav dem begge sin velsignelse. Da han hørte at Alix var villig til at overgå til den græsk-katolske kirke, blev han ligefrem oplivet og sov trygt og godt bagefter. Et par dage senere begyndte han at spytte blod og kunne ikke længere udholde at ligge i sin seng. Han ville nu hellere sidde

Enkekejserinden på 47 år, fotograferet i 1894 ved sin søn Nicolai 2.s bryllup med Prinsesse Alix af Hessen. »Man kunne let have forvekslet hende med bruden«, sagde en af gæsterne bagefter.

i en lænestol dag og nat. Dagmar så klart, hvor det bar hen og var dybt fortvivlet. I sin nød telegraferede hun til sin uundværlige søster Alexandra og fik svar, at både hun og Edward allerede var på vej.

Den 1. november 1894 døde Sasha, siddende foran palæets store vindue ud mod Sortehavet, med Dagmar og sine børn ved sin side. Alle i huset kom ind og kyssede den døde czars hånd og vendte sig derefter mod Nicky og kyssede også hans hånd.

To døgn senere ankom Alexandra og Edward fra Sevastopol. »Kommer vi tids nok?« lød det fra dem begge. Men de behøvede intet svar, da de så Dagmar.

Alexandras komme var en stor trøst for søsteren. Hun havde holdt sig meget tapper de første dage efter Sashas død, men da hun så Alexandra, brød hun hulkende sammen.

Nickys første reaktion efter faderens død blev udtrykt i et fortvivlet udbrud til hans onkel Sandro, der nylig var blevet gift med hans søster Xenia: »Sandro, hvad vil der ske med dig, med mig, med Xenia, med Alix, med mor og med hele Rusland? Jeg er ikke beredt, jeg ved intet om, hvordan man skal regere. Jeg aner ikke en gang, hvordan man taler med ministre. Vil du hjælpe mig?«

Hvor overraskende det end kan lyde, blev det Edward (7.) af England, der i de triste dage i Livadia måtte tage affære. Det blev faktisk ham, der fastsatte datoen for den forestående, store begravelse, og det blev også ham, der bestemte, at Nicky skulle ægte Alix, så snart begravelsen var overstået. Han fastsatte datoen for brylluppet til den 26. november 1894.

Sashas kiste blev sejlet til Sevastopol og derfra kørt med toget de 2.000 km til St. Petersburg. I det omfattende følge var både Edward og Alexandra. Det grænseløst store antal sørgehøjtideligheder på de største stationer på den endeløse rejse virkede nærmest stimulerende på den altid letbevægelige Dagmar. Hun virkede næsten forventningsfuld over for den kommende tid og bemærkede spøgefuldt, at hun i sine mange år i Rusland aldrig havde truffet en enkekejserinde, men havde hørt, at de altid tidligere havde været omgivet med dybere respekt end nogen anden i riget! Og heri havde hun ret! I Rusland havde en enkekejserinde højere rang end czarinaen; ja, kunne endog forlange lydighed af selveste eneherskeren. Det var en tanke, som Dagmar kom til at beskæftige sig en del med i de følgende år.

Begravelsen blev et stort og smukt skuespil, og den sidste, tragiske czar i Ruslands historie tiltrådte samtidig sit embede, som han trods

Storfyrstinde Xenia og hendes gemal, Storfyrst Alexander, kaldet Sandro. Parret blev gift på Krim i 1894, lige før hendes fader, Czar Alexander 3.s død. Her ses parret med deres eneste datter, Irene. Sandros søster Storfyrstinde Anastasia, var moder til den senere Dronning Alexandrine af Danmark.

alt kom til at bestride i 23 år. Dagmar selv så nu helt fortrøstningsfuldt på fremtiden. Med Guds støtte og hendes vejledning skulle det nok gå altsammen! Det var en positiv indstilling. Hun havde været gift med Sasha i 28 år og kom til at opleve endnu 24 år som enkekejsersinde i Rusland, og yderligere 10 år som enkekejsersinde i eksil. Hun havde i 1894 trods alt kun levet godt det halve af sit lange liv.

Dagmars indstilling med hensyn til sine børn havde indtil nu været ganske den samme som hendes søster Alexandras. Det var *sønnerne*, der stod hende nærmest. Først og fremmest *Nicky*, som hun elskede på samme måde, som Alexandra havde elsket sin svage søn *Eddie*.

Døtrene interesserede hende mindre; de var i bedste fald gode at have omkring sig, og skulle de giftes, skulle det i al fald være i Rusland.

Derfor passede det hende i sidste ende udmærket, at hendes ældste datter, den ganske kønne *Xenia*, allerede som 18-årig var blevet forelsket i sin velbegavede, 28-årige onkel, Storfyrst *Alexander*, altid kaldet *Sandro*. Han var tredieyngste af Storfyrst *Michaels* 7 børn (se stamtavlen side 274), og denne gren af den store czarfamilie hørte til blandt de bedst anskrevne. Sandros ene broder *Georg* blev gift med

Prinsesse *Marie af Grækenland*, som var datter af Kong *Georg 1.* (se bind 2). Sandros eneste søster, *Anastasia* var gift i Mecklenburg og var allerede moder til den senere Dronning *Alexandrine af Danmark*. Xenia og Sandro var blevet gift 1894, få måneder før Sashas død, under nærværelse af Alexandra og Edward fra England. Deres ægteskab blev både børnerigt og lykkeligt helt op til revolutionen. Parret skænkede Dagmar ikke mindre end 7 børnebørn i årene 1895-1907. Vi skal møde parret igen senere i beretningen.

Tungere lå det med den 7 år yngre *Olga*, som var sin faders typiske datter; blottet for sans for hele den storfyrstelige pomp og pragt og i øvrigt heller ikke på nogen måde smuk. Hun var født så meget senere end sine fire ældre søskende, at hun faktisk kom til at leve som enebarn fra hun var 12 år gammel, og således altid var meget henvist til sig selv.

Vedrørende hendes ægteskab kan det synes, at hendes moder handlede ligefrem hensynsløst. Dagmar arrangerede nemlig i 1901 bryllup mellem den 19-årige Olga og den 33-årige Hertug *Peter af Oldenburg*. Peter var descendent af en oldenborgsk hertug, der tre generationer tidligere havde giftet sig med en russisk storfyrstinde, og siden var familien forblevet i St. Petersborg. Peter boede hos sine velhavende forældre i *Det oldenborgske Palæ*. Dagmar var veninde med Peters moder, og de to damer havde på egen hånd aftalt ægteskabet. Lad gå, at Peter var en lille og uattraktiv person, og yderligere næsten dobbelt så gammel som Olga. Lad også gå, at hans eneste interesse var natligt hasardspil, og at han derfor gerne sov det meste af dagen. Men læg dertil, at hele St. Petersborg vidste, at han aldrig havde vist det andet køn ringeste interesse og kun havde accepteret ægteskabet, fordi han – og navnlig hans moder, Hertuginde *Eugenie* – gerne så en søster til den unge Czar *Nicolai 2.* indgiftet i den oldenborgske slægt.

Olga – som var den af Dagmars børn, som levede længst og først døde i 1960 – har på sine ældre dage formuleret sit ægteskabelige dilemma meget ærligt: »Jeg var gift med ham i 15 år, uden at vi nogen sinde blev mand og kone!«

Da Olga havde meget få materielle fornødheder, tog hun det roligt, at Peter hurtigt spillede hele hendes medgift og årlige apanage væk. Men da hun havde levet to, fantasiløse år på denne måde, gjorde hun sit første, stiltfærdige oprør. Hun havde nemlig ved en militærparade ved Pavlovsk i 1903 set en høj, smuk, lyshåret officer i Det blå Kyradserskorps' flotte uniform. Hun anede ikke hans navn, men

hun vidste straks, at *han* måtte være den, hun altid havde drømt om. Hendes broder Michael bragte hende få dage efter diskret i kontakt med den unge officer. Hun erfarede, at hans navn var *Nicolai Koulikowsky* og fik samtidig at vide, at han stammede fra en udmærket, borgerlig officersfamilie. Hun var nu selv 22 år og Koulikowsky kun nogle få måneder ældre. Følelserne viste sig hurtigt gensidige, selv om den unge officer unægtelig følte sig noget sky over for czarens – oven i købet gifte – søster.

Kort tid efter gik hun til Peter og fortalte ham om sagen og forlangte skilsmisse – eller rettere *annullering* – af dette sit ægteskab, som intet ægteskab var. Peter betragtede hende koldt og meddelte hende lidenskabsløst, at en skilsmisse tidligst ville kunne finde sted om 6-7 år! Men han foreslog hende – til hendes store overraskelse – at Koulikowsky godt kunne forflyttes og blive hans egen adjutant med bopæl i ægteparrets eget palæ i Sergievskoya-gaden, hvor de dagligt opvartedes af 70 personer. En mere eller mindre kunne ikke gøre større forskel! Der skulle bare ikke *tales* om det!

Og sådan blev det! Fra 1903 til 1916 opvartede Koulikowsky daglig ægteparret, uden at ét eneste menneske anede, at den unge officer var Olgas udvalgte. End ikke hendes moder fik nys om forholdet, som i øvrigt – ifølge Olga selv – forblev platonisk gennem alle 13 år. Olga var dybt religiøs og ville ikke krænke det hellige ægteskab. Desuden var hun bange for at få et barn, som hele St. Petersburg på forhånd ville vide ikke kunne være hendes mands!

Først i 1916 – midt under 1. Verdenskrig og kun ét år før revolutionen – opnåede hun omsider annullering af sit meningsløse ægteskab og blev gift med Koulikowsky. Og denne *mésalliance* tilgav hendes moder hende naturligvis aldrig! Det nye ægteskab kom socialt set til at svie til hende resten af hendes liv. Men hun blev lykkelig med sin oberst gennem ikke mindre end 42 år, sådan som vi senere skal høre.

Lad os derefter forlade de to søstre og se, hvad der blev af den næste søn.

Sashas og Dagmars søn *Georg*, der var 3 år yngre end Nicky, voksede op til at blive en tiltalende, velbegavet og karakterfast, ung sø-officer. Men han blev i 1890 angrebet af lungetuberkulose og måtte sendes til Kaukasus for at søge helbredelse i det sunde bjergklima. Her levede han størstedelen af sit resterende liv. Han kom kun nu og da til Livadia på Krim, når familien holdt ferie her (se billedet side 305), sjældnere til det kolde St. Petersburg. I sommeren 1899 indløb der

telegram fra Kaukasus. Georg var død, 28 år gammel. Dagmar havde besøgt ham få måneder forinden, og da havde han tilsyneladende haft det godt. Senere indløb detaljer om hans død. Han var kørt en tur på sin motorcykel og måtte have fået en blodstyrning. En bondekone havde fundet ham liggende ved vejkanten med blodet fossende ud af munden ved siden af sin væltede motorcykel. Inden hun havde fået tilkaldt hjælp, var han død med hovedet hvilende i hendes skød.

For Dagmar blev Georgs død et frygteligt slag, men hun måtte *erkende*, at han var død. Sine to andre sønner, Nickys og Michaels død 19 år senere erkendte hun derimod aldrig. Hun nægtede til sit sidste åndedrag at tro, at alle hendes tre voksne sønner plus hendes lille Alexander skulle dø *før* hende.

Familiens yngste søn *Michael* eller *Micha* og hans skæbne er udsendt til omtale på side 329. Hans rolle blev nemlig først aktuel i tragediens allersidste fase.

Den 26. november 1894 blev Nicky og Alix viet i Vinterpaladset i St. Petersborg. Dagmar var ikke sørgeklædt, men iført en storartet, hvid silkerobe. Samtidige iagttagere siger, at hun – trods sine 47 år – så forbavsende ung og smuk ud, og at hendes ranke, lille skikkelse var så spændstig, at man godt kunne have taget hende for bruden. Hendes prægtige juveler overstrålede også brudens. Dagmar blev ført op af sin gamle fader, Christian 9. Nicky var i rød kosakgalla og hans brud var smuk og opførte sig forbavsende behersket. Brylluppet var nemlig en halv time forsinket, fordi hendes frisør ikke havde kunnet finde frem. En time før højtideligheden i kirken havde hun været opløst i gråd af nervøsitet.

Men under vielsen brød Dagmar sammen. Hun græd, så at stakkels Christian 9. ikke rigtig vidste, hvad han skulle stille op. Men senere, under den afsluttende ceremoni, var hun dog i stand til, sikkert og roligt, at anbringe kronen på brudens hoved. Da parret gik ud af kirken, var mange gæster skuffede over, at bruden kun stirrede stift igennem alle. Hun hilste ikke på et eneste menneske og smilede ikke en eneste gang til nogen.

Dagmar slog sig efter brylluppet atter ned i sit gamle hjem i Annitchkov-palæet, hvor hun blev boende resten af sin tid i Rusland. Det nygifte par skulle derimod snarest rykke ind i det store, tomme Vinterpalads, når det engang var blevet gjort i stand. Foreløbig måtte de derfor bo hos Dagmar i Annitchkov-palæet. Alix var i starten glad for dette arrangement. Hun og Nicky fik tildelt fire værelser, som fak-

Fotografi fra Czarhoffet 1900. Czarina Alix har samlet tre af sine søstre og sin broder, alle fra Kassel, og børn af Dronning Victorias næstældste datter Alice, gift med Storhertug Ludvig 4. af Hessen. Bagest står 32-årige Czar Nicolai, der havde været på tronen i 6 år. Ved hans side 28-årige Czarina Alix og hendes ældste, 37-årige søster Victoria (gift med Louis af Battenberg, den senere viceadmiral i England), og endelig hendes broder, den 32-årige Storhertug Ernst Ludvig af Hessen. Foran sidder den 34-årige søster Irene (gift med sin fætter Prins Heinrich af Preussen, broder til Wilhelm 2.) og dernæst den 36-årige søster Elizabeth (Ella) gift med Storfyrst Sergius af Rusland, som sidder yderst til højre. Den smukke dame i grå kjole er Prinsesse Victoria Melita, datter af Dronning Victorias russiskgifte søn Alfred, Hertug af Edinburgh, og gift 1894 med sin tyske fætter Ernst Ludvig af Hessen, der står lige bag hende. Men året efter at dette billede blev taget, blev hun skilt og giftede sig 1905 med sin russiske fætter, Storfyrst Kyril. Skilsmisken var en stor familieskandale, og i mange år var hun og Kyril bandlyst ved hoffet i St. Petersburg. Den alvorligt udseende Storfyrst Sergius blev myrdet allerede 1905 på åben gade. Hans ægtefælle, Storfyrstinde Ella delte skæbne med Czarparret i 1918, men Kyril og Victoria Melita undslap revolutionen og Kyril søgte i Frankrig efter 1922 at hævde sig som Romanovernes tronprætendent.

tisk havde været hans og Georgs i deres barndom. »Men kun til te er vi alene, ellers spiser vi hver dag sammen med min svigermor og hofstaben«, skrev Alix til sin familie i Tyskland.

Fra sin ungdoms lille dagligstue regerede Nicky nu riget som enehersker over alle russere. Det andet værelse måtte bruges som ventesal for alle, der søgte audiens hos den nye czar. Alix havde egentlig kun sit soveværelse at opholde sig i. Men det virkede formildende, at Prinsesse Alexandra forblev en hel måned hos familien, efter at Edward (7.) var rejst hjem igen til England.

Senere kneb det mere for de to czarinaer at opretholde kontakten. Alix' totale mangel på humor kom næsten daglig til kort. Dagmars hofdame sagde senere: »Skønt der aldrig opstod egentlige skænderier, gjorde deres forskellige temperament det umuligt for dem at forstå hinanden«.

Naturligvis krænkede det den ærgerrige Alix, at Dagmar fra den første dag fastholdt sin førsterangsstilling, og altid ved officielle lejligheder lod sig føre op af Nicky, mens Alix måtte følge bagefter med en af onklerne. Det skar hende også i hjertet, at Dagmar ikke drømte om at overlade hende sine kronjuveler, så at hun måtte tage til takke med de ringere kostbarheder, som hendes svigermoder selv havde båret, mens Sasha endnu var tronfølger. Dagmar betragtede simpelthen kronjuvelerne som en aldeles uundværlig del af sit eget image. Dem havde hun fortryllet sin samtid med i årevis, og dem ville hun ikke give fra sig! Og så var hun tilmed så meget smukkere og sikrere, at det var aldeles umuligt for den 22-årige svigerdatter at gøre sig gældende over for hende. Ved den nye czars første hofballer var det altid Dagmar, og ikke Alix, der var det yndefulde centrum ved festlighederne. Alix prøvede nu at hævde sig ved nådigt at lade gæsterne kysse sin fremstrakte hånd. Det havde Dagmar aldrig gjort. Hun havde altid trykket sine gæster hjerteligt i hånden, når de hilste på hende. Alix' påfund gjorde derfor ingen lykke.

Efterhånden begyndte man at tale om det spændte forhold mellem Dagmar og hendes svigerdatter. Ved den første nytårskur i 1895 udeblev Alix. Det havde dog en forklaring. Hun ventede ganske enkelt sit første barn. Dagmar savnede hende ikke, men indtog straks hendes plads i salen ved siden af sin søn.

Efter knap ét års forløb kunne Nicky og Alix omsider flytte ind i Vinterpaladset. Samtidig overtog de det enormt store landsted *Tsar-skoje Selo* uden for St. Petersborg som »forårsbolig«. Den 15. novem-

Moder og svigerdatter, fotograferet omtrent samtidig i St. Petersburg. Til venstre den 47-årige, viljestærke Dagmar i hofskrud som enkekejserinde, kort efter Alexanders død i 1894. Til højre den nye, 22-årige, nervøse og lidt overspændte Czarina Alix, født Prinsesse af Hessen. Det lod sig ikke skjule, at Dagmar ikke ønskede at vige for sin svigerdatter som landets førstedame, og i øvrigt heller ikke ifølge lovgivningen behøvede at gøre det. Billedet dokumenterer også det almindelig kendte faktum, at Dagmar ikke var villig til at afgive ret mange af kronjuvelerne til brug for Alix.

ber 1895 fødte Alix sit første barn. Det blev – til alle czartro russeres umådelige skuffelse – kun en datter og det styrkede heller ikke Alix' anseelse. Det var en *søn*, man havde ønsket. Alix' rolle som barnemor i de følgende år blev ikke mere taknemmelig. Fire døtre på rad skulle hun føde, før hun fik en søn. Og denne søn, den lille Storfyrst *Alexei*, viste sig oven i købet at være bløder.

Det nye czarpars kroning fandt sted i Moskva i maj 1896. Den foregik ganske, som da Dagmar og Sasha var blevet kronet i 1883. Men også ved denne lejlighed stjal Dagmar aldeles billedet. Hun kørte forrest i kortegen – lige efter sin ridende søn – i den fornemste vogn, ivrigt vinkende til de store folkemængder. Bagefter fulgte Alix i karet, alene, stiv og udeltagende; frygtelig usikker og ulykkelig. Dagmar var et meget charmerende menneske, men hvor hun ønskede at være centrum, blev der ikke plads for andre. Det er givet, at Alix ikke var noget godt valg som czarina, men det er lige så sikkert, at hendes ego-

centriske svigermoder lige fra starten heller ikke gjorde hende opgaven lettere. Dagmar lignede sin søster Alexandra på det punkt, at de elskede at bade sig i popularitet, men Dagmar havde oplevet sødmen som czarina efter kun 15 års ventetid som tronfølger. Alexandra var trods alt blevet mere moden, da hun efter 38 års ventetid blev Englands dronning. Og Alexandra var en gammel dame på 65, da hun omsider blev enke. Dagmar var kun 47 år og ville ikke før i sine aller sidste år som 80-årig enke erkende, at *nu* var hendes tid forbi. Af de to søstre var Dagmar både den bedst begavede, den hårdest prøvede og alligevel umiddelbart mest charmerende, men hun var sandelig også den mest egocentriske. Og denne egocentricitet tog til med årene, netop fordi hun ikke oplevede noget som helst naturligt modspil fra Nicky og Alix, og ikke længere havde sin koleriske Sasha til at holde sig i tømme.

Kroningsfesten endte helt uventet som en frygtelig tragedie. Enorme folkemasser fra nær og fjern havde traditionelt samlet sig til en gigantisk friluftsfest på Khodinka-fælleden uden for Moskva. Der var massebespisning og udskænkning af gratis øl på den store plads, som til daglig blev brugt til militærøvelser. Der var derfor gravet lange rækker af løbegrave rundt om på pladsen. Man anslår, at der var samlet over en halv million mennesker, og Nicky, Alix og Dagmar skulle derud dagen efter og lade sig hylde.

Men i trængselen og kampen om den gratis bespisning opstod der panik. Folk skubbede og masede sig frem, og tusinder af mennesker væltedes ned over hinanden i de dybe løbegrave. 5.000 mennesker omkom og dobbelt så mange kvæstedes. Ligene var ved at blive bragt til Moskva på vogne, da czarfamiliens kortege intetanende startede den modsatte vej. Dagsmars svoger, Moskvas kommandant, den upopulære Storfyrst Sergius, gift med Alix' søster Ella, aflagde rapport, da han mødte den kejserlige kortege. Nickys reaktion var så forkert, som den kunne være: *»Jeg kan ikke indse, at der er nogen grund til at aflyse festen, fordi nogle mennesker er trampet til døde. Når så mange er samlet på ét sted, kan den slags let ske«*.

Da de nåede frem, var løbegravene tilkastet over de lig, man ikke havde nået at fjerne, og resten var blevet gemt af vejen under den opførte kejserlige tribune. Det unge czarpar vidste faktisk ikke, at de lod sig hylde på toppen af et lighus. Men de revolutionære vidste det, og snart vidste hele Rusland, at det nye czarpar havde ladet sig hylde, mens de sad oven på deres undersåtters lig. Den franske ambassadør,

Det nygifte czarpar, Nicolai 2. og Alix (Alicky) bliver kronet i Moskva i 1896. Det blev Ruslands sidste czarpar, men de kom dog til at regere det store rige i 23 år, indtil revolutionen i 1917 indledte det store ragnarok for alle medlemmer af den store familie.

der havde indbudt czarparret til bal efter folkefestens afslutning, var taktfuld nok til at ville aflyse sin fest. Nicky og Alix, som ikke kendte tragediens fulde omfang endnu, lod ham forstå, at ballet burde gennemføres. Nicky og Alix dansede i den franske ambassade til den lyse morgen. Dagmar tog derimod i nattens løb rundt til Moskvas hospitaller og sygehuse for at trøste og opmuntre de kvæstede fra fælleden. Storfyrst Sergius, som var ansvarlig for folkefesten, mistede ikke sin

stilling som Moskvas kommandant, men han blev til gengæld den første af sin generation, der blev myrdet – på åben gade – 8 år senere.

I de næste 10 år sad Nicky bag sit skrivebord og lyttede til sine onklers velinstuderede tordentaler, navnlig fra kække farbror Vladimir, som i hele Sashas tid havde stået noget i skyggen, blandt andet fordi hans tyskfødte gemalinde *Maria Pavlowna* var den eneste, der kunne gøre Dagmar rangen stridig, hvad skønhed og sikkerhed angik. Nicky var altid usikker og høflig – »*Det høfligste menneske i Europa, selv når han afskediger en minister*«, sagde man om ham. End ikke Dagmar havde længere større personlig indflydelse på ham. Men det værste i disse år var, at Alix endnu ikke havde født en søn. Da Nickys ældste broder Georg, som var udnævnt til tronfølger, var død 1899, eksisterede der ingen tronfølger længere. Man overvejede at udnævne Nickys yngste broder Michael, men Alix optog dette forslag som en hån mod hende. Hun kunne vel stadig føde en søn! Ideen med Michael som tronfølger blev alligevel gennemført.

Efter 6 års ægteskab fødte Alix i 1901 sin fjerde datter. Navnene på de fire, ulykkelige døtre kan i dag være næsten ligegyldige, for ingen af dem nåede at blive fuldvoksne. Kun den fjerde datters navn bør nævnes. Det var *Anastasia*, et navn der længe efter revolutionen skulle blive avisoverskrifter, fordi der var folk, der troede, at hun alene havde overlevet det store ragnarok.

Alix begyndte snart at interessere sig for mystik og okkultisme. Hun ville have en søn. Hun oplevede nu et indbildt svangerskab, som hensatte hende i hysteri og dyb depression.

I 1904 fulgte den russisk-japanske krig, og midt under dette for Rusland så forsmædelig tabte opgør i det fjerne Østen, fødte Alix den 12. august 1904 omsider sin første og eneste søn på Tsarskoje Selo. Denne lykkelige begivenhed gengav hende et vist livsmod. Nu fik hun kraft til at bekæmpe sin svigermoder.

Men tidspunktet var forpasset. De første hjemvendte soldater fra Østen og de russiske industriarbejdere forberedte – og anmeldte – deres første demonstrationer. Dagmar tog til Gatschina og Alix tvang også Nicky til at forlade byen »for den lille tronfølgers skyld«. Nickys farbroder, Storfyrst Vladimir, blev efterladt i Vinterpaladset for at tage mod demonstranterne.

Demonstrationstoget søndag den 22. januar 1905 talte et par tusinde personer, men opførte sig meget fredeligt, da det mødte op foran Vinterpaladset. Demonstranterne bar billeder af czarparret og

Fotografi af czarparret, Nicolaj 2. og Alix fra den sidste store fest i Vinterpaladset den 22. januar 1904, da alle gæsterne optrådte i ægte historiske kostumer og czarparret selv mødte iført det første Romanovpars næsten 300 år gamle, velbevarede kroningsdragter. Se også billederne side 323 og 328.

var ledsaget af masser af kvinder og børn. Man ville have czaren i tale, men man ville ikke tro politifolkenes ord om, at czaren ikke var til stede. Lidt uro på en af flankerne udløste katastrofen. Vladimir havde placeret to regimenter riffelbevæbnede kosakker foran slottet, og nu fyrede de løs på folkemængden. Optøget opløstes i vild forvirring og beredne kosakker forfulgte de flygtende demonstranter og piskede løs på dem.

Der lå 90 lig på pladsen efter denne »sorte søndag« og et tredobbelt antal førtes til sygehusene, eller blev båret til deres hjem. Fire uger senere var det, at Nickys næstyingste farbroder, Sergius, gift med Alix' søster Ella, blev totalt pulveriseret af en bombe, da han kørte over pladsen foran sit palads i Moskva. Ella måtte bogstavelig talt samle de sørgelige rester af sin ægtefælle sammen i en kasse og bære det hele væk. Politiet vægrede sig ved at gøre det. Ella gik i forbøn for den pågrebne morder, men reddede ikke hans liv. Kort efter lod hun sig indskrive som nonne. Men hendes senere heroiske arbejde for Røde Kors blev intet alibi, da revolutionen for alvor brød løs i 1917. Hun var blandt den del af familien, der led den mest grufulde død i sommeren 1918.

Nu begyndte den slagne og demoraliserede hær fra Østen for alvor at vende hjem. Moskva var i åbent oprør. Der udbrød strejker over alt og der foregik barrikadekampe i gaderne. Nicky så sig i dette dilemma tvunget til at give Rusland en friere forfatning. Den første *Duma* åbnedes den 27. april 1906. Det var en indrømmelse, men den viste sig ingenlunde effektiv.

I oktober 1906 gjorde den besynderlige, 35 år gamle, næsten 2 meter høje, mørke, langhårede og lurvede Rasputin sin entré på Tsarskoje Selo. Hans rigtige navn var *Gregori Efimowitch* (1871-1916). Navnet *Rasputin* var hans øgenavn. Det betyder på russisk *Vagabond*. Han var en russisk, bondefødt, omvandrende lægprædikant, som var anbefalet Alix for sine overnaturlige, af Gud indgivne kræfter. *Han* ville kunne redde den lille 2-årige tronfølger, som nu havde vist sig at være bløder. Der er næppe andet at sige om denne senere så ofte omtalte og romantiserede, besynderlige charlatan, end at han var en temmelig anløben og yderst primitiv mand med en meget stærk personlig udstråling. Men for den hysterisk anlagte Alix blev han simpelt hen et fund. *Han* kunne redde hendes barn! Rasputin blev fra nu af et centrum for Alix' forhåbninger om at helbrede sønnen. I 10 år spillede han – med adskillige afbrydelser – en helt utrolig rolle i den

Den kejserlige yacht »Polarstjernen« ankommer fra Kronstadt til København med Enkekejserinde Dagmar ombord. Og Enkekejserinden forstod at lade sig fotografere med sin besætning. Her sidder hun, ene dame, med sin hund mellem 60-70 mand. Billedet er taget i 1904, da hun havde været enke i 10 år, men inden urolighederne i Rusland for alvor var begyndt.

overtroiske Alix' liv til raseri og foragt for alle hendes omgivelser. Man begyndte at betragte czarparret som fuldstændig dekadent med en sådan mand som »en magt bag tronen«. Man overdrev utvivlsomt Rasputins indflydelse; det hed sig endog, at der eksisterede kompromitterende breve fra Alix til ham. Det hed sig også, at han stod bag mordet på den begavede premierminister *Stolypin*, som blev skudt ned under en festforestilling i Operahuset i Kiev i november 1911. Men gang på gang følte Alix sig overbevist om, at Rasputin virkelig formåede at stille den lille Alexeis smerter. Rasputin holdt sin stilling helt til udgangen af 1916.

I mellemtiden var 1. Verdenskrig begyndt. Takket være Kong Ed-

Gregori Efimowitch Rasputin (1871–1916), fotografet i sin storhedstid ved det russiske czarhof i årene kort før 1. Verdenskrig.

ward 7. var Nicky trukket med ind på de allieredes side mod Tyskland, men krigen var slet forberedt fra russisk side, og allerede Hindenburgs første sejr i september 1914 ved Tannenberg viste, at russerne ingen chance havde for at stå sig. Nickys fætter, hærens generalissimus, Storfyrst *Nicolaos*, førte den russiske hær, men selv om han personlig var modig og af karakter en af de bedste af slægten, var hans krigsførelse på ingen måde effektiv.

Alix oplevede derimod i krigens start en kort, populær periode. Hun viste sig nu overalt og indrettede Tsarskoje Selo til militærhospital. Hun begyndte at tale om separatfred med Tyskland, men alle andre i czarfamilien – også Nicky – betragtede sådanne tanker som forræderi mod England og Frankrig. Dagmar stod i spidsen for det russiske Røde Kors og hendes anseelse var enorm, og hendes afgørelse af enhver sag havde den fordel, at den var inappellabel.

Sent på sommeren 1916 henstillede ministrene og familiemedlemmerne til Nicky at fjerne Storfyrst *Nicolaos* som generalissimus. Nicky fulgte rådet, men forfærdede alle, da han meddelte, at han selv ville

overtage stillingen som øverstbefalende og selv tage ophold i hovedkvarteret i Mogilev. Dermed gjorde han sig frivillig direkte ansvarlig for krigens fortsatte, stadig ulykkelige forløb. Men selv svarede han bare: »Ja, jeg vil sikkert gå under, men jeg vil frelse Rusland.« Dagmar var fortvivlet, da hun hørte om hans beslutning. Hun vidste, at det var Alix – »den dåre« – der skubbede ham frem og hun havde også Rasputin mistænkt for at have en finger med i spillet.

Da Nicky tog til hovedkvarteret, forblev Alix med børnene – og Rasputin – i St. Petersburg, mens Dagmar fik den lykkelige indskydelse at tage til Kiev i Ukraine for at hjælpe sin datter Olga på et militærhospital. Her kunne hun slutte sig til svigersønnen, Storfyrst Sandro, som fra Kiev ledede det russiske luftvåben og boede her med sin Xenia og parrets 7 børn. Denne rejse sydpå reddede formentlig Dagmars og Olgas liv. Der var de godt af vejen, da revolutionen for alvor

Sashas næst yngste broder, den lidt populære kommandant i Moskva, Storfyrst Sergius, fotograferet i historisk kostume ved den sidste store fest i Winterpaladset 1904, kort før han blev myrdet på åben gade i Moskva. Gennem sit ægteskab i 1884 med Prinsesse Ella af Hessen blev han svoger til Nicky, da denne i 1894 havde ægtet Prinsesse Alix af Hessen, som var yngre søster til Storfyrstinde Ella. Storfyrstinden indgik i en nonneorden i Martha-og-Maria-klostret i Moskva, efter mordet på Sergius. Hun blev selv myrdet i 1918 ved et massemord i Uralbjergene. – Fotografier fra 1904 og 1908.

Familien, der blev udslttet. Czar Nicolai 2.s gemalinde, den hessiskfødte Czarina Alix (Alicky) med sine 4 døtre: Olga, Tatiana, Marie og Anastasia, fotograferet i 1914, tre år før deres død. Det var den smukke Anastasia yderst til højre, som rygter i flere omgange senere hævdede havde undsluppet massakren i Jekatarinaburg 1918. Men det viste sig hver gang at være selvindbildte historier.

brød ud i St. Petersburg. Nicky besøgte i november 1916 sin moder i Kiev; det blev sidste gang hun så ham som czar!

En måned senere – den 16. december 1916 – blev Rasputin myrdet under meget makabre forhold. De to, der stod bag denne idealistiske udåd, var den unge Fyrst *Felix Yussupoff*, som to år forinden var blevet gift med Xenias eneste datter Irene, samt Storfyrst *Dmitri*, søn af Sashas yngste broder Storfyrst Paul og hans afdøde græske gemalinde, Prinsesse Alexandra.

Disse to fyrster inviterede den efterhånden mere og mere selvsikre og meget brovtende Rasputin til et større drikkegilde og hældte en omhyggelig beregnet dosis cyankalium i hans vin. Men efter flere timers forløb var der ingen virkning at spore hos den intetanende mand. Så gik der panik i Yussupoff, som uden varsel trak sin revolver og skød Rasputin fra nært hold, lige i hjertet. Rasputin sank sammen og blev liggende ubevægelig. Mens Dmitri styrtede ud for at skaffe en bil, sprang Rasputin pludselig op og slap vaskende ud af palæet. – Nu skød både Dmitri og Yussupoff efter ham og ramte ham påny.

Czar Nicolai 2. med sin eneste søn, den 8-årige Tronfølger Alexei, fotograferet i 1914, kort før udbruddet af 1. verdenskrig.

Denne gang sank han sammen i en snedrive uden for palæet. Så faldt Yussupoff besvimet om, mens de øvrige gæster kørte Rasputin bort og kastede ham fra en bro ned i et hul i isen i Nevaen. Dagen efter kom liget til syne på et isfrit stykke, længere nede ad floden. Alix deltog i hans hemmelige begravelse i Tsarskoje Selo Park, hvor det var hendes hensigt at opføre et kapel til minde om sin søns velgører.

Morderne blev aldrig draget til ansvar, selv om Alix forlangte dem henrettet og Nicky mente, at de burde straffes. Den unge Yussupoff blev tværtimod i vide kredse betragtet som en helt. Men mordet indtraf for sent til at få nogen betydning for den senere, uundgåelige udvikling. For Alix betød drabet af »*vor elskede martyr*« dog én ting, som gav den komplicerede kvinde en ny og mærkelig styrke. Hun vidste, at *nu* var også hun sikker på at skulle dø, for Rasputin havde ofte understreget, at hvis *han* gik under, ville hele familien dø med ham!

Den russiske generalissimus i første verdenskrig, den 2 meter høje Storfyrst Nicolaos blev afskediget af Czar Nicolai 2. i 1916, hvorefter czaren selv overtog den øverste hærledelse. Her ses de to slægtninge i det russiske hovedkvarter 1916.

Fyrst Felix Yussupoff, gift 1914 med Storfyrstinde Xenias eneste datter, Irene. Parret var med på flugten fra Krim 1919. Fyrsten, der var bedst kendt for mordet på Rasputin, døde i Paris 1967, 81 år gammel. Irene døde tre år senere, 74 år gammel.

Den spådom kendte Dagmar også, og det var egentlig det, der bekymrede hende mest, da hun i Kiev erfarede nyheden om mordet. Dmitri blev forvist til udlandet, og derved reddede han sit liv, da opgørets time året efter endelig var inde.

Den 8. marts 1917 brød revolutionen omsider rigtig løs. Nu strømmede strejkende fabriksarbejdere over Nevabroerne og myrdede politifolk, plyndrede forretninger og foranstaltede ildspåsættelser. Alix blev samme uge sat under arrest på Tsarskoje Selo. Samtidig abdicerede Nicky på vejen fra hovedkvarteret til St. Petersburg. Den provisoriske, oprørske *Kerensky*-regering havde standset hans tog og havde lagt et vist pres på ham, og han havde straks givet efter.

Ved sin abdikation skrev han en erklæring, hvori han overdrog sin arveret til tronen til sin yngste broder *Michael*, den eneste broder, der var tilbage efter Georgs død i 1899. Han henstillede, at Michael med den abdicerede czars velsignelse »skulle styre Rusland i nært samarbejde med folkets repræsentanter, og at tilsværge disse ubrødelig troskab i fædrelandets navn«.

Vi har ikke hørt meget om denne Sasha og Dagmars yngste søn, der her blev sat på sit livs største prøve, og som ganske svigtede. Her er en kort beretning om hans 39-årige liv:

Dagmar og Alexander 3.s yngste søn Storfyrst Michael, fotograferet som 26-årig ved den sidste store fest i Vinterpaladset 22. januar 1904, da man havde arrangeret det største, historiske karneval, der nogen sinde havde været afholdt

Michael, Dagmars og Sashas yngste søn, altid kaldet *Micha*, var den gladeste og muntreste af hele flokken, udstyret med al sin moders charme. Han var en god officer, dristig rytter, god skytte, meget musikalsk og dertil umådelig afholdt af sine soldaterkammerater. Han kunne tilsyneladende alt, hvad han ville. Men af karakter var han omtrent lige så veg som Nicky. Kort efter broderen Georgs død i 1899 – 5 år efter Sashas død – var Micha som nævnt blevet gjort til tronfølger. Alix havde jo dengang endnu ingen søn fået. Men denne udnævnelse følte den hidtil sorgløse Micha som en enorm byrde. Han havde ikke ringeste lyst til nogen sinde at blive czar og var heller ikke belastet med nogen pligtfølelse i så henseende. Og dertil kom, at han vanskeligt kunne forlige sig med tanken om at skulle gifte sig stands-mæssigt inden for en meget snæver, udvalgt kreds, når det samtidig stod ham klart, *hvor* mange tiltrækkende kvinder verden i øvrigt bød på. Han var altid forelsket og altid i kvinder, der lå langt under hans høje stand.

Under sin tjeneste 1909 ved kyradsererne i Gatschina – da han efterhånden var blevet 31 år gammel – forelskede han sig stærkt i en officerskammerats kone. Den udvalgte var den 29-årige, meget smukke, adelige *Nathalia Sergeiwna*. Hun var datter af en kendt sagfører i Moskva. Nathalia havde allerede ét ægteskab bag sig og var mere end villig til at kaste også det andet over bord for Michas skyld! Og Micha holdt fast ved Nathalia! Allerede i juli 1910 fik hun en søn med ham. Han opkaldte drengen efter sit eget gods ved Orel og gav ham navnet *Georg Brassov*.

Men hans officerskammerater ville ikke anerkende den illegitime forbindelse og bad derfor aldrig Nathalia med til nogen form for festligheder. Det ophidsede både ham og hende. Som tronfølger var han stadig nødvendig, for skønt hans broder czaren endelig i 1904 havde fået den lille Alexei, havde det jo vist sig, at han var bløder og kunne

---

i Rusland. Alle mødte i prægtige, juvelbesatte, historiske kostumer. Da man havde erkendt, at den lille Tronfølger Alexei, der var bløder, aldrig kunne overtage Tronen, satte familien sit håb til Michael som Ruslands Tronfølger, men han ville eller turde ikke. Han giftede sig derfor uden sin broder Czarens tilladelse under sin stand i udlandet for at undgå forpligtelsen – men skæbnen indhentede ham i 1918, da han blev myrdet sammen med talrige andre af slægtens medlemmer. Han blev 39 år gammel. Hans hustru, senere ophøjet til grevinde Nathalia Brassova, døde i Paris 1952.

dø når som helst. Derfor *kunne* han stadig ikke tillade sig at gifte sig under sin stand, og han havde i denne forbindelse udtrykkeligt lovet Nicky ikke »at handle overilet«.

Men så rablede det alligevel for Micha. Besat af ønsket om at ægte Nathalia og stærkt tilskyndet af hende selv, glemte han alle løfter til Nicky om ikke at »handle overilet«. I stilhed rejste han i september 1911 med Nathalia til Tyskland, hvor han opdagede, at han blev skygget af russiske detektiver. Han rystede imidlertid sine forfølgere af sig, og parret giftede sig i Wien i oktober 1911. De indskrev sig i en lille græsk-katolsk kirke som »Storfyrst Michael« og »Grevinde Brassova«.

Nicky blev naturligvis ude af sig selv af sorg og vrede, da Micha i et brev fra Østrig meddelte ham kendsgerningen, navnlig fordi Micha rent ud tilføjede, at han var klar over, at han derved mistede sine rettigheder som tronfølger. »Men det er netop derfor, jeg har fremskyndet mit ægteskab«. Med andre ord: skulle der ske den stakkels, lille Alexei noget, var Micha i alle tilfælde ude af billedet!

Dagmar skrev om Michas ægteskab: »Det er så forfærdeligt, at det næsten slår mig ihjel. Jeg skammer mig så frygteligt!«

Tidspunktet for en sådan familiemæssig faneflugt var da også utrolig uheldigt valgt. Det var umiddelbart før 300-års festlighederne for slægten Romanovs styre i Rusland i årene 1613-1913. Men man fejrede naturligvis festen med pomp og pragt, men det var unægtelig i den yderste time; huset Romanov kom kun til at regere Rusland i endnu fire år.

Micha fik besked om ikke at vende tilbage til Rusland. Hans fætter Kyril, Storfyrst Vladimirs ældste søn, blev i stedet indsat som arvefyrste. Micha og Nathalia slog sig ned ved Rivieraen i de følgende to år, men blev taget til nåde i 1914, da verdenskrigen brød ud. Parret vendte hjem, men Nathalia blev aldrig nogen sinde modtaget ved czarhoffet.

Det kan derfor virke ret overraskende, at Nicky alligevel i 1917 – under pres fra Kerenskys foreløbige, moderate oprørsregering – foretrak at foreslå sin broder Micha som sin afløser frem for den kraftige Vladimir-søn, tronfølgeren, Storfyrst Kyril. Men Nicky vidste alligevel nok, hvad han gjorde. Michael – den tapreste blandt sine tapre Don-kosakker – var, når alt kom til alt, alligevel den eneste af slægten, der nød tilstrækkelig stor prestige til at kunne blive et anvendeligt samlingspunkt for det gamle Ruslands mægtige kræfter.

Nicolai 2. og Alix's 4 døtre havde ikke mange fornøjelser i deres korte liv, men her har de to ældste, Olga og Tatiana, dog haft en festlig dag i 1916 i deres æresuniformer. Olga ses som major i det russiske husarregiment og Tatiana som major i det russiske ulanregiment.

Men den 39-årige Michael svarede nej! Han følte sig ikke i stand til at påtage sig opgaven, sådan som forholdene lå!

Dagmar græd bitterligt, da hun erfarede, at Micha havde vist sig lige så veg og fej som Nicky.

Det lader sig jo heller ikke skjule, at Micha med dette sit afslag faktisk lettede vejen til Sovjetunionens opståen. Han fremkaldte her ved et hos de revolutionære ikke uvelkomment politisk tomrum, som gjorde det muligt for *Lenin*, der nu nåede frem fra Tyskland, at styrte Kerensky og gennemføre den blodige revolution til bunds, uden at behøve at tage hensyn til et eneste medlem af czarfamilien. Den, som czaren selv havde udpeget, havde afstået fra at fungere! Og for at gøre tragedien fuldkommen, blev Micha selv et af revolutionens første ofre. Han blev arresteret i foråret 1918 i Gatschina og skudt i en skov ved Perm i Ural i juni måned. Hans kone, grevinde Brassova, og sønnen *Georg* undslap Rusland. Hun døde i Paris 1952. Georg omkom ved en bilulykke, 21 år gammel, allerede i 1931.

Lad os vende tilbage til den abdicerede Czar Nicolai 2. Kerensky anbragte nu også ham under arrest på Tsarskoje Selo, men herfra fik han dog lov at tage tilbage til hovedkvarteret for at tage afsked med sin hær og hente sine ejendele. Hertil var Dagmar i mellemtiden nået frem, skræmt ved det helt utrolige rygte, at Nicky, med en stor, trofast hær i ryggen, frivilligt havde abdiceret. Hun kunne ikke tro det! Men så snart hun så den blege, evigt cigaretrygende Nicky, vidste hun, at det var sandt. Det blev Dagmars sidste møde med den søn, hun havde elsket så højt. Han vinkede farvel, da han forlod hovedkvarteret med sit tog, hvorfra man nu havde fjernet det kejserlige ørnevåben. Hun genså ham aldrig. Hun tog selv sønderknust tilbage til Kiev.

Czarfamilien forblev indespærret på Tsarskoje Selo i fire måneder under ret nedværdigende forhold. Derfra flyttedes de i august 1917 alle 7 til en guvernørbolig i Tobolsk i Sibirien, hvor de tilbragte et spartansk, men dog tåleligt liv, og hvor Nicky holdt sig i form ved at fælde træer. Men med kort varsel flyttedes de påny til Jekaterina-burg (Sverdlovsk) i Uralbjergene. Årsagen til denne sidste flytning er aldrig opklaret. Her boede de i en beslaglagt villa, omgivet af et højt plankeværk, afsondret fra alle omgivelser og her blev de meget ydmygende behandlet, men bevarede alligevel til det sidste deres ro og fatning. Alix viste sig som både tapper og modig. Den leninistiske, nye oprørsregering vidste egentlig ikke, hvad man skulle stille op,

Czar Nicolai fotograferet i Tobolsk i det vestlige Sibirien i foråret 1918, kort før familiens udslættelse. Billedet er et af de sidste, der blev taget af ham.

hverken med czarfamilien eller andre medlemmer af Romanovslægten.

Om sommeren, da den czartro hvide hær rykkede mod Jekaterinaburg, ville den lokale bevogtning af czarparret og de 5 børn ikke løbe nogen risiko. Midt om natten 16.-17. juli 1918 drev man dem alle 7 – sammen med deres læge og tre tjenestefolk – ned i villaens kælder og skød alle 11 uden varsel med et og samme maskingevær. Derefter blev ligene brændt og resterne styrtet i en mineskakt.

Den rystende meddelelse om både czarfamiliens udslettelse og Michas død nåede Dagmar på Krim. Men det afficerede hende ikke. »Jeg tror ikke på det,« sagde hun. »De er sikkert alle sluppet ud af Rusland, og bolschevikkerne prøver nu at skjule sandheden«. Den tro bevarede hun til sin død, 10 år senere.

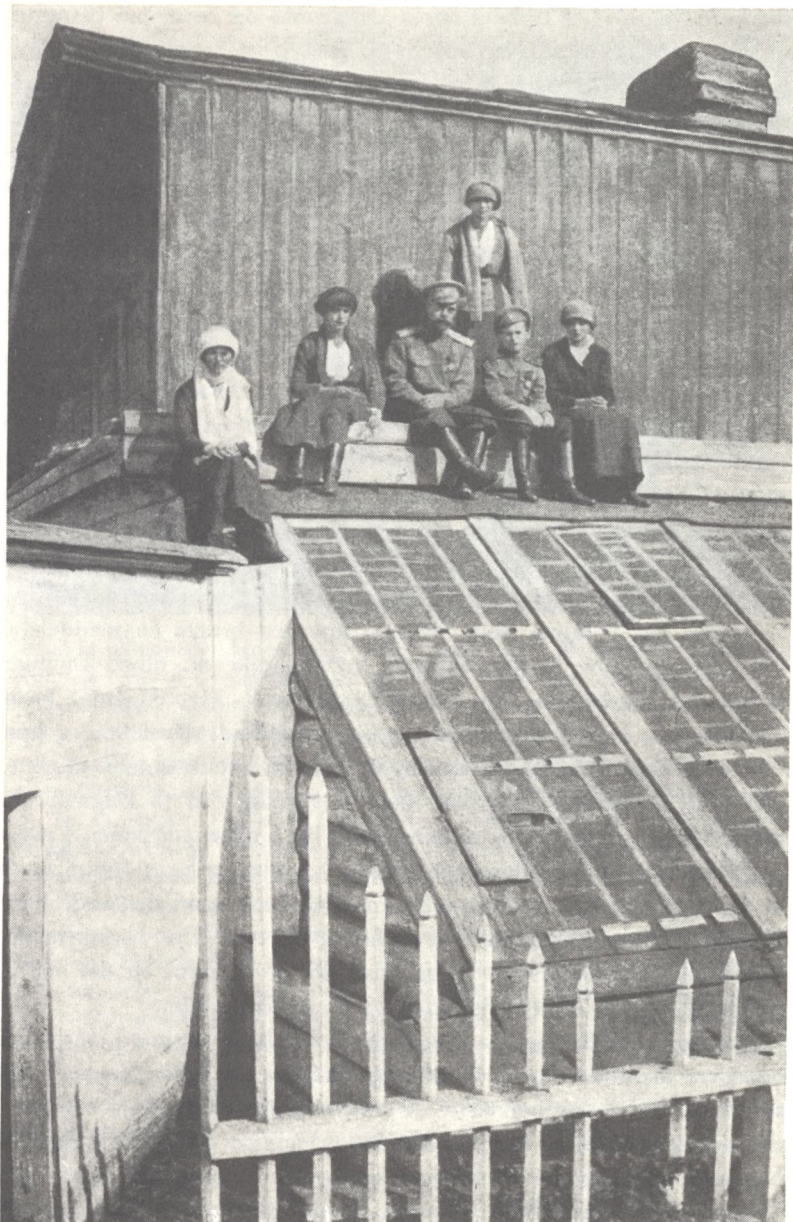
Juli 1918 blev den første, store opgørmåned også med czarfamiliens øvrige medlemmer. Seks dage før udåden i Jekaterinaburg var Micha blevet skudt i Perm. Dagen efter czarfamiliens udslettelse blev Alix' søster, Storfyrstinde Ella, med en flok af sine nonner og en af den græske Dronning Olgas brødre, *Nicolai*, og tre af hendes afdøde broder *Konstantins* børn samt en søn af Sashas yngste broder, Storfyrst Paul, myrdet på bestialsk vis i Uralbjergene. De blev alle styrtet i en mineskakt og udslettet med sten og håndgranater. Ella havde haft flere muligheder for at flygte, men havde afslået tilbudene.

I januar 1919 dræbtes endnu fire storfyrster i Peter og Poul-fæstningen i St. Petersborg, heriblandt Sashas yngste broder *Paul* og Sashas fætre, historikeren, Storfyrst *Nicolai* og Storfyrst *Georg*, brødre til Storfyrst Sandro og morbrødre til den danske Dronning Alexandrine og dronning Olgas sidste broder, *Dmitri* blev myrdet. *Maxim Gorki* havde bedt for Storfyrst Nicolais liv på grund af hans store fortjenester på det historiske forskningsområde, men Lenin havde svaret: »*Revolutionen behøver ingen historikere*«.

Blandt de familiemedlemmer, der slap levende ud, var Storfyrst Vladimirs enke, den tidligere så fejrede baldronning i St. Petersborg, Storfyrstinde Maria Pavlowna. Vladimir selv var død i 1909, og hun havde under omvæltningerne tabt forbindelsen med sine sønner *Kyryl*, *Boris* og *Andrei*, som også alle undslap. Hun nåede selv forklædt som bondekone frem til Schweiz, hvor hendes eneste datter, *Helene*, gift med Georg 1.s søn *Nicolaos*, nu levede i landflygtighed (se bind 2). Men flugten havde været så udmattende, både psykisk og fysisk, at hun døde, 66 år gammel, kort efter ankomsten.

At også Dagmar selv slap levende ud af Rusland tillige med sine

Sidste billede af Nicolai og Alicky med deres fire børn i Tobolsk i Sibirien foråret 1918. Familien har fået tilladelse til at slikke solskin på taget af den bygning, hvori de blev holdt isoleret fra omverdenen.

to døtre Xenia og Olga og deres ægtemænd og børn, må betragtes som noget af et mirakel. De var nu med stort besvær alle nået til Krim og boede her på Sandros sommerejendom »Ai-Todor« i et årstid, uden at blive generet af nogen. Men i begyndelsen af 1918 blev de arresteret og fordelt under forskellige interneringer og ventede faktisk når som helst at blive skudt. Da Bolschevik-regeringen 3. marts 1918 underskrev separatfreden med Tyskland i Brest-Litovsk, indeholdt fredsbestemmelsen heldigvis en passus om, at tyskerne nu havde krav på at besætte Krim. Den tyske hærs ankomst blev derfor familiens redning efter nogle meget enerverende måneders forløb.

Nu blev de alle sat på fri fod og slog sig ned på »Harax«, en anden af czarfamiliens sommervillaer på Krim. Den 11. november 1918 indtraf imidlertid våbenstilstanden, og de slagte tyskere måtte ifølge denne trække sig ud af Krim. I marts 1919 rykkede de røde tropper omsider også sydpå og nu var alle i familien atter sikre på, at deres sidste dage nærmede sig.

Men Alexandra svigtede ikke sin søster Dagmar. Den 7. april 1919 – knapt et halvt år efter 1. Verdenskrigs ophør – stod HMS »Marlborough« ind i Jaltas store havn. Admiralen bragte en meddelelse fra Whitehall om, at den engelske kongefamilie nu tilbød Dagmar og hendes overlevende familie asyl i England. Men Dagmar nægtede pure at rejse; det anstod sig ikke at forlade Rusland, og hun ville i alle fald først have ordentlig besked om sine to sønners skæbne. Det kostede faktisk admiralen megen overtalelse at få Dagmar om bord sammen med Xenia og hendes syv børn og svigersønnen Yussupoff. Sandro selv var allerede ad anden vej rejst fra Krim for at prøve at nå til Paris og prøve at rejse en modaktion mod den røde hær. Blandt de øvrige passagerer var også den aldrende, fhv. russiske generalissimus, Storfyrst Nicolaos og hans søn Peter samt en del andre, mindre kendte familiemedlemmer og deres pårørende.

Om bord på HMS »Marlborough« befandt sig derimod *ikke* Olga og oberst Koulikowsky. I de trange måneder på Krim, da man når som helst havde kunnet vente de røde troppers ankomst, var forholdet mellem parret og Dagmar tilspidset. Dagmar foragtede fremdeles obersten, ikke bare for hans borgerlige herkomst, men også fordi Olga i netop denne vanskelige situation havde tilladt sig at føde parrets første barn – sønnen *Thikon*. Den fødsel havde sandelig ikke bedret det spændte forhold. Da Olga året efter ventede sit næste barn, havde hun og Koulikowsky ønsket at tage chancen ved at drage til Kaukasus,

En af revolutionens hårdest ramte storfyrstefamilier: Blandt den russiskfødte Dronning Olga af Grækenlands fire søskende var Storfyrst Konstantin den betydeligste. Han var forfatter og tillige den første, der oversatte Shakespeare til russisk. Her ses han med sin børnerige familie, fotograferet i storfyrstehjemmet i Pavlovsk omkring 1903. Han står selv, 45 år gammel, til venstre med sin eneste datter Tatjana i hånden. Foran ham sidder hans broder, Storfyrst Dmitrij. De to damer i midten er hans søstre, Dronning Olga af Grækenland og Hertuginde Vera af Württemberg. Damen til højre er hans kusine og gemalinde, Storfyrstinde Elisabeth, f. Prinsesse af Sachsen-Altenburg. Den gamle dame i rullestolen er hans moder, Storfyrstinde Josephine, f. Prinsesse af Sachsen-Altenburg. Den sorthårede dreng til højre i dansk matrostøj er Kong Georg og Dronning Olgas yngste søn, Prins Christopher af Grækenland. De øvrige børn – incl. en dreng i barnevogn – er Storfyrst Konstantins 6 sønner. Den gamle storfyrstinde i rullestolen døde i 1911. Datteren Tatjana blev gift med Fyrst Bragation-Muchransky, som faldt i verdenskrigen 1915. Konstantin selv døde 1915, og hans gemalinde og datteren Tatjana overlevede revolutionen, vel vidende, at tre af de seks sønner og svogeren Dmitrij var blevet myrdet 1918-19. – Fotografi af hoffotografen i St. Petersborg.

hvor den røde hær nylig var slået af general Wrangel. Den realistisk indstillede Olga havde følt, at hun skyldte både sit fødte og ufødte barn at prøve at redde livet, og ikke som sin moder bare sidde og afvente den røde hærs ankomst.

Storfyrstinde Olgas bryllup med Oberst Koulikowsky i Kiev den 13. november 1916 blev et typisk krigsbryllup, gennemført uden pomp og pragt og imod svigermoderen, Enkekejserinde Dagmars vilje. Her ses parret, der i 13 år havde ønsket at gifte sig, før det omsider lykkedes.

Det var kommet til et alvorligt opgør mellem Dagmar og Koulikowsky, men efter en bitter afsked var de alligevel draget af sted. De nåede først til Danmark i påsken 1920 efter talrige strabadser, bistået i sidste ende af Kong *Alexander* af Jugoslavien. I mellemtiden havde Olga født sin anden søn *Guri*.

HMS »Marlborough« nåede imidlertid uden komplikationer til England, og kort efter var Dagmar og Alexandra atter forenet på »Marlborough House« i London efter 5 års adskillelse. Dagmar blev kun boende i England til august 1919. Så drog hun hjem til Danmark. »*Hellere nr. 1 på Hvidøre end nr. 2 på Sandringham.*«

Efter at den første gensynsglæde mellem de to, gamle søstre havde sat sig, var sandheden nemlig ganske enkelt, at de meget hurtigt gik hinanden på nerverne. Deres tid var jo i enhver henseende forbi; Alexandra erkendte det, men Dagmar ville ikke! Hun kedede sig i sommeren 1919 på det afsides beliggende Sandringham og savnede Londons forlystelser. Hun var kommet sig forbavsende hurtigt efter de mange chok, hun havde oplevet, støttet af sin egocentricitet og sin urokkelige tro på, at hendes to sønner levede.

Den velkomst, hun fik i Danmark af sin brodersøn, *Christian 10.*,

var påfaldende lidt hjertelig. Dronning Alexandrine græd, når hun så, hvor uvenligt den danske konge behandlede både Dagmar og også senere Olga, da hun nåede til København året efter med sin oberst og sine to små drenge.

Olga beretter i sine erindringer eksempler på kongens uvenlighed og smålighed: Hun og hendes mor var midlertidig blevet installeret i Christian 9.s palæ på Amalienborg. Kongen, der boede lige overfor, irriteredes over, at hans russiske familie sløsede med det i 1920 rationerede elektriske lys og sendte en aften besked om, at alt unødvendigt lys straks skulle slukkes. Men en sådan ordre skulle selv en konge ikke prøve at give til eks-kejserinden over alle russere. Med funklende øjne instruerede Dagmar omgående sin liv-kosak om at tænde *ethvert* lys i hele palæet og lod resten af natten slottet stå festillumineret!

Senere fik hun dog selv lejlighed til at få ram på sin sparsomme-lige brodersøn. Da den italienske Kong *Victor Emanuel 3.* (1869-1900-1946-47) – søn af hendes ungdoms bejler, Prins *Umberto* – besøgte Danmark i sommeren 1921, kunne Christian 10. ikke af formelle grunde invitere hende med til gallamiddagen, men indlagde i stedet et besøg på »Hvidøre« i det officielle program for kongebesøget. Da kortegen kørte op foran palæet i Klampenborg, nægtede Dagmar sig hjemme, og gæsterne måtte køre bort med uforrettet sag.

Christian 10. bebrejdede hende også hyppigt, at hun ikke enten solgte eller pantsatte sine smykker, men det ville hun ikke høre tale om. De stod altid i et aflåst skrin under hendes seng og ingen fik lov til at se dem.

Når det alligevel blev muligt for Dagmar, der ikke ejede andet end dette sit elskede smykkeskrin at føre stort hus på »Hvidøre« med egne, trofaste, gamle liv-kosakker, var det fordi den engelske konge, *Georg 5.*, for sin gamle moster havde oprettet en livrente, der kunne give hende £ 10.000 om året. Admiral *G. C. Amdrup* blev af Prins Valdemar indsat som hendes økonomiske rådgiver; Dagmar havde aldrig i sit 71-årige liv haft med penge at gøre. Hun kunne derfor føre et nydeligt hus i sine sidste ni leveår fra 1919 til sin død i 1928.

Xenia og hendes mange børn blev boende i England, hvor den engelske kongefamilie stillede et hus til hendes rådighed. Hendes mand, Storfyrst Sandro forblev derimod i Frankrig. Parret fik aldrig skilsmisse, men ægteskabet var i realiteten ophørt. Xenia døde i London som 85-årig den 20. april 1960, hvorimod Sandro var død som 67-årig i Paris allerede 1933. Deres ældste datter *Irene* var som tidligere nævnt

To smukke, ældre damer, der ikke ønsker at give op! Enkekejserinde Dagmar og Enkedronning Alexandra fotograferet sammen i London 1912, da Dagmar havde været alene i 18 og Alexandra i 2 år.

allerede i 1914 blevet gift med Rasputins senere morder, fyrst *Felix Yussupoff*, som med sine forældre også havde været med på flygtningefærden fra Krim i 1919. Dette par slog sig ned i Paris.

Men Olga blev hos sin moder i Danmark, hvor hendes stilling naturligvis snart blev uudholdelig. Dagmar ville stadig ikke vide af den stiltfærdige oberst Koulikowsky, og samtidig fandt hun parrets to drenge alt for støjende. Ved officielle lejligheder, hvor Dagmar – undtagelsesvis – var bedt til Amalienborg, eller når hun selv havde sin øvrige danske slægt på besøg, forlangte hun altid, at Olga skulle være til stede, men frabad sig konsekvent Koulikowskys nærværelse. Han fandt sig tavs og resigneret i sin svigermoders uhyrlige behandling.

Dagmar ældedes hurtigt på »Hvidøre«. I sine sidste år virkede hun ret hjælpeløs. Af hendes egne søskende var der nu kun Valdemar og Thyra tilbage. Valdemar besøgte hende ofte, men Thyra boede fremdeles fast i Østrig (se bind 2). Alexandra var død i 1925. Dagmar havde besøgt sin søster endnu en gang i 1922, men i 1925 var hun allerede for skrøbelig til at rejse over til begravelsen.

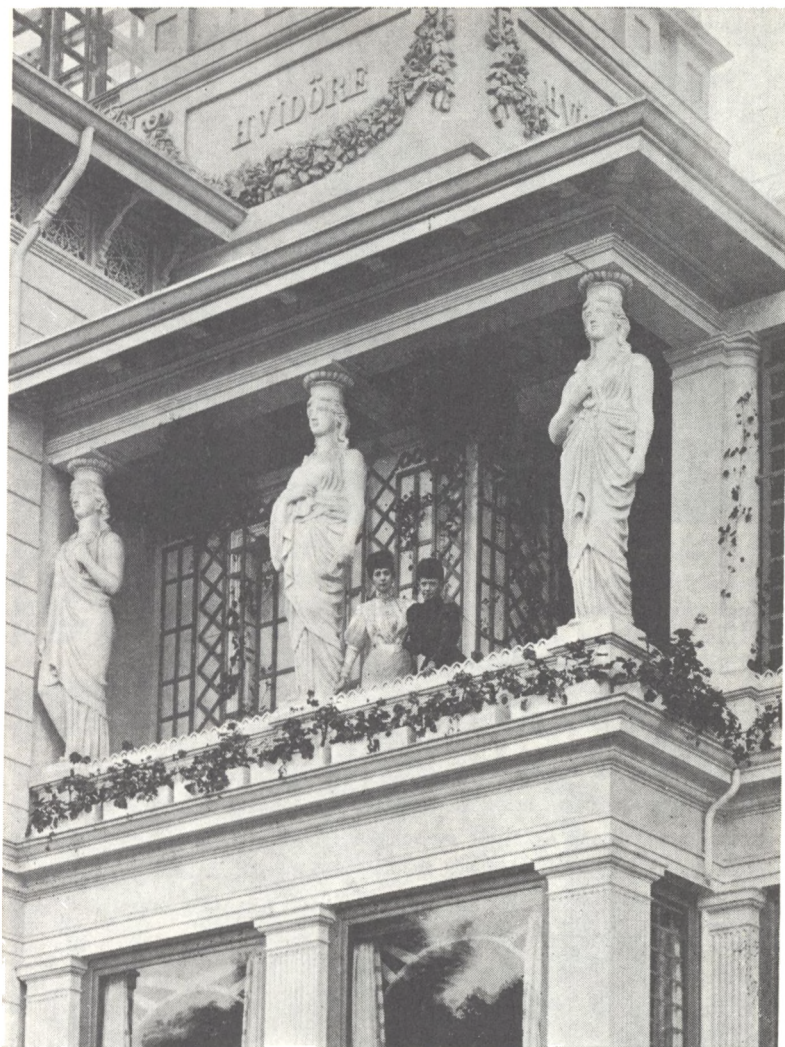
Den 13. oktober 1928 døde hun selv, stille og roligt, på »Hvidøre«. Christian 10. mente ikke, at en større statsbegravelse var nødvendig, men den offentlige mening gik ham selvfølgelig imod. Dagmar blev bisat i Roskilde Domkirke under hele landets opmærksomhed. Dér står hendes kiste fremdeles, fjernt fra hendes elskede Sashas sarkofag i Peter og Poulsfæstningen i St. Petersborg. Tanken om senere at overføre kisten til Rusland er aldrig blevet gennemført.

Om realisationen af Dagmars smykker, som efter hendes død blev bragt til London, fik Olga aldrig rigtig besked. Smykkerne var i London blevet vurderet til £ 300.000, men de to søstre fik – ifølge Olga – aldrig nogen sinde udbetalt mere end et forskud på £ 100.000 til deling. Desuden arvede Olga »Hvidøre«, som hun dog afgjort ikke ønskede at bebo. Efter moderens bisættelse gæstede hun en kort tid Amalienborg, men da Christian 10. – stadig ifølge Olga selv – havde henstillet, at opholdet blev meget kortvarigt, tog Koulikowsky stilling som hestepasser hos den rige, dansk-amerikanske forretningsmand *Gorm Rasmussen* (1872-1936) på »Sølyst« ved Klampenborg, hvor parret befandt sig udmærket i nogle år. Da »Hvidøre« var solgt til Grevinde *Musse Scheel*, købte Olga og Koulikowsky i 1932 gården »Knudsminde« ved Ballerup, som de sammen drev indtil 1947. I Ballerup giftede de to sønner Thikon og Guri sig med to unge, danske piger – *Agnete*

Enkekejserinde Dagmar og Dronning Alexandra i selskab med deres farbroder Prins Hans. Billedet er taget i Strandhaven på Hvidøre 1908, kort efter, at de to søstre havde erhvervet den store strandvejsvilla til sommerbolig. Prins Hans døde 1911.

Det meget særprægede »Hvidøre Slot« på Strandvejen ved hjørnet til Emiliekildevej var blevet opført i 1871-72 efter tegning af Joh. Schröder. Karyatiderne var modelleret af Otto Evens. Bygherren havde været Legationsråd F. C. Bruun. Dronning Alexandra og Kejserinde Dagmar købte ejendommen efter Christian 9.s død 1906 for stadig at have et fast sted i Danmark at vende tilbage til om sommeren. Kejserinde Dagmar boede her fast fra 1919 og døde her i 1928. I 1930'erne ejedes slottet af Grevinde Musse Scheel. I dag er det indrettet til sygehjem. Billedet viser de to nye fyrstelige ejere på den åbne altan, fotograferet 1908.

Ved sin moder Enkekejserinde Dagmars død i 1928 kom Storfyrstinde Xenia på besøg i Danmark. Her er hun og søsteren Olga, fotograferet sammen på Hvidøre efter Dagmars bisættelse i Roskilde Domkirke. Xenia var 7 år ældre end Olga, men begge søstre døde med et halvt års mellemrum i 1960. Xenia blev 85 år og Olga 78 år gammel.

og *Ruth* – som de havde lært at kende på egnen. Den ene var datter af en gårdejer og den anden af den lokale kioskejer.

Efter 2. verdenskrig, hvor russerne nu sad i Berlin, følte Olga og hendes familie sig ikke længere trygge i Danmark. Med hjælp fra den amerikanskfødte Prinsesse *Viggo*, fik de et lån for at de alle seks kunne rejse til Canada. Pengene blev tilbagebetalt, da gården var solgt.

Under stadig beskednere forhold levede parret først på en farm uden for Toronto, derefter i en lille lejlighed i Cooksville, en forstad til Toronto. De blev boende her resten af deres liv. Obersten døde i 1958 og Olga fulgte efter den 24. november 1960, et halvt år efter hendes storesøster Xenias død i London. Lidt efter lidt havde hun måttet sælge sine egne, få smykker for at kunne bringe sønnerne i vej. Olga blev 78 år gammel, men beklagede sig aldrig nogen sinde over sin lod. Således endte den sidste storfyrstinde af Rusland sit liv som fattig enke i Canada. Hendes erindringer »The Last Grand-Duchess« udkom i 1964 – 4 år efter hendes død og ført i pennen af forfatteren *Ian Vorres*.

Sic transit gloria mundi! Storfyrstinde Olga af Rusland, Dagens og Alexander 3.s yngste datter som dansk gårdmandskone i Ballerup i 1940'erne. Billedet er taget kort før hun og hendes mand, fhv. oberst Nicolai Koulikowsky emigrerede til Canada, hvor de begge døde i fattigdom i årene 1958-60. Billedet til højre for hendes faders portræt er malet af den kunstnerisk begavede storfyrstinde.

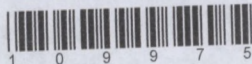
Copyright © Bo Bramsen 1974

Skriften er Intertype Baskerville
Sætning og trykning er udført af Bording grafik AS
Clicheerne er fremstillet hos F. Hendriksens Eftf.

Papiret er leveret af
AS De Forenede Papirfabrikker
Bogbinderarbejdet er udført af
Jakob Badens Eftf. (Mogens Wille)
Den typografiske tilrettelæggelse havde
Erik Ellegaard Frederiksen mD

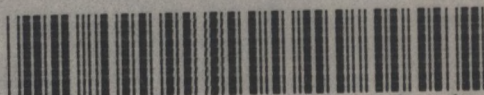

DIS-Danmark

1 0 9 9 7 5

Lyngby-Taarbæk

398851544

Lyngby